

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
ЛЬВІВСЬКА КОМЕРЦІЙНА АКАДЕМІЯ

А. І. Мокій, Т. П. Яхно, І. Г. Бабець

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2011

УДК 339.52(075.8)
ББК 65.58я73
М 74

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-7939 від 17.08.2010)*

Рецензенти:

Писаренко С. М. – доктор географічних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка;
Мальський М. З. – доктор економічних наук, професор, декан факультету Міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка;
Башиянин Г. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії;
Дайновський Ю. А. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Львівської комерційної академії.

Мокій А. І., Яхно Т. П., Бабець І. Г.

М 74 Міжнародні організації. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.

ISBN 978-611-01-0160-8

У навчально-методичному посібнику відображені зміст, структура, завдання та основні розділи дисципліни «Міжнародні організації». Висвітлюються напрями і форми впливу міжнародних організацій на взаємозв'язки між державами, розглядаються структура, цілі та економічні функції міжнародних організацій, аналізуються проблеми розвитку міжнародних інститутів регулювання взаємовідносин між країнами.

УДК 339.52(075.8)
ББК 65.58я73

ISBN 978-611-01-0160-8

© Мокій А. І., Яхно Т. П.,
Бабець І. Г., 2011.
© Центр учбової літератури, 2011.

ЗМІСТ

Передмова	5
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ.	7
<i>Тема 1. Міжнародні організації в системі наддержавного регулювання світового господарства . . . . .</i>	<i>15</i>
<i>Тема 2. Міжнародні економічні організації системи ООН . . . . .</i>	<i>32</i>
<i>Тема 3. Наддержавне регулювання економічної діяльності в Європейському Союзі . . . . .</i>	<i>44</i>
<i>Тема 4. Міжнародні організації регулювання економічного співробітництва (ОЕСР) та загальної компетенції . . . . .</i>	<i>65</i>
<i>Тема 5. НАТО — союз Незалежних Держав . . . . .</i>	<i>76</i>
<i>Тема 6. ЮНЕСКО — міжнародна організація сучасності. . . . .</i>	<i>88</i>
<i>Тема 7. Міжнародні валютно-фінансові організації в системі наддержавного регулювання світового господарства . . . . .</i>	<i>100</i>
<i>Тема 8. Міждержавні організації наддержавного регулювання торговельної та економічної політики . . . . .</i>	<i>117</i>
<i>Тема 9. Система наддержавного багатостороннього регулювання світових товарних ринків . . . . .</i>	<i>135</i>
<i>Тема 10. Міжнародні економічні організації та угоди з регулювання промислової власності . . . . .</i>	<i>152</i>
<i>Тема 11. Міжнародні організації регулювання науково-технічного співробітництва та передачі технологій . . . . .</i>	<i>165</i>
<i>Тема 12. Міжнародне регулювання інвестиційної діяльності та науково-технічного і промислового співробітництва . . . . .</i>	<i>176</i>

<i>Тема 13.</i> Регіональні організації наддержавного регулювання економічних відносин	189
<i>Тема 14.</i> Міжнародні та регіональні організації зі стандартизації та сертифікації продукції (робіт, послуг)	212
<i>Тема 15.</i> Міждержавне регулювання ділової практики та конкуренції	224
<i>Тема 16.</i> Наддержавне регулювання міжфірмових економічних відносин	239
<i>Тема 17.</i> Міжнародні неурядові організації	257
Додатки	268

ПЕРЕДМОВА

Посилення взаємозалежності світового ринку окремих країн, у тому числі глобалізація світових господарських зв'язків, породжує суттєві суперечності та протиріччя, розв'язання яких можливе лише завдяки пошуку компромісу, узгодженню інтересів країн у формі міжнародних домовленостей та угод.

Організаційне оформлення системи міждержавного регулювання відносин між державами і групами держав знаходять у міжнародних організаціях, динамічний розвиток яких у XXI ст. потребує вивчення спеціалістами з міжнародних економічних відносин. Важливість вивчення цього напрямку зумовлена дедалі ширшим залученням нашої країни до діяльності міжнародних організацій на офіційному державному рівні, а також впливом, який вони здійснюють на діяльність первинних економічних агентів — вітчизняних підприємств.

Завданням курсу є вивчення історичних передумов і причин створення й розвитку міжнародних організацій як невід'ємної компоненти світових господарських зв'язків, глобальної економічної інтеграції, еволюції їх форм, цілей, функцій, повноважень, норм і правил діяльності; набуття практичних навичок аналізу діяльності міжнародних організацій, їх впливу на різних рівнях ієрархії управління.

Предмет дисципліни — функціонування суб'єктів міжнародної діяльності в системі інституційного забезпечення міжнародних організацій.

У навчальному посібнику «Міжнародні організації» розглянуто діяльність міжнародних організацій у сфері регулювання економічного співробітництва і галузей світового господарства, торговельно-економічної політики, регулювання технологічного обміну. Важливим є висвітлення питань, пов'язаних з регулюванням підприємницької діяльності, зокрема таких, як охорона промислової власності; стандартизація і сертифікація продукції; регулювання міжнародної ділової практики.

Також проаналізовано матеріали міжнародних організацій протидії корупції та хабарництву в міжнародних комерційних операціях.

ях, боротьби з «відмиванням» доходів від злочинної діяльності. Розглянуто питання регулювання міжфірмових ринкових відносин, підприємницької діяльності в ЄС, міжнародного інвестування й багатостороннього науково-технічного та промислового співробітництва.

Дисципліна «Міжнародні організації» безпосередньо пов'язана з такими дисциплінами, як «Теорія міжнародних економічних відносин», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародна інформація», «Міжнародна торгівля» «Міжнародні відносини і світова політика», «Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності», «Міжнародний туризм», «Зовнішня політика України», «Дипломатична і консульська служба».

Посібник розроблений та рекомендовано для використання в навчальному процесі для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини».

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ, ЇЇ МІСЦЕ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Основна мета полягає в засвоєнні студентами знань про роль та механізми функціонування міжнародних організацій. Вивчення дисципліни дозволяє зрозуміти природу та особливості функціонування міжнародних організацій, історію та умови їх виникнення, дослідити методи, інструменти, структуру та види їх діяльності, визначити особливості та перспективи участі України в міжнародних організаціях.

Основні завдання:

- ознайомити студентів з організаційними інститутами багатостороннього регулювання міжнародних відносин, їх структурною, проблемами та перспективами розвитку;
- показати студентам напрями й форми впливу міжнародних економічних організацій на відносини між економіками країн світу;
- виявити раціональні форми та окреслити послідовність етапів участі України в діяльності міжнародних організацій.

Студент повинен знати:

- організаційний механізм міжнародного та інституційного базису світових господарських зв'язків;
- види міжнародних організацій у системі регулювання міждержавних відносин, у тому числі економічної співпраці;
- структуру, цілі та механізми діяльності міжнародних організацій.

Студент повинен уміти:

- визначати функції та пріоритети міждержавних організацій;
- запроваджувати зв'язки з відповідними міждержавними неурядовими організаціями;
- професійно оцінювати конкретну ситуацію в міжнародних організаціях, здійснювати політичний та економічний аналіз проблем і перспектив їх розвитку, впливу на міжнародні економічні відносини України;
- використовувати переваги співробітництва з міжнародними організаціями;

— організувати ефективну взаємодію з міжнародними спеціалізованими (галузевими) організаціями у контексті забезпечення національних інтересів і безпеки України, з іншими країнами, у тому числі на мікро-, меза- та секторальному рівні управління.

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

№ з/п	Назва лекцій, семінарських та практичних занять	Кількість годин		
		лекції	семінари	самостійна робота
1	Міжнародні організації в системі наддержавного регулювання світового господарства	2	2	2
2	Міжнародні економічні організації системи ООН	2	—	2
3	Наддержавне регулювання економічної діяльності в Європейському Союзі	2	2	
4	Міжнародні організації регулювання економічного співробітництва (ОЕСР) та загальної компетенції	2	2	2
5	НАТО — союз Незалежних Держав			
6	ЮНЕСКО — міжнародна організація сучасності	—	2	—
7	Міжнародні валютно-фінансові організації в системі наддержавного регулювання світового господарства	2	2	—
8	Міждержавні організації наддержавного регулювання торговельної та економічної політики	—	—	2
9	Система наддержавного багатостороннього регулювання світових товарних ринків	2	2	—
10	Міжнародні економічні організації та угоди з регулювання промислової власності	2	2	—
11	Міжнародні організації регулювання науково-технічного співробітництва та передачі технологій	—	—	2

№ з/п	Назва лекцій, семінарських та практичних занять	Кількість годин		
		лекції	семінари	самостійна робота
12	Міжнародне регулювання інвестиційної діяльності та науково-технічного і промислового співробітництва			2
13	Регіональні організації наддержавного регулювання економічних відносин	2	2	—
14	Міжнародні та регіональні організації зі стандартизації та сертифікації продукції (робіт, послуг)	—	—	2
15	Міждержавне регулювання ділової практики та конкуренції	2	2	2
16	Наддержавне регулювання міжфірмових економічних відносин	—	—	2
17	Міжнародні неурядові організації			
	Всього	18	18	18

III. ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Міжнародні організації в системі наддержавного регулювання світового господарства

Структурна побудова системи міжнародного регулювання світових господарських зв'язків. Сутнісна характеристика поняття «міжнародні організації». Передумови виникнення міжнародних організацій, порядок їх утворення та організаційна структура. Класифікація міжнародних організацій, основні цілі, функції та напрями діяльності.

Тема 2. Міжнародні економічні організації системи ООН

Основні напрями діяльності Організації Об'єднаних Націй. Цілі, економічні функції організацій системи ООН. Структура ООН: Генеральна Асамблея, Економічна та соціальна рада (ЕКОСОП), Сек-

ретаріат. Міжнародні економічні організації в системі регулювання економічної співпраці та галузей світового господарства. Цілі та функції організацій ООН: ПРООН, ЮНІДО, МАГАТЕ, ФАО, МФСР, ММО, ІКАО, ВОТ. Головні дилеми розвитку ООН. Роль України в системі ООН, їх взаємозв'язок. Загальна характеристика спеціалізованих установ ООН: статус, правові основи, принципи голосування та прийняття рішень. Проблеми функціонування системи спеціалізованих установ, їх роль на сучасному етапі.

Діяльність ЮНІДО зі сприяння промислового розвитку національних економік (програми, проекти, новини). Співпраця ЮНІДО з Україною. Програма розвитку ООН (ПРООН) та її реалізація в Україні.

Тема 3. Наддержавне регулювання економічної діяльності в Європейському Союзі

Основні напрями та цілі регулювання підприємницької діяльності в ЄС. Сутність транснаціоналізації господарських зв'язків та створення європейських компаній. Організаційно-правове регулювання створення та діяльності компаній. Єдина промислова політика ЄС. Здійснення єдиної політики забезпечення умов вільної конкуренції в ЄС. Міжнародне регулювання підприємництва та середовища бізнесу. Регулювання конкуренції в ЄС та обмежувальна ділова практика. Антимонопольна практика. Проведення антимонопольної політики в ЄС: контроль злиття й поглинання фірм, антидемпінгові заходи. Стратегічне значення інтеграції України з ЄС.

Тема 4. Міжнародні організації регулювання економічного співробітництва (ОЕСР) та загальної компетенції

Офіційні цілі та функції організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Організаційна структура ОЕСР. Характеристика автономних організацій ОЕСР: Міжнародне енергетичне агентство, Агентство з ядерної енергії, Центр розвитку ОЕСР, «Велика вісімка». Основні напрями діяльності міжнародних організацій загальної компетенції. Рада Європи, Співдружність націй, Північне співробітництво, Ліга арабських держав, Організація Ісламська конференція. Головні форми взаємодії ОЕСР з міжнародними організаціями. Перспективи співпраці України з Радою Європи. ОЕСР: основні напрями діяльності і взаємовідносини з Україною.

Тема 5. НАТО — союз Незалежних Держав

Передумови створення організації: цілі та завдання. Організаційна структура установи. Основні напрями співпраці України з НАТО на сьогодні. НАТО як майже єдина дієва та високоорганізована інституція колективної безпеки, діяльність якої ґрунтується на високих стандартах захисту прав людини, демократизації суспільства, рівня розвитку економіки й соціальних надбань та військової діяльності.

Тема 6. ЮНЕСКО — міжнародна організація сучасності

Основні напрями діяльності міжнародної установи. Передумови створення та основні напрями діяльності ЮНЕСКО, організаційна структура. Активність України та її місце в діяльності ЮНЕСКО.

Тема 7. Міжнародні валютно-фінансові організації в системі наддержавного регулювання світового господарства

Загальна характеристика діяльності організації групи Світового банку: Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Міжнародне агентство з інвестиційних гарантій. Основні напрями діяльності Світового банку. Співпраця з Україною. Регіональні банки та фонди розвитку. Цілі та напрями діяльності Міжнародного валютного фонду (МВФ). Механізм кредитування та фінансова політика МВФ. Взаємозв'язок України і МВФ. Регіональні банки та фонди розвитку в системі регулювання СГЗ. Європейський центральний банк: функції та завдання. Ісламський банк розвитку.

Тема 8. Міждержавні організації наддержавного регулювання торговельної та економічної політики

Зміст та етапи розвитку багатостороннього регулювання торговельно-економічних відносин. Світова організація торгівлі (СОТ): завдання та основні напрями діяльності. СОТ і нові правила торгівлі. Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД): цілі та

функції. Міжнародний торговельний центр (МТЦ): принципи діяльності, структура. Взаємозв'язок України з міжнародними організаціями з питань торговельної та економічної політики.

Тема 9. Система наддержавного багатостороннього регулювання світових товарних ринків

Сутність та основні аспекти регулювання світових товарних ринків. Механізм регулювання світових товарних ринків. Міжнародні товарні угоди. Характеристика багатосторонніх міждержавних організацій з регулювання світових товарних ринків. Міжнародні ради з регулювання світових товарних ринків, консультативні організації та дослідницькі групи. Міжнародні дослідницькі групи із сировинних товарів. Міждержавні організації країн—виробників і експортерів у регулюванні світових товарних ринків. Проблеми лібералізації торгівлі в СНД.

Тема 10. Міжнародні економічні організації та угоди з регулювання промислової власності

Поняття об'єкта промислової власності. Міжнародне співробітництво у сфері захисту прав промислової власності.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ): основні напрями діяльності. Регіональні організації у сфері охорони промислової власності. Європейська патентна організація: цілі та функції. Правила СОТ щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Тема 11. Міжнародні організації регулювання науково-технічного співробітництва та передачі технологій

Регулювання багатосторонньої науково-технічної та промислової співпраці. Діяльність ООН з питань регулювання технологій. Міжнародне науково-технічне співробітництво в межах ЄС. Обмежувальна ділова практика у сфері передачі технологій. Основні напрями діяльності програми ЄВРИКА. Міжнародна система науково-технічної інформації.

Тема 12. Міжнародне регулювання інвестиційної діяльності та науково-технічного і промислового співробітництва

Міжнародна інвестиційна діяльність: зміст, напрями та політика регулювання. Значення іноземного інвестування у світових господарських зв'язках. Регулювання процесу інвестування в межах

міжнародних та регіональних економічних організацій: СОТ, МБРР, МВФ, МАП, ОЕСР, НАФТА. Договір до Енергетичної хартії: зміст, основні положення. Діяльність агентства з інвестиційних гарантій. Північноамериканська зона вільної торгівлі. Особливості двосторонніх міждержавних інвестиційних угод. Основні аспекти регулювання багатостороннього науково-технічного та промислового співробітництва. Україна як об'єкт міжнародних інвестицій.

Тема 13. Регіональні організації наддержавного регулювання економічних відносин

Передумови формування системи наддержавного макрорегіонального регулювання економічної політики та його роль у світовій економіці. Сучасні тенденції світових інтеграційних процесів. Основні показники економічного потенціалу інтеграційних об'єднань. Основні напрями діяльності регіональних економічних організацій системи ООН, Західної Європи, країн Центральної, Східної Європи та Азії. Міжнародні регіональні організації інших регіонів світу, їх цілі та функції.

Тема 14. Міжнародні та регіональні організації зі стандартизації та сертифікації продукції (робіт, послуг)

Основи міжнародної стандартизації та сертифікації продукції. Діяльність міжнародних міждержавних організацій у сфері стандартизації та сертифікації продукції. Основні напрями діяльності регіональних міжурядових та неурядових організацій з питань стандартизації та сертифікації продукції.

Тема 15. Міждержавне регулювання ділової практики та конкуренції

Розробка та встановлення загальних правил міжнародної торгівлі. Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ): цілі та функції. Міжнародний інститут уніфікації приватного права — (УНІДРУА), особливості його діяльності. Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН). Регулювання рекламної діяльності.

Поняття «корупція» та значення ефективної боротьби з корупцією в сучасних умовах. Основні напрями діяльності ООН, ОЕСР,

Ради Європи, Міжнародної торговельної палати щодо протидії корупції, «відмиванню брудних коштів». Сутність легалізації доходів, отриманих від незаконного бізнесу.

Тема 16. Наддержавне регулювання міжфірмових економічних відносин

Сутнісні характеристики міжнародної конкуренції та її особливості в перехідній економіці. Особливості міжнародної конкуренції в умовах глобалізації.

Регулювання конкурентного середовища у світових господарських зв'язках на сучасному етапі. Міжнародне регулювання обмежувальної ділової практики. Антидемпінгові заходи як інструмент реагування на несумлінну конкуренцію. Міжнародно-правове регулювання діяльності ТНК.

Тема 17. Міжнародні неурядові організації

Міжнародні неурядові організації: цілі функціонування та види. Основні напрями діяльності міжнародних об'єднань підприємців з регулювання міжнародного бізнесу. Особливості діяльності Міжнародної торговельної палати (МТП) та Конфедерації Азійсько-тихоокеанських торгово-промислових палат (КАТТПП).

ТЕМА 1

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ НАДДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

На сучасному етапі локалізація світового господарства як протилежна до глобалізації тенденція внаслідок існуючих протиріч глобалізації зумовлює об'єднання національних економік до економічних центрів і формування мегарегіональних утворень. У розділі викреслено передумови створення міжнародних організацій, порядок їх утворення та організаційну структуру. Подано розкриває класифікацію міжнародних організацій. Представлено основні цілі, функції та напрями діяльності міжнародних організацій.

1.1. Особливості формування та структура системи наддержавного регулювання світових господарських зв'язків (СГЗ)

Формування системи міжнародного регулювання СГЗ остаточно завершення після Другої світової війни. До цього часу міжнародному регулюванню підлягали лише окремі види (форми) економічних відносин, зокрема торговельних, інвестиційних, передачі та використання технологій. Причому торговельні регламентуючі норми виникали на основі торгових звичаїв та узвичаєностей і носили рекомендаційний характер, як, наприклад, базисні умови місця поставки товарів. Інший приклад подібних міжнародних регламентів була Паризька конвенція з охорони прав промислової власності (1861). Вона охоплювала регуляторними нормами незначну кількість учасників — країн, як правило, економічно найрозвиненіших. Не було окреслено питань регулювання економічних відносин у статутах багатосторонніх міжнародних організацій, насамперед Ліги Націй.

Після Другої світової війни розвиток світових господарських зв'язків створив необхідні передумови для формування системи їх міжнародного регулювання. Для цього, насамперед потрібні:

— усвідомлення світовою спільнотою неможливості вирішення суперечностей між суб'єктами світового господарства за допомогою військової сили;

— інтернаціоналізація СГЗ в умовах науково-технічної революції і, як наслідок, зростання масштабів економічних відносин (за

останні 40 років обсяги світової торгівлі товарами і послугами зросли у 15 разів за зростання обсягів випуску продукції лише в 6 разів), їх інтенсивності (частка експорту до ВВП розвинених країн складає 24 %, імпорту — 26 %; для країн, що розвиваються, — відповідно, 9 і 16 %), а також якісні зміни структури СГЗ (динамічний розвиток міжнародних послуг, валютно-фінансових відносин, у тому числі експорту капіталів, послуг, передачі технологій, міграції трудових ресурсів);

— глобалізація світової економіки і посилення взаємозалежності між нею та національними економіками й економічними суб'єктами окремих країн;

— зростання інвестиційних потоків і транснаціоналізації виробничої діяльності (на середину 1990-х років прями капіталовкладення ТНК за кордоном склали до 3 трлн дол. США, причому більше 70 % обсягів валютних надходжень від передачі технологій припадало на платежі між ТНК і дочірніми компаніями);

— розпад колоніальної системи та прискорене формування інституціонального базису національних економік законодавств різних країн з істотним посиленням його неузгодженості, породженням суперечностей що входило в протиріччя з динамічним зростанням економічних взаємовідносин між державами;

— посилення валютно-фінансової взаємозалежності національних економік у глобальній економіці, формування своєрідної віртуальної фінансової економіки, відособленої від матеріально-уречевлених потоків, і в поєднанні з інформаційною глобалізацією, створення потенційних передумов для фінансово-економічної нестабільності й кризових явищ у глобальному, мегарегіональному та національному вимірі;

— необхідність координації міжгалузевого економічного співробітництва на багатосторонніх засадах та інституціональної основи глобального конкурентного середовища з боку спеціалізованих міжнародних організацій і установ;

— значна диференціація рівня життя не лише в різних країнах, але й у регіонах, що послаблює соціально-політичну та військову стабільність у світі і, отже, об'єктивно потребує координуючих і регулюючих зусиль провідних країн у просторово-часовому вирівнюванні диспропорцій розвитку;

— посилення екологічної взаємозалежності країн світу в умовах інтенсифікації і росту масштабів економічної діяльності та зростання її впливу на стан довкілля;

— локалізація світогосподарських зв'язків і національних економік в умовах загострення суперечностей процесів глобалізації.

У сукупності поглиблення міжнародного поділу праці, його якісно новий рівень, базований на досягненнях науково-технічного прогресу, інтелектуальна та інформаційна асиметрія глобального простору об'єктивно зумовлюють посилення взаємозв'язків між суб'єктами СГЗ як на макро-, так і на мезо- чи мікро-рівні. Відповідно об'єктивно сформувалася система міжнародного регулювання і сприяння розвитку, метою якої є забезпечення стабільного економічного та соціального розвитку країн, сприяння економічним суб'єктам різних країн у досягненні їх господарських завдань.

На розв'язання цих проблем спрямовані завдання багатосторонньої системи міжнародного регулювання світових господарських зв'язків, до яких відносять:

- забезпечення сталого й динамічного розвитку світової економіки;
- розвиток економічного співробітництва між країнами в різних формах;
- сприяння приватному підприємництву;
- узгодження й координація макроекономічної політики держав у світовій економіці чи в окремих регіонах;
- усунення дискримінації в економічних відносинах між окремими країнами та групами країн;
- прогнозування й передбачення кризових явищ та усунення їх причин і наслідків в окремих країнах, регіонах, світовій економіці загалом.

Основними елементами структурної побудови системи міжнародного регулювання СГЗ є: 1) об'єкти регуляторного впливу (країни, групи країн, економічні суб'єкти); 2) міждержавні організації, суб'єкти здійснення координуючих функцій; 3) міждержавні організації, які здійснюють окремі наддержавні регулюючі функції; 4) повністю наддержавні організації; 5) об'єкти регуляторного впливу, форми й види світових господарських зв'язків між національними економіками чи економічними суб'єктами різних країн та всередині них; 6) регулюючі механізми міжнародного економічного права, за допомогою якого здійснюються впливи на основі: міжнародних договорів; рішень (рекомендацій, постанов) міжнародних організацій; рішень міжнародних економічних конференцій; міжнародних звичаїв (рис. 1.1).

У першій групі міжнародних економічних організацій (МЕО), які здійснюють координуючі функції, перерозподілення компетенцій залишається спільним для національних держав і міжнародних економічних організацій. Як правило, організації надається право зобов'язувати своїх учасників до виконання рішень без їхньої згоди

або всупереч їй шляхом прийняття рішень більшістю голосів учасників. Для міжнародних економічних організацій другої групи, які здійснюють окремі наддержавні функції, ці функції передаються до компетенції організації (наприклад, позбавлення держави-учасника права самостійного запровадження валютних обмежень, зміни пріоритету валют, проведення девальвації та ревальвації валют згідно Статуту МВФ).

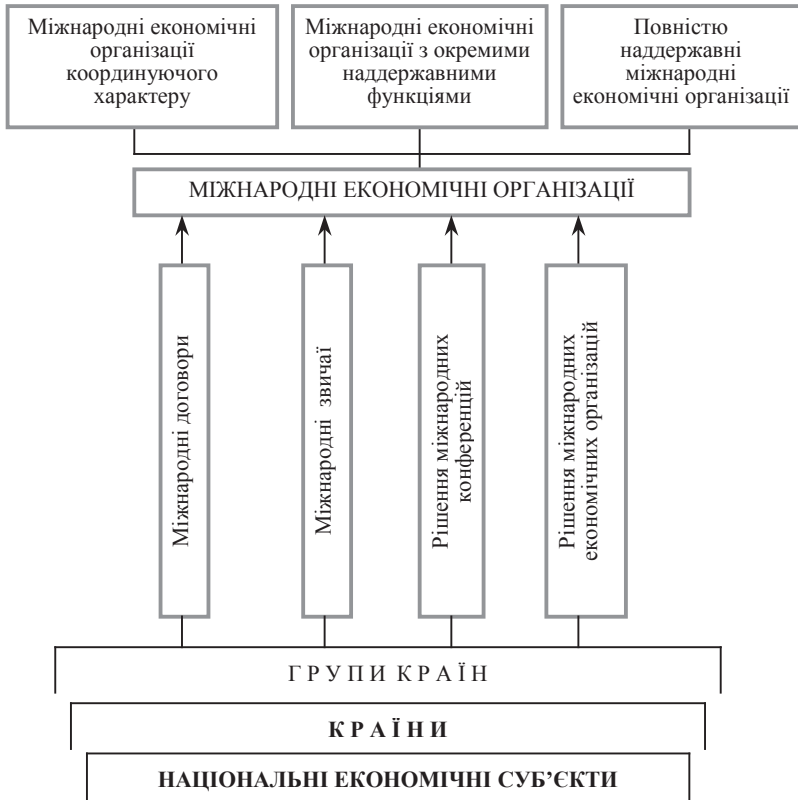

Рис. 1.1. Система міжнародного регулювання світових господарських зв'язків

З іншого боку, визначальними, системними характеристиками наддержавного, міжнародного, мегарегіонального економічного утворення, подібного до Європейського Союзу, є:

— право втручання в питання внутрішньої компетенції держав—учасниць;

— повноваження організації на створення з метою регулювання регламентів, обов'язкових для членів, і механізмів контролю та Примусу щодо дотримання цих правил (для прикладу, Європейської ради, Європейського парламенту, Ради ЄС, Європейської комісії, Європейського суду);

— надання широких повноважень зі створення правил і контролю за їх дотриманням непередставницьким органами — міжнародними службовцям;

— право зобов'язувати своїми рішеннями до виконання та уповноважувати фізичних і юридичних осіб держав—учасниць.

Необхідно вказати, що досягнення відповідності задекларованих та фактично здійснюваних цілей і завдань відбуваються у процесі взаємоузгоджень і компромісів. Це зумовлено суперечностями як між державами—учасницями, так і економічними суб'єктами держав чи наднаціональними економічними суб'єктами (ТНК, БНК, МНК).

1.2. Передумови створення міжнародних організацій: сутність та основні ознаки

Сучасні міжнародні відносини характеризуються постійним розширенням сфер взаємодії держав, тому всі нові відносини чи їх форми стають об'єктом міжнародно-правового регулювання. Однією з таких порівняно нових організаційно-правових форм міждержавного співробітництва є міжнародні організації та участь у їх діяльності.

Міжнародні організації є основною інституціональною формою співробітництва держав у міжнародному або глобальному базисі, виступаючи організатором міждержавного спілкування в процесі глобальної економічної інтеграції.

У процесі історичного розвитку міжнародних організацій можна виокремити п'ять основних стадій їх виникнення, а саме:

1. Період рабовласницьких держав. Ще в IV—VI ст. до н.е. у Стародавній Греції існувало два типи міжнародних інститутів — сіммахії та амфіктіонії.

Сіммахії — це союзи (коаліції) держав, які мали спільні військово-політичні цілі. *Амфіктіонії* були релігійно-політичними союзами племен та міст зі спільним святилищем, скарбницею, правилами ведення війн. Найвідомішими були Лакедеминська і Делоська

сіммахії, а також Дельфійсько-Фермопільська амфіктіонія, до якої входило 12 громад Середньої Греції і Фессалії.

2. *Період феодалної роздробленості* характеризується тим, що об'єднання постійно ворогуючих між собою держав формувалися насамперед під час виникнення загрози з боку сильнішого спільного ворога (наприклад, половці та монголо-татари для феодалної Русі). У цей час на світовій арені з'явилися торговельні союзи. Досвід розвитку перших міждержавних міжнародних організацій пов'язаний зі створенням у XIV ст. Ганзейського союзу — торгового і політичного об'єднання північно-німецьких міст на чолі з містом Любеком, що формально проіснувало до 1669 року. Союз здійснював посередницьку торгівлю між Західною, Північною і Східною Європою, йому належала торгова гегемонія в Північній Європі. Завдяки широким торговим і політичним зв'язкам, постійному збільшенню кількості членів, куди входило й російське місто Новгород, Ганзейський союз справив значний вплив на соціальний розвиток німецьких земель і до XVI ст. вивів зі стану середньовічного варварства всю Північну Німеччину.

3. *Період географічних відкриттів, промислових революцій* характеризується появою низки організацій, яким уже були притаманні риси сучасних міжнародних установ: наявність погоджених цілей, постійного органу, порядку роботи та ін.

Виникнення міжнародних організацій у XIX ст. стало відображенням і результатом об'єктивної тенденції до інтернаціоналізації багатьох сфер життя суспільства та економіки. Починаючи зі створення в 1815 році Центральної комісії навігації по Рейну, міжнародні організації отримали широку компетенцію і повноваження. Всесвітній телеграфний союз (1865) Всесвітній поштовий союз (1874) стали першими універсальними міжнародними організаціями, що мали постійну структурну побудову. Такими самими характеристиками володіла і створена в 1919 році Міжнародна організація праці.

У другій половині XIX ст. декілька європейських країн (**Франція, Бельгія, Італія та Швейцарія**) вдалися до спроби зберегти **біметалізм**, уклавши на конференції **1865** року так званий Латинський монетний союз. Це була перша спроба міждержавного регулювання грошових систем. На території країн Латинського монетного союзу зберігалось вільне карбування монет із золота та срібла при збереженні твердого співвідношення між золотими та срібними монетами (1:15,5), забезпечувався однаковий металевий вміст (вага та проба) грошових одиниць, вільний обіг монет країн—членів. Такий союз мав зміцнити позиції країн—членів відносно

інших європейських країн, насамперед **Великої Британії та Німеччини.**

4. У період між Першою та Другою світовими війнами виникла перша у світі міжнародна організація універсального типу із широкою компетенцією — Ліга Націй. Її було створено в 1919 році з ініціативи американського президента В. Вільсона. Статут Ліги Націй вироблено спеціальною комісією, створеною на Паризькій мирній конференції 1919—1920 років, і включено до Версальського мирного договору 1919 року, а також інших мирних договорів, після завершення Першої світової війни 1914—1918 років. Спочатку статут організації підписали 44 держави, 31 держава, що брала участь у війні на боці Антанти або приєдналася до неї (Австралія, Бельгія, Болівія, Бразилія, Велика Британія, Гаїті, Гондурас, Греція, Індія, Італія, Канада, Китай, Куба, Ліберія, Нікарагуа, Нова Зеландія, Панама, Перу, Польща, Португалія, Румунія, США, Еквадор, Югославія, Південно-Африканський Союз, Чехословаччина, Уругвай, Франція, Хіджаз (у 1916—1925 рр. формально незалежне королівство, а з 1925 року у складі Саудівської Аравії, Японії), і 13 нейтральних держав (Аргентина, Венесуела, Данія, Ірано, Іспанія, Колумбія, Нідерланди, Норвегія, Парагвай, Сальвадор, Чилі, Швеція, Швейцарія). Основною метою Ліги Націй відповідно до статуту був розвиток співробітництва між народами та гарантія їхнього миру й безпеки.

Хоча Ліга Націй не змогла впоратися з основним статутним завданням, пов'язаним насамперед із запобіганням новій світовій війні і мирним врегулюванням міжнародних конфліктів, вона зіграла свою історичну роль прообразу універсальної організації світового співтовариства — Організації Об'єднаних Націй. У межах Ліги Націй було накопичено, нехай і не завжди ефективний, досвід колективного вирішення найважливіших міжнародних проблем.

5. *Сучасний етап розвитку міжнародних організацій розпочався в 1945 році.* У цей час відбувалося активне створення міжнародних організацій. 24 жовтня 1945 року було створено Організацію Об'єднаних Націй (ООН), головними цілями якої є підтримання міжнародного миру і безпеки, розвиток дружніх відносин на базі принципу рівноправності й самовизначення народів, здійснення міжнародного співробітництва в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру. У діяльності ООН апробовані визначальні характеристики міжнародної організації, як, наприклад, об'єднання держав відповідно до міжнародного права й на основі міжнародного договору для співробітництва в політичній, економічній, культурній, науково-технічній, правовій та інших сферах, зі створенням для цього сис-

теми органів, прав й обов'язків, похідних від прав і обов'язків окремих держав та автономної волі, визначеної волею держав—учасниць.

Узагальнюючи, можна виокремити такі ознаки, властиві будь-якій міжнародній організації:

— членство трьох і більше держав, за наявності меншої кількості держав створюється їх спілка, але не міжнародна організація, яка створюється з метою колективного досягнення визначених цілей;

— повага до суверенітету держав—членів і невтручання у внутрішні справи. Ця ознака є функціональною для кожної міжнародної організації, тому що в процесі діяльності всі держави-члени мають рівні права й несуть рівні обов'язки як суб'єкти міжнародного права незалежно від величини території, кількості населення, рівня економічного розвитку та інших характеристик;

— заснування на основі міжнародного договору, об'єктом якого є дії як суб'єктів договору, так і самої міжнародної організації;

— здійснення співробітництва у визначених і конкретних галузях. Усі міжнародні організації створюються для координації зусиль держав у тій або іншій профільній галузі;

— створення необхідної організаційної структури, яка стосується інституціональної побудови міжнародної організації і дозволяє відрізнити від інших форм міжнародного співробітництва;

— чітке визначення прав і обов'язків у документах, які встановлюють та закріплюють наміри держав—членів щодо, їх меж та сфер діяльності і які повинні бути реалізовані;

— самостійні міжнародні права та обов'язки організації, тобто виникнення в міжнародній організації автономної волі, відмінної від волі держав—членів. Організація має право самостійно обирати засоби та способи виконання прав і обов'язків, покладених на неї державами—членами.

Міжнародна міждержавна організація створюється на основі волевиявлення держав, зафіксованого в міжнародному договорі або в рішенні існуючої міжнародної організації. Застосовується така послідовність етапів утворення міжнародних організацій: — прийняття установчого документа; — формування структури організації; — скликання головного органу, з діяльності якого починається функціонування організації.

Найпоширеніший спосіб створення міждержавної організації — укладення міжнародного договору. Розробка та прийняття тексту договору, який є установчим документом організації, відбувається на міжнародній конференції. Структуру міжнародної організації формують спеціальні органи, створені на основі окремого міжнародного договору чи додатка до статуту. Організація утворює

штаб-квартиру, складає порядок денний головних органів, готує документи та рекомендації з питань порядку денного. Подібною була практика створення ЮНЕСКО, ФАО, ВОЗ, МАГАТЕ.

Формування структури організації завершується скликанням головних органів та початком їх функціонування. Держави, які не є членами міжнародних організацій, можуть направляти своїх спостерігачів для участі в роботі органів міжнародних організацій, якщо це встановлено правилами. Іноді акредитуються місії постійних спостерігачів (ООН, ОАГ).

Керівні органи міжнародної організації складають її структурну побудову, створюються на основі установчого документа міжнародної організації та наділяються відповідною компетенцією, повноваженнями, функціями. Кожен орган має свою внутрішню структуру і певний склад; встановлюється порядок прийняття рішень, в установчому чи інших актах закріплюється його правовий статус. Компетенція органів може змінюватися лише за згодою держав—членів. Міжурядові органи складаються з учасників чи представників країн—членів, яким надаються повноваження від урядів.

Міжпарламентські органи, що створюються переважно в регіональних організаціях, складаються з учасників чи країн—членів, які обираються населенням шляхом загальних прямих виборів (Європейський парламент), або призначаються національними парламентами (Парламентська Асамблея Ради Європи). Адміністративні органи складаються з посадових осіб міжнародної організації, які підпорядковуються тільки їй. Арбітражні, судові органи і комітети експертів включають фахівців, наділених повноваженнями.

Пленарні органи утворюються з представників усіх держав—членів, і визначають загальну політику організації та її принципи, приймають проекти конвенцій і рекомендацій, вирішують бюджетні й фінансові питання, переглядають статут і поправки до нього, займаються питаннями, пов'язаними із членством в організації (прийом, виключення, припинення прав і привілеїв).

1.3. Класифікація міжнародних організацій

Міжнародні організації — це організаційно-правова форма міждержавного співробітництва. У системі міжнародних організацій для координації діяльності створюються спільні органи, координаційні комітети.

Класифікація міжнародних організацій, зумовлена їх значною кількістю, різноманітністю сфер діяльності, здійснюється за такими базовими критеріями.

1. За характером членства та юридичною природою учасників розрізняють міждержавні (міжурядові) і неурядові.

Міжнародна міжурядова організація — це об'єднання держав, створене на основі договору з метою досягнення спільних цілей, для якого характерним є членство держав, наявність установчого міжнародного договору, постійних органів, здійснення діяльності в інтересах держав—членів, поважаючи їх суверенітет як суб'єкта міжнародного права.

Неурядова міжнародна організація створюється на основі об'єднання фізичних чи юридичних осіб у формі асоціацій, федерацій і діє в інтересах членів для досягнення конкретних цілей.

2. За предметом діяльності виокремлюють політичні, економічні, кредитно-фінансові, військово-політичні, з питань охорони здоров'я, культури, торгівлі та ін.

3. За колом учасників міждержавні організації поділяються на універсальні, відкриті для участі всіх держав (ООН та її спеціалізовані установи), і регіональні, членами яких можуть бути держави одного регіону.

4. За компетенцією розрізняють організації загальної та спеціальної компетенції. Діяльність організацій загальної компетенції охоплює всі сфери відносин між державами—членами: політичну, економічну, соціальну, культурну (ООН, Рада Європи, Ліга арабських держав).

Організації спеціальної компетенції налагоджують співробітництво в окремій сфері (Всесвітня поштова спілка, Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародне агентство з атомної енергії) і поділяються за напрямками діяльності — політичні, економічні, соціальні, культурні, наукові, релігійні.

5. За характером повноважень міжнародні організації поділяються на міждержавні й наддержавні (наднаціональні). До першої групи належать майже всі міжнародні організації, метою яких є здійснення міждержавного співробітництва і рішення адресовані державам—членам. Головною метою наддержавних організацій є здійснення інтеграції, а їх рішення поширюються безпосередньо на фізичних та юридичних осіб держав—членів. Наприклад, такою наддержавною організацією є Європейський Союз (ЄС).

6. За умовами участі міжнародні організації поділяються на відкриті, у яких будь-яка держава може стати членом, і закриті, де прийом проводиться згідно із запрошенням засновників.

7. За цілями і принципами діяльності: правомірні — створюються відповідно до міжнародного права; протиправні — створю-

ються з порушенням загальноєвизнаних норм міжнародного права із цілями, що суперечать інтересам міжнародного миру та міжнародної безпеки.

Крім того, характеристику міжнародних організацій, що здійснюють регулювання світових господарських зв'язків, можна доповнити класифікацією за організаційними принципами і за сферою багатостороннього регулювання.

Класифікація за організаційними принципами передбачає участь або неучасть у системі ООН, з урахуванням профілю організації та цілі діяльності. Відповідно до цього підходу, міжнародні організації поділяються на такі групи: 1) міжнародні організації системи ООН; 2) міжнародні організації, що не входять до системи ООН; 3) регіональні економічні організації.

Класифікація міжнародних організацій за сферою багатостороннього регулювання передбачає їх поділ на групи залежно від сфер і цілей регулювання:

— організації, що регулюють економічне та промислове співробітництво і галузі світового господарства; — організації в системі регулювання світової торгівлі; — регіональні економічні організації в системі регулювання світового господарства; — міжнародні та регіональні організації з регулювання підприємницької діяльності; — неурядові організації та об'єднання, які сприяють розвитку міжнародних господарських зв'язків.

1.4. Цілі, функції та основні напрями діяльності міжнародних організацій

На сучасному етапі розвитку світових господарських зв'язків науково-технічна революція перетворила більшість національних та регіональних проблем у проблеми глобальні, чим і зумовлено зростання ролі міжнародних організацій, насамперед ООН, у регулюванні світових господарських зв'язків.

До головних цілей та функцій міжнародних організацій належать:

1) вивчення та застосування заходів вирішення найважливіших проблем міжнародних економічних відносин; 2) забезпечення стабілізації валют; 3) сприяння усуненню торговельних бар'єрів і забезпечення широкого товарообміну між державами; 4) виділення коштів на додаток до приватного капіталу для надання допомоги технологічному та економічному прогресу;

5) стимулювання покращання умов праці і трудових відносин;
6) прийняття резолюцій і рекомендацій з регулювання світових господарських зв'язків.

Як організаційні форми співробітництва міжнародні міжурядові організації створюються державами відповідно до об'єктивної необхідності і потреб розвитку міжнародних економічних відносин.

Міжнародне регулювання здійснюється за напрямками:

1) економічне і промислове співробітництво; 2) співробітництво у галузі транспорту; 3) співробітництво у валютно-фінансовій сфері; 4) співробітництво у сфері світової торгівлі; 5) співробітництво у сфері інтелектуальної власності; 6) співробітництво у сфері стандартизації і сертифікації продукції; 7) співробітництво у сфері інвестицій; 8) науково-технічне співробітництво; 9) співробітництво у сфері міжнародної комерційної практики.

Здійсненням співробітництва займаються міжнародні організації відповідної компетенції. Організації системи ООН, а також регіональні здійснюють міжнародне економічне співробітництво через органи ЕКОСОП, спеціалізовані установи та автономні органи, пов'язані з ООН. Метою регіонального економічного співробітництва є надання допомоги країнам, що розвиваються, забезпечення стійкого економічного зростання і розвитку найважливіших галузей економіки, підвищення рівня соціального розвитку та покращання життя людей.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Визначте основні етапи виникнення міжнародних організацій.
2. Охарактеризуйте розвиток міжнародних організацій у період роботодавницьких держав.
3. Охарактеризуйте діяльність міжнародних організацій у часи феодальної роздробленості.
4. Назвіть основні напрями розвитку міжнародних організацій у часи географічних відкриттів, промислових революцій.
5. Охарактеризуйте діяльність міжнародних організацій у період між Першою та Другою світовими війнами.
6. Дайте визначення міжнародної організації і вкажіть порядок її створення.
7. Яким чином діяльність міжнародних організацій впливає на регулювання взаємовідносин між країнами?
8. З яких структурних органів складається міжнародна організація?
9. За якими критеріальними ознаками класифікують міжнародну організацію?
10. Назвіть основні цілі та функції міжнародних організацій.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Історичні аспекти розвитку системи міждержавних організацій.
2. Роль міжнародних інститутів у регулюванні міжнародних відносин.
3. Міжнародно-правова система як засіб регулювання взаємовідносин між державами.
4. Значення багатостороннього регулювання міжнародних господарських зв'язків в умовах глобалізації.
5. Стратегія та моделі участі України в системі міжнародних організацій.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Назвіть перші міжнародні союзи, створені у Стародавній Греції:

- 1.1. Громадські.
- 1.2. Ганзейські.
- 1.3. Сіммахії.
- 1.4. Немає правильної відповіді.

2. Міжнародна організація — це:

- 2.1. Будь-яка група або асоціація, яка у своїй діяльності виходить за межі однієї країни і має постійну структуру органів.
- 2.2. Інститут міжнародних відносин, який створений державами і має погоджені учасниками цілі, компетенцію, свої постійні органи та інші політико-організаційні норми.
- 2.3. Тимчасовий міжнародний орган, діяльність якого будується згідно з власними правилами процедури та регулюється тимчасовими організаціями.
- 2.4. Автономні інституції, які мають власне членство й структуру і пов'язані з ООН діловим договором.

3. Яка перша міжнародна організація була створена після Другої світової війни?

- 3.1. Ліга Націй.
- 3.2. ООН.
- 3.3. Всесвітній поштовий союз.
- 3.4. Всесвітній телеграфний союз.

4. Нормативно-регулююча функція міжнародної організації полягає у:

- 4.1. Виявленні фактичного стану справ у сферах діяльності організації і зіставленні з еталонами, які відображені в установчих документах.
- 4.2. Створенні механізму надання членам організації консультативних послуг з питань діяльності організації.
- 4.3. Наданні членам організації інформації у вигляді статистичних зведень, коментарів, тематичних або галузевих оглядів, щорічних звітів.
- 4.4. Встановленні для держав, міжнародних організацій або їхнього персоналу певних стандартів, норм, правил поведінки, які мають морально-політичне чи юридичне значення.

5. У чому полягає оперативна функція міжнародних організацій?

5.1. У наданні членам організацій щорічних звітів у вигляді статистичних зведень, коментарів, тематичних або галузевих оглядів.

5.2. У реалізації персоналом організації прийнятих рішень виконавчого характеру за допомогою засобів, якими вона володіє.

5.3. У створенні механізму надання членам організації консультативних послуг з питань діяльності організації.

5.4. У розповсюдженні між учасниками організації інформаційних матеріалів щодо діяльності інших міжнародних утворень.

6. Як називається установчий документ, що засвідчує створення міжнародної організації?

6.1. Статут.

6.2. Протокол.

6.3. Конвенція.

6.4. Угода.

7. Процедура створення міжнародної організації завершується:

7.1. Прийняттям Статуту.

7.2. Формуванням структури організації.

7.3. Утворенням спеціальних підготовчих органів.

7.4. Підписанням відповідної угоди.

8. Припинення існування міжнародної організації відбувається на основі:

8.1. Протоколу про розпуск.

8.2. Міжнародної угоди.

8.3. Рішення конференції.

8.4. Конвенції.

9. Секретаріат міжнародної організації складається:

9.1. З представників держав—членів, які мають повноваження діяти від імені своїх урядів.

9.2. З посадових осіб, що перебувають на службі в міжнародній організації і підпорядковані тільки їй.

9.3. Учасників, яких обирає населення країн—членів шляхом загальних прямих виборів.

9.4. З експертів, яким надано певні повноваження.

10. Установчий документ міжнародної організації визначає:

10.1. Процес формування структури міжнародної організації спеціально утвореними підготовчими органами.

10.2. Компетенцію та повноваження міжнародної організації.

10.3. Порядок розробки проектів правил процедури майбутніх органів організації, створення штаб-квартири.

10.4. Порядок підготовки документів і рекомендацій, що стосуються порядку денного.

11. За характером членства міжнародні організації поділяються на:

- 11.1. Універсальні.
- 11.2. Міжурядові.
- 11.3. Спеціальної компетенції.
- 11.4. Регіональні.

12. За колом учасників міжнародні організації поділяються на:

- 12.1. Спеціальної компетенції.
- 12.2. Регіональні.
- 12.3. Відкриті.
- 12.4. Міжурядові.

13. За компетенцією міжнародні організації поділяються на:

- 13.1. Спеціальні.
- 13.2. Регіональні.
- 13.3. Відкриті.
- 13.4. Міжурядові.

14. За цілями і принципами діяльності міжнародні організації поділяються на:

- 14.1. Регіональні.
- 14.2. Відкриті.
- 14.3. Міжурядові.
- 14.4. Правомірні.

15. У якому році було створено Лігу Націй?

- 15.1. 1912.
- 15.2. 1919.
- 15.3. 1921.
- 15.4. 1924.

16. Якій країні належить ідея створення Ліги Націй?

- 16.1. Польщі.
- 16.2. Великої Британії.
- 16.3. США.
- 16.4. Японії.

17. Які із цих країн не були членом Ліги Націй?

- 17.1. Франція.
- 17.2. США.
- 17.3. СРСР.
- 17.4. Італія.

18. У якому році було прийнято рішення про саморозпуск Ліги Націй?

- 18.1. 1939.
- 18.2. 1943.
- 18.3. 1946.
- 18.4. 1948.

19. Об'єднання держав, що створене на основі міжнародної угоди, оформлене в систему постійно діючих органів, має визначену та погоджену мету, міжнародну правосуб'єктність і засноване згідно з нормами міжнародного права, — це:

- 19.1. Міжнародна міждержавна організація.
- 19.2. Міжнародна недержавна організація.
- 19.3. Міжнародна спеціалізована установа.
- 19.4. Міжнародна конференція.

20. Організації, утворені з представників невеликої кількості одного або різних регіонів світу, називаються:

- 20.1. Глобальними.
- 20.2. Регіональними.
- 20.3. Субрегіональними.
- 20.4. Правильні відповіді 20.2. і 20.3.

21. Міжнародним організаціям, що виконують координуючі функції, надається право:

- 21.1. Зобов'язувати своїх учасників до виконання рішень без їх згоди або всупереч їй шляхом прийняття рішень більшістю голосів учасників.
- 21.2. Втручання в питання внутрішньої компетенції держав—учасниць.
- 21.3. Створення з метою регулювання регламентів, обов'язкових для членів, та механізмів контролю і примусу щодо дотримання цих правил.
- 21.4. Правильні відповіді 21.1. і 21.2.

22. До міжнародних організацій наднаціонального типу можна зараховувати:

- 22.1. Співдружність Незалежних Держав.
- 22.2. Європейський Союз.
- 22.3. Міжнародний валютний фонд.
- 22.4. Правильні відповіді 22.3. і 22.4.

23. Пропозиції про обговорення питань і прийняття рішень міжнародною організацією можуть вноситися:

- 23.1. Учасниками міжнародної організації.
- 23.2. Урядом будь-якої країни.
- 23.3. Іншими міжурядовими та неурядовими організаціями.
- 23.4. Правильні відповіді 23.1. і 23.4.

24. За сферою багатостороннього регулювання міжнародні організації поділяються на:

- 24.1. Міжнародні організації, що регулюють економічне та промислове співробітництво і галузі світового господарства.
- 24.2. Міжнародні організації системи ООН.
- 24.3. Міжнародні організації, що не входять до системи ООН.
- 24.4. Усі відповіді правильні.

25. *Міжнародне регулювання здійснюється за такими напрямками:*
- 25.1. Економічне і промислове співробітництво.
  - 25.2. Співробітництво в галузі транспорту.
  - 25.3. Співробітництво у валютно-фінансовій сфері.
  - 25.4. Усі відповіді правильні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Школа І. М., Козменко В. М., Бабінська О. В. Міжнародні економічні відносини / І. М. Школа, В. М. Козменко, О. В. Бабінська — Чернівці: Книги — XXI, 2007. — 544 с.
2. Міжнародні організації: навч. посіб. / Під ред. О. С. Кучика. — К.: Знання, 2005. — 497 с.
3. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / Під ред. А. С. Філіпенка. — К.: Либідь, 2002. — 470 с.
4. Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф. Міжнародні організації: Навч. посібник / Т. М. Циганкова, Т. Ф. Гордєєва — К.: КНЕУ, 2001. — 340 с.
5. Бочан І. О., Михасюк І. Р. Глобальна економіка: Підручник / І. О. Бочан, І. Р. Михасюк. — К.: Знання, 2007. — 403 с.
6. Інструмент європейського сусідства і партнерства для України / Під ред. А. Андрусевича. — Л., 2008. — 160 с.
7. *Yaholnyk A., Malskyu O. Multilateral trading system — legal and economic aspects. Collection of essays. — Lviv, 2003. — С. 45—78.*

ТЕМА 2

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ООН

Система Організації Об'єднаних Націй здійснює міжнародне співробітництво на основі проблем економічного, політичного, соціального, культурного й гуманітарного характеру та підтримує міжнародну безпеку в світі шляхом мирного врегулювання конфліктів. В У розділі розглянуто цілі, принципи та функції міжнародних організацій системи ООН; структурну побудову системи ООН; проаналізовано діяльність основних міжнародних організацій системи ООН, а також проблеми висвітлено діяльності України в ООН.

2.1. Цілі, принципи та функції організацій системи ООН

Організацію Об'єднаних Націй (ООН) створено 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско, а 24 жовтня 1945 року було прийнято Статут ООН, керуючись яким, розпочалася діяльність. Цей документ не лише регулює діяльність міжнародної організації, але й створює фундамент формування системи колективної безпеки для всіх держав, або своєрідного кодексу «поведінки» у військовій, політичній, економічній, екологічній, гуманітарній та інших сферах. На основі Статуту утворилася розгалужена система багатосторонніх договорів, укладених у межах ООН. На сучасному етапі державами—учасниками ООН є 189 країн.

Основними цілями організації системи ООН визначені:

- підтримка міжнародної безпеки світу шляхом мирного врегулювання конфліктів;
- розвиток дружніх відносин між країнами на основі дотримання принципів рівноправності та самовизначення народів;
- здійснення міжнародного співробітництва у розв'язанні проблем економічного, політичного, соціального, культурного та гуманітарного характеру;
- виконання функцій центрального органу з узгодження вимог різних країн, спрямованих на досягнення означених цілей.

З утворенням у жовтні 1945 року ООН та з прийняттям Статуту ООН було закладено основи сучасного права. У 1970 році декларацією Генеральної Асамблеї ООН було закріплено принципи міжна-

родного права, які стосуються дружніх відносин між державами. До них належать:

- 1) суверенна рівноправність членів організації;
- 2) сумлінне виконання всіх обов'язків, передбачених Статутом;
- 3) вирішення міжнародних спорів мирними засобами;
- 4) заборона погрози силою та її застосування;
- 5) невтручання у внутрішні справи країн;
- 6) спільна взаємодопомога членів організації системи ООН.

Згідно зі Статутом ООН однією з цілей її діяльності є здійснення багатосторонньої співпраці у розв'язанні міжнародних проблем економічного характеру.

До основних функцій організації в цій сфері можна зарахувати:

- розв'язання глобальних економічних проблем сучасності;
- надання допомоги з метою розвитку;
- економічну допомогу найменш розвиненим країнам та країнам з перехідною економікою;
- вирішення питань природоохоронної діяльності та захисту довкілля;
- надання гуманітарної допомоги у надзвичайних ситуаціях (обсяг потреб такого роду постійно зростає та становить у середньому 3—4 млрд дол. США щороку);
- проведення прогнозно-аналітичної та інформаційної роботи щодо стану та перспектив розвитку глобальної економіки;
- реалізацію конкретних програм та проєктів, надання допомоги в кризових ситуаціях.

Детальніше ці принципи зафіксовано в Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі (1975).

Зазначимо, що названі документи не мають прямої юридичної сили. Викладені в них принципи є обов'язковими лише тією мірою, якою їх зміст юридично визнається державами. Тобто вони існують як норми звичаєвого права. У зв'язку з розпадом СРСР та подіями в Німеччині, Чехословаччині, Югославії такі норми, як принцип територіальної цілісності і право націй, почали суперечити один одному. Це лише одна з проблем, що змушують скептично ставитися до оцінки діяльності ООН як гіпотетичного «світового уряду». Крім того, існує думка, що ООН у теперішньому своєму вигляді стане неспроможною виконувати завдання, поставлені в момент заснування, оскільки ініціатори створення ООН у 1945 році могли зафіксувати в правовій базі тільки післявоєнний розклад геополітичних сил. Тому реформа ООН набуває актуальності й необхідності.

Ця проблема є надзвичайно складною та багатоаспектною. Статутом організації провідна роль відводилася Секретаріату ООН,

Адміністративній Раді, Економічній та Соціальній Раді. Але на практиці вони виявилися дуже складними та надто слабкими для узгодженої діяльності спеціалізованих закладів, регіональних економічних комісій і всієї сукупності програм ООН. У роботі поширилося дублювання функцій, координація дій на низькому рівні, звичайним явищем стали бюрократичні суперечки з приводу монополії того чи іншого конкретного питання. Реформа зазначених та інших подібних структур, що діють у межах ООН, стосується не лише вдосконалення їх функціонування. Надзвичайно важливим залишається реформування Ради Безпеки ООН. Більшість експертів уважають, що діючий кількісний склад Ради Безпеки не відповідає новій глобальній геополітичній ситуації.

2.2. Організаційно-структурна побудова системи ООН

Організація Об'єднаних Націй має шість головних органів: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і соціальна рада, Рада з опіки, Міжнародний суд і Секретаріат (рис. 2.1).

Генеральна Асамблея — головний орган ООН, який складається з представників усіх держав—учасниць ООН, остаточно затверджує всі міжнародні конвенції з економічних питань, визначає політику та програму ООН, затверджує бюджет, скликає та організовує конференції.

До складу Генеральної Асамблеї входять:

— Комітет з економічних та фінансових питань, який здійснює підготовку рекомендацій та резолюцій пленарних засідань Генеральної Асамблеї;

— Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) — створена з метою гармонізації та уніфікації правових норм у міжнародній торгівлі;

— Комісія з міжнародного права (КМП) — сприяє міжнародній співпраці та розвитку міжнародного права і його кодифікації;

— Комітет з інвестицій — надає допомогу Секретаріату в розміщенні інвестицій із ресурсів пенсійного фонду, що перебувають під контролем ООН.

Економічна та соціальна рада (ЕКОСОП) — один з головних органів ООН, який під керівництвом Генеральної Асамблеї відповідає за економічні, соціальні, культурні та гуманітарні аспекти політики ООН. ЕКОСОП включає такі головні структурні підрозділи:

1) функціональні комісії (для соціального розвитку; з наркотичних засобів; з науки і техніки; з метою розвитку; зі статистики; транснаціональних корпорацій);

2) регіональні комісії для Європи — ЕСК, для Латинської Америки та Карибського басейну — ЕКЛАК; для Азії та Тихого океану — ЕСКАТО; для Західної Азії — ЕСКЗА; для Африки — ЕКА;

3) постійні комітети: з неурядових організацій (для підготовки доповідей на консультативній основі про співпрацю з міжнародними неурядовими організаціями); з планування розвитку; з природних ресурсів; з нових і відновлюваних джерел енергії з метою розвитку; з державного управління та фінансів;

4) експертні органи (спеціальна група експертів з міжнародної співпраці з питань оподаткування).

Рис. 2.1. Структурна побудова системи Організації Об'єднаних Націй

Секретаріат — основний орган системи ООН, який займається міжнародними економічними та соціальними питаннями розробки програм у галузі науки й техніки; збору, аналізу та розповсюдження даних міжнародної торговельної, транспортної, промислової та

будівельної статистики; підготовки стандартів і статистичних класифікацій.

Рада Безпеки — несе відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки (складається з п'ятнадцяти учасниць, з них п'ять — постійних та десять країн—учасниць, які обираються Генеральною Асамблеєю кожні два роки).

Міжнародний суд (м. Гаага) — головний юридичний орган, який приймає рішення та ухвалює консультаційні висновки щодо спірних питань міжнародного розвитку.

Рада з опіки — створена з метою сприяння соціально-економічного розвитку населення підопічних територій, що в минулому були колоніями на територіях держав, які входять до систему ООН. Оскільки остання з одинадцяти таких територій, над якими була встановлено опіку, отримала незалежність у 1994 році і стала учасницею ООН, Рада з опіки формально припинила своє існування. Відповідно до модифікованих правил процедури її засідання будуть проводитися в разі виникнення такої необхідності.

2.3. Загальна характеристика основних міжнародних організацій системи ООН

У системі регулювання економічної співпраці ООН виокремлюють вісім основних організаційних утворень і програм.

1. Програма розвитку ООН (ПРООН) — створена в 1965 році і є найбільшою та найпотужнішою організацією, яка фінансує багатогалузеву економічну й технічну допомогу. Мета ПРООН — надання допомоги країнам, що розвиваються, для прискорення їх економічного та соціального розвитку; сприяння в досягненні вищого рівня життя. ПРООН є багатостороннім механізмом ООН з надання субсидій на цілі стійкого розвитку людського потенціалу, здійснює свою діяльність у 174 країнах.

2. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) — заснована в 1967 році, включає 171 державу-учасницю. Мета діяльності ЮНІДО — координація промислового розвитку в системі ООН; сприяння промислового розвитку та співробітництву на глобальному, регіональному, національному, галузевому рівнях; надання країнам, що розвиваються, технічної допомоги через реалізацію конкретних проектів.

3. Міжнародна організація з атомної енергії (МАГАТЕ) — заснована в 1957 році та включає 123 країни—учасниці. Метою МАГАТЕ є сприяння розвитку атомної енергетики та практичному за-

стосуванню атомної енергії в мирних цілях; здійснення системи контролю за нерозповсюдженням ядерної зброї; надання інформації з усіх аспектів ядерної науки та технології.

4. Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО) заснована в 1945 році, включає 184 держави—учасниці. Мета — сприяння розвитку підприємств переробки, збуту та розподілу продовольчих та сільськогосподарських товарів; підвищення рівня життя сільського населення; здійснення програм технічного співробітництва.

5. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) — заснований в 1977 році, включає 165 країн—учасниць. Мета: фінансування проектів та програм збільшення виробництва продовольчих товарів, мобілізація додаткових засобів для надання допомоги країнам—учасницям, що розвиваються, допомога бідним прошаркам населення.

6. Міжнародна морська організація (ММО) — заснована в 1958 році, включає 166 держав—учасниць. Мета: здійснення співпраці та обміну інформацією між країнами з технічних питань, сприяння встановленню стандартів і норм морської безпеки.

7. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) — заснована в 1947 році, включає 189 країн. Мета — налагодження безпечної та планомірної діяльності й розвитку цивільної авіації; задоволення потреб населення в регулярних, економічних повітряних перевезеннях; встановлення норм та міжнародних правил цивільної оборони.

8. Всесвітня організація з туризму (ВОТ) — заснована в 1975 році, включає 138 країн—учасниць. Мета — сприяння розвитку туризму, технічне співробітництво щодо підвищення якості туристичного бізнесу, збір та обробка інформації з туристичної діяльності.

2.4. Діяльність України в Організації Об'єднаних Націй (ООН)

Україна, яка має значний досвід у роботі ООН, протягом своєї незалежної історії змушена була неодноразово звертатися до ООН з метою пошуку методів захисту своєї територіальної цілісності. Ці звернення були пов'язані з питаннями про Автономну Республіку Крим (1992) і м. Севастополь (1993).

Для вирішення існуючих, а також запобігання можливим конфліктам ООН здійснює операції з підтримання миру. Україна бере активну участь у миротворчій діяльності ООН. В югославському регіоні перебувало 1132 українських військовослужбовці. За два з половиною роки розміщення українського контингенту у складі миротворчих сил ООН в Югославії загинуло 11 військовослужбов-

ців і близько 60 було поранено. Щомісячно Україна отримувала від ООН 3 млн дол. за присутність свого контингенту в регіоні боснійського конфлікту. Верховна Рада України в 1994 році ухвалила рішення збільшити контингент України в силах ООН із 600 до 1200 осіб.

За розмірами внесків до бюджету ООН Україна посідає одинадцяте місце. Квоти внесків розраховуються відповідно до валового національного продукту та рівня доходів на душу населення країни-члена. Розмір внеску України з огляду на економічний стан зменшено з 1,87 до 1,09 % ВВП. До бюджету ООН у 1994 році Україна внесла 19 млн дол. США, у 1995 році — 16 млн дол. США, у 1996 році — 12 млн дол. США.

Після розпаду СРСР борг України Організації Об'єднаних Націй становив 185 млн дол. Ця сума утворилася внаслідок розподілу між Росією, Україною та Білорусією загального обсягу заборгованості колишнього СРСР. Такий суттєвий борг виник через те, що СРСР подавав значно завищену величину доходів радянських громадян — 2200 доларів на особу в рік. У результаті наполегливості української дипломатії внесок було зменшено, оскільки Україну визнано державою з перехідною економікою. Тепер щорічні внески України до ООН становлять 0,86 дол. США у розрахунку на одного мешканця.

Політична діяльність України в ООН характеризувалась ініціативою в підготовці Міжнародної конвенції із захисту миротворчого персоналу ООН та її підписання.

У практичному аспекті забезпеченням політичних ініціатив України можуть бути відповідні дії та заходи як непостійного члена Ради Безпеки ООН у 2000—2001 роках. З позиції Ради Безпеки ООН Україна є гарантом своєї незалежності, територіальної цілісності і недоторканості кордонів. Посилюється присутність України в миротворчих операціях ООН, які здійснюються біля кордонів України та в регіонах, стратегічно важливих для її національних інтересів. До того необхідно зазначити, що співробітництво з ООН забезпечує Україні інформаційну прозорість, щодо екологічних проблем, політичних і економічних подій у нашій країні.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте передумови створення Організації Об'єднаних Націй.
2. Назвіть основні цілі та принципи діяльності ООН.
3. Які держави можуть бути членами ООН?

4. Які основні функції ООН у розв'язанні міжнародних проблем економічного характеру?
5. Назвіть основні проблеми і суперечності в діяльності ООН.
6. Яким чином визначається розмір внесків держав—учасниць ООН?
7. Які органи входять до структури ООН?
8. Які функції належать до повноважень Генеральної Асамблеї ООН?
9. З яких підрозділів складається Економічна і соціальна рада? Назвіть їх функції.
10. Які основні напрями діяльності Секретаріату ООН?
11. Які регіональні комісії функціонують під керівництвом ЕКОСОП?
12. Вирішення яких питань належить до компетенції Ради Безпеки?
13. Через які спеціалізовані установи ООН здійснює регулювання економічного співробітництва?
14. У яких напрямках здійснюється співпраця України з ООН?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Історія формування системи спеціалізованих установ ООН.
2. Проблеми функціонування ООН і можливі напрями її реформування.
3. Основні аспекти діяльності Економічної і соціальної ради у сфері міжнародного економічного співробітництва.
4. Програма Розвитку ООН (ПРООН) та її проекти в Україні.
5. Спеціальні програми в структурі ООН, їх значення в системі міжнародних відносин.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. *Основними цілями ООН є:*
  - 1.1. Підтримка міжнародного миру та безпеки шляхом мирного врегулювання суперечок.
  - 1.2. Розвиток дружніх відносин між націями на основі поваги принципу рівноправності та самовизначення народів.
  - 1.3. Проведення нарад експертів, представників урядів, дипломатичних переговорних конференцій з метою узгодження політики урядів з питань розвитку світової торгівлі.
  - 1.4. Правильні відповіді 1.1 і 2.1.
2. *До компетенції Генеральної Асамблеї ООН входять:*
  - 2.1. Контроль за реалізацією рішень, підготовка засідань.
  - 2.2. Розробка бюджету, публікація звітів.
  - 2.3. Розв'язання різного роду конфліктів.
  - 2.4. Визначення політики та принципів організації, формування виконавчих органів.

3. Допоміжними органами Генеральної Асамблеї ООН є:

- 3.1. Міжнародне агентство з атомної енергії.
- 3.2. Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД/ВТО.
- 3.3. Міжнародний суд, Рада Безпеки.
- 3.4. Правильні відповіді 3.1 і 3.2.

4. До економічних функцій ООН відносяться:

- 4.1. Надання допомоги з метою розвитку, сприяння економічному розвитку найменш розвиненим країнам, розв'язання проблем захисту довкілля.
- 4.2. Вирішення міжнародних суперечок мирними засобами.
- 4.3. Підтримування миру й безпеки, прийом нових членів до організації.
- 4.4. Ведення переговорів зі спеціалізованими установами відносно угод, що стосуються взаємовідносин з ООН.

5. Для прийняття рішення з питань підтримання миру та безпеки, прийому нових членів необхідна:

- 5.1. Абсолютна більшість голосів.
- 5.2. Одностайність зацікавлених сторін.
- 5.3. Кваліфікована більшість голосів.
- 5.4. Кваліфікована одностайність.

6. Діяльність ООН ґрунтується на дотриманні принципів:

- 6.1. Суверенної рівності всіх держав—членів, розв'язання міжнародних суперечок мирними засобами.
- 6.2. Утримання будь-якої держави від загрози або від застосування сили проти інших держав.
- 6.3. Регулярна сплата щорічних членських внесків до основного бюджету організації.
- 6.4. Правильні відповіді 6.1 і 6.2.

7. Квоти щорічних внесків держав—учасниць до регулярного бюджету ООН визначаються:

- 7.1. Відповідно до валового національного продукту й доходу з розрахунком на одну особу населення країни.
- 7.2. На основі обсягів середньорічних експортних потоків країни.
- 7.3. Відповідно до розміру валового внутрішнього продукту країни.
- 7.4. Пропорційно до кількості засідань робочих і спеціальних органів Генеральної Асамблеї ООН, у яких брала участь делегація держави.

8. Керівництво операціями з підтримування миру, організацію міжнародних конференцій, підготовки оглядів світових економічних та соціальних тенденцій і проблем здійснює:

- 8.1. Рада з опіки ООН.
- 8.2. Секретаріат ООН.
- 8.3. Рада Безпеки ООН.
- 8.4. Генеральна Асамблея ООН.

9. Головним органом з координації економічної діяльності ООН та спеціалізованих установ, пов'язаних з ООН, є:

- 9.1. Генеральна Асамблея.
- 9.2. Рада з опіки.
- 9.3. Секретаріат.
- 9.4. Економічна і соціальна рада.

10. Розміщенню інвестицій з коштів пенсійного фонду, які перебувають під контролем ООН, сприяє:

- 10.1. Комітет з економічних та фінансових питань.
- 10.2. Комітет з інвестицій.
- 10.3. Комісія з міжнародного права.
- 10.4. Рада з опіки.

11. Європейська економічна комісія ООН об'єднує:

- 11.1. Тільки високорозвинені країни.
- 11.2. Усі європейські країни.
- 11.3. Європейські країни, США, Канаду, Ізраїль.
- 11.4. Країни—учасниці Європейського Союзу.

12. Якою регіональною комісією ЕКОСОП розроблено спеціальну програму для Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану з метою надання допомоги в розвитку інститутів ринкового господарства та підприємництва?

- 12.1. Європейською економічною комісією.
- 12.2. Економічною і соціальною комісією для Азії і Тихого океану.
- 12.3. Економічною і соціальною комісією ООН для Західної Азії.
- 12.4. Правильні відповіді 12.1 і 12.2.

13. Первинна назва ООН «Об'єднані Нації» була запропонована:

- 13.1. Ф. Рузвельтом.
- 13.2. Й. Сталіним.
- 13.3. У. Черчиллем.
- 13.4. Ф. Кастро.

14. Рішення Генеральної Асамблеї ООН для урядів країн—учасниць мають:

- 14.1. Обов'язкову юридичну силу.
- 14.2. Рекомендаційний характер.
- 14.3. Інформативний характер.
- 14.4. Нормативний характер.

15. Який характер стосовно держав—учасниць ООН мають резолюції Економічної і соціальної ради?

- 15.1. Обов'язковий.
- 15.2. Рекомендаційний.
- 15.3. Інформативний.
- 15.4. Консультативний.

16. Проведення досліджень і складання доповідей з міжнародних проблем в економічній і соціальній сфері належить до функцій:

- 16.1. Генеральної Асамблеї ООН.
- 16.2. Комітету з економічних і фінансових питань.
- 16.3. Економічної і соціальної ради.
- 16.4. Секретаріату ООН.

17. Яким Комітетом Генеральної Асамблеї ООН було розроблено проект Конвенції про право міжнародних договорів?

- 17.1. Комісією ООН з права міжнародної торгівлі.
- 17.2. Комітетом з економічних і фінансових питань.
- 17.3. Комісією з міжнародного права.
- 17.4. Комісією для соціального розвитку.

18. До функціональних комісій Економічної і соціальної ради належить:

- 18.1. Комісія для соціального розвитку.
- 18.2. Комісія з наркотичних засобів.
- 18.3. Комісія з права міжнародної торгівлі.
- 18.4. Правильні відповіді 18.1 і 18.2.

19. Головним робочим органом Економічної і соціальної ради, що здійснює планування діяльності, є:

- 19.1. Комітет для програм і координації.
- 19.2. Комітет з неурядових організацій.
- 19.3. Комітет з планування розвитку.
- 19.4. Комісія з сприяння розвитку.

20. До експертів Економічної і соціальної ради належить:

- 20.1. Спеціальна група експертів з міжнародного співробітництва у сфері оподаткування.
- 20.2. Комітет із планування розвитку.
- 20.3. Комісія з транснаціональних корпорацій.
- 20.4. Правильні відповіді 20.1 і 20.2.

21. Які регіональні комісії діють під егідою ООН?

- 21.1. Європейська економічна комісія.
- 21.2. Економічна і соціальна комісія для Західної Азії.
- 21.3. Митний та економічний союз Центральної Африки.
- 21.4. Правильні відповіді 21.1 і 21.2.

22. Фінансування багатогалузевої економічної та технічної допомоги країнам, що розвиваються, здійснює:

- 22.1. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку.
- 22.2. Програма розвитку ООН.
- 22.3. Європейська економічна комісія.
- 22.4. Комісія зі сприяння розвитку.

23. *Метою якої організації системи ООН є сприяння розвитку підприємств переробки, збуту та розподілу продовольчих та сільськогосподарських товарів?*

23.1. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку.

23.2. Програми розвитку ООН.

23.3. Продовольчої та сільськогосподарської організації.

23.4. Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку.

24. *Фінансування проектів та програм збільшення виробництва продовольчих товарів здійснює:*

24.1. Продовольчої та сільськогосподарської організації.

24.2. Програми розвитку ООН.

24.3. Міжнародний валютний фонд.

24.4. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку.

25. *До автономних організацій, пов'язаних із системою ООН, належить:*

25.1. Міжнародне агентство з атомної енергії.

25.2. Всесвітня торговельна організація.

25.3. Міжнародний валютний фонд.

25.4. Правильні відповіді 25.1 і 25.2.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Божко С.* Суть глобальної стратегії ООН / Станіслав Божко // Персонал. — 2009. — № 3—4. — С. 4—12.

2. *Віднянський С.* Україна — одна із засновниць ООН / Сергій Віднянський // Політика і час. — 2005. — № 9—10 (вересень-жовтень). — С. 3—10.

3. *Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф.* Міжнародні організації: Навч. посібник / Т. М. Циганкова, Т. Ф. Гордєєва — К.: КНЕУ, 2001. — 340 с.

4. *Дахно І. І.* Міжнародна економіка / І. І. Дахно, Ю. А. Бовтрук. — К., 2002. — 216 с.

5. *Румянцев А. П., Климко Г. Н.* Міжнародна економіка / А. П. Румянцев, Г. Н. Климко. — К.: Знання-Прес, 2004. — 449 с.

6. *Тункина Г. И.* Международное право: Учебник / Г. И. Тункина. — М.: Юрид. лит., 2004. — С. 234.

7. Матеріали офіційного сайту ООН в Україні: <http://www.un.kiev.ua/ua/undp/>.

ТЕМА 3

НАДДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Упродовж останніх п'ятдесяти років Європейський Союз забезпечує економічну стабільність і зростання на європейському континенті. Інтеграційні процеси сприяють підвищенню рівня життя населення країн—членів ЄС, створення і функціонування внутрішнього ринку та введення в обіг єдиної загальноєвропейської валюти зміцнили позиції Союзу в світі. У розділі розглянуто передумови створення Європейського Союзу та особливості етапів євроінтеграції. Розкрито критерії участі країн в ЄС та перспективи приєднання нових країн—учасниць; інституційну, структурну побудову, функції, завдання та організаційні принципи діяльності органів управління Європейського Союзу на різних рівнях. Розглянуто інструменти регіональної політики інтеграційного об'єднання та перспективи співпраці України з ЄС.

3.1. Історичні передумови та етапи європейської інтеграції

Європейський Союз (ЄС) — це найвища форма мегарегіональної багатосекторної інтеграції, що системно охоплює економічні, виробничі, політичні відносини, громадянські права та зовнішнє співробітництво держав—учасниць.

Ідею створення Сполучених Штатів Європи вперше висловив у вересні 1946 року прем'єр-міністр Великої Британії Уїнстон Черчилль. Він запропонував створення союзу європейських країн під керівництвом Франції та Німеччини, зауважуючи водночас, що його країна не інтегруватиметься в союз, а візьме на себе роль спостерігача.

У травні 1948 року на конгресі в Гаазі, скликаному за ініціативою європейських політиків та інтелектуалів, було прийнято Політичну Декларацію, яка закликала всі європейські країни до об'єднання. Для виконання цього документа 5 травня 1949 року було створено Раду Європи — першу європейську організацію співпраці. Країнами-засновниками Ради Європи були: Бельгія, Велика Британія, Голландія, Італія, Люксембург, Франція та Скандинавські країни. Завданням Ради Європи було визначено зміцнення демократії, охорона прав людини та підтримка європейської культурної ідентичності. «Холодна війна» та неспроможність Ради Європи узгоджувати супе-

речливі інтереси країн—учасниць зумовили необхідність розширення та диверсифікації форм економічного й політичного співробітництва. Насамперед це стосувалося співробітництва Франції та Німеччини, що повинно сприяти збереженню миру в Європі.

Початком європейської інтеграції вважається 9 травня 1950 року, коли міністр закордонних справ Франції Р. Шуманн запропонував створити спільний ринок вугільної і сталеливарної продукції Франції, ФРН та інших західноєвропейських країн («план Шуманна»). Однією з головних цілей плану стало примирення Франції та Німеччини й недопущення між ними війни в майбутньому. Найважливішим засобом досягнення цієї мети мав стати механізм управління та наднаціонального контролю виробництва й торгівлі стратегічної для військових потреб продукції базових галузей економіки — вугілля та сталі.

18 квітня 1951 року «план Шуманна» реалізовано підписанням Паризького договору про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС). До складу ЄСВС увійшли: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція («європейська шістка»), які в подальшому стали «локомотивом» європейської інтеграції. Договір про ЄСВС набув чинності 23 липня 1952 року.

Наприкінці 1955 року на конференції у м. Мессіні країни «європейської шістки» домовилися про заснування Європейського співтовариства з атомної енергетики (Євроатом), а на початку 1957 року — про створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС). Для розвитку цих домовленостей 23 березня 1957 року в Римі відбулося підписання Договору про створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) та Договору про створення Європейського співтовариства з атомної енергетики (Євроатом).

Метою створення ЄЕС визначено послідовне усунення внутрішніх торговельних бар'єрів у Співтоваристві (створення зони вільної торгівлі, митного союзу, спільного ринку і, таким чином, забезпечення вільного руху по території країн—учасниць Співтовариства товарів, послуг, капіталу, робочої сили).

Мета функціонування Євроатом — співпраця країн—членів у використанні ядерної енергії в мирних цілях. Обидва договори набули чинності 1 січня 1958 року й увійшли в історію під назвою «Римські договори».

8 квітня 1965 року було підписано Договір про об'єднання виконавчих органів ЄСВС, Євроатома та ЄЕС, який набув чинності 1 липня 1967 року. У результаті цього створено єдину структуру інститутів, що забезпечують поглиблення європейської інтеграції. Основними інститутами стали Європейська комісія, Рада Європейських Співтовариств, Європейський парламент та Суд Європейсь-

ких Співтовариств. У грудні 1974 року до цих органів додався новий — Європейська рада, яка складається з глав держав та урядів країн—членів Європейських Співтовариств.

У 1968 році завершилося формування зони вільної торгівлі та митного союзу (перших двох етапів інтеграції) Європейського Економічного Співтовариства, наприкінці 1969 року — формування спільного ринку (третього етапу інтеграції) ЄЕС. Таким чином, цілі ЄЕС, визначені Римським договором 1957 року, були досягнуті.

На початку 70-х років розпочався процес розширення ЄЕС, і в 1973 році членами ЄЕС стали Велика Британія, Данія, Ірландія, у 1981 році — Греція, у 1986 році — Іспанія та Португалія.

1 липня 1987 року набув чинності Єдиний Європейський Акт, підписаний у лютому 1986 року. Цей документ визначив подальші цілі Європейської інтеграції. Зокрема, він поставив за мету створення до 1 січня 1993 року єдиного внутрішнього ринку — етапу економічної інтеграції, що передбачав гармонізацію економічної політики та інституцій, запровадив спільну політику в соціальній та науково-технологічній сферах, охороні довкілля. Цей документ вніс зміни до договорів про утворення Європейських Співтовариств, а також розширив інтеграційний процес у сферу зовнішньої політики. Крім того, в Єдиному Європейському Акті поставлено питання про створення Європейського Союзу, який мав стати інститутом не лише економічним, але й політичним.

7 лютого 1992 року в Маастрихті було підписано Договір про Європейський Союз, який набув чинності 1 листопада 1993 року. В економічному сенсі прийняття Маастрихтського договору означало курс на завершення формування єдиного внутрішнього ринку (четвертий рівень економічної інтеграції) та перехід до реалізації ідеї економічного й валютного союзу — п'ятого, найвищого рівня економічної інтеграції.

1 січня 1995 року членами Європейського Союзу стали Фінляндія, Австрія та Швеція, а 2 жовтня 1997 року підписано Амстердамський договір (набув чинності 1 травня 1999 р.). Амстердамський договір вніс зміни та доповнення до Маастрихтського договору про Європейський Союз, Римського договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства та Євратому, Договору про заснування ЄСВС. Ці зміни стосувалися повноважень та напрямів діяльності, а також інституційних механізмів забезпечення реалізації цілей, визначених Маастрихтським договором. Особливу роль у цьому відіграло укладення в 1997 році Шенгенської угоди про безвізове пересування громадян у межах Європейського Союзу.

26 лютого 2001 року було підписано Ніццький договір, який вніс зміни в механізми інституційного розвитку ЄС з урахуванням

перспектив його розширення. Зокрема, квоти представництва в інституціях ЄС було перерозподілено з урахуванням потенційної участі в них нових членів.

1 січня 2002 року до готівкового обігу було введено єдина грошову одиницю ЄС — євро, і забезпечено перехід до формування економічного та валютного союзу ЄС — найвищого етапу інтеграції. Велика Британія й Данія відмовилися від запровадження євро на своїй території, а Швеція не змогла виконати необхідних критеріїв уведення євро, встановлених Маастрихтським договором.

З десяти держав, які приєдналися до ЄС у 2004 році, усі необхідні критерії «зони євро» виконали Кіпр і Мальта, які офіційно перейшли на єдину європейську валюту з 1 січня 2008 року, та Словаччина, рішення про приєднання якої до зони євро було ухвалене в липні 2008 року, а з 1 січня 2009 року Словаччина стала шістнадцятим членом єврозони. Крім Словаччини, до зони євро входять Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Бельгія, Кіпр, Греція, Австрія, Ірландія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Португалія, Словенія та Фінляндія.

3.2. Умови участі країн в Європейському Союзі та перспективи його розширення

Визначальні критерії участі в ЄС сформульовано для країн Центральної та Східної Європи на Копенгагенському засіданні Європейської ради в червні 1993 року як:

— досягнення стабільності інституцій, які гарантують демократію, верховенство права, права людини, дотримання і захист прав меншин (політичний критерій);

— існування функціонуючої ринкової економіки, а також здатність витримувати конкурентний тиск та дію ринкових сил у межах ЄС (економічний критерій);

— спроможність взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства, у тому числі дотримуватися цілей політичного, економічного та монетарного союзу шляхом приведення національної системи законодавства у відповідність до Спільного доробку ЄС (юридичний критерій).

Ці критерії не є остаточними, оскільки існує ще критерій внутрішньої спроможності ЄС «поглинути» нового члена, а також географічний критерій, адже членом ЄС може стати лише «європейська країна».

Найважливішою умовою для початку переговорів про вступ до ЄС є відповідність політичному критерію членства, а приведення національного законодавства у відповідність до *acquis communautaire* здійснюється в останні роки перед безпосереднім вступом держави до ЄС у ході переговорів про приєднання. Підтвердженням цього є стаття 49 Договору про Європейський Союз, де встановлено, що «будь-яка європейська держава, що шанує принципи, сформульовані в частині першій статті 6, може звернутися з поданням щодо набуття членства в Союзі». Такими принципами є засадничі принципи Союзу, спільні для всіх держав—членів, а саме: свобода, демократія, шанування прав людини і основоположних свобод, верховенство права. Те, що дотримання політичного критерію є «передумовою початку переговорів про вступ» було підтверджено на засіданнях Європейської ради в Люксембурзі (1997) та Гельсінкі (1999). Звідси випливає пріоритетність досягнення відповідності політичному копенгагенському критерію, а не критерію, досягнення якого буде необхідним під час виконання узгоджених умов вступу до ЄС.

Подальше розширення ЄС пов'язується з приєднанням низки країн, які вже розпочали переговори щодо вступу до цієї організації. Так, Хорватія розпочала переговори в жовтні 2005 року, а в червні 2006 року чільники Євросоюзу заявили про прогнозований вступ Хорватії до ЄС у 2010 році.

Туреччина з квітня 1987 року є офіційним кандидатом (англ. — *applicant country, candidate country*) на вступ до ЄС. Офіційно попередні переговори розпочалися в жовтні 2005 року, проте фахівці прогнозують можливий вступ Туреччини у 2015 року. Країна повинна здійснити низку необхідних соціальних і економічних реформ. Географічною проблемою залишається те, що лише 3 % території Туреччини належить до Європейського континенту, хоча формально, оскільки відповідно до Копенгагенських критеріїв географічних вимог немає.

Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн у різний час також подавали заяви про вступ до Європейського Союзу, але внаслідок низки причин (наприклад, негативні результати референдумів у Норвегії) так і не стали його членами й залишаються учасниками єдиної економічної зони ЄС без набуття членства в Євросоюзі.

Македонія отримала офіційний статус кандидата в грудні 2005 році Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія офіційно визнані потенційними кандидатами, створення економічного союзу (спільна зовнішня економічна політика, спільний ринок товарів та послуг, капіталу і праці), монетарного і політичного союзу, а також впровадження спільного громадянства.

3.3. Інституції Європейського Союзу

Європейський Союз вирізняється серед інших міжнародних організацій своєю унікальною інституційною структурною побудовою. Після укладення низки договорів, держави—учасниці вступають частиною суверенітету незалежним інституціям, що представляють національні та спільні інтереси. Інституції доповнюють одна одну, кожна з них робить свій внесок у процес ухвалення і виконання рішень.

Рада Європейського Союзу (Рада Міністрів) є головною інституцією, що ухвалює рішення. Вона складається з представників усіх країн—членів міністерського рівня, уповноважених до діяльності урядом своєї країни (міністри, заступники міністрів, державні секретарі та їх заступники). Лише члени Ради, які мають статус міністра, мають право голосувати на засіданнях Ради. Державний секретар може замінити міністра, але без права голосу. У засіданнях Ради бере участь один представник від кожної країни, уповноважений урядом країни.

Рада виконує низку функцій, серед яких найістотнішою є участь у процесі законотворення, проте вона не володіє правом законодавчої ініціативи, оскільки ці повноваження зберігаються за Комісією. Однак Рада може вимагати вивчення Комісією законодавчих питань, необхідних для досягнення спільної мети, і подання пропозицій. Таким чином, Рада володіє правом опосередкованої законодавчої ініціативи.

Рішення на засіданнях Ради приймаються шляхом голосування звичайною більшістю, кваліфікованою більшістю і одноголосно. Звичайною більшістю приймаються акти, які не мають правової сили, або рішення з технічних питань. Кваліфікована більшість і одноголосність є необхідними для прийняття юридично зобов'язальних актів. Кворум становить половину від загальної кількості членів Ради плюс один. Під час голосування кваліфікованою більшістю прийнято так звану систему зважених голосів, які повинні забезпечити рівновагу між великими та малими країнами.

Головують у Раді Європейського Союзу окремі країни з дотриманням принципу ротації, яка відбувається кожні шість місяців у послідовності, затвердженій одноголосно всіма країнами—членами. Голова Ради виконує насамперед організаційні та представницькі функції. До його повноважень належить скликання засідань Ради, підготовка проекту порядку денного, плану роботи Ради, голосування, а також підписання протоколів і правових актів, прийнятих Радою самостійно або у співпраці з Європейським

парламентом. Крім того, Голова представляє Раду в контактах з іншими органами Європейського Союзу і третіми суб'єктами.

Європейська рада згідно з Маастрихтським договором відіграє роль форуму для розгляду спірних питань, що не вирішені Радою ЄС. З правового погляду Європейська рада є інституцією Європейського Союзу, але не є органом Європейського Співтовариства.

Європейська рада не має постійного місцезоташування, засідання відбуваються в столиці чи інших містах країни, яка в даний час головує в Раді Європейського Союзу. До складу Європейської ради входять глави держав (Франції та Фінляндії) чи глави урядів країн—членів і Голова Європейської комісії. Їх супроводжують міністри закордонних справ та один член Комісії. Відповідно до Декларації № 4, доданої до Заключного Акту Конференції в Маастрихті, Голова Європейської ради запросив міністрів економіки та фінансів брати участь у засіданнях, на яких розглядаються питання, пов'язані з валютно-економічним союзом. Європейська рада збирається щонайменше два рази на рік під керівництвом глави країни чи уряду країни-члена, яка головує в Раді Європейського Союзу.

Рішення, прийняті Європейською радою, як правило, не мають юридичної сили, але їх політичне значення є дуже суттєвішим, що знаходить відображення в правових актах, прийнятих іншими інституціями Європейського Союзу. Утім, це не означає, що Європейська рада не може приймати юридично зобов'язальних рішень. Наприклад, згідно зі ст. 7 Договору про створення Європейського Союзу, передбачено право застосування Радою санкцій до країн, які тривалий час порушують основні свободи, демократичні принципи та права людини.

Європейський парламент (англ. — *European Parliament*) — одна з п'яти інституцій Європейського Союзу, розміщується в Страсбурзі, де відбуваються щомісячні пленарні сесії та бюджетна сесія. Додаткові пленарні сесії та зустрічі парламентських комісій відбуваються в Брюсселі. Генеральний Секретаріат парламенту та його служби розташовані в Люксембурзі.

Починаючи з 1979 році, Європейський парламент обирають прямим загальним голосуванням; місця в ньому (626 до останнього розширення і 732 — після розширення) розподілені між країнами—членами відповідно до чисельності населення. Для схвалення Європейського парламенту здебільшого необхідна абсолютна більшість (деколи кваліфікована — у співвідношенні дві третини або три п'ятих) за наявності кворуму, який становить одну третину загальної кількості депутатів.

Європейський парламент, на відміну від національних парламентів, не може самостійно приймати правові акти. Відповідно до по-

ложень договорів, він бере участь у законодавчому процесі, співпрацюючи з Радою та Комісією за визначеними процедурами. Парламент бере участь у розробці директив і постанов, пропонує правки, які подає Комісії для включення до її пропозицій.

Європейський парламент володіє значними повноваженнями контролю, насамперед за іншими органами Європейського Союзу. Важливим інструментом контролю є надання можливості Європейському парламенту аналізувати звіти, надані відповідно до вимог договорів іншими органами ЄС (Європейською комісією, Європейською радою, Судом аудиторів, Центральним Європейським банком, Уповноваженим з прав людини). Парламент має вплив на формування та склад деяких інституцій Євросоюзу. Найважливішим повноваженням у цьому є надання згоди на призначення Голови Європейської комісії.

Парламент поділяє з Радою також бюджетні повноваження, може затвердити бюджет або відхилити його. У разі відхилення бюджету вся процедура повторюється. Бюджет готується Комісією, потім узгоджується Радою і Парламентом — двома гілками бюджетної влади. Рішення Ради мають більшу вагу в «обов'язкових», особливо сільськогосподарських видатках. Парламенту надаються переваги у прийнятті рішення в «необов'язкових» видатках, які він може змінювати у встановлених договором межах.

Європейська комісія представляє інтереси Співтовариства, забезпечує виконання ухвалених Радою постанов і директив, має виняткове право ініціювати і втручатися на будь-якому етапі в законодавчий процес, щоб досягти згоди в Раді або між Радою та Парламентом, а також забезпечує виконання рішень, ухвалених Радою щодо спільної політики у визначеній сфері (сільське господарство, дослідження і технології, регіональний розвиток та ін.). У певних, чітко визначених ситуаціях Комісія може самостійно видавати правові акти (регламенти, директиви, рішення, рекомендації).

Комісія є виконавчим органом. Вона відповідає за виконання регламентів, прийнятих Радою чи спільно Радою і Парламентом, а також за подання проекту річного бюджету і за його виконання. Комісія готує Парламенту звіт з виконання бюджету і несе політичну відповідальність за його невідповідне виконання. Крім того, Комісія зобов'язана подавати Парламенту щорічний звіт про функціонування Співтовариства за місяць до початку парламентської сесії.

Кожна країна-учасниця представлена в Комісії щонайменше одним комісаром. По два комісари мають найбільші країни (Німеччина, Франція, Іспанія, Італія, Велика Британія). Кількість комі-

сарів може змінитися, якщо Рада прийме про це одностороннє рішення. Члени Комісії (комісари) є міжнародними службовцями і представляють інтереси Співтовариств, а не країн, з яких походять.

Суд Європейського Співтовариства. В інституційній системі Європейського Союзу функціонують два органи судового характеру. Це Європейський суд і Суд першої інстанції.

Європейський суд є одним з органів, передбачених ще Договором про створення ЄСВС. У 1988 році через надмірне навантаження на Європейський Суд Рада запровадила Суд першої інстанції, якому передано повноваження винесення вироків у чітко окресленій сфері права Співтовариства.

Європейський суд і Суд першої інстанції мають резиденцію в Люксембурзі. Європейський Суд нараховує п'ятнадцять суддів і вісім генеральних радників. Кожна країна-учасниця має право висунути лише одного суддю, натомість генеральних радників можуть мати тільки провідні держави (Німеччина, Франція, Велика Британія, Іспанія, Італія). Решта місць посідають за принципом ротації радники з менш розвинених країн.

Генеральних суддів і радників Європейського суду обирають серед осіб, які мають певні гарантії незалежності й відповідають умовам їх країн для зайняття найвищих посад у судах, або є визначеними і компетентними юридичними консультантами. Їх призначають на шість років за умови загальної згоди урядів усіх країн—членів. Кожні три роки відбувається часткова зміна складу Суду—сім—вісім суддів і чотири генеральні радники.

Суд Першої Інстанції складається з п'ятнадцяти суддів—по одному з кожної країни. Суддів Суду першої інстанції призначають на шість років на основі загальної згоди країн—учасниць, а кожні три роки відбувається зміна частини складу Суду (сім—вісім суддів).

Європейський Суд вирішує суперечки у справах, пов'язаних із функціонуванням Співтовариств. Його рішення можуть мати обов'язковий або факультативний характер. Суд охороняє право Співтовариства, а також стежить за дотриманням зобов'язань країнами—членами. Прикладами справ у цій сфері можуть бути: скарга про порушення країною-членом зобов'язань перед Співтовариством, позов щодо визнання недійсності юридичного акта. Європейський суд розглядає також скасування рішень Суду першої інстанції.

Юрисдикція Суду першої інстанції охоплює справи, які стосуються суперечок:

- між органами Співтовариств та їх функціонерами;
- між Європейською комісією та підприємствами у сфері діяльності ЄСВС;

- фізичних та юридичних осіб з органами Співтовариств з питань монополії та демпінгу;
- про відшкодування на підставі мінімальної відповідальності за шкоду, завдану фізичним або юридичним особам діяльністю органів чи функціонерів Співтовариств.

Після оголошення вироку Суду першої інстанції існує двомісячний термін, упродовж якого можна звернутися до Європейського суду.

Комітет регіонів є відносно молодого інституцією, яку було створено в 1993 році Маастрихтським договором як дорадчий орган для інших інституцій Європейських Співтовариств. Резиденція Комітету регіонів розташована в Брюсселі. Комітет складається з 222 членів, призначених Радою Європейського Союзу. Повноваження Комітету тривають чотири роки, а мандат його членів може поновлюватися. Членами Комітету регіонів є представники локальної та регіональної влади: прем'єри, віце-прем'єри, федеральні міністри, депутати місцевих рад, мери (бургомістри), президенти міст. Комітет регіонів подає на розгляд органів ЄС пропозиції з різних аспектів регіонального розвитку. Ради або Комісії Євросоюзу звертаються до Комітету регіонів за консультаціями з питань освіти, культури, охорони здоров'я, фонду регіонального розвитку, проектування транс'європейських мереж, проектів, угод щодо структурних фондів.

Комітет регіонів включає вісім спеціалізованих комісій: 1) регіональна політика, економічний розвиток, місцеві та регіональні фінанси; 2) упорядкування сільської зони, сільське господарство, рибальство, ліс, море, гірська зона; 3) транспорт і комунікаційні мережі; 4) урбаністична політика; 5) упорядкування території, довкілля, енергетика; 6) освіта, виховання; 7) Європа громадян, наукові дослідження, культура, молодь, інтереси споживачів; 8) економічне і соціальне об'єднання.

3.4. Регіональна політика ЄС

Економічні успіхи ЄС у перші роки створення цього об'єднання сприяли формуванню хибної думки про те, що поглиблення інтеграції однозначно зменшує міжрегіональні диспропорції та підвищує рівень конкурентоспроможності кожного регіону. Проте з приєднанням Великої Британії до ЄС, а пізніше — Греції, Іспанії та Португалії, стало очевидним, що інтеграція не забезпечує остаточного розв'язання регіональних проблем. Тому активна регіональна політика ЄС спрямовувалася на послаблення соціально-економічних диспропорцій між регіонами, зниження рівня відста-

лості регіонів з несприятливими умовами розвитку. Серед основних інструментів регіональної політики значну увагу приділяли інтеграції прикордонних регіонів через двостороннє міжнародне співробітництво та створенню єврорегіонів, які забезпечували транскордонне співробітництво.

На цьому етапі євроінтеграції зовнішнє та міжрегіональне (транскордонне) співробітництво здійснювалося за підтримки спеціальних програм ЄС. Наприклад, програма *INTERREG* забезпечувала фінансову підтримку транскордонного і транснаціонального співробітництва між державами—учасницями та сусідніми країнами, а програма *PHARE* — підтримку транскордонного співробітництва з державами—учасницями та з країнами, які претендують на вступ до ЄС.

Внаслідок об'єднання Німеччини, розпаду СРСР, війни в Югославії відбулося приєднання до ЄС нових постсоціалістичних і пострадянських країн, що суттєво поглибило регіональні диспропорції. Так, у 2004 році обсяг регіонального ВВП на одного мешканця Люксембурга складав 253 % від середнього значення по ЄС-27 і у вісім разів перевищував регіон *Sud-Vest Oltenia* (Румунія), де цей показник дорівнював лише 28,9 %. Це зумовило необхідність нових підходів до розробки і реалізації регіональної політики в Європі.

Європейська комісія розробила новий документ із питань сусідства, який передбачав удосконалення механізму залучення регіонів до міжнародної співпраці. Упродовж 2004—2006 рр. відбулося запровадження Програм сусідства, які охоплювали зовнішні кордони розширеного Союзу. Основні зміни з регулювання міжрегіонального співробітництва згідно з Програмами сусідства стосувалися: узгодження фінансування спільних проектів у країнах—учасницях ЄС та сусідніх країнах; запровадження єдиного процесу планування, відбору та реалізації проектів; гармонізації процедур моніторингу, звітності та оцінки ефективності реалізації проектів. Суттєвою перешкодою для участі прикордонних областей України у програмах сусідства залишилася вимога програми *INTERREG* про використання структурних фондів лише в межах ЄС та обов'язковість фінансування спільних проектів сусідніми державами, які не є учасниками Союзу.

Реалізація політики з підтримки економічного зростання в регіонах протягом 2007—2013 років передбачає три напрями: конвергенція регіонів, регіональна конкурентоспроможність і працевлаштування, Європейське територіальне співробітництво. У сучасних умовах зростає актуальність Європейської територіальної співпраці, яка фінансується Європейським фондом регіонального розвитку (ЄФРР) для підтримки програм транскордонного, наднаціонального

і міжрегіонального співробітництва (табл. 3.1). На здійснення завдань у межах цього напрямку впродовж 2007—2013 років передбачено використати 8,7 млрд євро або 2,5 % загального бюджету політики співтовариства.

Таблиця 3.1

ПРОГРАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ

Назва програми	Мета	Учасники	Пріоритетні об'єкти підтримки і фінансування	Обсяги фінансування ЄФРР
Транскордонне співробітництво	Розвиток спільних локальних і регіональних ініціатив	Прикордонні регіони країн—членів ЄС	Малий і середній бізнес Туризм і культура Охорона довкілля Транспортні, інформаційні, комунікаційні мережі та послуги Спільне користування інфраструктурою у сфері культури і охорони здоров'я Співпраця судових і адміністративних органів	5,6 млрд євро
Наднаціональне співробітництво	Територіальна інтеграція ЄС	Регіони Балтійського моря, Центральної Європи, Середземного моря	Збалансований розвиток міст Інноваційна діяльність Охорона довкілля	1,8 млрд євро
Міжрегіональне співробітництво (INTERREG IVC)	Обмін досвідом між регіональними і локальними інституціями різних країн	Країни ЄС-27, Норвегія, Швейцарія	Інноваційна діяльність і розвиток економіки на основі знань Охорона довкілля і запобігання екологічним ризикам	321 млн євро

Слід зазначити, що поряд із зазначеними програмами на період 2007—2013 років реалізація Європейської територіальної співпраці передбачає інструменти регіонального розвитку для країн-кандидатів і потенційних кандидатів на вступ до ЄС та третіх країн. Перший з них — «Інструмент допомоги для країн-кандидатів на вступ в ЄС», спрямований на підтримку адміністративних, суспільних і економічних реформ, розвиток регіональної і транскордонної співпраці країн (Македонія, Хорватія, Туреччина, Албанія, Боснія, Герцеговина, Чорногорія, Сербія). Другий — «Європейський інструмент сусідства і партнерства», призначений для підтримки співпраці та економічної інтеграції між ЄС та країнами-партнерами, серед яких Азербайджан, Вірменія, Білорусія, Молдова, Росія, Україна.

Характерною рисою нової політики ЄС щодо міжрегіональної співпраці є участь у міжнародному співробітництві не лише суб'єктів транскордонних регіонів, тобто активізація співпраці між суб'єктами територій різних країн, які не мають спільної ділянки кордону з ЄС. Наприклад, міжнародне співробітництво Поморського воєводства (Польща) здійснюється у трьох напрямках: територія Балтійського моря, регіони Західної Європи, регіони Східної та Південно-Східної Європи. Зокрема, третій напрям передбачає співпрацю з Одеською областю України та Московською областю Росії у сфері мореплавства на основі інтенсивного використання морських шляхів.

Найновішою ініціативою, що свідчить про підтримку Європейською комісією міжрегіональної співпраці, є Програма «Регіони для економічних змін» (англ. — *Regions for Economic Change*), метою якої є обмін досвідом між регіонами. Наголосимо, що для успішної реалізації проектів міжрегіональної співпраці важливим є передача відповідних повноважень від центральних органів влади місцевим органам самоврядування, які мають можливість надавати не лише організаційну, але й фінансову підтримку учасникам проекту. Наприклад, у Подкарпатському воєводстві (Польща) частка органів місцевого самоврядування в загальних обсягах фінансування окремих проектів, що реалізуються в межах програм *INTERREG*, складає від 20 до 70 %.

Можна виокремити такі основні характеристики державної політики у сфері міжрегіональної співпраці країн ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції. Пер за все — це ґрунтовне інституційне забезпечення міжрегіональної співпраці та його постійне вдосконалення, про що свідчить заміна програми *INTERREG III* новими програмами Європейської територіальної співпраці, які передбачають фінансову підтримку міжрегіонального співробітництва в межах кордонів ЄС та з регіонами сусідніх країн, що не мають перспективи членства в ЄС.

Суттєву увагу приділяють активізації саме внутрішньої міжрегіональної співпраці регіонів країн ЄС, яка має поступово замінити конкуренцію між регіонами, тобто обмін досвідом і здобутками у підвищенні рівня соціально-економічного розвитку між регіонами розглядається як основа підвищення рівня їх інтегральної конкурентоспроможності.

Важливу роль у реалізації регіональної політики ЄС на сучасному етапі відіграють органи місцевого самоврядування, які впроваджують програми регіонального розвитку, беруть участь у розробці й реалізації механізмів координації регіональних програм, створюють локальні партнерства. Розробка нових регіональних

програм ЄС та необхідність їх координації створюють передумови для розвитку міжрегіональної співпраці на засадах партнерства регіонів.

3.5. Перспективи співробітництва України з країнами ЄС

12 липня 2007 року Європарламент ухвалив рішення висловити підтримку надання Україні перспектив членства в Євросоюзі. Відповідне рішення було прийняте за результатами обговорення доповіді депутата Міхала Томаша Камінські щодо мандата на переговори з Україною про нову поглиблену угоду.

Україна може стати учасником Європейського Союзу за умови забезпечення прав людини, дотримання технічних і юридичних норм інтеграції в політичну й ринкову системи. Базовим документом, що визначає засади економічної інтеграції України до ЄС та розвитку торгівлі, є Угода про партнерство і співробітництво, укладена в 1994 році. Відповідно до статті 51 цієї Угоди, Україна зобов'язалася вживати заходів «для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства Співтовариства». Угодою також визначено перелік сфер, у яких має бути досягнуто «приблизної адекватності» законів: митне право; законодавство про компанії; банківське право; бухгалтерський облік компаній; податки, у тому числі непрямі; інтелектуальна власність; охорона праці; фінансові послуги; правила конкуренції; державні закупівлі; охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин; охорона довкілля; захист прав споживачів; технічні правила і стандарти; енергетика, у тому числі ядерна; транспорт.

Присутність України на ринках ЄС регулюється спільними для всіх країн елементами торговельного режиму із застосуванням окремих заходів стосовно тих товарів, у експорті яких зацікавлені українські виробники. Так, діють кількісні обмеження імпорту в ЄС з України певних груп сталеливарних виробів згідно з Угодою про торгівлю деякими сталеливарними виробами, підписаною в 2007 році. Торгівля текстильною продукцією регулюється Угодою про торгівлю текстильною продукцією між Україною і ЄС, яка забезпечує безквотовий режим торгівлі. Регулювання торгівлі високотехнологічною продукцією сьогодні не здійснюється жодною спеціальною угодою між Україною та ЄС.

Європейський Союз є найбільшим торговельним партнером України: у загальних обсягах українського експорту в 2007 році частка країн ЄС складала 28,3 %, імпорту — 36,6 %. За даними Держкомстату, у 2007 році обсяги експорту товарів з України до країн

ЄС склали 13 916,4 млн дол. США, імпорту — 22 217,7 млн дол. США, сальдо зовнішньоторговельного обороту було негативним і становило 8301,4 млн дол. Порівняно з аналогічним періодом 2006 року обсяги експорту українських товарів до країн ЄС збільшилися на 15,1 %, імпорту в Україну з ЄС — зросли на 37,2 %. Існуюча тенденція перевищення імпорту над експортом у торгівлі України з ЄС свідчить про більшу відкритість українського ринку для виробників з ЄС порівняно з рівнем відкритості ринку країн ЄС для українських експортерів, а також про відносно нижчий рівень конкурентоспроможності українських товарів.

З погляду забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України, яка повинна базуватися на науково-технічній конкуренції, товарна структура українського експорту є незадовільною. Так, структура експорту України до країн ЄС включає: чорні метали (21,2 %), енергетичні матеріали, нафту та продукти її перегонки (19,3 %), одяг текстильний (5,7 %), деревину та вироби з деревини (4 %). Імпорт характеризується вищою наукомісткістю товарів, оскільки в його структурі понад 30 % становить виробниче устаткування, продукція машинобудування та транспортні засоби — 11 %, хімічна продукція — близько 12 %.

Високотехнологічна продукція з України експортується переважно до Росії, Білорусі, Індії, Ірану, Грузії, а до країн ЄС — Німеччини, Угорщини, Італію — у значно менших обсягах.

Зовнішня торгівля України з ЄС товарами, що належать до групи високих технологій «Аеронавігаційні або космічні апарати», упродовж останніх п'яти років характеризується позитивним сальдо торговельного балансу, у 2007 році воно дорівнювало 770 тис. дол. США. Найбільше української аеронавігаційної та космічної техніки експортується до Німеччини (49,9 %), 15,8 % — до Словаччини, 10,4 % — до Польщі, імпорт здійснюється переважно з Німеччини (42,6 %), Великої Британії (12,6 %), Італії (11,8 %). Проте в загальних обсягах експорту України до країн ЄС товари цієї групи складають лише 0,1 %.

Підписання протоколу про приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ) прискорило початок переговорів про зону вільної торгівлі з ЄС. Дія Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) завершилася у 2008 році, що зумовило необхідність укладення нового документа про співпрацю між Україною та Європейським Союзом наприкінці 2008 року чи у I кварталі 2009-го. Відразу після підписання протоколу про приєднання України до СОТ 18 лютого 2008 року в Києві розпочалися переговори між комісаром ЄС з питань торгівлі Пітером Мандельсоном та Президентом України Віктором Ющенком про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Геополітичні інтереси Європейського Союзу на сьогодні не передбачають надання Україні статусу країни-кандидата на членство в ЄС. Проте Україна не може залишатися поза євроінтеграційними процесами. Тому ЄС застосовує такий стандартний інструмент співпраці з третіми країнами, як зона вільної торгівлі (ЗВТ), водночас вживаючи заходів для захисту своїх власних економічних інтересів. Провідні виробники сільськогосподарської продукції у Франції, Іспанії та Італії, занепокоєні можливістю зростання конкуренції з боку українських товарів, можуть вимагати захисних заходів щодо торгівлі сільськогосподарською продукцією в межах ЗВТ. Європейські виробники чорних металів і хімічної продукції в Німеччині та Франції також очікують посилення конкуренції внаслідок надходження на ринок ЄС української продукції.

Угода про зону вільної торгівлі передбачатиме скасування митних тарифів, лібералізацію сфери послуг, вільний рух факторів виробництва, послаблення нетарифних бар'єрів, що є надзвичайно актуальним для активізації процесів обміну технологіями між Україною та країнами ЄС. Українська промисловість характеризується високою енергомісткістю внаслідок переважаючого в її структурі продукції важкої індустрії, матеріально-технічна база якої є застарілою. Тому нові умови торгівлі в межах ЗВТ забезпечать відносно зниження ціни на технологічні лінії та устаткування, що постачаються виробниками країн ЄС, і позитивно вплинуть на оновлення матеріально-технічної бази тих галузей промисловості, для яких обладнання в Україні не виробляється.

Проте участь України у ЗВТ з ЄС може мати й негативні наслідки для вітчизняної економіки, зокрема таких галузей промисловості, як виробництво машин та устаткування, хімічної промисловості, виробництва автомобілів, причепів, напівпричепів. Високотехнологічна продукція провідних європейських фірм стане доступнішою для українських підприємств, що може призвести до втрати конкурентних позицій вітчизняних виробників аналогічної продукції та галузевих науково-дослідних організацій.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Який вплив на взаємовідносини європейських країн мало створення Європейського співтовариства вугілля і сталі?
2. На якому етапі європейської інтеграції було створено митний союз?
3. Створення якого об'єднання європейських країн передбачало вільний обмін товарами і послугами?
4. З якою метою було створено Європейське Економічне Співтовариство?

5. Які результати формування спільного ринку в межах Європейсько-Економічного Співтовариства?
6. Назвіть нормативно-правові акти, що характеризують послідовність європейської інтеграції.
7. Які країни—учасниці ЄС не запровадили на своїй території обіг євро і з яких причин?
8. Яким критеріям повинна відповідати країна для прийняття до ЄС?
9. Яка головна умова початку переговорів про вступ країни до ЄС?
10. Окресліть перспективи розширення ЄС.
11. У чому полягають проблеми інтеграції до ЄС Туреччини?
12. Які країни отримали статус кандидата на вступ до ЄС?
13. Назвіть вимоги до осіб, які входять до складу Ради Європейського Союзу.
14. Які функції виконує Рада Європейського Союзу?
15. Яким чином приймаються рішення Радою Європейського Союзу?
16. За якими принципами формується склад Європейської ради?
17. Які функції виконує Європейський парламент?
18. Яка інституція є виконавчим органом ЄС?
19. Як формується склад Європейської комісії?
20. Які суперечки розв'язує Європейський суд і які справи належать до юрисдикції Суду першої інстанції?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Європейське співтовариство вугілля і сталі як перший крок до створення Європейського Союзу.
2. Етапи валютної інтеграції в межах Європейського Союзу.
3. Стратегія інтеграції України до ЄС: проблеми і перспективи.
4. Напрями адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу.
5. Вплив приєднання до ЄС нових країн на формування внутрішньої та зовнішньої політики Співтовариства.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Першим етапом у процесі формування Європейського Союзу вважають створення:*
  - 1.1. Європейського об'єднання вугілля і сталі.
  - 1.2. Європейського Економічного Співтовариства.
  - 1.3. Європейського об'єднання з атомної енергії.
  - 1.4. Комісії європейських співтовариств.
2. *На основі якого договору створено Європейський Союз?*
  - 2.1. Римського.
  - 2.2. Паризького.
  - 2.3. Маастрихтського.
  - 2.4. Бернського.

3. До якого рівня інтеграції належать Європейське Економічне Співтовариство?

- 3.1. Зони преференційної торгівлі.
- 3.2. Зони вільної торгівлі.
- 3.3. Митного союзу.
- 3.4. Спільного ринку.

4. Основним завданням Європейської валютної системи було:

- 4.1. Стабілізація курсу валют.
- 4.2. Зняття обмежень переміщення товарів між країнами.
- 4.3. Збереження структури зовнішніх тарифів кожної країни.
- 4.4. Надання пільгових кредитів на розвиток інфраструктури.

5. Виконавчим органом Європейського Союзу є:

- 5.1. Рада ЄС.
- 5.2. Комісія ЄС.
- 5.3. Європейський парламент.
- 5.4. Європейський суд.

6. Які країни є учасницями Європейської асоціації вільної торгівлі?

- 6.1. Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди.
- 6.2. Німеччина, Франція, Велика Британія, Данія.
- 6.3. Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн.
- 6.4. Правильні відповіді 6.1 і 6.2.

7. Яку розрахункову валюту було замінено на євро?

- 7.1. СДР.
- 7.2. Екю.
- 7.3. Марку.
- 7.4. Злотий.

8. Яким критерієм повинна відповідати країна-кандидат на вступ до ЄС?

- 8.1. Гарантії прав людини.
- 8.2. Функціонуюча ринкова економіка.
- 8.3. Забезпечення персональними комп'ютерами більше 50 % населення.
- 8.4. Правильні відповіді 8.1 і 8.2.

9. Який рівень міжнародної інтеграції являє собою Європейський Союз?

- 9.1. Зону преференційної торгівлі.
- 9.2. Митний союз.
- 9.3. Спільний ринок.
- 9.4. Економічний союз.

10. У якому році було укладено договір про створення Європейського Союзу?

- 10.1. 1985.
- 10.2. 1988.
- 10.3. 1992.
- 10.4. 1995.

11. Європейське співтовариство було створене на основі:

- 11.1. Паризького договору.
- 11.2. Римського договору.
- 11.3. Маастрихтського договору.
- 11.4. Бернської конвенції.

12. Європейське об'єднання вугілля і сталі та Євратом стали основою створення:

- 12.1. Європейського співтовариства.
- 12.2. Європейської валютної системи.
- 12.3. Європейського Економічного Співтовариства.
- 12.4. Європейської комісії.

13. Консультативним органом Європейського Союзу є:

- 13.1. Рада ЄС.
- 13.2. Комісія ЄС.
- 13.3. Європейський парламент.
- 13.4. Європейський суд.

14. У якому році було запроваджено безготівкову загальноєвропейську валюту?

- 14.1. 1985.
- 14.2. 1989.
- 14.3. 1995.
- 14.4. 1999.

15. Які функції виконує Комісія Європейського Союзу?

- 15.1. Законодавчі.
- 15.2. Виконавчі.
- 15.3. Консультативні.
- 15.4. Контролюючі.

16. Документ, у якому зафіксовано рішення країн про утворення Європейського Союзу на засадах Європейського співтовариства, доповнених новими формами співпраці, називається:

- 16.1. Паризьким договором.
- 16.2. Римським договором.
- 16.3. Маастрихтським договором.
- 16.4. Європейським договором.

17. *Негативним наслідком розширення ЄС вважається:*
- 17.1. Скорочення видатків на обмін валют і страхування від валютних ризиків.
  - 17.2. Посилення конкуренції між підприємствами і банками.
  - 17.3. Скорочення середнього рівня ВВП на одного мешканця.
  - 17.4. Гармонізація законодавства.
18. *Назвіть головну інституцію Європейського Союзу:*
- 18.1. Європейська комісія.
  - 18.2. Рада Європейського Союзу.
  - 18.3. Європейський парламент.
  - 18.4. Європейський суд.
19. *Законодавчим органом Європейського Союзу є:*
- 19.1. Рада ЄС.
  - 19.2. Комісія ЄС.
  - 19.3. Європейський парламент.
  - 19.4. Європейський суд.
20. *У якому році запроваджено готівкову загальноєвропейську валюту?*
- 20.1. 1985.
  - 20.2. 1999.
  - 20.3. 2000.
  - 20.4. 2002.
21. *Які із зазначених країн приєдналися до Європейського Союзу в 2004 році?*
- 21.1. Греція, Іспанія.
  - 21.2. Португалія, Австрія.
  - 21.3. Польща, Угорщина.
  - 21.4. Фінляндія, Швеція.
22. *Скільки країн входить до Європейського Союзу?*
- 22.1. 10.
  - 22.2. 12.
  - 22.3. 15.
  - 22.4. 27.
23. *Європейське об'єднання вугілля і сталі було створено з метою:*
- 23.1. Надання протекціоністської підтримки власним виробникам.
  - 23.2. Забезпечення стабілізації валют.
  - 23.3. Збереження структури зовнішніх тарифів кожної країни.
  - 23.4. Усунення перешкод на шляху пересування робочої сили.
24. *Як називалася безготівкова загальноєвропейська валюта?*
- 24.1. Екю.
  - 24.2. Євро.
  - 24.3. СДР.
  - 24.4. Марка.

25. На якому рівні інтеграції кожна з країн—учасниць має право проводити власну торговельну політику стосовно країн, що не входять в інтеграційне угруповання?

- 25.1. Зона вільної торгівлі.
- 25.2. Митний союз.
- 25.3. Спільний ринок.
- 25.4. Економічний і валютний союз.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615%2F98.

2. Дайнел Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції [Науково-популярне видання: англ.] / Дайнел Д. — К.: К.І.С., 2006. — 696 с.

3. Савельєв Є. Передумови поглиблення і прискорення європейської інтеграції науки / Євген Савельєв // Журнал європейської економіки. — 2006. — № 2. — С. 111—119.

4. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу [Науково-популярне видання: англ.] / Тоді Ф. — К.: К.І.С., 2001. — 142 с.

5. Інструмент європейського сусідства і партнерства — нові можливості для України / Під ред. А. Андрусевича. — Л., 2008. — 160 с.

6. Розвиток інституційної системи Європейської Спільноти // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.youth.crimeastar.net/europe/html

7. Стан зовнішньоекономічних відносин з країнами Європейського Союзу за 2007 рік // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/operativ2007.

ТЕМА 4

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (ОЕСР) ТА ЗАГАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

На сучасному етапі ОЕСР — організація, заснована з метою координації економічної політики країн—учасниць та пом'якшення суперечностей, що виникають у світових господарських зв'язках. У розділі представлено основні напрями діяльності організації економічного співробітництва і розвитку. Розглянуто структурну побудову автономних організацій ОЕСР. Проаналізовано діяльність міжнародних організацій загальної компетенції в межах економічної співпраці.

4.1. Основні напрями діяльності організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР)

ОЕСР — організація економічного співробітництва та розвитку, яка була створена в 1961 році, за участю 29 економічно розвинених країн.

До основних цілей функціонування ОЕСР належать:

- розробка ефективних методів координації торговельної та загальноекономічної політики цих країн—учасниць;
- сприяння досягненню найбільшого рівня стійкого економічного зростання, зайнятості та якості життя в країнах—учасницях при збереженні фінансової стабільності;
- сприяння розвитку світової торгівлі відповідно до міжнародних зобов'язань.

Головними напрямками діяльності ОЕСР є:

- надання допомоги країнам—учасникам для підвищення рівня їх економічного та соціального розвитку;
- сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, шляхом надання технічної допомоги;
- налагодження відносин з органами державної влади всіх рівнів країн—учасниць;
- підтримка зв'язків з іншими міжнародними організаціями для забезпечення ефективної співпраці та співробітництво з регіональними економічними організаціями;
- забезпечення ОЕСР інформацією, необхідною для діяльності, та взаємообміну інформацією;

- усунення перешкод в обміні товарами (послугами, роботами);
- надання допомоги в професійній підготовці кадрів у сфері науки й техніки.

На сучасному етапі розвитку ОЕСР має таку структурну побудову:

1. Рада — провідний орган, до якого входить один представник з кожної країни—учасниці. Рада проводить засідання два рази в місяць під керівництвом Генерального секретаря. Діяльність цього органу носить переважно рекомендаційний характер і лише в окремих випадках приймаються обов'язкові постанови.

2. Виконавчий комітет — підпорядкований Раді, складається з 14-ти представників держав—членів, з них сім країн мають постійний статус (Велика Британія, Італія, Німеччина, Канада, Франція, США та Японія), а сім призначаються кожного року на ротаційній основі. Цей комітет здійснює контроль за діяльністю ОЕСР та готує матеріали на засідання Ради.

3. Комітети, експертні комісії. Комітет сприяння розвитку (КСР) є спеціалізованим комітетом ОЕСР, який розглядає питання та політику допомоги 21 державі: забезпечує необхідними ресурсами для допомоги країнам, що розвиваються, створює потенціал для розширення участі цих країн у світовій економіці.

До складу ОЕСР входить понад 20 спеціалізованих комітетів: з економічної політики; економіки та розвитку; з руху капіталів; з торгівлі; фінансових ринків; податкової політики; політики щодо споживчого ринку міжнародних інвестицій та ін. Ці комітети визначають загальноекономічну політику країн—учасниць, здійснюють нагляд за їх економічним та фінансовим станом, готують річний економічний огляд по всіх країнах ОЕСР.

4. Секретаріат — обирається на п'ять років Радою ОЕСР і складається з 13-ти директоратів, які за своєю організаційною побудовою і функціональним призначенням пов'язані з основними комітетами (економіка, статистика, співробітництво в галузі розвитку, торгівля, фінанси, податки й підприємництво та ін.). Секретаріат займається обробкою та підготовкою документів для обговорення, статистичних та дослідницьких матеріалів, публікацією доповідей з різних економічних та соціальних питань.

5. Центр співпраці з європейськими країнами з перехідною економікою, який створено в 1990 році з метою координації зв'язку між ОЕСР та країнами Східної і Центральної Європи. Центр здійснює діяльність у двох напрямках: 1) відкрита програма для 13-ти партнерів (серед них Україна та Росія); 2) програма для партнерів з перехідною економікою, яка забезпечує можливість економічної співпраці між країнами, які здійснюють швидкий перехід до ринкової економіки.

Фінансування ОЕСР здійснюється за рахунок внесків членів організації. Країни-члени ОЕСР за рахунок бюджетних ресурсів надають економічну допомогу, яка направляється на реалізацію проектів у галузях енергетики, транспортного будівництва, зв'язку; на створення інфраструктури, подолання наслідків надзвичайних ситуацій. Обсяги допомоги становлять близько 90 % усіх фінансових ресурсів, які розвинуті країни надають країнам, що розвиваються, та країнам з перехідною економікою. Значна частина допомоги — це постачання товарів і послуг країни-донора. Економічна допомога часто здійснюється у формі «технічної допомоги»: підготовка кадрів, консультування, проектні роботи. Протягом останніх десяти років країни—члени ОЕСР надавали економічну допомогу в розмірі 0,3 % ВВП, 60 % цих коштів — у формі подарунка. Найбільшим донором стала Японія, яка надала країнам, що розвиваються, понад 13 млрд дол. США.

Центральне місце в структурі зовнішньоекономічних зв'язків посідає рух капіталу. Майже 90 % обсягу позичкового капіталу міжнародних ринків сконцентровано в країнах ОЕСР.

Важлива роль у зовнішньоекономічних відносинах розвинених країн належить міжнародному обміну технологіями, що відбувається у формах ліцензійних угод, патентів, «ноу-хау», інжинірингу. До основних форм передачі технологій на некомерційній основі належать наукові конференції, симпозиуми, виставки, обмін публікаціями. Вони застосовуються розвинутими країнами в процесі надання допомоги країнам з перехідною економікою та країнам, що розвиваються. На сучасному етапі посилюється трансфер технологій між найрозвиненішими країнами.

4.2. Автономні організації ОЕСР

Однією з найпотужніших організацій, які входять до системи ОЕСР, є «група Великої Сімки», створена в 1975 році з метою вирішення глобальних фінансових і валютних питань на рівні керівників урядів провідних країн Заходу. У 1997 році до цієї організації вступила Росія, і групу стали називати «Великої Вісімою» (Велика Британія, Німеччина, Італія, Канада, США, Франція, Японія, Росія).

На засіданнях організації розглядаються питання досягнення збалансованої динаміки зростання основних обмінних курсів, координації та узгодження стратегій економічного розвитку, розробки загального економічного курсу провідних країн світу.

Автономним органом у межах ОЕСР є Міжнародне енергетичне агентство (МЕА), створене в 1974 році, за участю всіх країн—учасниць ОЕСР, за винятком Ісландії та Мексики.

Організаційна структура МЕА включає: Керуючу Раду, що складається з високопоставлених представників кожної держави, які відповідають за питання енергетики; постійні групи та спеціальні комітети (з питань довготермінової співпраці в галузі енергетики, надзвичайних ситуацій, ринків нафти та ін.); Секретаріат, який складається з експертів у галузі енергетики і виконує допоміжні функції.

Головні цілі та завдання МЕА:

- співпраця з питань розвитку і застосування різних джерел енергії;
- заходи з підвищення ефективності використання енергії;
- забезпечення постійного функціонування системи інформації про стан міжнародного нафтового ринку;
- налагодження співпраці з країнами, що не входять до складу МЕА, та міжнародними організаціями для розв'язання глобальних проблем розвитку енергетики;
- удосконалення системи подолання порушень у постачанні електроенергії.

До системи ОЕСР належить також Агентство з ядерної енергії (АЯЕ), утворене в 1958 році за участю країн—учасниць ОЕСР, за винятком Нової Зеландії та Республіки Корея. Мета діяльності цієї організації — співпраця між урядами країн—учасниць у використанні ядерної енергії як безпечного, економічного джерела.

Основними функціями Агентства з ядерної енергії відносяться: — оцінка внеску ядерної енергії до загального енергопостачання; — розвиток системи обміну науково-технічною інформацією; — організація міжнародних досліджень, підготовка програм розвитку ядерної енергетики; — заохочення до співпраці з гармонізації політики та практики регулювання ядерної енергії (захист людей від радіації та охорона довкілля).

Організаційна структура Агентства включає такі підрозділи: Рада ОЕСР; Виконавчий комітет з ядерної енергії; п'ять спеціалізованих комітетів (з розвитку ядерної енергетики та паливного циклу; з регулювання діяльності в галузі ядерної енергії; з безпеки ядерних приладів; з радіаційного захисту; з охорони здоров'я).

4.3. Міжнародні організації загальної компетенції в межах економічної співпраці

До організацій загальної компетенції зараховують організації, які утворилися після розпаду колоніальних імперій або внаслідок макрорегіоналізації світових господарських зв'язків.

Найважливішими з них є Рада Європи, Співдружність націй, Організація Північного співробітництва, Ліга арабських держав, Організація з безпеки та співробітництва, Організація Ісламська конференція.

1. Рада Європи (нараховує 46 країн, заснована в 1949 році) — організація широкого профілю, яка охоплює такі сфери діяльності: права людини, засоби масової інформації, співпраця у правовій галузі, соціальні та економічні питання; охорона здоров'я, освіта, культура, молодь, спорт, захист довкілля. Рада Європи розробляє загальноєвропейські конвенції та угоди, які є основою для відповідних змін у національних законодавствах з метою їх гармонізації.

Україна обрала демократичний шлях розвитку, що відповідає стандартам європейського співтовариства. У штаб-квартирі Ради Європи в м. Страсбурзі (Франція) 9 листопада 1995 року відбулася урочиста церемонія вступу України до цієї організації. Рада Європи розробила низку програм сприяння демократичним і правовим реформам у країнах Центральної і Східної Європи, для реалізації яких було надано близько 10 млн дол. США. Програми стосувалися місцевого самоврядування, судочинства, виборів. Так, програма «Демосфен» передбачала експертний аналіз проектів двосторонніх угод у забезпеченні прав національних меншин, які Україна запропонувала укласти новим незалежним державам на теренах колишнього СРСР. Рада Європи надає консультативну допомогу в розробці навчальних програм для підготовки юристів в Україні (наприклад, в Інституті міжнародних відносин Київського університету ім. Т. Шевченка). Представники нашої держави беруть участь у роботі основних і спеціальних комітетів Ради Європи, зокрема з прав людини, з питань соціальної безпеки, міграції, культурної спадщини, засобів масової інформації. Українські експерти працювали в комітеті з правових проблем біженців та осіб без громадянства, прав національних меншин та їхніх мовних прав. Україна стала однією з договірних сторін деяких конвенцій Ради Європи: Європейської культурної конвенції, Європейської Рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами, Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, а також конвенцій з боротьби зі злочинністю, захисту прав національних меншин.

2. Співдружність націй (включає 53 країни та утворена в 1931 році) здійснює діяльність у таких основних напрямках: підтримка політичної та економічної співпраці; сприяння стійкому розвитку економік країн—учасниць; консультаційні, представницькі та інформаційні завдання; розробка та реалізація програм розвитку Співдружності; організація та проведення конференцій для ухва-

лення декларацій з різних проблем світової політики. У 1987 році прийнято Декларацію про світову торгівлю; у 1991 році — Декларацію про головні права.

3. Організація Північного співробітництва, яка включає п'ять країн, була утворена в 1971 році. Її основними завданнями є: підвищення якості та конкурентоспроможності продукції північного регіону; забезпечення охорони довкілля та екологічно сталого використання природних ресурсів; зростання рівня зайнятості, покращення умов праці та соціального забезпечення.

4. Ліга арабських держав (ЛАД) створена в 1945 році. Її учасницями є 21 арабська країна і Палестинська Автономія. Мета функціонування — досконалення та координація політики країн—учасниць у різних галузях, захист національної безпеки та незалежності.

5. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), створена в 1975 році, нараховує 55 країн, головними завданнями б: досягнення сталого економічного розвитку; покращання контактів та практичної співпраці з охорони довкілля; сприяння зміцненню міжнародного миру та безпеки.

6. Організація Ісламська конференція (ОІК) включає 57 мусульманських держав. Її було створено в 1969 році з метою поглиблення співпраці в економічних, соціальних та наукових питань, проведення консультацій між країнами—учасницями в міжнародних організаціях, зміцнення мусульманської солідарності.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Які основні цілі організації економічного співробітництва і розвитку?
2. Назвіть основні напрями діяльності ОЕСР.
3. Які підрозділи складають структурну побудову ОЕСР?
4. Який орган ОЕСР вирішує питання надання допомоги державам—членам?
5. Який підрозділ Секретаріату ОЕСР координує співпрацю з постсоціалістичними країнами?
6. Назвіть основні функції Центру співробітництва з європейськими країнами з перехідною економікою.
7. Який механізм фінансування ОЕСР?
8. У яких формах надається економічна допомога членами ОЕСР країнам, що розвиваються?
9. Які автономні організації функціонують у межах ОЕСР?
10. У чому полягають відмінності напрямів діяльності Міжнародного енергетичного агентства і Агентства з ядерної енергії?
11. Яка міжнародна організація здійснює свою діяльність у сфері гармонізації національних законодавств європейських країн?

12. Які проекти реалізуються в Україні Радою Європи?
13. Охарактеризуйте структуру і основні напрями діяльності Співдружності Націй.
14. Які країни є учасницями Організації Північного співробітництва? У яких сферах здійснюється співпраця цих держав?
15. З якою метою створено Лігу арабських держав?
16. Які країни можуть стати учасницями Організації Ісламська конференція?
17. Діяльність якої організації спрямована на підтримку миру в Європі?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Перспективи співробітництва України з Радою Європи.
2. Міждержавні організації арабських країн.
3. Діяльність ОЕСР з підтримки розвитку країн Центральної та Східної Європи.
4. Багатостороння угода з інвестицій: мета, завдання і основні напрями співпраці.
5. Співпраця країн з Міжнародним енергетичним агентством у розв'язанні енергетичних проблем.
6. Практика регулювання розвитку атомної енергетики Агентством з ядерної енергії.
7. Основні напрями діяльності Центру досліджень і нововведень у сфері освіти.
8. ОБСЄ: основні напрями діяльності та взаємовідносини з Україною.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Які автономні організації створено в межах ОЕСР?*
  - 1.1. Міжнародне енергетичне агентство.
  - 1.2. Агентство з ядерної енергії.
  - 1.3. Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій.
  - 1.4. Правильні відповіді 1.1 і 1.2.
2. *Рішення ОЕСР щодо регулювання міжнародної торгівлі, стабілізації валютно-кредитної системи є:*
  - 2.1. Обов'язковими.
  - 2.2. Рекомендаційними.
  - 2.3. Інформативними.
  - 2.4. Консультативними.
3. *У роботі ОЕСР беруть участь представники:*
  - 3.1. Комісії ЄС.
  - 3.2. Євроатома.
  - 3.3. Міжнародної асоціації розвитку.
  - 3.4. Правильні відповіді 3.1. і 3.2.

4. *Учасниками ОЕСР є:*

- 4.1. Промислово розвинені країни.
- 4.2. Країни, що розвиваються.
- 4.3. Країни з перехідною економікою
- 4.4. Правильні відповіді 4.1. і 4.2.

5. *Найважливішими напрямками ОЕСР є:*

- 5.1. Координація економічної політики країн—учасниць з метою усунення протиріч у сфері міжнародної торгівлі, стабілізації валютно-кредитної системи.
- 5.2. Розв'язання проблем у взаємовідносинах з країнами, що розвиваються.
- 5.3. Підтримання міжнародного миру та безпеки, розвиток дружніх відносин між націями на принципах рівноправності і самовизначення народів.
- 5.4. Правильні відповіді 5.1 і 5.2.

6. *За яким принципом формується Рада ОЕСР?*

- 6.1. До складу входять по одному представнику від кожної країни.
- 6.2. Кількість представників визначається пропорційно до розміру внеску до бюджету організації.
- 6.3. В залежності від інтересів країн—учасниць.
- 6.4. Представництво держав—учасниць визначається на правах ротації.

7. *До якого типу міжнародних організацій належить ОЕСР?*

- 7.1. Галузева економічна організація.
- 7.2. Міждержавна організація загальноекономічного характеру.
- 7.3. Міжнародна недержавна організація.
- 7.4. Наднаціональна організація.

8. *Керівним органом ОЕСР є:*

- 8.1. Секретаріат.
- 8.2. Генеральна Асамблея.
- 8.3. Рада.
- 8.4. Виконавчий комітет.

9. *З метою координації зв'язків між ОЕСР і країнами Східної Європи створено:*

- 9.1. Комітет сприяння розвитку.
- 9.2. Центр зі співробітництва з європейськими країнами з перехідною економікою.
- 9.3. Центр розвитку ОЕСР.
- 9.4. Комітет з економічної політики, економіки і розвитку.

10. З якою метою створено Центр розвитку ОЕСР?

10.1. Для заохочення і сприяння розвитку дослідницької діяльності в сфері освіти.

10.2. Для забезпечення багатостороннього економічного співробітництва між ОЕСР і країнами з перехідною економікою.

10.3. Для розробки загальноекономічної політики країн—учасниць ОЕСР.

10.4. Для обміну знаннями і досвідом у сфері економічного розвитку між країнами—учасницями ОЕСР, передачі знань і досвіду країнам, що розвиваються.

11. З якою метою в 1975 році було створено «Велику Сімку»?

11.1. Для обговорення глобальних фінансових і валютних питань на рівні урядів провідних країн.

11.2. Для сприяння ефективному використанню економічних ресурсів промисловості і сільського господарства.

11.3. Для розробки конвенцій і угод, на основі яких здійснюється уніфікація і зміна законодавства держав—учасниць.

11.4. Для сприяння розвитку країн з перехідною економікою через надання технічної допомоги.

12. Яка із зазначених країн не є членом групи «Великої Сімки»?

12.1. Велика Британія.

12.2. Канада.

12.3. Франція.

12.4. Іспанія.

13. Які автономні організації створено в межах ОЕСР?

13.1. Міжнародне енергетичне агентство.

13.2. Агентство з ядерної енергії.

13.3. Міжнародне агентство з атомної енергії.

13.4. Правильні відповіді 13.1 і 13.2.

14. Назвіть основні цілі Міжнародного енергетичного агентства:

14.1. Співробітництво з метою розвитку альтернативних джерел енергії, підвищення ефективності використання енергії.

14.2. Удосконалення системи, скерованої на подолання перешкод у постачанні енергії, забезпечення інформацією про стан світового ринку нафти.

14.3. Сприяння безпечному мирному застосуванню атомної енергії.

14.4. Правильні відповіді 14.1 і 14.2.

15. Основними напрямками діяльності Міжнародного енергетичного агентства є:

15.1. Проведення аналізу політики країн—членів у галузі енергетики з метою сприяння ефективному використанню і збереженню енергоресурсів.

15.2. Здійснення заходів щодо створення резервних запасів енергоносіїв для використання в надзвичайних ситуаціях, скорочення споживання нафти.

15.3. Визначення стандартів і правил безпеки та охорони здоров'я; нагляд за дотриманням правил, що запобігають використанню атомної енергії у військових цілях.

15.4. Правильні відповіді 15.1 і 15.2.

16. Назвіть основні напрями діяльності Агентства з ядерної енергії:

16.1. Сприяння проведенню в країнах—членах досліджень тенденцій розвитку ядерної енергетики, з ядерної фізики, з правових аспектів.

16.2. Координація політики і регулювання діяльності країн—членів у галузі атомної енергетики, а також у використанні ядерної енергії і експлуатації об'єктів з ядерним паливним циклом у світі.

16.3. Сприяння безпечному мирному застосуванню атомної енергії.

16.4. Правильні відповіді 16.1 і 16.2.

17. У межах якої організації створено міждисциплінарний орган співробітництва на рівні міністрів з питань боротьби з наркоманією і незаконним обігом наркотичних засобів?

17.1. Співдружності націй.

17.2. Ради Європи.

17.3. Північного співробітництва.

17.4. Ліги арабських держав.

18. Діяльність Ради Європи спрямована на:

18.1. Розробку конвенцій і угод, на основі яких здійснюється уніфікація і зміна законодавства держав—учасниць.

18.2. Співробітництво з питань захисту прав людини, діяльності засобів масової інформації, у правовій галузі, з соціально-економічних питань, у сфері охорони здоров'я.

18.3. Забезпечення широкого економічного співробітництва з країнами Східної Європи.

18.4. Правильні відповіді 18.1 і 18.2.

19. «Група Помпиду» здійснює свою діяльність у сфері:

19.1. Боротьби з наркоманією і незаконним обігом наркотичних засобів.

19.2. Охорони живої природи і довкілля в Європі.

19.3. Гармонійного соціально-економічного розвитку регіонів.

19.4. Розвитку малих і середніх підприємств.

20. Які завдання охоплює Бернська конвенція (1982):

20.1. Охорона літературних та художніх творів.

20.2. Збереження живої природи і довкілля.

20.3. Підвищення рівня соціального захисту та сприяння у сфері зайнятості.

20.4. Боротьба з наркоманією.

21. Фонд соціального розвитку, створений як фінансовий орган Ради Європи, надає інвестиційні кредити для фінансування програм у сфері:

21.1. Професійної підготовки.

21.2. Захисту довкілля.

21.3. Міжнародного торговельного судноплавства.

21.4. Правильні відповіді 21.1 і 21.2.

22. *Діяльність якої міжнародної організації регламентується Вестмінстерським Статутом?*

22.1. Ради Європи.

22.2. Міжнародного енергетичного агентства.

22.3. Співдружності націй.

22.4. Північного співробітництва.

23. *На конференції якої міжнародної організації було ухвалено Декларацію про світову торгівлю та Декларацію про довкілля?*

23.1. Співдружності націй.

23.2. Ради Європи.

23.3. Північного співробітництва.

23.4. ОЕСР.

24. *Які нормативні акти були прийняті Радою Європи?*

24.1. Конвенція зі збереження живої природи і довкілля.

24.2. Європейська хартія регіонального планування.

24.3. Декларація про світову торгівлю.

24.4. Правильні відповіді 24.1 і 24.2.

25. *Яка країна не є учасником Організації Північного співробітництва?*

25.1. Швейцарія.

25.2. Ірландія.

25.3. Данія.

25.4. Правильні відповіді 25.1 і 25.2.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Международные организации: Справочное пособие / В. Е. Улахович. — М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2003.

2. ОЭСР о состоянии и перспективах развития экономики // БИКИ. — 2008. — № 82.

3. *Прокопчук А. В.* Міжнародні торговельно-економічні конфлікти: сутність, природа і класифікація // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 4. — С. 35—48.

5. *Герчикова И. Н.* Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности: Учебное пособие. — М.: Издательство АО «Консалтбанк», 2000. — 624 с.

6. Світова економіка: Підручник / А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков та ін. — К.: Либідь, 2000. — 582 с.

7. *Гладкий О.* Україна — ОБСЄ: особлива форма співробітництва // Політика і час. — 2001. — № 6. — С. 63—65.

8. Страны мира и международные организации: Справочник. — М., 2004. — С. 36—98.

9. www.oecd.org.

ТЕМА 5

НАТО — ОБ'ЄДНАННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ

НАТО — це міжурядова організація, політико-безпековий союз, об'єднаний спільною системою цінностей, до яких належать, свобода, верховенство права, вирішення суперечок мирним шляхом і ринкова економіка. У розділі розглянуто передумови створення організації: цілі та завдання діяльності; організаційну структуру установи. Розкриває основні напрями співпраці України з НАТО.

5.1. Передумови створення організації: цілі та завдання

У період 1945—1949 років між державами Західної Європи та союзниками в Північній Америці постала нагальна проблема повенної відбудови економіки. 22 січня 1948 року міністр закордонних справ Великої Британії Ернест Бевін, виступаючи в Палаті громад британського парламенту, запропонував створити в тій чи іншій формі союз Західних країн. Пропозицію підтримала європейська громада, і у березні 1948 року п'ять держав Західної Європи (Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Сполучене Королівство і Франція), підписали Брюссельський договір, чим засвідчили рішуче прагнення створити ефективну і мобільну систему оборони та зміцнити й поглибити взаємні відносини таким чином, щоб бути спроможними протидіяти ідеологічній і політичній загрозі з Півночі.

Пізніше відбулися переговори між США і Канадою про створення спільного Північного Альянсу, заснованого на гарантіях безпеки та взаємних зобов'язаннях між Європою та Північною Америкою. 10 грудня 1948 року представники держав—учасниць Брюссельського договору США і Канади розпочали у Вашингтоні переговори про укладання Північноатлантичного договору. Результатом переговорів стало підписання 4 квітня 1949 року Вашингтонського договору, що започаткував спільну систему безпеки, на основі партнерства цих країн.

НАТО було створено як спілку Незалежних Держав, об'єднаних спільною зацікавленістю у збереженні миру та захисті своєї свободи на засадах політичної солідарності, забезпечення адекватної оборони з метою утримання й у випадку необхідності, відведення будь-якої форми розв'язання проти них агресії. Організація Північноатлантичного договору є міжурядовою організацією, у межах якої країни—члени зберігають повний суверенітет і незалежність.

Ця організація являє собою форум, для проведення учасниками спільних консультацій з будь-яких проблем та прийняття рішень з політичних і воєнних питань, що стосуються їх безпеки.

Північноатлантичний договір — основний документ Організації, який відповідає вимогам Статуту Організації Об'єднаних Націй та є легітимним міжнародним договором. Членами НАТО є 26 країн: Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Угорщина, Франція, Чехія, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Болгарія, Словаччина і Словенія. Принципом діяльності Північноатлантичного Союзу є правильність прийнятим на себе загальним зобов'язанням та співробітництво суверенних держав, яке базується на неподільності безпеки її членів. Беручи до уваги характер та результати повсякденної діяльності НАТО в політичній, військовій та інших сферах, солідарність у межах Північноатлантичного Союзу забезпечує такий стан, за яким ні одній з держав—членів не доводиться розраховувати лише на власні сили у рішенні основних проблем безпеки. Не позбавляючи держав—членів їх прав та обов'язків із суверенної відповідальності у сфері оборони, НАТО дозволяє їм спільно вирішувати життєво важливі завдання у сфері національної безпеки.

5.2. Організаційна структура установи

Існування структури системи військового командування й управління продовжує відрізняти НАТО від інших багатонаціональних військових організацій. Повною мірою функціонуюча в мирні часи командна структура НАТО надає можливість Альянсу виконувати весь спектр військових операцій від дрібних миротворчих до широкомасштабних високої інтенсивності. До діяльності НАТО належить не лише розробка спільних (багатонаціональних) і об'єднаних (загальновійськових) доктрин, процедур і планів проведення операцій, але й ключові елементи, які забезпечують силам країн—членів Альянсу і країн-партнерів можливість діяти спільно в справді інтегрований спосіб. Організація Північноатлантичного договору має таку структуру, яка дозволяє досягнути зазначених цілей НАТО. Ця організація є своєрідним форумом, на якому проводяться спільні консультації з будь-яких проблем та приймаються рішення з політичних і воєнних питань, що стосуються безпеки країн—учасниць.

Держави—члени Організації сприяють військовій і політичній координації через штаб-квартиру НАТО з метою керівництва й

управління діяльністю на основі партнерства з іншими державами, включаючи планування, бойову підготовку, навчання та розробку військових доктрин. НАТО проводить консультації з будь-яким активним учасником партнерства, якщо цей партнер вважає, що існує пряма загроза його територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці.

Штаб-квартира НАТО розташовується в Брюсселі, і є політичним штабом НАТО.

Структурна побудова організації включає головні органи та допоміжні комітети. До основних органів відносяться: Північно-атлантична рада (НАС), Комітет оборонного планування (DPC), Група ядерного планування (NPG), Генеральний секретар.

Допоміжні комітети та органи включають 35 підрозділів:

1. Військовий комітет (MC). 2. Виконавча робоча група (EWG). 3. Спеціальна група високого рівня з питань контролю над звичайними озброєннями (HLTF).

4. Спільний комітет з проблем розповсюдження зброї масового знищення (JCP).

5. Політично-військовий керівний комітет з Партнерства заради миру (P/P/SC).

6. Комітет протиповітряної оборони НАТО (NADC). 7. Рада НАТО з питань консультацій, командування та управління (C3) (NC3B). 8. Рада директорів (НАСМО BoD) Організації з управління системою повітряного управління та контролю НАТО (ACCS). 9. Політичний комітет вищого рівня (SPC). 10. Дорадча група з атлантичної політики (APAG). 11. Політичний комітет (PC). 12. Вища політико-військова група з питань розповсюдження зброї масового знищення (SGP). 13. Координаційний комітет з верифікації (VCC). 14. Група координації політики (PCG). 15. Комітет оборонного аналізу (DRC). 16. Нарада національних керівників у галузі озброєнь (CNAD). 17. Комітет НАТО зі стандартизації (NCS). 18. Комітет з питань інфраструктури. 19. Вищий комітет з цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій (SCEPC). 20. Нарада керівників з питань матеріально/технічного забезпечення країн НАТО (SNLC).

21. Науковий комітет (SCOM). 22. Комітет з проблем сучасного суспільства (CCMS). 23. Цивільний та військовий бюджетні комітети (CBC/MBC). 24. Вища рада з питань ресурсів (SRB). 25. Вища оборонна група з проблем розповсюдження зброї масового знищення (DGP). 26. Група високого рівня (NPG/HLG) 27. Економічний комітет (EC). 28. Комітет громадської дипломатії (CPD). 29. Комітет з оперативної діяльності Ради та навчань (COEC). 30. Комітет НАТО з управління повітряним рухом (NATMC).

31. Рада директорів організації з управління центральноєвропейською системою трубопроводів (*СЕРМО BoD*). 32. Комітет НАТО з трубопроводів (*NPC*). 33. Комітет внутрішньої безпеки НАТО (*NSC*). 34. Спеціальний комітет. 35. Архівний комітет.

Загальне керівництво НАТО, у тому числі й військовою діяльністю, здійснює цивільний політичний орган — Північноатлантична рада. У діяльності головних органів консультацій та прийняття рішень в НАТО допомагають різні комітети, які забезпечують представництво держав—членів у всіх сферах діяльності НАТО, у яких ця держава бере участь. Деякі з комітетів були створені на початкових етапах існування організації і протягом багатьох років забезпечують процес прийняття рішень.

Інші комітети створені пізніше внаслідок внутрішньої та зовнішньої еволюції Альянсу до умов закінчення холодної війни і змін у кліматі європейської безпеки. Політичні та воєнні рішення в НАТО приймаються на основі консенсусу, після переговорів і консультацій між країнами—членами. НАТО як багатонаціональна міжурядова асоціація вільних і Незалежних Держав не здійснює функцію реалізації наднаціональних повноважень або формування політики незалежно від її членів. Тому рішення НАТО приймаються всіма її країнами—членами.

1. Північноатлантична рада володіє реальною політичною владою та правом прийняття, включає постійних представників країн—членів, які беруть участь у спільних засіданнях не менше одного разу на тиждень. Рада є єдиним органом, повноваження якої визначає Північноатлантичний Союз. Відповідно до них саме Раді доручено сформувати допоміжні органи. Кожен з урядів країн—членів Північноатлантичного Союзу має в Раді постійного представника в ранзі посла. Кожна країна, представлена на засіданнях Ради або в будь-яких з підлеглих комітетів, повністю зберігає незалежність та відповідає за свої рішення.

2. Комітет оборонного планування (КОП) — займається вирішенням більшості воєнних питань і проблем, які стосуються планування колективної оборони. У комітеті представлені всі країни—члени Північноатлантичного Союзу, крім Франції. Основними завданнями комітету є надання вказівок військовому керівництву НАТО, в межах своєї відповідальності, виконання тих ж функцій, у межах тих самих повноважень, що й Рада в питаннях, які входять до його компетенції.

3. Група ядерного планування (ГЯП) є основним форумом для проведення консультацій з усіх питань, що стосуються ролі ядерних сил, здійснення політики НАТО у сфері оборони і безпеки. У роботі групи беруть участь усі країни—члени, крім Франції. Іс-

ландія присутня на засіданнях групи ядерного планування в ролі спостерігача.

4. Генеральний секретар НАТО також виступає як головний представник цієї організації і у відносинах із зовнішнім світом, так і у розвитку зв'язків і налагодженні контактів з урядами країн—членів. На посаду генерального секретаря НАТО країни—члени висувають високопоставлених державних діячів міжнародного масштабу. Одночасно його висувають на посаду голови Північноатлантичної ради, КОП, ГЯП та інших основних комітетів. Генеральний секретар є номінальним головою ряду комітетів, які очолюються або на постійній основі вищими посадовими особами, що відповідають за певні галузі. Головну організаційну підтримку відповідних комітетів надає відділ або Директорат Міжнародного Секретаріату.

5.3. Основні напрями співпраці України з НАТО

З початку незалежності розвиваються відносини між НАТО і Україною, коли Україна, після приєднання до Ради північноатлантичної співпраці, пізніше, була членом Ради євроатлантичного партнерства. Зважаючи на геостратегічну позицію України як моста між Східною і Західною Європою, відносини між НАТО і Україною набувають провідної ролі для розбудови миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. У 1994 році Україна стала першою країною Співдружності Незалежних Держав (СНД), яка приєдналася до Партнерства заради миру (ПЗМ). Протягом 90-х років минулого сторіччя країна продемонструвала прагнення взяти участь у забезпеченні євроатлантичної безпеки, надаючи підтримку миротворчим операціям під керівництвом НАТО на Балканах. НАТО і Україна беруть активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру та розв'язанні спільних проблем безпеки. 9 липня 1997 року в Мадриді Президент України та глави держав і урядів НАТО підписали Хартію про Особливе партнерство між НАТО та Україною, яка стала офіційною інституційною основою для відносин між НАТО та Україною, створила можливість для держав НАТО підтвердити свою підтримку суверенітету, незалежності, територіальної цілісності, демократичного розвитку, економічного процвітання і статусу неядерної держави України, а також принципу недоторканності кордонів. Альянс вважає це ключовими чинниками стабільності й безпеки в Центральній і

Східній Європі та на континенті загалом. З часом визначилися певні тенденції діалогу і практичної співпраці із широкого кола інших питань. Ключовим аспектом партнерства стала підтримка Альянсом і окремими країнами—членами НАТО зусиль України щодо впровадження реформ, яка отримала додатковий поштовх після драматичних подій Помаранчевої революції 2004 року і залишається надзвичайно важливою для реалізації прагнень інтегруватися до євроатлантичних структур.

У Хартії про Особливе партнерство між НАТО і Україною визначені такі зобов'язання:

— визнавати, що безпека всіх держав у регіоні ОБСЄ є нероздільною і кожна країна не може будувати свою безпеку за рахунок безпеки іншої країни, не може розглядати будь-яку частину регіону ОБСЄ як сферу свого впливу;

— утримуватися від погрози силою або використання сили проти будь-якої держави будь-яким чином, несумісним із принципами Статуту ООН або Гельсінського Заключного акта, яким керуються країни—учасниці;

— визнавати невід'ємне право всіх держав вільно обирати й застосовувати уласні засоби забезпечення безпеки, а також право свободи вибору або зміни своїх засобів забезпечення безпеки, включаючи союзницькі договори, з урахуванням їх еволюції;

— поважати суверенітет, територіальну цілісність і політичну незалежність всіх інших держав, непорушність кордонів і розвиток добросусідських відносин;

— визнавати верховенство права, зміцнювати демократію, політичний плюралізм і ринкову економіку;

— визнавати права людини і права до національних меншостей;

— перешкоджати конфліктам і врегульовувати спори мирними засобами відповідно до принципів ООН і ОБСЄ.

Формування розширених і поглиблених відносин між Україною і НАТО здійснюється на основі міцного, стабільного, довгострокового і рівноправного партнерства та співробітництва з метою зміцнення безпеки і стабільності в Північноатлантичному регіоні, а також визнання життєво важливої ролі демократії, політичного плюралізму, верховенства закону і поваги прав людини і громадянських свобод.

Для сприяння практичному співробітництву між Україною і НАТО, налагодженню зв'язків міністерств та відомств влади України з відповідними структурами НАТО, проведенню візитів представників НАТО в Україну, розповсюдженню об'єктивної інформації про діяльність НАТО в 1997 році в Києві відкрито Центр інформації і документації НАТО, а в 1999 році засновано Офіс

зв'язку НАТО в Україні (на основі Меморандумів про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО, підписаних у травні 1997 року та грудні 1998 року).

В межах співробітництва України з НАТО в економічній сфері реалізується низка важливих ініціатив та програм. Так, з жовтня 1999 року в Україні здійснюється спільний проєкт Україна—НАТО з мовної перепідготовки військовослужбовців, звільнених у запас або відставку. Враховуючи успішне виконання проєкту (досвід України взятий за основу при реалізації аналогічних програм у країнах СЄ), Економічним директором НАТО запропоновано розширення проєкту та проведення нових курсів у Донецьку, Севастополі, Одесі та Узині.

Важливою складовою економічного співробітництва України з НАТО в економічній галузі є діяльність Робочої групи відкритого складу з питань економічної безпеки. Під час щорічних засідань Робочої групи обговорюються теоретичні та практичні питання економічної безпеки, розглядаються концепції зміцнення цієї важливої компоненти загальної національної безпеки.

Наукова програма НАТО, що координується відповідним комітетом, є високоефективним інструментом сприяння міжнародному співробітництву в наукових дослідженнях, спрямованих на мирні цілі. Завдяки цій програмі для вчених створюються можливості активізації контактів зі своїми колегами (візити, стажування, семінари і конференції), зміцнюючи у такий спосіб свій власний науковий потенціал. Протягом останніх років близько 500 українських вчених отримали гранти від НАТО в рамках цієї програми.

З метою налагодження координації, підвищення ефективності участі українських представників у наукових та екологічних програмах НАТО у 2000 році створено Спільну робочу групу (СРГ) Україна—НАТО з питань науки та захисту довкілля.

У напрямі співробітництва України з НАТО в інформаційній сфері протягом останніх дев'яти років відбулося понад 80-ти інформаційно-ознайомчих візитів українських делегацій (загальна кількість учасників — близько 1100 осіб) до штаб-квартири НАТО та штабу Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі. До складу груп входили представники Верховної Ради, Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств, провідних засобів масової інформації, наукових установ, академій, університетів.

Мета співробітництва України з НАТО у військовій сфері — використання досвіду і допомоги НАТО, держав—членів і країн—партнерів Альянсу для реформування і розвитку Збройних сил

України, вдосконалення механізмів соціального захисту військово-службовців, а також підготовка військових контингентів і відповідної інфраструктури для взаємодії з НАТО під час проведення спільних миротворчих, пошукових і рятувальних операцій. Щорічно військовослужбовці України беруть участь у значній кількості заходів у межах Програми ПЗМ: у засіданнях Комісії Україна—НАТО та РСАП на рівні міністрів оборони, Військового комітету Україна—НАТО та РСАП на рівні начальників штабів, засіданнях РСАП на рівні командувачів родів і видів військ, семінарах і конференціях, навчальних курсах, засіданнях у межах Спільної робочої групи з питань воєнної реформи на експертному й високому рівнях, спільних військових навчаннях.

Одним з актуальних напрямів розвитку відносин з Альянсом є і співробітництво між Верховною Радою України і Парламентською Асамблеєю (ПА) НАТО. Від початку 2000 року ця співпраця помітно активізувалася, свідченням чого є створення парламентської групи «Україна—НАТО: за співробітництво, порозуміння і глобальну безпеку» та проведення 2—3 листопада 2000 року в Брюсселі першого засідання Спільної моніторингової групи Україна—НАТО.

Низка інших напрямів форм невійськового співробітництва з НАТО, зокрема управління повітряним рухом, космічна техніка і технології, стандартизація та метрологія, поки що знаходяться у стадії розвитку, визначення оптимальних механізмів координації та тем і проблем, які становлять спільний інтерес.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Визначте передумови створення НАТО.
2. Назвіть основні принципи Північноатлантичного Союзу.
3. Назвіть основні органи НАТО?
4. Які органи НАТО є допоміжними?
5. Які функції належать Північноатлантичній раді?
6. Визначте основні зобов'язання відповідно до Хартії про Особливе партнерство між НАТО і Україною.
7. Які програми реалізуються в межах співробітництва України з НАТО в економічній сфері?
8. Які програми реалізуються в межах співробітництва України з НАТО в науковій сфері?
9. Які програми реалізуються в межах співробітництва України з НАТО в інформаційній сфері?
10. Які програми реалізуються в межах співробітництва України з НАТО у військових галузях?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Інституціональні передумови та принципи створення НАТО.
2. Програма «Партнерство заради миру»: сутність, основні цілі та завдання.
3. Інституційно-правова основа існування та діяльність НАТО.
4. Напрями і форми співробітництва України з НАТО.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У якому році було підписано Північноатлантичний договір?
  - 1.1. 1946.
  - 1.2. 1948.
  - 1.3. 1949.
  - 1.4. Немає правильної відповіді.
2. Які країни Брюссельського договору розпочали переговори про укладання Північноатлантичного договору?
  - 2.1. Франція і США.
  - 2.2. США і Канада.
  - 2.3. Японія і Франція.
  - 2.4. Немає правильної відповіді.
3. НАТО — це:
  - 3.1. Міжурядова організація.
  - 3.2. Регіональна організація.
  - 3.3. Неурядова організація.
  - 3.4. Немає правильної відповіді.
4. Основним документом організації є:
  - 4.1. Брюссельський договір.
  - 4.2. Північний договір.
  - 4.3. Північноатлантичний договір.
  - 4.4. Немає правильної відповіді.
5. До базисних принципів Північноатлантичного Союзу належать:
  - 5.1. Вірність прийнятим на себе загальним зобов'язанням суверенних держав.
  - 5.2. Співробітництво суверенних держав.
  - 5.3. Неподільність безпеки суверенних держав.
  - 5.4. Усі відповіді правильні.
6. Завдання НАТО носять:
  - 6.1. Соціальний напрямок.
  - 6.2. Військовий напрямок.
  - 6.3. Економічний напрямок.
  - 6.4. Усі відповіді правильні.

7. *Де розташовується штаб-квартира НАТО?*

- 7.1. Париж.
- 7.2. Брюссель.
- 7.3. Токіо.
- 7.4. Рим.

8. *Яка мета та завдання діяльності організації?*

- 8.1. Сприяти військовій та політичній координації.
- 8.2. Підтримувати бойову підготовку держав.
- 8.3. Здійснювати навчання та розробку доктрин.
- 8.4. Усі відповіді правильні.

9. *До основних органів НАТО належать:*

- 9.1. Комітет оборонного планування.
- 9.2. Військовий комітет.
- 9.3. Політичний комітет вищого рівня.
- 9.4. Усі відповіді правильні.

10. *У допоміжних комітетах є:*

- 10.1. Військовий комітет.
- 10.2. Політичний комітет вищого рівня.
- 10.3. Виконавча робоча група.
- 10.4. Усі відповіді правильні.

11. *Керівним органом НАТО є:*

- 11.1. Виконавча робоча група.
- 11.2. Генеральний секретар.
- 11.3. Північноатлантична рада.
- 11.4. Немає правильної відповіді.

12. *НАТО як міждержавна асоціація вільних і Незалежних Держав не здійснює:*

- 12.1. Функцію наднаціональних повноважень.
- 12.2. Формування політики поза залежністю від її членів.
- 12.3. Прийняття рішень декількома країнами.
- 12.4. Усі відповіді правильні.

13. *Північноатлантична рада збирається представниками країн—учасниць:*

- 13.1. раз на місяць.
- 13.2. раз на тиждень.
- 13.3. два рази на місяць.
- 13.4. Немає правильної відповіді.

14. *Повноваження якого органу організації визначає Північноатлантичний Союз?*

- 14.1. Комітет оборонного планування.
- 14.2. Північноатлантична рада.
- 14.3. Група ядерного планування.
- 14.4. Немає правильної відповіді.

15. Північноатлантична рада володіє:

- 15.1. Реальною політичною владою.
- 15.2. Правом прийняття рішення.
- 15.3. Випуском заяв та комюніке.
- 15.4. Усі відповіді правильні.

16. Головною метою комітету оборонного планування є:

- 16.1. Прийняття рішень.
- 16.2. Надання вказівок військовому керівництву НАТО.
- 16.3. Проведення консультацій, що стосуються ролі ядерних сил.
- 16.4. Усі відповіді правильні.

17. Яка з країн НАТО не бере участі в роботі групи ядерного планування?

- 17.1. Румунія.
- 17.2. Латвія.
- 17.3. Франція.
- 17.4. Польща.

18. Яка з країн організації присутня на засіданнях групи ядерного планування в ролі експерта?

- 18.1. Естонія.
- 18.2. Франція.
- 18.3. Ісландія.
- 18.4. Данія.

19. Якому основному органу організації НАТО дозволено формувати допоміжні органи організації?

- 19.1. Генеральний секретар.
- 19.2. Північноатлантична рада.
- 19.3. Комітет оборонного планування.
- 19.4. Група ядерного планування.

20. На які посади одночасно висувається генеральний секретар НАТО?

- 20.1. Голова комітету оборонного планування.
- 20.2. Голова групи ядерного планування.
- 20.3. Голова Північноатлантичної ради.
- 20.4. Усі відповіді правильні.

21. У якому році в Києві відкрито Центр інформації і документації НАТО в Україні?

- 21.1. 1994.
- 21.2. 1997.
- 21.3. 1999.
- 21.4. 2000.

22. Визначте важливі компоненти співробітництва України з НАТО в економічній галузі.

22.1. Спільний проект Україна—НАТО з мовної перепідготовки військовослужбовців, звільнених у запас або відставку.

- 22.2. Створення розділу Україна—НАТО на Інтернет-сторінці НАТО.
22.3. Створення Спільної робочої групи (СРГ) Україна—НАТО з питань науки та захисту довкілля.
22.4. Немає правильної відповіді.

23. *Визначте важливі складові співробітництва України з НАТО в інформаційній сфері.*

- 23.1. Створення Спільної робочої групи (СРГ) Україна—НАТО з питань науки та захисту довкілля.
23.2. Створення розділу Україна—НАТО на Інтернет-сторінці НАТО.
23.3. Спільний проект Україна—НАТО з мовної перепідготовки військовослужбовців, звільнених у запас або відставку.
23.4. Немає правильної відповіді.

24. *Визначте важливі складові співробітництва України з НАТО у військовій галузі.*

- 24.1. Створення робочої групи відкритого складу з питань економічної безпеки.
24.2. Створення Спільної робочої групи (СРГ) Україна—НАТО з питань науки та захисту довкілля.
24.3. Використання досвіду й допомоги НАТО, держав—членів і країн—партнерів Альянсу для реформування та розвитку ЗС України.
24.4. Немає правильної відповіді.

25. *У якому році було створено у Верховній Раді України парламентську групу «Україна—НАТО»?*

- 25.1. 1999.
25.2. 2000.
25.3. 2002.
25.4. 2006.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Соскін О. І.* Вступ до НАТО — стратегічний вибір / О. І. Соскін — К.: Видавництво «Інститут трансформації суспільства», 2008. — 192 с.
2. *Черевань В.* НАТО-Україна: хто здобув перемогу в Бухаресті? / Валентин Черевань // *Голос України* — 2008. — 30 квітня.
3. Про питання вступу України до Організації північноатлантичного договору (НАТО): Постанова від 6 березня 2008 року № 6-У 1 // ВВРУ. — 2008. — № 13.
4. *Хандогій В. Д., Соловей А. А.* Аналіз сучасної системи міжнародних організацій, що забезпечують безпеку в Європі / В. Д. Хандогій, А. А. Соловей // *Наука і оборона*. — 2008. — № 3. — С. 3—11.
5. *Їжак О.* Україна в новому циклі розширення НАТО / Олександр Їжак // *Політика і Час*. — № 11. — 2002. — С. 11—15.
6. *Aslund Anders.* An Expanding Europe, in Decline // *The Washington Post*. — Sunday, April 25, P.B05.
7. *Cohen Roger.* An EU milestone, U.S. is focused elsewhere // *International Herald Tribune*. — Friday, April 30, 2004.

ТЕМА 6

ЮНЕСКО — МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОСТІ

Спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй створена з метою зміцнення миру і безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури. У розділі проаналізовано передумови створення та основні напрями діяльності ЮНЕСКО. Розглянуто організаційну структуру міжнародної організації. В третьому питанні визначено активність України та її роль у діяльності ЮНЕСКО.

6.1. Основні напрями діяльності ЮНЕСКО

ЮНЕСКО (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) засновано на Установчій конференції в Лондоні 16 листопада 1945 року, це було прийнято Статут організації політичної і правової основи діяльності. Після ратифікації двадцятьма державами Статут набув чинності 4 листопада 1946 році. Відтоді цей день вважається датою створення ЮНЕСКО. Абревіатура організації — перші букви англійської назви Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

ЮНЕСКО — міжнародна, спеціалізована установа ООН, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо. Станом на квітень 2007 року членами ЮНЕСКО були 192 країни (останньою країною—членом стала Чорногорія).

Головні завдання ЮНЕСКО полягають у:

— зміцненні миру і безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури;

— укоріненні у свідомості населення різних країн необхідності захисту миру.

До основних сфер компетенції ЮНЕСКО належать: освіта (від дошкільної до вищої та безперервної, у тому числі освіта для дорослих, превентивна (профілактична), спеціальну, професійно-технічна та екологічна);

— природничі науки; точні та гуманітарні науки; культура і міжнародне культурне співробітництво; засоби масової інформації, інформатика та комунікація.

Організацією реалізується низка довгострокових широкомасштабних міжнародних програм і проектів у таких галузях науки та освіти, як океанографія, екологія, гідрологія, відновлювані джерела енергії, геологічна кореляція, науково-технічна інформація, інформатика, комунікація, біоетика, управління соціальними перетвореннями, відновлення культурних цінностей, збереження всесвітньої культурної і природної спадщини, професійно-технічна освіта, освіта ХХІ ст. тощо.

В освітній сфері заходи ЮНЕСКО спрямовані на:

- розширення доступу до базової освіти та ліквідацію неписьменності;
- розвиток екологічної та превентивної, безперервної, професійно-технічної та вищої освіти;
- проведення аналізу та оцінки національних освітніх систем, розробку політики та здійснення реформ в освітній сфері з метою покращання її якості та адаптації до потреб суспільства;
- підготовку освітянських кадрів;
- визнання еквівалентності навчальних курсів, свідоцтв і дипломів у сфері освіти.

У галузі науки ЮНЕСКО сприяє міжнародному співробітництву у фундаментальних та інженерних науках, вузівській науці, розвитку та застосуванню в різних галузях нових інформаційних і телекомунікаційних технологій. У гуманітарних науках реалізуються проекти, що стосуються людських аспектів глобальних соціальних змін і розвитку, зміцнення демократичних процесів, забезпечення прав людини, усунення різного роду дискримінації, участі молоді в розвитку суспільства, питань поліетнічного співіснування, запобігання національним та етнічним конфліктам, створення клімату соціальної гармонії.

ЮНЕСКО у сфері культури вирішує такі завдання:

— збереження й відродження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини; — розвитку мистецтв; — сприяння розвитку сучасних культур; — повернення втрачених культурних цінностей країнам їхнього походження; — поширення літератури та читання шляхом сприяння розвитку книговидавничої справи; — розвиток індустрії культури та розробка політики в галузі культури;

— захист авторських і суміжних прав; — аналіз взаємозв'язку між культурою та розвитком, урахування культурного фактора в розвитку суспільства; — досягнення культурного плюралізму та міжкультурного діалогу.

У комунікаційній та інформаційній сфері ЮНЕСКО покликана сприяти вільному поширенню інформації, плюралізму та незалежності засобів інформації, зміцненню та модернізації інформаційних інфраструктур і служб документації (бібліотек, архівів) у країнах—

членах, застосуванню новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій, підготовці кадрів.

До інституційного базису діяльності належать такі основні міжнародно-правові документи ЮНЕСКО, як:

1) Конвенція про охорону культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954);

2) Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (1970);

3) Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972);

4) Регіональні конвенції (у т.ч. Європейська) про визнання навчальних курсів і дипломів з вищої освіти та ін.;

5) Рекомендації про міжнародний обмін культурними цінностями (1976); про участь і вклад громадських кіл у культурне життя (1976);

6) Конвенція про основні принципи, що стосуються вкладу засобів масової інформації у зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, розвиток прав людини і боротьбу проти расизму й апартеїду і підбурювання до війни (1978);

7) Конвенція про раси і расові забобони (1978);

8) Конвенція про охорону підводної культурної спадщини (2001);

9) Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003);

10) Конвенція про охорону та заохочення різноманіття форм культурного самовираження (2005).

ЮНЕСКО підтримує постійні офіційні консультативні та партнерські зв'язки близько з 600 міжнародними неурядовими організаціями та майже з усіма спеціалізованими установами системи ООН. Близько 1200 міжнародних неурядових організацій підтримують з ЮНЕСКО епізодичні ділові контакти.

Видається близько 50-ти бюлетенів і 20-ти періодичних видань: «Природа і ресурси», «Перспективи» (освіта), «Міжнародний журнал суспільних наук», «Музеї», «Витоки». Щороку Організація публікує до 200 книжок, досліджень, брошур, доповідей з питань її компетенції.

6.2. Організаційна структура організації

До керівних органів ЮНЕСКО належать: Генеральна конференція, Виконавча рада і Секретаріат.

Найвищий орган ЮНЕСКО — Генеральна конференція, яка скликається з представників держав—членів на чергові сесії раз на

два роки. Генеральна конференція визначає напрями і стратегічну лінію діяльності, затверджує середньострокову стратегію та її програму, бюджет на кожні два роки, схвалює проекти міжнародних конвенцій і рекомендацій, призначає Генерального директора (за рекомендацією Виконавчої ради), обирає членів Виконавчої ради, розглядає інші важливі питання діяльності ЮНЕСКО.

Генеральним директором ЮНЕСКО був у 1946—1948 — Джуліан Хакслі (Велика Британія); у 1948—1952 — Хайме Торрес Бодет (Мексика); у 1952—1953 — обов'язки виконував Джон В. Тейлор (США); у 1953—1958 — Лютер Еванс (США); у 1958—1961 — Вітторіно Веронезе (Італія), у 1962—1974 — (тимчасово виконуючий обов'язки з 1959 по 1962) Рене Майо (Франція), у 1974—1987 — Амаду-Махтар М'Боу (Сенегал); у 1987—1999 — Федерико Майор (Іспанія); у 1999 — до теперешнього часу — Коїтіро Мацуура, (Японія).

Виконавча рада, до складу якої входить 58 представників держав—членів ЮНЕСКО, координує її діяльність у період між сесіями Генеральної конференції. На засіданнях Виконавчої ради, які відбуваються двічі на рік, розглядаються і подаються Генеральній конференції проекти дворічних програм та середньострокових стратегічних напрямів діяльності, визначаються заходи ефективної реалізації затверджених програм і бюджетів, готується порядок денний Генеральної конференції, подаються рекомендації щодо прийому до Організації нових членів та встановлення асоційованих зв'язків з новими партнерами.

Секретаріат ЮНЕСКО — постійно діючий виконавчий орган, очолюваний Генеральним директором, призначеним Генеральною конференцією на чотирирічний термін. Секретаріат складається з представників різних країн, обраних на основі принципу рівномірної географічної представленості, з урахуванням професійної компетенції. Структурно він поділяється на сектори за основними напрямками діяльності ЮНЕСКО. У Секретаріаті працює понад 2 тис. фахівців зі 130 країн.

Згідно зі Статутом, головним завданням ЮНЕСКО є сприяння зміцненню миру і безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури, а також зміцненню у свідомості людей необхідності захисту миру. Організація є своєрідним інтелектуальним форумом, спеціальний мандат якого базується на постулаті, що мир і стабільність суспільства повинні ґрунтуватися на моральній та інтелектуальній солідарності людства. Так, місія ЮНЕСКО полягає в забезпеченні інтелектуальної та моральної солідарності людства, а отже, — створенні гуманітарних підвалин всеохоплюючої системи міжнародної безпеки та стабільності.

Штаб-квартира організації розташована в Парижі (Франція).

Офіційні мови ЮНЕСКО — англійська, арабська, іспанська, китійська, російська та французька. Робочі мови Секретаріату — англійська та французька.

Крім центрального апарату, ЮНЕСКО має дуже розвинуту мережу організаційних утворень, які безпосередньо підпорядковуються їй, як, наприклад, регіональні відділення, або співпрацюють на договірних чи інших засадах як система асоційованих з нею установ. Існують регіональні бюро ЮНЕСКО з питань освіти для Африки (ПРЕДА, штаб квартира в Дакарі), арабських держав (ЮМЕДБАО, штаб квартира в Бейруті), Азії та Тихого океану (РОЕПАН, штаб-квартира в Бангкоку), Латинської Америки та Карибського басейну (ОРЕАЛК, штаб-квартира в Сантьяго, Чилі), а також Регіональні центри з питань вищої освіти в Бухаресті та Каракасі. Всесвітня система асоційованих шкіл ЮНЕСКО, утворена в 1953 році з метою інформаційного обміну між навчальними закладами, сьогодні включає понад 2 тис. шкіл у 90-ти країнах.

У безпосередньому контакті із Секретаріатом ЮНЕСКО працюють Міжнародний інститут планування освіти (МІПО), який у Парижі готує спеціалістів-планувальників та адміністраторів у галузі освіти для багатьох країн світу, а також Міжнародне бюро освіти (МБО) в Женеві. МБО координує діяльність Міжнародної мережі інформації в галузі освіти (ИНЕД), розповсюдженій у всіх головних регіонах світу.

Крім цього, існують Регіональні бюро з питань науки та технології, Регіональне бюро з питань культури для Латинської Америки в Гавані й Регіональне бюро з питань розвитку друкарства в країнах Азії та Тихого океану в Карачі. Діють також 20 регіональних і субрегіональних радників.

Майже кожен зі структурних відділів ЮНЕСКО має свій інформаційний документаційний центр. Найбільшими такими центрами є: 1. Документаційний центр Бюро зовнішніх зв'язків. 2. Документаційний центр Відділу публічної інформації. 3. Документаційний і довідковий центр Відділу термінології, документації і довідкової інформації. 4. Документаційний статистичний центр. 5. Документаційний центр Відділу у справах молоді. 6. Комунікаційний документаційний центр Відділу комунікації, інформації та інформатики. 7. Документаційний культурний центр. 8. Документаційний та інформаційний центр Відділу освіти. 9. Документаційний центр Міжнародного інституту освітнього планування. 10. Інформаційний центр вищої освіти Міжнародної асоціації університетів. 11. Документаційний центр Міжнародної гідрологічної програми. 12. Документаційний центр соціальних та гуманітарних наук.

Кожен із цих центрів має складну структурну побудову та широке коло компетенції.

У 1972 році **ЮНЕСКО** прийняла Конвенцію про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини (вступила в силу в 1975). Ратифікували Конвенцію на початок 1992 року 123 країни—члени **ООН**, у тому числі **СРСР**.

До *Світової спадщини ЮНЕСКО (World Heritage)* належать видатні культурні та природні цінності, що становлять надбання всього людства. Вони перелічені в Списку **ЮНЕСКО**.

Надання статусу об'єкта Світової спадщини передбачає:

— додаткові гарантії збереження і цілісності унікальних природних і культурних комплексів;

— підвищує престиж територій і керуючих ними установ;

— сприяє популяризації включених до Списку об'єктів і розвитку альтернативних видів природокористування (насамперед екологічного туризму);

— забезпечує пріоритетність у залученні фінансових коштів для підтримки об'єктів Світової культурної і природної спадщини, перш за все з Фонду Світової спадщини;

— сприяє організації моніторингу та контролю за станом збереження природних і культурних об'єктів.

Станом на 2007 рік у Списку Світової спадщини містилося 830 об'єктів (зокрема 644 культурних, 162 природних і 24 змішаних) зі 138 країн, серед них такі архітектурні споруди і ансамблі, як **Акрополь**, собори в **Ам'єні** і **Шартрі**, історичний центр **Варшави**, **Московський Кремль** і **Червона площа**, **Венеція** разом з лагуною та ін.; археологічні заповідники — **Дельфи** та ін.; національні парки — Морський парк **Великого Бар'єрного Рифу**, **Єллоустонський** та ін. Держави, на території яких розташовані об'єкти Світової спадщини, беруть на себе зобов'язання щодо їх збереження.

6.3. Україна та ЮНЕСКО

Україна є членом Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури з 12 травня 1954 року. У 2004 році відзначено 50-річчя членства України в ЮНЕСКО (Національною комісією України у справах ЮНЕСКО виготовлень пам'ятні монета та поштова марка).

Одним з важливих аспектів, який визначає активність України та її роль у діяльності ЮНЕСКО, є участь у керівних та програмних

органу ЮНЕСКО. Починаючи з грудня 1962 року, у Парижі функціонує Постійне представництво України при ЮНЕСКО. Членство України в ЮНЕСКО стратегічно орієнтоване на сприяння розширенню міжнародного співробітництва наукових, освітніх і культурних інституцій шляхом забезпечення їх участі у програмній діяльності Організації. Метою такого співробітництва є зміцнення інтелектуального потенціалу країни та залучення його до загальносвітових процесів у гуманітарній сфері, а також використання в національних інтересах можливостей ЮНЕСКО та міжнародного досвіду в галузях її компетенції.

Протягом останніх років українські установи та фахівці залучені в межах ЮНЕСКО до глобальних проектів у таких сферах, як розвиток інформаційного суспільства, збереження світової інформаційно-цифрової спадщини, демократизація кіберпростору, забезпечення сталого розвитку, етика науки, біоетика, формування нової глобальної екологічної етики, збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації. Під час 29-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (1997) Україна подала пропозицію щодо зміцнення міжнародних механізмів захисту й збереження культурного надбання та ініціювала звернення до ООН з метою проголошення Міжнародного року захисту, збереження та відродження культурної спадщини. На 56-й сесії Генеральної асамблеї ООН ця ініціатива отримала втілення — 2002 рік проголошено Міжнародним роком захисту світової культурної спадщини.

За період членства в ЮНЕСКО Україну тричі обирали до керівного органу Організації — Виконавчої ради: 1981—1985 роки, 1995—1999 роки та 2001—2005 роки. Україну обирали також до таких програмних органів, як Міжнародна координаційна рада програми «Людина і біосфера», Міжурядова рада Загальної програми з інформації, Міжурядовий комітет Всесвітнього десятиріччя розвитку культури, Міжурядовий комітет сприяння поверненню культурних цінностей країнам походження, Міжурядовий комітет Міжурядової програми з інформатики, Міжурядова рада Міжнародної гідрологічної програми.

На сьогодні Україна є членом Виконавчої ради Міжурядової океанографічної комісії (у 2003 році обрана восьмий раз підряд, починаючи з 1989 року) та Міжурядового комітету з авторського права. Під час 32-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (жовтень 2003) Україну обрано до Ради Міжнародного бюро з питань освіти, Міжурядової ради Міжнародної програми розвитку комунікації, Комітету зі штабквартири, а також до робочих органів — Спецкомітету та Групи експертів з фінансових і адміністративних питань Виконавчої ради.

У межах співробітництва України та ЮНЕСКО в Києві діє Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем, який проводить координацію регіонального співробітництва у сфері освіти й науки. На базі Національної академії наук України діє Міжнародна асоціація академії наук, яку у квітні 2003 було включено до категорії міжнародних неурядових організацій, зі статусом офіційних партнерських стосунків з ЮНЕСКО. Важливим етапом взаємодії з ЮНЕСКО стало підписання 9 листопада 2006 року в Парижі Угоди між Урядом України та ЮНЕСКО щодо надання Міжнародному дитячому центру «Артек» статусу «Під егідою ЮНЕСКО». Відповідне рішення було ухвалене в рамках проголошеного ООН Міжнародного десятиріччя культури миру та ненасильства в інтересах дітей планети (2001—2010).

Участь України в програмній діяльності ЮНЕСКО, крім використання інтелектуального потенціалу Організації та запозичення корисного міжнародного досвіду, створює можливості для отримання певних фінансових ресурсів для проведення в Україні міжнародних заходів по лінії ЮНЕСКО та виконання українськими фахівцями різноманітних проектів у сфері її компетенції, а також отримання стипендій, грантів, обладнання, науково-технічної інформації, консультативної допомоги та забезпечення участі в міжнародних заходах.

Відносини співробітництва між Україною та ЮНЕСКО розвиваються у конструктивному руслі, спрямованому, зокрема, на розширення міжнародного співробітництва українських установ і закладів у гуманітарній сфері, а також на підвищення економізації участі в програмній діяльності Організації.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Визначте передумови створення ЮНЕСКО.
2. У чому полягають основні завдання ЮНЕСКО?
3. Які основні сфери компетенції організації ЮНЕСКО?
4. Які напрями розвитку освіти визначені в діяльності ЮНЕСКО?
5. Які зусилля спрямовує ЮНЕСКО на розвиток науки?
6. Які зусилля спрямовує ЮНЕСКО на розвиток культури?
7. Які заходи та зусилля спрямовує ЮНЕСКО на розвиток комунікації та інформації?
8. Перерахуйте основні міжнародно-правові документи ЮНЕСКО.
9. Які органи належать до структури ЮНЕСКО?
10. Охарактеризуйте Світову спадщину ЮНЕСКО.
11. Яка роль України в діяльності ЮНЕСКО?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. ЮНЕСКО: роль у сучасному світі.
2. Перспективні напрями діяльності ЮНЕСКО та України.
3. Спадщина ЮНЕСКО: національні, регіональні особливості.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У якому році засновано організацію ЮНЕСКО?
  - 1.1. 1921.
  - 1.2. 1938.
  - 1.3. 1946.
  - 1.4. 1948.
2. Які основні завдання ЮНЕСКО?
  - 2.1. Зміцнення миру, розширення співробітництва у сфері освіти.
  - 2.2. Укорінення у свідомості людей необхідності захисту миру.
  - 2.3. Безпека шляхом розширення співробітництва в галузі науки.
  - 2.4. У відповіді правильні.
3. Основними міжнародно-правовими документами ЮНЕСКО є:
  - 3.1. Конвенція про охорону культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.
  - 3.2. Віденська конвенція.
  - 3.3. Паризька угода.
  - 3.4. Немає правильної відповіді.
4. У якому році було прийнята Конвенцію про охорону та заохочення різноманіття норм культурного самовираження?
  - 4.1. 1978.
  - 4.2. 2001.
  - 4.3. 2003.
  - 4.4. 2005.
5. Яка кількість неурядових організацій підтримують з ЮНЕСКО дієві зв'язки?
  - 5.1. близько 300.
  - 5.2. близько 400.
  - 5.3. близько 600.
  - 5.4. близько 800.
6. Які періодичні видання видає ЮНЕСКО?
  - 6.1. Політика і час.
  - 6.2. Природа і ресурси.
  - 6.3. Юність.
  - 6.4. Усі відповіді правильні.

7. *Найвищим органом організації є:*
- 7.1. Виконавча рада.
  - 7.2. Генеральна конференція.
  - 7.3. Секретаріат.
  - 7.4. Документаційний центр.
8. *Як скликається чергова сесія Генконференції?*
- 8.1. раз на 2 роки.
  - 8.2. раз на 3 роки.
  - 8.3. раз на 5 років.
  - 8.4. Немає правильної відповіді.
9. *До складу Виконавчої ради входять:*
- 9.1. 192 представники держав—членів.
  - 9.2. 100 представників держав—членів.
  - 9.3. 58 представників держав—членів.
  - 9.4. Немає правильної відповіді.
10. *Секретаріат ЮНЕСКО — це:*
- 10.1. Постійно діючий виконавчий орган.
  - 10.2. Найвищий орган ЮНЕСКО.
  - 10.3. Невиконавчий орган.
  - 10.4. Немає правильної відповіді.
11. *Штаб-квартира ЮНЕСКО розташована в:*
- 11.1. Лондоні.
  - 11.2. Парижі.
  - 11.3. Варшаві.
  - 11.4. Нью-Йорку.
12. *Офіційні мови організації:*
- 12.1. Англійська.
  - 12.2. Арабська.
  - 12.3. Іспанська.
  - 12.4. Усі відповіді правильні.
13. *Робочими мовами ЮНЕСКО є:*
- 13.1. Англійська.
  - 13.2. Французька.
  - 13.3. Іспанська.
  - 13.4. Правильні відповіді 13.1 і 13.2.
14. *У якому році була утворено Всесвітню систему оцінювання шкіл ЮНЕСКО?*
- 14.1. 1948.
  - 14.2. 1953.
  - 14.3. 1956.
  - 14.4. 1959.

15. *Світова спадщина ЮНЕСКО — це:*

- 15.1. Культурні цінності.
- 15.2. Природні цінності.
- 15.3. Надбання всього людства.
- 15.4. Всі відповіді правильні.

16. *В якому році вступила в силу Конвенція про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини?*

- 16.1. 1968.
- 16.2. 1975.
- 16.3. 1978.
- 16.4. 1982.

17. *Статус об'єкту Світової спадщини:*

- 17.1. Сприяє розширенню політичних кіл.
- 17.2. Забезпечує додаткові гарантії збереження і цілісності унікальних природних комплексів.
- 17.3. Не сприяє організації моніторингу, контролю за станом збереження природних об'єктів.
- 17.4. Всі відповіді правильні.

18. *З якого року Україна є членом ЮНЕСКО?*

- 18.1. 1948.
- 18.2. 1954.
- 18.3. 1956.
- 18.4. 1962.

19. *До яких з перерахованих програмних органів ЮНЕСКО обиралась Україна?*

- 19.1. Міжнародно-урядова рада загальної програми з інформації.
- 19.2. Міжнародна координуюча рада програми «Людина і біосфера».
- 19.3. Міжнародна рада Міжнародної гідрологічної програми.
- 19.4. Усі відповіді правильні.

20. *З якого періоду Міжнародну асоціацію академії наук було включено до категорії міжнародна неурядова організація?*

- 20.1. 1974.
- 20.2. 1982.
- 20.3. 1996.
- 20.4. 2003.

21. *У межах співробітництва України і ЮНЕСКО в Києві діє:*

- 21.1. Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем.
- 21.2. Міжнародний комітет Всесвітнього десятиріччя розвитку культури.
- 21.3. Міжнародний комітет Міжурядової програми з інформації.
- 21.4. Немає правильної відповіді.

22. *Який статус було надано міжнародному дитячому центру «Артек»?*
- 22.1. «Під егідою ООН».
  - 22.2. «Під егідою ЮНЕСКО».
  - 22.3. «Під егідою України».
  - 22.4. Усі відповіді правильні.
23. *Який рік було проголошено ООН Міжнародним роком захисту світової культурної спадщини?*
- 23.1. 2001.
  - 23.2. 2002.
  - 23.3. 2004.
  - 23.4. 2005.
24. *Чи є Україна членом Виконавчої ради Міжурядового океанографічного комітету?*
- 24.1. Так.
  - 24.2. Ні.
25. *У якому році Україну було обрано до Ради Міжнародного бюро з питань освіти?*
- 25.1. 2001.
  - 25.2. 2003.
  - 25.3. 2005.
  - 25.4. 2007.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Фортов В.* ЮНЕСКО, в интересах общего дела / Володимир Фортов // *Международная жизнь.* — 2003. — № 2. — С. 67—76.
2. *Управління суспільним розвитком: Словник-довідник /* За заг. ред. А. М. Михненко, В. Д. Бакуменка; Уклад. В. Д. Бакуменко, С. О. Борисевич, О. А. Бутрін, В. М. Князєв, С. О. Кравченко, Т. М. Курінна та ін. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — 247 с.
3. *Національному заповіднику «Софія Київська» 70 років: Навч. посібник /* Н. М. Куковальська, І. Є. Марголіна, Н. М. Нікітенко, І. В. Труш, К. Г. Петрачек, М. І. Жарких, М. В. Панченко. — К.: Софія Київська, 2004. — 14 с.
4. *Курінна Т.* Историчні аспекти розвитку благодійництва та меценатства як механізмів державного управління // *Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні: Матеріали щорічної наук.-практ. конф. (20 січ. 2006 р. /* За наук. ред. Я. Й. Малика; у 2 Ч. — Л.: ЛРІДУ НАДУ, 2006. — Ч. 2. — С. 93—95.
5. *Орел М.* Пріоритети соціальної політики в Україні / Михайло Орел // *Пенсійний кур'єр.* — 2007. — 16 лют. — № 7 (197). — С. 1.
6. *Програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу» і діяльність бібліотек, архівів, музеїв по збереженню документального надбання //* *Документознавство. Бібліотеко-знавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Матеріали IV Міжнарод. наук.-практ. конф. Київ, 21—23 травня 2007 року.* — К., 2007. — С. 32—35.
7. *Scullion A., Yarsia B.* What is cultural policy research? // *International journal of cultural policy.* — 2005. — Vol. 11. — № 2. — P. 114—122.

ТЕМА 7

МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ НАДДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Міжнародні валютно-фінансові організації створені з метою допомоги зниженню рівня бідності і фінансування інвестицій, які сприятимуть економічному зростанню країн, що розвиваються. У розділі проаналізовано цілі та функції міжнародних економічних організацій групи Світового банку. Розглянуто основні напрями діяльності Міжнародного валютного фонду. Розкрито механізм кредитування та фінансування Міжнародного валютного фонду. Представлено головні цілі та напрями діяльності Банку міжнародних розрахунків.

7.1. Цілі та функції міжнародних економічних організацій групи Світового банку

Світовий банк — це кредитна установа, яка складається із шести тісно пов'язаних між собою організацій, що входять до системи ООН. Мета Світового банку полягає у сприянні економічному розвитку на користь найбідніших верств населення в країнах, що розвиваються. Світовий банк надає позики країнам з метою зниження рівня бідності і фінансування інвестицій, які сприятимуть економічному зростанню.

До групи Світового банку входять такі інституції:

— Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), створений у 1945 р. з метою надання кредитів відносно багатим країнам, що розвиваються.

— Міжнародна асоціація розвитку (МАР), заснована в 1960 році з метою надання кредитів на особливо пільгових умовах найбіднішим країнам, що розвиваються.

— Міжнародна фінансова корпорація (МФК), створена в 1956 році для сприяння економічному розвитку в країнах, що розвиваються, через надання підтримки приватному сектору.

— Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ), створене в 1988 році, діяльність якого спрямована на підтримку іноземних інвестицій у країнах, що розвиваються. БАГІ забезпечує гарантії інвестицій, захищаючи інвесторів від втрат, викликаних такими неочікуваними ризиками, як війна або націоналізація.

— Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів, створений у 1966 році з метою сприяння збільшенню потоків міжнародних інвестицій шляхом надання послуг з урегулювання суперечок між урядами та іноземними інвесторами.

1. Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР) створений укладенням 28-и країнами Угоди в Бреттон-Вудсі (липень 1944 р.). Членами МБРР можуть бути тільки члени Міжнародного валютного фонду (МВФ). До складу МБРР входить 180 держав.

До головних цілей і завдань Банку належать:

— сприяння реконструкції і розвитку країн—членів шляхом заохочення капіталовкладень для виробничих цілей;

— заохочення приватних іноземних капіталовкладень, надання позик на розширення виробництва;

— сприяння довгостроковому збалансованому зростанню міжнародної торгівлі та підтримка рівноваги платіжних балансів шляхом заохочення міжнародних капіталовкладень для розвитку виробничих ресурсів країн—членів Банку.

Здійснення функцій Міжнародного банку реконструкції і розвитку передбачає:

— надання країнам, що розвиваються, довгострокових позик та кредитів для виробництва: розвитку сільського господарства та сільських регіонів, енергетики; гарантій погашення заборгованості; позик під конкретні проекти;

— надання позик країнам, що розвиваються, на створення в них інфраструктури: автомобільних та залізничних шляхів, електрозв'язку; розвиток освіти, охорони здоров'я, підготовку кадрів;

— надання позик країнам, що розвиваються, і які неспроможні сплачувати процентні платежі, наближені до ринкових; грошових коштів інвесторів-власників облігацій МБРР;

— кредитування найбільш бідніших країн, неспроможних на міжнародних фінансових ринках; нездатних сплачувати процентні ставки, близькі до ринкових;

— надання довгострокових позик та кредитів країнам—членам Банку, включаючи і приватні фірми;

— надання технічної допомоги країнам, що розвиваються;

— підготовку та реалізацію фінансових проектів з визначенням об'єкта, проведенням попередньої підготовки і оцінки вартості проектів; проведенням переговорів і по наданням проекту керівництва; практичним здійсненням проектів і контролем за їх завершенням, оцінкою результатів;

— проведення досліджень економічних та науково-технічних проблем; з розробки і здійснення конкретних програм; з кредитної політики; політики інвестування; надання технічної допомоги;

— сприяння політичному діалогу між Банком і бідними країнами—членами у зв'язку з фінансуванням галузевих та загальноекономічних планів розвитку в особливих умовах;

— фінансування проектів та діяльності урядів країн, що розвиваються, з охорони навколишнього середовища;

— співробітництво на національному рівні з недержавними організаціями через надання їм коштів на фінансування проектів і консультативної допомоги;

— організацію та проведення семінарів для представників країн, що розвиваються; видання та розповсюдження навчальних матеріалів;

— надання консультативних послуг, організованих Канадою, Францією, Нідерландами і США з метою координації діяльності країн-кредиторів, які постійно фінансують програми в країнах, що розвиваються.

Банк є виконавчою організацією реалізації проектів технічної допомоги, фінансованих Програмою розвитку ООН (ПРООН) і пов'язаних з розвитком сільського господарства та сільського будівництва, енергетики та економічного планування. Ураховуючи економічну ситуацію в багатьох країнах—членах, Банк на сучасному етапі спрямовує технічну допомогу переважно на інституційний розвиток і розробку макроекономічної політики.

До основних завдань МБРР належить кредитування конкретних об'єктів (транспорту, зв'язку, енергетики) на основі їх відбору. Кредити Банку покривають у середньому лише близько 30 % загальної вартості проектів. Проекти, яким Банк надав підтримку, отримували також фінансування з інших джерел — від урядів власних країн, багатосторонніх фінансових та експортно-кредитних інституцій, що безпосередньо фінансують купівлю товарів і послуг, а також з таких приватних джерел, як комерційні банки.

2. Міжнародна асоціація розвитку (МАР) формально вважається незалежною від МБРР, оскільки має самостійний Статут і фінансову базу, проте фактично є фондом фінансових ресурсів, яким керує МБРР. МАР надає позики лише урядам найбідніших країн, що розвиваються, обсяг ВВП на одного мешканця яких не перевищує 1305 дол. США. Позики МАР є безвідсотковими і підлягають сплаті протягом 35—40 років. Ресурси, які позичає МАР, формуються за рахунок внесків від розвинутих країн, внесків, які надходять від доходів МБРР, а також за рахунок погашення наданих МАР кредитів.

Головними цілями функціонування Міжнародної асоціації розвитку — це:

— надання довгострокових кредитів найбіднішим країнам, що розвиваються;

— сприяння економічному розвитку, підвищенню рівня життя в найменш розвинених країнах—членах Асоціації;

— сприяння підвищенню продуктивності праці в країнах з найнижчими річними доходами у розрахунку на одну особу.

До основних функцій та завдань Міжнародної асоціації розвитку належать:

— кредитування проектів у найбідніших та найменш кредитоспроможних країнах для їх економічного розвитку;

— проведення експертизи фінансових проектів для оцінки ефективності використання фінансової допомоги;

— сприяння країнам—членам у проведенні економічних реформ; розвитку у сфері екології; у боротьбі із зубожінням населення.

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) заснована як самостійна юридична особа на основі Статуту і власних ресурсів, фактично як філія Міжнародного банку реконструкції і розвитку та спеціалізована установа ООН. Членами МФК є 178 держав.

Головні цілі Міжнародної фінансової корпорації (МФК):

— сприяння у фінансуванні приватного підприємництва, переважно в країнах, що розвиваються, з метою економічного розвитку;

— технічна допомога в управлінні підприємствами, які створені за участю іноземного капіталу та місцевих інвесторів;

— стимулювання інвестицій приватного капіталу у виробничу сферу;

— досягнення рівня рентабельності у співробітництві з приватним сектором.

До основних функцій та завдань МФК зараховують:

— сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, надаючи позики безпосередньо приватному сектору без урядових гарантій (на термін 7—12 років);

— здійснення інвестицій у промисловість, сільське господарство, комунальні підприємства, туризм;

— залучення приватних фінансових ресурсів для інвестування в проекти розвитку інфраструктури, охорони довкілля;

— сприяння розвитку малого підприємництва через фінансування створення спільних підприємств за участю іноземних партнерів, надання технічної та консультаційної допомоги;

— сприяння підприємствам приватного та змішаного капіталу в оволодінні сучасними методами управління виробництвом, консультування їх з питань оподаткування, страхування, реструктуризації;

— підготовку й оцінку проектів виробничих об'єктів; визначення потреби в інвестиціях; пошук і відбір приватних інвесторів;

— технічну допомогу в управлінні ризиками, проведенні операцій хеджування, пов'язаних зі страхуванням валютних ризиків, змінами на ринках цінних паперів;

— об'єднання залучених з різних джерел фінансових ресурсів для інвестицій у приватні компанії; надання гарантій інвесторам і допоміжне фінансування;

— консультування урядів держав—членів з питань економічного розвитку: розробки економічної політики; визначення цілей і стратегій підприємництва; складання маркетингових програм; використання технічної допомоги;

— надання технічної допомоги приватним фірмам з коштів Фонду технічної допомоги, створеного в рамках МФК;

— інформування про нові проекти, ринки для іноземних інвесторів, діяльність МФК.

4. Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ) створене як філія Світового банку, є фінансово незалежним, складається зі 167-ми держав—учасниць (23 розвинені країни і 144 країни, що розвиваються).

Головними цілями БАГІ є:

— надання гарантій на інвестиції, скеровані на виробничі цілі, переважно в країнах—членах, що розвиваються;

— страхування і перестраховування від некомерційних ризиків;

— сприяння розробці проектів і забезпечення їх обґрунтованості з погляду потреб конкретної країни;

— надання технічної допомоги з метою стимулювання іноземних інвестицій у країни, що розвиваються;

— інформаційно-консультаційна діяльність.

До основних напрямів та завдань діяльності Багатостороннього агентства гарантії інвестицій належать:

— гарантії захисту від втрат у результаті: неконвертованості місцевої валюти; експропріації власності в країні перебування; війни чи громадських заворушень; порушення контракту з боку контрагента країни перебування;

— здійснення операцій зі спільного страхування чи перестраховування: інвестицій у країнах, які не підлягають такому страхуванню, іншими страхувальниками; обслуговування інвесторів, які не мають доступу до інших офіційно визнаних страхувальників;

— надання гарантій міжнародним консорціумам;

— сприяння країнам, що розвиваються, у: розробці проектів і підготовці заявок на надання гарантій; забезпечення заявок на надання гарантій; розробці техніко-економічних обґрунтувань, зокрема, у фінансовому, економічному, екологічному аспектах;

— сприяння країнам, що розвиваються, у залученні прямих іноземних інвестицій; надання консультаційних послуг щодо створення сприятливого «клімату» для іноземних інвестицій; розповсюдження інформації про нові інвестиційні проекти; надання технічної допомоги; допомога в розробці маркетингових програм.

7.2. Міжнародний валютний фонд: основні цілі та напрями діяльності

МВФ був заснований на міжнародній валютно-фінансовій конференції ООН у Бреттон-Вудсі в 1944 році. Його Статут набув чинності в 1945 році, а практична діяльність розпочалася в 1947 р.

До головних цілей МВФ належать:

- сприяння міжнародному співробітництву у валютній сфері;
- сприяння розширенню міжнародної торгівлі, росту зайнятості та покращенню економічних умов країн—членів;
- забезпечення функціонування міжнародної валютної системи шляхом координації валютної політики; підтримки валютних курсів;
- визначення паритетів і курсів валют; запобігання конкурентному знеціненню валют;
- створення багатосторонньої системи платежів за поточними операціями між країнами—членами та усунення валютних обмежень;
- надання допомоги країнам—членам шляхом видачі позик і кредитів в іноземній валюті для врегулювання платіжних балансів; стабілізації валютних курсів;
- консультаційна допомога з фінансових і валютних питань країнам—членам;
- здійснення контролю за дотриманням країнами—членами кодексу поведінки в міжнародних валютних відносинах.

МВФ здійснює регулювання валютно-розрахункових відносин між державами—членами, надає їм фінансову допомогу у випадку виникнення валютних труднощів шляхом надання короткотермінових позик в іноземній валюті.

Основні напрями діяльності Міжнародного валютного фонду охоплюють:

- міжнародне співробітництво у валютній сфері, яке здійснюється шляхом підтримки загальної системи розрахунків та системи розрахунків за спеціальними правами запозичення;
- фінансову допомогу країнам—членам, яка здійснюється відповідно до розробленого механізму й фінансової політики;

— консультаційну й технічну допомогу з надання консультацій з питань валютних операцій, удосконалення фінансових систем країн—членів, координації технічної допомоги як у межах МВФ, так і в співробітництві з іншими міжнародними організаціями.

7.3. Механізм кредитування та фінансування МВФ

Міжнародний валютний фонд розпоряджається значними фінансовими ресурсами, обсяги яких складають понад 215 млрд дол. США. Ці ресурси надходять від країн у межах підписки за квотами або членських внесків 191-ї країни—учасниці. Кожна країна-учасниця вносить на рахунок загальних ресурсів певний обсяг ресурсів, пропорційний до її економічного потенціалу. Через цей рахунок здійснюються фінансові операції Фонду, які поділяються на два види: 1) угода (*transaction*) — надання валютних засобів країнам з ресурсів Фонду; 2) операція (*operation*) — надання посередницьких фінансових і технічних послуг за рахунок запозичених коштів. Фінансові операції Фонду здійснюються лише з офіційними органами країн—учасниць — казначействами, центральними банками, валютними стабілізаційними фондами.

Залежно від цільового спрямування та умов кредитування Фонд використовує різноманітні кредитні механізми. У межах кожного з таких механізмів встановлюються ліміти, що обмежують суму виданих кредитів відносно розміру квоти країни у Фонді. Допуск країн до фінансових ресурсів у межах відповідних лімітів визначається в кожному конкретному випадку залежно від конкретних обставин.

Кредитні механізми поділяються на такі види: звичайні; спеціальні компенсаційні; надзвичайну допомогу; механізми допомоги країнам з низьким рівнем доходів.

Звичайні механізми включають: механізм резервних часток; механізм кредитних часток; кредити; механізм розширеного фінансування; механізм додаткового фінансування.

Механізм резервних часток передбачає автоматичне отримання (за першою вимогою) країною коштів у МВФ у межах її резервної позиції, яку складають резервна частка та кредитна позиція. Для купівлі таких коштів не потрібна попередня згода Фонду. Використання резервної позиції розглядається не як кредитна операція, а як вилучення країною іноземної валюти, що внесена нею до Фонду в рахунок підписки. Від країни не вимагається сплата комісійних і відсоткових платежів та повернення отриманих валютних ресурсів.

Механізм кредитних часток є найважливішим каналом використання загальних ресурсів Фонду. Кошти в іноземній валюті, які

складають 100 % величини квоти, що можуть бути придбані країною-учасницею понад величину резервної частки, поділяються на чотири кредитні частки — транші. Країна, яка витрачає свої кредитні частки у Фонді, може при цьому використати повністю або частково також і резервну частку чи зберегти її. Гранічна величина іноземної валюти, яку країна може придбати у МВФ у результаті повного використання резервної та кредитної часток, складає 125 % розміру її квоти. Такі угоди практикуються з 1952 року.

Угоди про резервні кредити або угоди «стенд-бай», а також угоди про розширені кредити передбачають отримання країною гарантії того, що вона зможе автоматично одержувати іноземну валюту від МВФ в обмін на національну валюту у визначеній сумі в будь-який час упродовж терміну дії угоди за умови дотримання країною вимог, передбачених угодою.

Така практика надання кредитів аналогічна відкриттю кредитної лінії. У сучасних умовах головним призначенням кредитів «стенд-бай» є кредитування макроекономічних стабілізаційних програм, що здійснюються країнами—учасницями. За цими угодами кредити, як правило, надаються на термін від 12 до 24 місяців. Загалом частка резервних кредитів досягає близько половини всіх кредитних операцій МВФ.

Механізм розширеного фінансування доповнює розглянуті вище механізми резервних і кредитних часток і передбачає кредитування на основі середньострокових програм розширеного фінансування на період до трьох років з метою подолання труднощів із платіжним балансом, що викликані макроекономічними проблемами у сфері виробництва, торгівлі, ціноутворення, які перешкоджають реалізації політики. Повернення використаних валютних засобів повинно здійснюватися дванадцятьма рівними внесками упродовж терміну від 4,5 до 10 років з дня кожної купівлі валюти.

Механізм додаткового фінансування запроваджений з 1977 року, передбачає використання Фондом позикових ресурсів для додаткового фінансування. Додаткове фінансування надавалося країнам із хронічним дефіцитом платіжного балансу і вичерпаними лімітами одержання звичайних кредитів за рахунок звичайних позикових ресурсів. Країни—учасниці могли використовувати додаткове фінансування лише у вигляді резервних кредитів, що передбачають використання верхніх кредитних часток, або розширених кредитів. Ці кредити видавалися на умовах, близьких до ринкових; їх тривалість перевищувала 12 місяців, а інколи досягала трьох років.

Спеціальні компенсаційні механізми включають такі види фінансування.

Механізм компенсаційного фінансування і фінансування у випадку непередбачених обставин застосовується з метою компенсації втрат від експортної виручки, для покриття витрат на послуги; відшкодування збитків, пов'язаних з ростом цін на імпортоване зерно, якщо збитки мають тимчасовий характер, викликані зовнішніми обставинами, що не залежать від країн—членів. До переліку послуг, що підлягають компенсаційному фінансуванню, зараховують: надходження від експлуатації нафтопроводів; плата за транзит суден через канали; доходи від судноплавства; транспортні перевезення; будівництво; страхування.

Фінансування системних перетворень здійснюється з Фонду системної трансформації з 1993 року як тимчасовий механізм з метою надання державам-учасникам фінансової допомоги для врегулювання проблем платіжного балансу, пов'язаних із переходом від торгівлі, заснованої на неринкових засадах, до багатосторонньої торгівлі на ринкових. Україна свої перші два кредити (у 1994 і 1995 роках) отримала саме за цим механізмом, наступні — за механізмом «стенд-бай». У жовтні 1998 року Фонд розпочав надавати кредити за механізмом розширеного фінансування.

Останній кредит від МВФ у обсязі 375 млн дол. США Україна одержала у вересні 2001 року. Представники МВФ, які завершили роботу в Україні в жовтні 2003 року, не рекомендували фонду затверджувати програму кредитування «випереджувальний стенд-бай» для України (однією з причин відмови у кредитуванні була відсутність механізму повернення ПДВ експортерам).

Фінансування буферних запасів здійснюється з Фонду буферних запасів з 1969 року з метою надання допомоги країнам—учасникам у фінансуванні ними своєї участі у створенні міжнародних буферних запасів сировинних товарів відповідно до товарних угод у тих випадках, коли країна зазнає труднощів із платіжними балансами через несприятливу кон'юнктуру на світових товарних ринках. Кредити видаються на термін до 3—5 років у розмірі еквівалентному 45 % величини квоти. Такі кредити надавалися на створення буферних запасів олова, какао, каучуку, цукру.

Надзвичайна допомога надається у формі закупівель товарів з метою надання допомоги країнам—учасникам у вирішенні проблем платіжного балансу у випадку непередбачених стихійних лих.

Механізм допомоги країнам з низьким рівнем доходів передбачає надання фінансових ресурсів з Фонду структурної перебудови і з розширеного фонду структурної перебудови. Вони призначені для надання позик, для допомоги бідним країнам з хронічним дефіцитом платіжних балансів у здійсненні ними короткострокових програм макроекономічної і структурної перебудови. Ці Фонди різ-

няться за рівнем доступу країн—членів до ресурсів, за масштабами і темпами реалізації структурної перебудови в країні-позичальниці; процедурами моніторингу та джерелами фінансування.

7.4. Банк міжнародних розрахунків (БМР)

Банк міжнародних розрахунків засновано в 1930 році як міждержавний банк, що поєднує проведення суто комерційних операцій для центральних банків з організацією валютного співробітництва. Банк створено на основі міжурядової Гаазької угоди, яку підписали шість держав (Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Італія, Франція, Японія), а також на основі Конвенції цих держав зі Швейцарією, на території якої функціонує Банк. Членами Банку є 49 держав, які представляють центральні банки цих країн.

До головних цілей Банку належать:

- сприяння співробітництву між центральними банками;
- забезпечення додаткових умов для міжнародних фінансових операцій;
- сприяння сторонам як довіреної особи в міжнародних фінансових угодах.

Основні напрями та завдання діяльності Банку передбачають виконання операцій за дорученням центральних банків-акціонерів відповідно до Статуту такими операціями є:

- купівля, продаж, обмін і зберігання золота як за власні кошти, так і за кошти центральних банків, а також одержання позик від них;
- купівля, продаж векселів та інших короткотермінових зобов'язань;
- продаж і купівля іноземної валюти та цінних паперів, крім акцій, як за власні кошти, так і за кошти центральних банків;
- прийом від центральних банків коштів на поточні рахунки, а також вкладів;
- короткотермінове фінансування центральних банків.

Банкові забороняється: випускати банкноти з оплатою за пред'явленням; акцептувати переказні векселі; надавати позики урядам, за винятком купівлі державних облігацій; володіти нерухомістю, яка переходить до Банку в результаті погашення зобов'язань перед ним протягом тривалішого терміну, ніж потребує вигідна реалізація цього майна.

Технічний апарат і досвід роботи Банку використовуються в процесі укладання міжнародних фінансових угод, виконання функцій агента і довіреної особи в процесі реалізації міжнародних кредитних угод, а також операцій, пов'язаних з функціонуванням Євро-

пейської валютної системи, здійсненням фінансових операцій, пов'язаних з кредитами та позиками Європейського Союзу.

Загалом Банк виконує роль форуму для міжнародного валютного співробітництва, контролює банківську діяльність, виконує функції Базельського комітету з банківського нагляду: обговорення проблем нагляду; координації розподілу наглядових повноважень між національними відомствами відносно іноземних філій банків з метою забезпечення ефективного контролю діяльності банків у світі, зміцнення надійності та стабільності міжнародної банківської системи, виконує роль центру економічних досліджень з метою кращого розуміння питань функціонування міжнародних фінансових регіонів, сприяння узгодженню валютної політики держав шляхом збору і публікації даних про стан міжнародної банківської справи, про систему управління в центральних банках, формування інформаційної бази даних.

Акціонерний капітал Банку належить найбільшим центральним банкам, насамперед європейських країн. Банк міжнародних розрахунків функціонує на комерційній основі як акціонерне товариство, що виплачує дивіденди на акції.

З 1982 року Банк міжнародних розрахунків надає проміжні кредити за гарантією центрального банку країнам, які очікують надання кредиту МВФ, щоб уникнути кризи їх міжнародної валютної ліквідності. Такі кредити одержали Угорщина, Мексика, Бразилія, Аргентина, Югославія.

Таким чином, Банк міжнародних розрахунків слід розглядати, як міжнародний банк центральних банків, агента і розпорядника в міжнародних розрахункових і фінансових операціях, Центр економічних досліджень і форум міжнародного валютно-кредитного співробітництва.

Діяльність БМР має конфіденційний характер. Рекомендації, підготовлені Банком міжнародних розрахунків на основі консенсусу, часто мають більше значення, ніж інші міждержавні й наднаціональні рішення.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Які організації належать до групи Світового банку?
2. Коли було створено перший валютний блок?
3. У чому полягають відмінності функціонування Міжнародного валютного фонду і Світового банку?
4. На яких умовах Міжнародна асоціація розвитку надає фінансову допомогу країнам, що розвиваються?

5. Яким країнам надаються кредити Міжнародною фінансовою корпорацією?
6. Які напрями діяльності МВФ?
7. Які механізми кредитування застосовує МВФ? Чим вони відрізняються між собою?
8. За якими механізмами здійснювалося кредитування України?
9. Які вимоги повинні виконати країни, що б вступити до МВФ?
10. Яким чином формується капітал МВФ?
11. На якій підставі МВФ надає кредити, розміри яких перевищують «резервну позицію» країни—учасниці?
12. Які функції виконує розмір квоти країни—учасниці МВФ?
13. Чим зумовлені негативні наслідки залучення країнами кредитів МВФ?
14. З якою метою створено Банк міжнародних розрахунків?
15. Які основні напрями діяльності Банку міжнародних розрахунків?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Порівняльна характеристика діяльності Світового банку і Міжнародного валютного фонду.
2. Особливості участі України в міжнародних фінансових організаціях (МВФ, Світовий банк, Міжнародна асоціація розвитку).
3. Діяльність регіональних банків і фондів розвитку.
4. Європейський центральний банк: функції та завдання.
5. Особливості фінансової структури Міжнародного валютного фонду.
6. Проблеми співробітництва країн з Міжнародним валютним фондом.
7. Міжнародний банк реконструкції і розвитку: організаційна структура, напрями діяльності, умови кредитування.
8. Фінансова підтримка країн, що розвиваються, установами Світового банку.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У якому році було прийнято рішення про створення Міжнародного валютного фонду?
  - 1.1. 1933.
  - 1.2. 1944.
  - 1.3. 1950.
  - 1.4. 1940.
2. З якого року Україна є учасницею Міжнародного валютного фонду?
  - 2.1. 1960.
  - 2.2. 1990.
  - 2.3. 1993.
  - 2.4. 1995.

3. Назвіть основні цілі Міжнародного валютного фонду:

3.1. Сприяти стабільності валют, запобігати конкурентному знеціненню валют, надавати фінансову допомогу державам—членам з метою підтримання рівноваги їхніх платіжних балансів.

3.2. Надавати довгострокові кредити найбіднішим країнам.

3.3. Підтримувати економічний розвиток і модернізацію економік країн Центральної та Східної Європи з метою сприяння переходу їх до ринкової економіки.

3.4. Надавати позики і гарантії на фінансування проектів для найменш розвинених регіонів, для структурної модернізації або конверсії підприємств.

4. Вищим керівним органом Міжнародного валютного фонду є:

4.1. Конференція міністрів.

4.2. Секретаріат.

4.3. Рада керуючих.

4.4. Виконавча рада.

5. Які джерела є основними для поповнення фінансових ресурсів Міжнародного валютного фонду?

5.1. Членські внески країн—учасниць у вигляді квот за підпискою.

5.2. Комісійний збір у розмірі 0,5 % за кожну покупку ресурсів з Рахунку загальних ресурсів, що не входять до резервної частки.

5.3. Перекази з чистого прибутку МБРР.

5.4. Правильні відповіді 5.1 і 5.2.

6. Яким чином визначається розмір кредиту, що може бути одержаний від Міжнародного валютного фонду?

6.1. Пропорційно до квоти, яку країна-учасниця Міжнародного валютного фонду внесла в пул валют.

6.2. Залежно від обсягу ВВП країни-позичальника.

6.3. Урахуванням обсягу експорту та імпорту держави.

6.4. Пропорційно до величини золотовалютних резервів країни.

7. Які механізми фінансування застосовані Міжнародним валютним фондом для надання фінансової допомоги Україні:

7.1. Звичайні.

7.2. Спеціальні компенсаційні.

7.3. Надзвичайна допомога.

7.4. Правильні відповіді 7.1 і 7.2.

8. Які механізми фінансування належать до спеціальних компенсаційних механізмів надання фінансової допомоги Міжнародним валютним фондом країнам—учасницям?

8.1. Фінансування системних перетворень.

8.2. Фінансування буферних запасів.

8.3. Механізм розширеного фінансування.

8.4. Правильні відповіді 8.1 і 8.2.

9. *За яким механізмом здійснювалася фінансова допомога Україні Міжнародним валютним фондом за угодою 1998 року?*

- 9.1. Надання резервних кредитів «стенд-бай».
- 9.2. Надання системної трансформаційної позики.
- 9.3. Середньострокове кредитування програм розширеного фінансування.
- 9.4. Механізм додаткового фінансування.

10. *Який з наведених механізмів фінансування Міжнародним валютним фондом не передбачає сплати країною-позичальником комісійних і відсоткових платежів?*

- 10.1. Компенсаційного фінансування.
- 10.2. Фінансування системних трансформацій.
- 10.3. Розширеного фінансування.
- 10.4. Резервних часток.

11. *На які цілі надається фінансова допомога Міжнародним валютним фондом з Фонду системної трансформації?*

- 11.1. На подолання труднощів, пов'язаних зі здійсненням економічних реформ і переходом до ринкової економіки.
- 11.2. На створення міжнародних буферних запасів сировинних товарів відповідно до товарних угод, якщо країна має труднощі з платіжним балансом через несприятливу кон'юнктуру світових товарних ринків.
- 11.3. Для кредитування макроекономічних стабілізаційних програм у країні.
- 11.4. З метою подолання труднощів з платіжним балансом, викликаних макроекономічними проблемами в галузі виробництва, торгівлі, ціноутворення.

12. *Які основні вимоги висуваються до країн-кандидатів щодо вступу в Міжнародний банк реконструкції та розвитку?*

- 12.1. Членство в Міжнародному валютному фонді.
- 12.2. Незалежна зовнішня політика.
- 12.3. Відсутність заборгованості по кредитах в інших міжнародних валютно-фінансових організаціях.
- 12.4. Правильні відповіді 12.1 і 12.2.

13. *Назвіть основні цілі діяльності Міжнародного банку реконструкції та розвитку:*

- 13.1. Заохочення приватних іноземних капіталовкладень і надання фінансової допомоги з метою розвитку виробничого сектора економіки.
- 13.2. Сприяння реконструкції та розвитку територій країн—учасниць через заохочення інвестицій у виробництво.
- 13.3. Сприяння створенню багатосторонньої системи платежів та переказів по поточних операціях.
- 13.4. Правильні відповіді 13.1 і 13.2.

14. Основними напрямками діяльності Міжнародного банку реконструкції та розвитку є:

14.1. Продаж країнам—членам певного обсягу конвертованої валюти інших країн—учасниць в обмін на власну валюту цієї держави.

14.2. Надання фінансових коштів будь-якій країні-учасниці для сплати короткострокових фінансових зобов'язань кредиторам в інших країнах.

14.3. Надання країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою довгострокових кредитів на розвиток виробничої сфери та створення інфраструктури.

14.4. Надання гарантій на інвестиції у виробничій сфері, страхування й перестраховування некомерційних ризиків.

15. Світовий банк надає позики:

15.1. Високорозвиненим країнам.

15.2. Приватним особам.

15.3. Країнам, що розвиваються, обсяги ВВП у розрахунку на одну особу яких перевищує 1305 дол. США.

15.4. Правильні відповіді 15.1 і 15.2.

16. З якою метою було створено Світовий банк?

16.1. Для підтримки бідних країн шляхом надання їм технічної допомоги та фінансування проектів і стратегічних заходів, для реалізації економічного потенціалу країни.

16.2. Надати право кожній країні-учасниці на тимчасовий доступ до загальних валютних ресурсів з метою вирішення проблем платіжного балансу.

16.3. Для фінансування приватних підприємств у країнах, що розвиваються.

16.4. Для фінансування на пільгових умовах країн з низьким рівнем доходу, які не мають кредитоспроможності для отримання позик у МВФ.

17. Який механізм фінансування використовується Міжнародним валютним фондом для надання пільгової допомоги найменш забезпеченим країнам—членам Фонду?

17.1. Розширеного кредитування.

17.2. Фінансування системних перетворень.

17.3. Фінансування буферних запасів.

17.4. Фінансування структурної перебудови.

18. Кредити, надані Міжнародним банком реконструкції та розвитку під перспективні проекти, призначаються для фінансування:

18.1. Лише витрат в іноземній валюті.

18.2. Повної суми витрат у місцевій валюті.

18.3. 25 % обсягу витрат у місцевій валюті.

18.4. 50 % обсягу витрат в іноземній валюті.

19. Який термін сплати позики, наданої Міжнародним банком реконструкції та розвитку?

- 19.1. 5 років.
- 19.2. 10 років.
- 19.3. 15 років.
- 19.4. 20 років.

20. Яка організація фінансує такі елементи базової структури економіки, як транспорт та енергопостачання?

- 20.1. Міжнародний валютний фонд.
- 20.2. Міжнародний банк реконструкції та розвитку.
- 20.3. Міжнародна фінансова корпорація.
- 20.4. Міжнародна асоціація розвитку.

21. Які види послуг належать до сфери технічної допомоги Міжнародного банку реконструкції та розвитку?

- 21.1. Міське будівництво.
- 21.2. Фінансування розвитку комунально-побутових послуг.
- 21.3. Інженерно-консультаційні послуги.
- 21.4. Правильні відповіді 21.1 і 21.2.

22. Яку організацію було створено з метою надання фінансової підтримки приватним підприємствам у країнах, що розвиваються?

- 22.1. Міжнародний валютний фонд.
- 22.2. Міжнародну асоціацію розвитку.
- 22.3. Міжнародну фінансову корпорацію.
- 22.4. Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій.

23. Назвіть основні напрями діяльності Міжнародної фінансової корпорації:

- 23.1. Фінансування утворення нових компаній та розвитку діяльності або модернізації існуючих компаній.
- 23.2. Надання технічної допомоги урядам і підприємцям країн—учасниць.
- 23.3. Допомога у створенні багатосторонньої системи платежів за поточними операціями між країнами—учасницями, усунення валютних обмежень.
- 23.4. Правильні відповіді 23.1 і 23.2.

24. Яким чином формується статутний капітал Міжнародного банку реконструкції і розвитку?

- 24.1. Підпискою держав—учасниць на акції.
- 24.2. Із внесків держав—учасниць, які розраховуються на основі квот у МВФ.
- 24.3. Залученням коштів інвесторів.
- 24.4. Правильні відповіді 24.1 і 24.2.

25. *Яка із названих організацій надає кредити на розвиток інфраструктури та сільського господарства?*

25.1. Міжнародний банк реконструкції та розвитку.

25.2. Міжнародний валютний фонд.

25.3. Міжнародна фінансова корпорація.

25.4. Міжнародна асоціація розвитку.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Моисеев А. А.* Международные финансовые организации (правовые аспекты деятельности): Учеб. пособие / Независимый институт международного права / А. А. Моисеев — Л.: Омега, 2006. — 234 с.

2. *Бойцун Н. Є.* Міжнародні фінанси: Навч. посіб. / Н. Є. Бойцун, Н. В. Стукало — К.: Професіонал, 2005. — 336 с.

3. *Поважна Н. Я.* Міжнародні валютно-фінансові організації як складова інституціональної основи глобалізації світової економіки / Н. Я. Поважна // Збірник наукових праць. Міжнародна економіка. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2005. — Вип. 27. — С. 198—202.

4. *Лютий І. О.* Державний кредит та боргова політика України: Монографія / І. О. Лютий — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 352 с.

5. Глобалізація фінансових ринків / О. Г. Білорус, Ф. В. Костенко та ін. — К., 2006. — 75 с.

6. *Лазепка В.* Інвестиційні банки / Володимир Лазепка // Банківська справа. — 2006 р. — № 6 — С. 47—49.

7. www.ifc.org.

ТЕМА 8

МІЖДЕРЖАВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАДДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Системні характеристики міждержавного регулювання полягають у створенні передумов для розвитку світових господарських зв'язків в інтересах країн—учасниць, досягнення стабільності і передбачуваності участі в міжнародному поділі праці кожного з учасників. У розділі розглянуто сутність та еволюцію системи багатостороннього регулювання торговельно-економічних відносин; завдання, напрями, принципи діяльності Світової організації торгівлі (СОТ). Охарактеризовано проблеми розвитку Конференції ООН з торгівлі та розвитку. Проаналізовано діяльність Міжнародного торговельного центру (МТЦ) ЮНКТАД/СОТ.

8.1. Сутність та еволюція системи багатостороннього регулювання торговельно-економічних відносин

Регулювання світових торговельних зв'язків (СТЗ) здійснюється у таких напрямках:

1) створення інституційно-правової бази СТЗ (правових положень, принципів, норм, процедур, взаємних зобов'язань, рекомендацій);

2) досягнення домовленостей про застосування на національному рівні торговельно-політичних засобів впливу на СТЗ, визначення меж і можливостей застосування важелів торговельної політики;

3) формування та розвиток міжнародних організаційних утворень для досягнення й дотримання домовленостей, усунення суперечностей між країнами, їх об'єднаннями та угрупованнями;

4) взаємний обмін інформацією і досвідом організації торговельно-економічних зв'язків.

Об'єктивні передумови посилення міждержавного регулювання торговельних зв'язків полягають у поглибленні міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації господарювання у всіх його формах під впливом науково-технічної революції (НТР). Ефективне впровадження результатів НТР потребує виходу не лише за межі окремих виробництв, галузей, але й за межі країн, груп країн, тобто

набуває глобального значення. Відповідно посилюється роль багатостороннього наддержавного регулювання світової торгівлі.

Формування системи багатостороннього регулювання торговельно-економічних відносин відбувалося в декілька етапів. На першому (1900—1940) здійснено спроби створення певних важелів регулювання на конференціях:

- у Брюсселі (1920) з фінансових питань та торгівлі;
- у Генуї (1922) із завдань відбудови економіки Європи і послаблення протекціонізму;
- у Женеві (1927) з митного «роззброєння» і припинення «торговельних війн»;
- у Женеві (1930) з обмеження протекціонізму;
- у Лондоні (1933) зі стабілізації валют та відміни торговельних обмежень.

Спроби запровадження регуляторних важелів здійснювалися на цьому етапі переважно Лігою Націй та її економічним комітетом.

Російські економісти пояснюють невдачі цих спроб відсутністю спільної бази для досягнення компромісу між інтересами промислово розвинених країн (ПРК). Проте, з історичного погляду, причини були дещо інші. По-перше, зберігалася можливість вирішення суперечностей військово-політичними методами і, за їх ефективності, їм надавалася перевага. По-друге, світові господарські зв'язки не були настільки взаємопов'язаними і зберігалася можливість квазіавтаркічного розвитку для ПРК у межах колоніальних імперій.

Другий етап (1945—1950) характеризується формуванням системи багатостороннього регулювання на основі пом'якшення протекціонізму, переважно за рахунок усунення кількісних обмежень, створення митних союзів та зон вільної торгівлі з преференційним митним режимом.

На третьому етапі (1951—1970) відбулася потоварна і поб'єктна диференціація системи регулювання в бік пріоритетності пом'якшення бар'єрів імпорту промислової продукції та сировини, тоді як сільськогосподарські товари виводилися за межі регулювання. Іншим пріоритетом системи регулювання в цей період є розвиток конкуренції на основі ринкових сил.

На четвертому етапі (1971—1980) зрушення в системі світових господарських зв'язків, посилення їх виробничо-технічного характеру на основі інтернаціоналізації виробництва у формі ТНК зумовили потребу усунення обмежень інтернаціоналізації на міжкорпоративному та міждержавному рівні. Під тиском групи країн, що розвиваються, виникли механізми інтеграції у світові господарські зв'язки, у тому числі в науково-технічні, хоча їх результативність доволі низька. Головним принципом побудови системи регулюван-

ня на цьому етапі визначено принцип організованості, базований на концепції «організованої вільної торгівлі». У цей час посилюється роль нетарифних бар'єрів унаслідок впливу національних урядів на втручання ТНК у економіки їх країн. Іншим напрямом, що зумовлювався біполярною структурою світу, було врегулювання економічного співробітництва країн Сходу і Заходу. У межах ЄЕК ООН, Наради з безпеки і співробітництва в м. Гельсінкі, а пізніше, Белграді, Мадриді, Відні, було сформульовано основні завдання і напрями розвитку загальноєвропейського торговельно-економічного співробітництва. Водночас формується спільний інституційний базис, який забезпечує сумісність національних систем регулювання зовнішньої торгівлі, усунення бар'єрів і функціонування цілісної системи міжнародної торгівлі, зокрема в рамках Генеральної угоди з торгівлі і тарифів (ГАТТ). Цей процес посилювався на п'ятому, сучасному, етапі розвитку (1981—2010), поширюючись на різні види СГЗ. Передумовами цього етапу стало подальше поглиблення інтернаціоналізації виробництва на основі його спеціалізації та кооперування, загострення конкуренції на світових товарних ринках, посилення взаємозв'язків і взаємозалежності національних економік в умовах прискорення НТП і розширення його впливу на дедалі ширше коло країн. Основними об'єктами регулюючого впливу в цей період є розвиток спеціалізації і виробничого кооперування, узгодження обсягів виробництва найважливіших сировинних і продовольчих товарів, торгівля послугами, обмежувальна ділова практика, удосконалення арбітражної практики та процедур укладення і виконання торговельних оборудок. На цьому етапі розширюється число учасників системи багатостороннього регулювання за рахунок не лише великих чи малих розвинених країн, але й більшості країн, що розвиваються, та з перехідною економікою.

Певні зміни відбуваються також, у механізмах регулювання в бік послаблення тарифного і стримування нетарифного протекціонізму, зростання ролі організаційних структур та макрорегіональних інтеграційних уgrupувань.

8.2. Завдання, напрями, принципи діяльності Світової організації торгівлі

Створення Світової організації торгівлі (СОТ) є результатом багатосторонніх переговорів в межах ГАТТ упродовж 1986—1993 років (Уругвайського раунду). Особливістю цих переговорів було розширення переговорного процесу за межі суто торговельних зв'язків, а саме: послуг, у тому числі

льних зв'язків, а саме: послуг, у тому числі банківських, страхових, транспортних, будівельних, комп'ютерних, а також розгляд питань захисту інтелектуальної власності та інвестицій, пов'язаних з торгівлею. У межах раунду розглядалися питання удосконалення й адаптації механізму ГАТТ до сучасного етапу. Переговори за Уругвайським раундом організаційно забезпечувалися Комітетом з нагляду за впровадженням нових митних обмежень і 15-ма робочими групами (з митних тарифів; з тропічних товарів; з продукції, що виготовляється на базі природних ресурсів; із текстилю й одягу; з сільськогосподарських товарів; з торговельних аспектів прав на інтелектуальну власність, включаючи торгівлю контрафактними товарами; із захисних застережень; з функціонування системи ГАТТ; з торговельних питань інвестиційної політики; зі зміни статей ГАТТ; з урегулювання суперечок; з торгівлі послугами).

Конкретним результатом переговорів, які завершилися 15 грудня 1993 року, стало підписання Заключного акту та Угоди про створення СОТ представниками 120-ти країн 15 квітня 1994 року в м. Марракеш (Марокко).

Заключний акт за результатами Уругвайського раунду (*Final Act Embodying the Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations, Marrakesh, 15 April, 1994*) включав основні положення щодо створення СОТ і відповідні міністерські декларації, рішення та домовленості з фінансових послуг, зобов'язання країн щодо ратифікації для вступу в дію з 1 січня 1995 року, а також визначав відкритість СОТ для вступу протягом двох років та ін.

Правовий статус СОТ визначається ГАТТ (у редакції 1994 р.), а також Генеральною угодою з торгівлі послугами (ГАТС) та Угодою з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (ТРИПС) і Домовленістю про правила та процедури розгляду суперечок.

На відміну від ГАТТ, Світова організація торгівлі має статус спеціалізованої організації ООН і водночас з організаційним оформленням поєднується з комплексом торгових документів. У СОТ входять 150 держав, ще 30 країн проводять переговори про вступ. Організація має статус юридичної особи, що користується всіма привілеями та імунітетами ООН.

Головною метою функціонування СОТ є лібералізація і стабілізація світової торгівлі, що досягається шляхом встановлення правил і укладання угод, а також переговорів між учасниками. Діяльність СОТ здійснюється за такими напрямками:

— контроль за прийняттям і застосуванням багатосторонніх угод СОТ; — проведення багатосторонніх переговорів; — урегулювання торговельних суперечок; — спостереження за торговель-

ною політикою; — збір, вивчення і надання інформації з питань торговельної політики і торгівлі.

До сфери, яку регламентують угоди СОТ, входять: 1) митно-тарифне регулювання; 2) антидемпінгове регулювання і застосування компенсаційних мит; 3) використання субсидій і компенсаційних заходів; 4) нетарифні обмеження; 5) кількісне регулювання; 6) діяльність державних торговельних підприємств; 7) митні союзи і зони вільної торгівлі; 8) митні формальності, збори, вимоги до документації; 9) внутрішні податки, збори, вимоги до внутрішньої торгівлі; 10) захисні та технічні бар'єри, санітарні і фітосанітарні заходи; 11) правила походження; 12) торгівля послугами; 13) торговельні аспекти захисту інтелектуальної власності; 14) торгівля окремими групами товарів (текстилем та одягом, сільськогосподарською продукцією, цивільною авіатехнікою); 15) здійснення державних закупівель; 16) торговельні аспекти інвестицій; 17) аспекти захисту довкілля в міжнародній торгівлі.

Основними принципами створення та здійснення регулятивних заходів є принципи: найбільшого сприяння та недискримінації; національного режиму; захисту національної промисловості; створення сталого базису для торгівлі, сприяння справедливій конкуренції; заборони кількісних обмежень імпорту; допустимих дій у надзвичайних обставинах; регіональних торговельних домовленостей.

Згідно з принципом найбільшого сприяння та недискримінації, будь-які преференції (переваги, пільги, привілеї, імунітет) на імпортований продукт поширюються на продукт походженням з будь-якої країни—учасниці, або призначений для неї (ст. I ГАТТ-1994). Принцип носить безумовний характер і застосовується в повному обсязі.

Принцип національного режиму (ст. III) передбачає надання імпортованим із країн—учасниць товарам національного режиму внутрішніх податків, зборів, що регулюють внутрішню торгівлю.

Принцип захисту національної промисловості передбачає (ст. VI, XI—XVI) використання для розвитку національної промисловості лише тарифних методів, а не кількісних обмежень, податків, стандартів.

Принцип створення сталої бази торгівлі (ст. II, ч. I) передбачає обов'язкове дотримання погоджених тарифних рівнів, неможливість їх підвищення і поступовість скорочення у процесі переговорів.

Принцип сприяння справедливій конкуренції стосується питань демпінгу і субсидій. Антидемпінговий кодекс ГАТТ містить правила реагування на демпінг, застосування компенсаційних мит у випадку експортних і внутрішніх субсидій. Виконує функції протидії

«війни субсидій» і використання компенсаційних заходів у протекціоністських цілях.

Принцип загальної заборони кількісних обмежень імпорту стосується торгівлі сільськогосподарськими товарами, текстилем, сталлю тощо, за винятком застосування кількісних обмежень, з метою захисту платіжного балансу, призупинення зменшення запасів іноземної валюти, викликаного попитом на імпортні товари у зв'язку з розвитком внутрішнього виробництва.

Принцип допустимих дій у надзвичайних обставинах передбачає вилучення (ст. XXV, ч. III) конкретних зобов'язань у межах СОТ у надзвичайних умовах та «захисні застереження» щодо тимчасового встановлення кількісних обмежень чи відміну тарифних пільг для товарів, імпорт яких зростає і може призвести до істотних збитків конкуруючих національних підприємств.

Принцип регіональних торгових домовленостей допускає преференції всередині регіональних економічних угруповань при дотриманні жорстких критеріїв (ст. XXIV, ч. III) — кваліфікаційних умовень як митного союзу (єдиний тариф для третіх країн) чи зони вільної торгівлі (самостійна тарифна політика для третіх країн).

Крім того, передбачені спеціальні умови для країн, що розвиваються, забезпечення сприятливих умов доступу на світові ринки (за результатами Токійського раунду надання загальної системи преференції), а також звільнення від взаємності щодо зобов'язань скорочення чи усунення тарифів та інших бар'єрів. Виняток щодо текстилю і одягу передбачає регулювання (згідно з Угодою про мультиволокна) шляхом встановлення промислово розвиненими країнами квот на імпорт відносно більш конкурентноздатніших країн, що розвиваються.

До організаційної структури СОТ належить:

1) Конференція на рівні міністрів, скликається раз на два роки (1996 р., м. Сінгапур; 1998 р., м. Женева; 1999 р., м. Сіетл; 2001 р., м. Доха; 2003 р., м. Канкун; 2005 р., м. Гонконг); 2) Генеральна рада СОТ, яка включає представників країн і забезпечує поточну роботу через три Ради: (1) з торгівлі товарами; (2) з торгових аспектів прав на інтелектуальну власність; (3) з торгівлі послугами. Перша з них здійснює контроль за дотриманням угод з торгівлі товарами (Додаток ІА до Угоди) через 14 комітетів. Друга здійснює контроль за дотриманням відповідної угоди (Додаток ІС), а також питань, пов'язаних з торгівлею контрафактними товарами. Третя контролює виконання домовленостей (Додаток ІВ) щодо торгівлі послугами через Комітет з торгівлі фінансовими послугами і Робочу групу з професійних послуг, а також надає допомогу в переговорах з питань морських перевезень, базових комунікацій, міграції робочої

сили. У 1996 році було утворено Комітет з регіональних торгових угод для спостереження за законами вільної торгівлі і митними союзами, а також для організації переговорів з представниками найбільших угруповань (ЄС, МЕРКОСУР).

Генеральній раді підпорядковано чотири комітети: з торгівлі та розвитку; з обмежень, пов'язаних з платіжним балансом; з бюджету і фінансів; з адміністративних питань, а також спеціальні органи з розгляду спірних питань та проведення періодичних оглядів торгової політики.

Секретаріат, який очолюють Генеральний директор і чотири заступники, забезпечує діяльність органів СОТ у сфері переговорів, здійснення угод і надання технічної допомоги країнам, що розвиваються, через відділ технічної допомоги і професійної підготовки кадрів.

Діяльність СОТ з моменту її створення спрямована на вирішення таких головних завдань:

— забезпечення виконання положень понад 50-ти документів (угод, рішень, декларацій і т. ін.) Уругвайського раунду;

— розв'язання торгових суперечок вищим арбітражним органом СОТ;

— створення апеляційного органу;

— збільшення кількості членів організації;

— розробка широкомасштабних програм розвитку торгівлі і збереження довкілля;

— проведення переговорів у фінансовому, телекомунікаційному секторах послуг, морського судноплавства.

Перша конференція (1996 р., м. Сінгапур) прийняла декларацію рамкового типу, яка визначає масштабні цілі організації і, головне, інтеграції країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою у багатосторонню систему регулювання світової торгівлі. Прийняті рішення про адекватні сучасним умовам методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності на багатосторонній основі охоплювали:

— узгодження умов торгівлі й торгових режимів із чинними в розвинених країнах стандартами праці та екології, враховуючи, що в країнах, що розвиваються, виробництво праце- та екологічткої продукції дешевше, та невикористання цих стандартів як протекціоністського заходу;

— забезпечення прозорості державних закупівель, які порушують справедливу конкуренцію;

— окреслення принципів «відкритого регіоналізму» і зобов'язань щодо недопущення руйнування багатосторонньої системи регулюваннями в межах регіональних угруповань.

На другій конференції СОТ (м. Женева, травень 1998 р.) було прийнято рішення:

— розпочати з 1999 року переговори щодо зниження тарифів і субсидій, що стримують зростання продуктивності праці в сільському господарстві;

— продовжити зниження тарифів на промислові товари та укласти угоди по окремих секторах торгівлі хімічною продукцією і передачі технологій у сфері охорони довкілля;

— про взаємопогоджену систему поступок щодо поставок між країнами, що розвиваються, і промислово розвиненими країнами;

— про проведення переговорів між СОТ і Міжнародною організацією праці щодо гарантій стандартів якості праці;

— про запровадження річного мораторію на митні тарифи через Інтернет із прийняттям робочої програми рекомендацій щодо розвитку торгівлі через Інтернет (прогнозовані обсяги у 2005 р. «електронної комерції» оцінювалися в понад на 300 млрд дол. США).

З 1 січня 1996 року межах СОТ діє Угода щодо доступу іноземних компаній до урядових контрактів, включаючи надання послуг, а також для випадків, коли замовниками виступають органи управління другого рівня (землі, штати, комуни тощо). При перевищенні вартісних показників контракту в спеціальних правах запозичення (СДР) він автоматично стає відкритим для міжнародної конкуренції. Угоду підтримують 30 країн—учасниць СОТ.

У грудні 1997 року (Женева) підписано Угоду про лібералізацію ринку фінансових послуг (102 країни—учасниці), за якою передбачається вільна конкуренція на ринку банківських, страхових послуг, операцій із цінними паперами обсягом понад трильйон дол. США.

До перспективних напрямів діяльності СОТ відносяться такі:

1) у сфері торгівлі — лібералізація торгівлі через вдосконалення торгових правил, включаючи і професійні (ділові) послуги;

2) у сфері регулювання інвестицій — розробка багатосторонніх угод аналогічно до торгівлі, включаючи принципи розповсюдження режиму найбільшого сприяння, національного режиму, вимог охорони довкілля на інвестиції. Ідеться про уніфікацію понад 900 двосторонніх угод, яка враховувала б інтереси як країн, що розвиваються, так і промислово розвинених країн;

3) у сфері регулювання конкурентної політики — прийняття багатосторонньої угоди щодо коригування чи розробки основних правил конкуренції;

4) боротьба з корупцією, у тому числі пов'язана з державними закупівлями, узгодження регіональної регуляторної політики з багатосторонніми угодами;

5) укладання всеохоплюючих угод із МБРР і МВФ з метою об'єднання систем регулювання світової торгівлі і фінансів.

На самміті СОТ, проведеному в столиці Катару (м. Доха) у 2001 році, було розпочато переговори про лібералізацію світової торгівлі. В результаті цієї зустрічі прийнято рішення про остаточне підписання Всесвітньої торговельної угоди до кінця 2004 року. Проте результати проміжного самміту СОТ у м. Канкун (Мексика) у вересні 2003 року, де країни—учасниці так і не домовилися про принципи лібералізації світової торгівлі, підтвердили необхідність продовження поточного «Доха-раунду» і можливість його завершення лише у 2005 році.

У грудні 2005 році (Гонконг) відбулася остання, шоста, конференція СОТ, під час якої представниками країн—учасниць цієї організації досягнуто такі домовленості.

Насамперед повне скасування субсидій для виробників бавовни з 2006 року, що для США означало відкритість їх ринків для бавовни, яку ввозять із Західної Африки. Водночас, США відмовилися скасувати імпортні тарифи на текстиль із Камбоджі та Бангладеш, оскільки вважають ціни на нього майже демпінговими. По-друге, ухвалено пакет заходів з допомоги найбільш біднішим країнам, які, крім технічного сприяння, передбачають зобов'язання розвинених країн з 2008 року надати вільний доступ на свої ринки (без квот і обмежувальних мит) для 97 % товарів, експортованих країнами, що розвиваються.

Найвагомішим результатом цієї зустрічі вважається згода представників країн ЄС відмінити сільськогосподарські субсидії з 2013 року. Проте, на думку експертів добродійної організації *Christian Aid*, скасування експортних субсидій є незначним кроком уперед, оскільки вони складають лише 5 % усіх субсидій, що виплачуються європейським фермерам.

Водночас, на самміті СОТ у Гонконзі не вдалося досягти необхідних домовленостей щодо зниження імпортних тарифів на промислові товари та лібералізації ринку послуг. У підсумковій декларації було заявлено, що всі питання, які залишилися нерозглянутими, країнам—учасницям СОТ необхідно погодити до 30 квітня 2006 року, тобто до наступного раунду торговельних переговорів, який відбудеться в Женеві.

8.3. Конференція ООН з торгівлі і розвитку: основні напрями діяльності

ЮНКТАД (*United Nations Conference on Trade and Development — UNCTAD*) створена згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1964 році як спеціальний постійний орган ООН. Включає 185 держав і три спеціалізованих агентства.

Головні цілі ЮНКТАД:

- 1) сприяння міжнародній торгівлі для прискорення економічного розвитку, особливо в країнах, що розвиваються;
- 2) установлення принципів і політики щодо торгівлі та пов'язаних з нею проблем розвитку, зокрема в сферах фінансів, інвестицій, передачі технологій;
- 3) сприяння діяльності інших спеціалізованих установ ООН у сфері торгівлі та розвитку;
- 4) організація переговорів і затвердження багатосторонніх правових актів щодо торгівлі та розвитку.

Діяльність ЮНКТАД здійснюється в напрямках, спрямованих на досягнення означених цілей, у межах яких здійснюються такі завдання:

1. Регулювання торговельно-економічних відносин між державами, розробка концепцій і принципів розвитку світової торгівлі. Сутність цих принципів полягає в забезпеченні рівноправності, невтручання у внутрішні справи; недискримінації і недопущення економічного тиску; застосування режиму найбільшого сприяння, полегшення доступу країн, що розвиваються, на світові ринки, стабільності ринків сировинних товарів та ін. У 1976 році принципи отримали розвиток у Хартії економічних прав і зобов'язань держав. Остання IX сесія ЮНКТАД (1996, м. Мідранд) визначила подальші напрями в умовах «глобалізації і лібералізації світової економіки», спрямовані на повну інтеграцію країн, що розвиваються, і з перехідною економікою у світові господарські зв'язки («Партнерство для зростання і розвитку»).

2. Наслідком розробки заходів з регулювання світової торгівлі було укладання міжнародних торговельних угод, формування дослідницьких груп із сировинних товарів. На IV сесії ЮНКТАД (1976) прийнято рішення щодо розробки інтегрованої програми для сировинних товарів (ІПСТ), завданням якої було покращення умов для торгівлі товарами 18-ти груп — найважливіших для експорту країн, що розвиваються. У 1980 році підписано угоду про створення Спільного фонду сировинних товарів з метою фінансування буферних запасів сировини, передбачених окремими угодами ІПСТ, для стабілізації цін, розширення участі країн, що розвиваються, в їх переробці та збуті.

3. Розробка заходів і засобів торгової політики та економічного співробітництва. У межах ЮНКТАД створено систему преференцій для імпорту з країн, що розвиваються (вступила в дію з 1976 р.), розроблено заходи усунення торговельних бар'єрів, надання допомоги в реструктуризації економік країн, що розвиваються.

На VI (1983) і VII (1987) сесіях сформульовано основні проблеми світової торгівлі та розвитку і вироблено основні напрями полі-

тики і заходів щодо ресурсів для цілей розвитку, валютних питань, сировинних товарів, міжнародної торгівлі, проблем слаборозвинених країн. VIII сесія ЮНКТАД розробила керівні принципи сталого розвитку, зокрема: взаємовплив торгівлі і екологічної політики, раціонального використання природних ресурсів, екологобезпечних технологій.

4. Сприяння економічному співробітництву між країнами, що розвиваються, через створення глобальної системи преференцій, розробку програми подолання економічної відсталості.

5. Узгодження політики урядів і регіональних економічних угруповань з питань розвитку торгівлі.

6. Регулювання обмежувальної ділової практики здійснюється через розробку та впровадження Кодексу узгоджених принципів і правил контролю за обмежувальною діловою практикою, Кодексу поведінки у сфері передачі технологій, регулювання діяльності ТНК.

7. Проведення аналітичної роботи з проблем глобалізації і розвитку, інвестицій, підприємництва та технологій, міжнародної торгівлі товарами та послугами; розвитку інфраструктури сфери послуг. Цей напрям передбачає публікацію періодичних видань, створення комп'ютерних баз даних.

8. Проведення переговорів між різними угрупованнями країн з питань торгівлі та розвитку.

9. Сприяння координації діяльності в межах ООН питань міжнародної торгівлі, підготовка документів для Генеральної Асамблеї ООН, ЕКОСОП та інших організацій.

10. Співробітництво з міжнародними організаціями, насамперед СОТ, Міжнародним торговельним центром ЮНКТАД/СОТ, з метою усунення дублювання в діяльності.

Крім цих напрямів, до сфери діяльності входять інші завдання розвитку світових господарських зв'язків — фінансів, перевезень, страхування, трансферу технологій. У 1992 році прийнято Картахенську угоду (ЮНКТАД-VIII) про нове партнерство в цілях розвитку, яка визначила заходи щодо взаємопов'язаних сфер фінансів, торгівлі, сировинних товарів, технологій, послуг, управління. У 1965 році розроблено Кодекс про транзитні перевезення внутрішньоконтинентальних держав; у 1974 році — Кодекс поведінки лінійних конференцій (картелів судновласників); у 1980 році — Конвенцію ООН про міжнародні змішані перевезення.

До організаційної побудови ЮНКТАД належать:

— Конференція (вищий орган) у формі сесій на рівні міністрів для визначення основних напрямів роботи (раз на чотири роки), більшість рішень якої має рекомендаційний характер;

— Виконавчий орган — Рада з торгівлі та розвитку (*Trade and Development Board*), яка надає щорічно ЮНКТАД та ЕКОСОП доповіді з питань діяльності. До її складу входить понад 190 країн— членів, які проводять щорічні сесії та спеціальні сесії, засідання комісії з інвестицій, технологій і фінансових питань; торгівлі товарами та послугами, розвитку приватного підприємництва;

— Секретаріат, який очолює Генеральний секретар, включає дві служби (координації, політики) та дев'ять відділів (сировинних товарів, міжнародної торгівлі, послуг, економічного співробітництва між країнами, що розвиваються; глобальної взаємозалежності ТНК та інвестицій; слаборозвинених країн; науки і техніки; управління програмами).

ЮНКТАД суттєво впливає на інші міжнародні організації: ГАТТ, МВФ і МБРР, що виявилось в узгодженні їх діяльності з інтересами країн, що розвиваються.

8.4. Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД / СОТ

Міжнародний торговельний центр — МТЦ (*International Trade Center UNCTAD/WTO-ITC*) — створено 1964 року за рішенням членів ГАТТ з метою надання зовнішньоторговельної інформації і консультаційних послуг у торгівлі та здійсненні конкретних проєктів. У 1968 року ЮНКТАД став учасником Міжнародного торговельного центру, що визначило його статус (з 1974 р.) як робочого органу ГАТТ і ООН. МТЦ не має власного членства. З 1973 року резолюцією ЕКОСОП надано функцію центрального органу системи ООН з технічної допомоги країнам, що розвиваються, у стимулюванні експорту. У 1984 року надано статус Виконавчого агентства Програми розвитку ООН (ПРООН).

МТЦ здійснює свою діяльність у межах основної програми «Сприяння торгівлі та розвитку експорту» та спеціальних програм «Технічне співробітництво зі слаборозвиненими країнами», «Технічне співробітництво з національними торговельними палатами».

Резолюцією ЕКОСОП у 1973 році визначено шість головних напрямів діяльності:

- 1) сприяння поліпшенню якості продукції і розвитку маркетингу (переважно для країн, що розвиваються, і приватних фірм);
- 2) надання послуг з техніки здійснення торгових операцій;
- 3) надання інформації про міжнародну торгівлю;
- 4) сприяння підготовці кадрів;
- 5) допомога у здійсненні експортних і супутніх операцій;
- 6) визначення потреб і розробка програм сприяння розвитку торгівлі.

Принципи діяльності МТЦ визначає Генеральна рада СОТ і Рада з торгівлі та розвитку ЮНКТАД. Міжурядовий контроль здійснює Об'єднана консультаційна група зі справ МТЦ (ОКГ), до якої входять представники ЮНКТАД і ВТО. До компетенції ОКГ належить проведення щорічних сесій для розгляду діяльності МТЦ і розробки рекомендацій для ЮНКТАД і ВТО. Між сесіями діяльність МТЦ здійснюється Секретаріатом, розміщеним у Женеві, та штатом консультантів понад 600 осіб.

Пріоритетними напрямками діяльності Міжнародного торговельного центру на сучасному етапі (з 1991 р.) є: 1) сприяння торгівлі для зменшення рівня бідності; 2) допомога слаборозвиненим країнам; 3) співробітництво між країнами, що розвиваються, «Південь-Південь»; 4) участь жінок у розвитку торгівлі; 5) підприємництво у сфері експорту; 6) екологія в розвитку експорту; 7) розвиток людських ресурсів.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Назвіть етапи розвитку системи регулювання торговельно-економічних відносин.
2. Охарактеризуйте сучасний етап розвитку міжнародних торговельних відносин.
3. Які передумови створення СОТ?
4. Які документи є основою діяльності СОТ?
5. Назвіть цілі та основні напрями діяльності СОТ.
6. Якими принципами керується СОТ у процесі регулювання торговельних відносин між державами?
7. Які спеціальні умови передбачені СОТ для країн, що розвиваються?
8. Які органи забезпечують діяльність СОТ?
9. У яких сферах здійснює свою діяльність СОТ?
10. Які перспективні напрями діяльності СОТ у сфері регулювання інвестицій?
11. Які заходи розроблені ЮНКТАД у сфері регулювання міжнародних торговельних відносин?
12. У межах яких програм здійснює діяльність Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД/СОТ?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Історія створення СОТ.
2. Генеральна Угода про тарифи і торгівлю (ГАТТ) як основна складова Світової організації торгівлі (СОТ).

3. Основні принципи і правила СОТ.
4. Порядок застосування захисних заходів у межах СОТ.
5. Застосування норм антидемпінгового регулювання Світовою організацією торгівлі.
6. Основні положення Угоди із субсидій та компенсаційних заходів.
7. Порівняльна характеристика глобально-універсальних торговельних організацій.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До якої групи організацій належать Конференція ООН з торгівлі і розвитку, Міжнародна торговельна палата, Міжнародний торговельний центр?

- 1.1. Галузевих.
- 1.2. Регіональних.
- 1.3. Глобально-універсальних.
- 1.4. Інтеграційних угруповань.

2. Підготовка і прийняття законодавчих документів з уніфікації міжнародного торговельного права є основною діяльністю:

- 2.1. Міжнародного торговельного центру.
- 2.2. Конференції ООН з торгівлі та розвитку.
- 2.3. Комісії ООН з права міжнародної торгівлі.
- 2.4. Світової організації торгівлі.

3. Діяльність якої організації спрямована на розробку заходів регулювання міжнародної торгівлі сировинними товарами шляхом укладання міжнародних товарних угод, створення дослідницьких груп із сировинних товарів?

- 3.1. Конференції ООН з торгівлі та розвитку.
- 3.2. Комісії ООН з права міжнародної торгівлі.
- 3.3. Міжнародного торговельного центру.
- 3.4. Світової організації торгівлі.

4. Яка організація здійснює розробку заходів щодо створення загальної системи преференцій при імпорті товарів із країн, що розвиваються?

- 4.1. Міжнародна торговельна палата.
- 4.2. Світова митна організація.
- 4.3. Комісія ООН з права міжнародної торгівлі.
- 4.4. Конференція ООН з торгівлі та розвитку.

5. Картахенська угода, що визначає заходи у взаємопов'язаних галузях (фінанси, торгівля, сировинні товари, технології і послуги), укладена державами—членами:

- 5.1. Світової організації торгівлі.
- 5.2. Конференції ООН з торгівлі та розвитку.
- 5.3. Міжнародної торговельної палати.
- 5.4. Комісії ООН з права міжнародної торгівлі.

6. Яким країнам ЮНКТАД надає допомогу з метою розширення експорту, диверсифікації ринків і методів збуту експортної продукції:

- 6.1. Країнам, що розвиваються.
- 6.2. Високорозвиненим країнам.
- 6.3. Країнам з перехідною економікою.
- 6.4. Країнам—членам ВТО.

7. Який з документів, прийнятих ЮНСІТРАЛ, називають Гамбурзькими правилами?

7.1. Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів.

7.2. Конвенція ООН про морські перевезення вантажів.

7.3. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів.

7.4. Конвенція ООН про міжнародні переказні векселі та міжнародні прості векселі.

8. Координація роботи міжнародних організацій із правових питань міжнародної торгівлі, підготовки кадрів і надання допомоги в правовій сфері міжнародної торгівлі належать до завдань:

- 8.1. Всесвітньої торговельної організації.
- 8.2. Конференції ООН з торгівлі та розвитку.
- 8.3. Міжнародного торговельного центру.
- 8.4. Комісії ООН з права міжнародної торгівлі.

9. Назвіть місцезнаходження Міжнародного торговельного центру:

- 9.1. Женева.
- 9.2. Нью-Йорк.
- 9.3. Париж.
- 9.4. Ганновер.

10. Міжсесійна діяльність Міжнародного торговельного центру здійснюється:

- 10.1. Секретаріатом.
- 10.2. Генеральною Асамблеєю.
- 10.3. Конференцією.
- 10.4. Спеціально створеною комісією.

11. Фінансування діяльності Міжнародного торговельного центру в сфері технічного співробітництва з країнами, що розвиваються, здійснюється:

- 11.1. За рахунок внесків країн—членів ЮНКТАД.
- 11.2. З коштів ВТО.
- 11.3. За рахунок коштів ПРООН.
- 11.4. Глобальним трастовим фондом.

12. *Регулярний бюджет Міжнародного торговельного центру формується за рахунок внесків:*

- 12.1. ЮНКТАД.
- 12.2. СОТ.
- 12.3. ПРООН.
- 12.4. Підприємців.

13. *Яку організацію було створено з метою гармонізації й уніфікації митних систем, покращання техніки митної справи та митного законодавства?*

- 13.1. Світову митну організацію.
- 13.2. Комісію ООН з права міжнародної торгівлі.
- 13.3. СОТ.
- 13.4. Міжнародну торговельну палату.

14. *З метою вирішення яких питань було прийнято в 1973 році Конвенцію Кіото?*

- 14.1. Організації міжнародного співробітництва із запобігання, розслідування і відвернення порушень митних правил.
- 14.2. Узагальнення митного досвіду різних країн, формування єдиної нормативної бази митної оцінки, гармонізації митних процедур.
- 14.3. Технічного співробітництва і навчання.
- 14.4. Класифікації товарів у статистиці, визначення транспортних тарифів.

15. *Найвідомішим результатом діяльності Світової митної організації стало прийняття:*

- 15.1. Конвенції з гармонізованої системи опису та кодування товарів.
- 15.2. Оттавської декларації.
- 15.3. Брюссельської товарної номенклатури.
- 15.4. Паризької конвенції.

16. *Міжнародна торговельна палата належить до групи:*

- 16.1. Галузевих міжурядових організацій.
- 16.2. Галузевих міжнародних об'єднань підприємств.
- 16.3. Глобально-універсальних неурядових організацій.
- 16.4. Глобально-універсальних міжурядових організацій.

17. *Основними напрямками діяльності Міжнародної торговельної палати в сфері гармонізації торговельної практики є:*

- 17.1. Нагляд за виконанням Паризької конвенції 1982 року стосовно впорядкування проведення міжнародних торговельно-промислових виставок.
- 17.2. Забезпечення безмитного ввезення експонатів виставки з обов'язковим вивезенням їх, а також безмитне вивезення рекламної продукції, будівельних матеріалів, стендів.
- 17.3. Розробка рекомендацій для покращання міжнародної ділової практики з банківських операцій, реклами, контейнерних перевезень, ор-

ганізації ярмарок; розробка типових контрактів, міжнародних комерційних термінів «Інкотермс», митних правил; боротьба з економічною злочинністю.

17.4. Уніфікація номенклатури для класифікації товарів у митних тарифах, забезпечення єдиних підходів відносно дозволу на безмитний імпорт, відшкодування або зменшення мита, полегшення транспортування товарів.

18. Об'єднання постійних ярмаркових комітетів або установ, які скликають і організують міжнародні ярмарки — це:

- 18.1. Спілка міжнародних ярмарків.
- 18.2. Міжнародний торговельний центр.
- 18.3. Бюро міжнародних виставок.
- 18.4. Міжнародне бюро торговельних палат.

19. Членами міжнародної торговельної палати можуть бути:

- 19.1. Тільки країни—члени ООН.
- 19.2. Тільки країн—члени ВТО.
- 19.3. Об'єднання підприємців, промислові і торговельні компанії.
- 19.4. Політичні організації.

20. Яка організація здійснює розробку типових контрактів, міжнародних комерційних термінів «Інкотермс», митних правил?

- 20.1. Комісія ООН з права міжнародної торгівлі.
- 20.2. Світова митна організація.
- 20.3. Міжнародна торговельна палата.
- 20.4. Конференція ООН з торгівлі та розвитку.

21. До неурядових організацій з регулювання світової торгівлі належать:

- 21.1. Міжнародний торговельний центр.
- 21.2. Південний спільний ринок, Латиноамериканська асоціація інтеграції.
- 21.3. Світова митна організація.
- 21.4. Спілка міжнародних ярмарків; Міжнародна спілка з видання митних тарифів.

22. До регіональних торговельних організацій належить:

- 22.1. Північноамериканська зона вільної торгівлі.
- 22.2. Південний спільний ринок.
- 22.3. Арабський поштовий союз.
- 22.4. Організація країн—експортерів нафти.

23. Яку регіональну торговельну організацію створили Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай?

- 23.1. Північноамериканська зона вільної торгівлі.
- 23.2. Південний спільний ринок.
- 23.3. Латиноамериканська асоціація інтеграції.
- 23.4. Міжнародна організація з кави.

24. *Угоду про створення Північноамериканської зони вільної торгівлі уклали:*

- 24.1. Канада, США, Гондурас.
- 24.2. Мексика, США, Парагвай.
- 24.3. Мексика, США, Канада.
- 24.4. Мексика, Аргентина, Парагвай.

25. *Угода про створення НАФТА передбачас:*

- 25.1. Участь іноземних компаній у розробці, видобутку та виробництві нафти і нафтопродуктів на території Мексики.
- 25.2. Ліквідацію торговельних та інвестиційних бар'єрів між країнами—учасницями, скасування мит у взаємній торгівлі промисловими і продовольчими товарами.
- 25.3. Заборону експорту продукції електроніки та автомобільної промисловості із США і Канади.
- 25.4. Участь мексиканських компаній у розвідці та видобутку радіоактивних руд, транспортній і комунікаційній інфраструктурі на території США.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Шумилов В. М. Всемирная торговая организация: право и система: Учеб. пособие / Всероссийская академия внешней торговли / В. М. Шумилов. — М.: Проспект, 2006. — 208 с.
2. Яремко Л. А., Полякова Ю. В. Міжнародні митні регулятори: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Л. А. Яремко, Ю. В. Полякова. — Л.: вид-во ЛКА, 2006. — 232 с.
3. Осика С., Пятницький В. Світова організація торгівлі: Підручник / С. Осика, В. Пятницький. — К.: КіС, 2004. — 509 с.
4. Загоруйко Ю. Скромный успех во избежание провала или ВТО после Гонконга / Юрий Загоруйко // Зеркало недели. — 2005. — № 51. — С. 11.
5. Україна на шляху до СОТ / М. М. Тепла // Актуальні пробл економіки. — 2006. — № 3. — С. 35—40.
6. www.wto.org.

ТЕМА 9

СИСТЕМА НАДДЕРЖАВНОГО БАГАТОСТОРОННЬОГО РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ

Зміст багатостороннього регулювання світових товарних ринків полягає в узгодженні дій країн—виробників, експортерів та імпортерів щодо стабілізації ринків шляхом запровадження міжнародних механізмів та організаційних утворень з їх реалізації. У розділі розглянуто основні цілі та методи регулювання світових товарних ринків; проблеми утворення міжнародних економічних організацій з питань регулювання світових товарних ринків. Проаналізовано діяльність міжнародних рад з регулювання світових товарних ринків, консультативних організацій та дослідницьких груп. Охарактеризовано основні напрями діяльності міждержавних організацій країн—виробників і експортерів.

9.1. Суть, цілі та методи регулювання світових товарних ринків (СТР)

До головних цілей регулювання світових товарних ринків (СТР) зараховують забезпечення пропорційності розвитку виробництва і споживання сировинних ресурсів шляхом координації дій суб'єктів ринків, стабілізації цін, коригування співвідношення цін на сировину та готові вироби.

Основним методом регулювання є укладання міжурядових угод в межах ЮНКТАД та міжурядових угод країн—виробників, експортерів та імпортерів. Міжурядові угоди в рамках ЮНКТАД реалізуються на основі міжнародних торговельних угод (МТУ) та в діяльності міжнародних дослідницьких груп (МДГ), які забезпечують міждержавне співробітництво з найважливіших сировинних товарів (зернові, цукор, каучук, бавовна, кольорові метали, какао, кава, олійне насіння).

Основними цілями МТУ є визначення і аналіз проблем торгівлі конкретним товаром, дослідження кон'юнктури та інформування учасників, збір і публікація статистичних даних, організація багатосторонніх консультацій і розробка заходів з розширення виробництва, експорту товару і пов'язаних з цим проблем охорони довкілля.

Організаційні форми регулювання СТР, крім МТУ та МДГ, здійснюють міжурядові установи країн—виробників, споживачів

конкретного товару та міжнародні асоціації виробників і експортерів.

Укладання МТУ розпочалося в 30-х років минулого століття, коли було створено інституційні механізми та дослідницькі органи на міжурядовому рівні з торгівлі пшеницею (1933) та цукром (1934). Особливої інтенсивності цей процес набув у 50—70-х роках під егідою ЮНКТАД та Комітету із сировинних товарів за ініціативою Генеральної Асамблеї ООН відповідно до Програми дій щодо встановлення нового світового економічного порядку (Резолюції 3202 VI спеціальної сесії та 3362 VII сесії Генеральної Асамблеї ООН).

На I сесії ЮНКТАД (1968) було прийнято потоварний підхід до укладання угод та здійснення інших заходів стабілізаційного характеру на ринках залізної та марганцевої руди, нікелю, вольфраму, включаючи створення стабілізаційних запасів, здійснення програм диверсифікації, координації збуту.

На IV сесії ЮНКТАД (1976) Резолюцією 93 (IV) затверджено інтегровану програму для сировинних товарів (ШСТ), яка передбачала комплекс заходів з реорганізації і нормалізації торгівлі, включаючи розробку міжнародних товарних стабілізаційних угод (МТСУ) для 18-ти видів товарів. Проте підготовчі наради щодо міді, бокситів, залізної руди, марганця виявилися безрезультатними. Товарні стабілізаційні угоди передбачалося реалізувати через визначення процедур встановлення лімітів коливання цін; експортних квот і зобов'язань із закупівель і продаж; норм і процедур державного контролю за діяльністю іноземних компаній; заходів із забезпечення стійкого зростання обсягів виробництва і експорту КР, у тому числі за допомогою довгострокових програм закупівлі; стабілізаційних запасів; заходів диверсифікації економіки та експорту КР, розвитку переробної промисловості, підготовки кадрів, проведення науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт. Для підтримки ШСТ створено Спільний фонд для сировинних товарів як міжнародну фінансову інституцію.

Основними цілями МТУ (з какао, кави, натурального каучуку, цукру, оливкової олії, олова, пшениці, джуту та джутових виробів, тропічної деревини) є: пом'якшення цінових коливань; забезпечення ринків збуту та імпортних поставок за справедливими та вигідними цінами на регулярній основі. Цілі та методи конкретних МТУ суттєво відрізняються за видами угод (стабілізаційних, адміністративних, із заходів розвитку).

Стабілізаційні МТУ спрямовані на збалансування попиту та пропозиції через встановлення діапазону цін, зобов'язань щодо їх дотримання; системи експортних квот; створення буферних запа-

сів; регулювання обсягів виробництва. Початково стабілізаційними були МТУ з натуральним каучуком (єдина, що діє сьогодні як стабілізаційна), какао (перебуває на стадії ліквідації), кавою, оловом.

Адміністративні МТУ теж орієнтовані на збалансування попиту і пропозиції через узгодження внутрішньої політики країн—виробників і споживачів, а також на вивчення кон'юнктури, інформування, збір і публікацію статистичних даних, організацію багатосторонніх консультацій. До них відносяться МТУ з торгівлі пшеницею, цукром, кавою, бавовною, нікелем, свинцем, цинком, каучуком. Ці угоди не передбачають заходів з регулювання ринкових відносин.

Угоди із заходів розвитку спрямовані на розширення експортного потенціалу, розвиток відповідної інфраструктури та переробку і збут сировини, охорону довкілля, аналіз проектів з розвитку. До них належать МТУ з оливкової олії, тропічної деревини, джуту і джутових виробів. Тенденцією останнього часу є тісна взаємодія МТУ із СОТ, участь їх представників як спостерігачів у сесіях СОТ і навпаки.

9.2. Міжурядові організації з регулювання світових товарних ринків

Головною метою міжнародних міжурядових організацій є спостереження за виконанням міжнародних товарних угод. Вони володіють правосуб'єктністю, мають визначені цілі та організаційну структуру. До складу міжнародних організацій входить Міжнародна рада, виконавчий комітет і виконавчий директор. Рада є вищим органом, який включає представників всіх учасників МТУ і функціонує під час сесій. Виконавчий комітет здійснює поточну роботу зі спостереження за кон'юнктурою ринків і готує рекомендації щодо їх регулювання.

Нині в системі ООН діють міжнародні організації з какао, кави, натурального каучуку, цукру, зерна, тропічної деревини та джуту.

1. Міжнародна організація з какао — МОКК (*International Cacao Organization — ICCO*) — створена відповідно до Ст. 5 Міжнародної угоди з какао (МУКК) у 1972 р і наступних угод 1975, 1980, 1987 і 1993 років. Учасницями МУКК у 1996 році були 16 країн—експортерів, 21 країна—імпортер та країни ЄС.

Головною метою створення визначено здійснення заходів зі стабілізації цінкових коливань, забезпечення достатньої пропозиції

за обґрунтованими цінами, більших валютних надходжень експортерам.

На початковому етапі (до 1987 р.) основним засобом впливу на ринок були буферні запаси какао. З 1993 року в МУКК збережені інституційні та адміністративно-господарські положення, але пряме втручання в ринок (за допомогою буферних запасів, системи стримувань) не застосовується. Регулювання, згідно зі ст. 28 Угоди, здійснюється через розробку «плану виробництва» в межах Комітету з виробництва какао, утвореного Радою МУКК. Крім того, важливим завданням угоди є стимулювання споживання какао через діяльність Комітету зі споживання (ст. 34). Новим в Угоді 1993 р. є включення положень щодо охорони довкілля (ст. 53). Таким чином головною метою Угоди 1993 року є не короткотермінова стабілізація з допомогою товарних інтервенцій, а розробка середньо- і довготермінової політики узгоджених на міжурядовому рівні обсягів виробництва і споживання.

Організаційно МУКК складається з Ради та її органів (виконавчого, фінансового, статистичного комітетів, підкомітетів з політики в сфері виробництва і споживання), секретаріату, до якого належить канцелярія виконавчого директора, Економічний відділ із секціями економічних досліджень, статистики та контролю, Відділ адміністративного обслуговування.

2. Міжнародна організація з кави — МОК (*International Coffee Organization — ICO*) — створена згідно зі ст. 7 Міжнародної угоди з кави (1962) і збережена в рамках наступних угод 1968, 1976, 1983, 1994 років. Учасниками МОК на 1996 рік були 18 країн—експортерів і 36 країн—імпортёрів. З 1964 року діє нова Міжнародна угода. До цілей зараховують: сприяння розвитку співробітництва і торгівлі кавою, забезпечення міжурядових переговорів і консультацій для досягнення раціонального балансу попиту і пропозиції, збір, аналіз і обмін інформацією.

Організаційно до структури МОК належать виконавчий комітет, виконавчий директор і секретаріат. З 1980 року діє механізм встановлення меж коливання комплексної індикаторної ціни. Світовий ринок поділений на квотований ринок країн—учасниць і неквотований — неучасниць. За рахунок країн-експортерів створено Фонд сприяння розвитку споживання, кошти якого використовуються для стимулювання споживання, досліджень і розробок.

3. Міжнародна організація з натурального каучуку — МОНК (*International Natural Rubber Organizations — INRO*) — створена в 1980 році для контролю за дотриманням Міжнародної угоди з натурального каучуку (1979). У 1995 році на Міжнародній конференції з натурального каучуку (м. Женева) підписано нову угоду, яка

вступила в дію з грудня 1995 року. Учасниками є чотири країни—експортери (94 % обсягу світового експорту), а також 15 країн—імпортерів ЄС (50 % обсягу імпорту), а з січня 1996 року, ще чотири країни—імпортери (25 % обсягу світового імпорту). Угода була укладена на чотири роки і включала базові положення Угод 1979, 1986 років — зі стабілізації цін і збалансування пропозиції. Інструментом досягнення головної цілі були операції з буферним запасом в обсязі 550 тис. т (400 тис. т звичайного і 150 тис. т надзвичайного запасу). Крім цього, Угода передбачала заходи щодо надлишків чи нестачі каучуку, розширення торгівлі, підвищення конкурентоспроможності через стимулювання наукових розробок, покращення переробки та збуту каучуку.

МОНК здійснює свої функції через Міжнародну раду з натурального каучуку, виконавчого директора і керуючого стабілізаційним запасом. До складу Ради входять представники учасників, сесії проводяться два рази на рік. Поточна робота здійснюється комітетами: з адміністративних питань, з операцій зі стабілізаційним запасом; зі статистики та інших питань.

Фінансування витрат на створення стабілізаційного запасу розподіляється рівно між учасниками. Закупки чи інтервенції здійснюються за рішенням виконавчого директора залежно від цін на ринку у зіставленні з граничними рівнями.

4. Міжнародна організація з цукру — МОЦ (*International Sugar Organization — ISO*) — функціонує з 1937 року. У 1953 року конференція ООН з цукру розробила нову Міжнародну угоду, яка вступила в дію з 1954 року (терміном на 5 років) за участю 23-х країн. З 1959 року підписана нова угода, яка припинила свою дію у 1961 році внаслідок недосягнення компромісу щодо квот на останні два роки. З метою збереження Міжнародної ради по цукру та Секретаріату в 1974 році було прийнято адміністративну угоду. Внаслідок суперечностей між експортерами, особливо країнами ЄС та країнами, що розвиваються, не вдалося затвердити регулюючі механізми, тому з 1984 року, а пізніше і з 1987 та 1992 років угода діяла без економічних статей.

До головних цілей угод зараховано:

— розширення міжнародної торгівлі цукром, досягнення стабільних умов на ринку, недопущення надмірних цінових коливань і забезпечення справедливих цін для виробників та споживачів; — збільшення споживання та поставок; — обмін інформацією та координація національних політик в організації збуту.

МОЦ здійснює діяльність через Міжнародну раду, виконавчого директора, керуючого фондом фінансування запасів і секретаря. Рада включає представників країн—учасниць і збирається двічі на

рік на сесії (травень, листопад). Через комітети (виконавчий, статистичний, зі споживання, з перегляду цін; зі спеціального резерву квот; мандатний, фінансовий та робочу групу з приєднання до Угоди) Рада здійснює оцінку виробництва та споживання цукру в поточному і наступному роках (двічі на рік), стежить за станом кон'юнктури ринку, виявляє проблеми розвитку цукрової промисловості, узагальнює інформацію про нові сфери споживання цукру та замітники, випускає публікації та монографії щодо цих питань.

9.3. Міжнародні ради з регулювання світових товарних ринків

На відміну від організацій, міжнародні ради не володіють правосуб'єктністю і не використовують спеціальні механізми регулювання ринків. Головною метою їх створення є сприяння реалізації міждержавних торговельних угод через регулювання відносин між учасниками угод, надання їм інформації про тенденції розвитку товарних ринків. На сьогодні діють міжнародні ради з оливкової олії, олова, зерна.

Міжнародна рада з оливкової олії — МРОЛ (*International Olive Oil Council — IOOC*) — створена в 1959 році в межах відповідної Міжнародної угоди (1956) зі змінами у 1963, 1974, 1986 і 1993 роках. У 1993 році підписаний Протокол, яким розширено сферу дії угоди 1986 року, до 31 грудня 1998 року. Учасниками є 12 країн і країни ЄС.

Основні цілі угоди — співробітництво та узгоджені заходи на ринку, обмін технологіями вирощування і переробки, розширення торгівлі і стандартизація продукції, збір і обмін інформацією із цих питань. Угода не передбачає безпосереднього регулювання ринків, а лише здійснює надання рекомендацій учасникам.

Робочими органами МРОЛ є пленарні сесії ради, економічний, технічний комітети, підкомітети з хімії оливкової олії, комітети експертів та з пропаганди споживання.

Міжнародна рада з олова — МРО (*International Tin Council — ITC*) — створена для підтримки Міжнародної угоди з олова I (Конференція ООН по олову, 1953 р., вступила в дію з 1956 р. на 5 років), Угода II — 1961—1966 роки; Угода III — з 1967—1971 роки; Угода IV — 1972—1976 роки; Угода V — 1977—1981 роки, продовжено до 1982 року; Угода VI — 1983—1986 роки; Угода VII — 1987—1994 роки. Учасниками МРО є 22 держави та країни ЄС. Основні цілі МРО — запобігання надмірним ціновим коливанням,

збалансування ринку, здійснення заходів для збільшення виробництва і справедливого розподілу олова. До складу МРО входять представники учасників, які збираються на сесії чотири рази на рік. Рада призначає виконавчого директора, керуючого стабілізаційним запасом та секретаря. Допоміжними органами є група з економічних питань і розгляду цін, адміністративний комітет, комітет з фінансування буферного запасу, комітет з видатків і цін, мандатний і статистичний комітети.

Рада здійснює: щоквартальну оцінку обсягів виробництва та споживання олова на поточний і наступний квартал, спостереження за видатками, рівнем виробництва, кон'юктурою ринку; збір, узагальнення та публікацію інформації.

У I, II, III Угодах як регулюючий механізм для обмеження цінових коливань використовувався стабілізаційний запас (25,4; 20 тис. т), а також експортні квоти (у 1957—1959 рр. та у 1968—1969 рр.). У V Угоді розміри запасу збільшені до 40 тис. т (з них 20 тис. т — додатковий запас, фінансований на добровільних засадах споживачами). Регулювання у VI Угоді включає як буферний запас (30 тис. т), так і запровадження експортних обмежень при нестачі запасу для зниження цін.

Міжнародна рада із зерна — МРЗ (*International Grain Council — IGC*) — діє з 1933 року з поновленням у 1949, 1953, 1956, 1962, 1967 і 1971 роках. Міжнародна угода з пшениці 1971 року продовжувалась сім раз, а у 1982 році ще на три роки. Прийнята у 1995 році. Міжнародна угода із зерна включила Конвенцію про торгівлю зерном 1995 року та Конвенцію про надання продовольчої допомоги 1995 року, які є самостійними правовими актами.

Угода 1967 року розроблялася в межах ГАТТ, а її текст — прийнятих в рамках ФАО угоди 1971 і двох наступних у межах ЮНКТАД.

Основні цілі Конвенції з торгівлі пшеницею (11 країн-експортерів і 19 — імпортерів):

1) розширення торгівлі зерновими (збіжжям), забезпечення вільного розвитку ринку, усунення торгових бар'єрів, дискримінаційної практики;

2) стабілізація ринків, зміцнення світової продовольчої безпеки;

3) забезпечення форуму для обміну інформацією та обговорення питань торгівлі зерном.

Реалізацію Конвенції з торгівлі зерном здійснює Міжнародна рада з зерна; Конвенції про продовольчу допомогу — Комітет з продовольчої допомоги — автономний орган, що обслуговується Секретаріатом Міжнародної ради з зерна. Рада складається з представників учасників, проводить дві регулярні сесії на рік, призначає виконав-

чий комітет, голову та заступника. Виконавчий комітет затверджує Комітет з кон'юнктури ринку в складі технічних представників (по п'ять учасників від експортерів та імпортерів), який здійснює спостереження за кон'юнктурою та публікує огляди стану ринків.

Поточна робота здійснюється Секретаріатом ради на чолі з виконавчим директором, який готує проекти документів для сесії Міжнародної ради та виконкому, публікує щомісячну інформацію про угоди, фрахтові ставки, розрахунки індикаторних цін на зерно, а також проводить дослідження з різних питань. Діяльність фінансується за рахунок країн—учасниць.

Міжнародні консультативні організації (МКО) створені у формі комітетів з метою сприяння розвитку торгівлі через надання учасникам відповідної інформації, обговорення проблем розвитку виробництва, торгівлі, регулювання цін. До них належать Комітет з бавовни та Комітет ЮНКТАД з вольфраму.

Міжнародний консультативний комітет з бавовни — МККБ (*International Cotton Advisory Committee — ICAC*) — заснований у 1939 році на міжнародній конференції з бавовни. У 1946 році створені секретаріат і виконавчий комітет, який у 1948 році перетворено в постійний комітет. У 2002 році до складу МККБ входило 43 країни-виробники, членство було відкритим для всіх учасників ООН і ФАО. Функції комітету переважно мають дослідницький, інформаційний і рекомендаційний характер.

Вищий орган МККБ — пленарна сесія (раз на рік), виконавчі — керуючий комітет, комітет з інформації та статистики, комітет з досліджень у сфері виробництва. У період між сесіями робота МККБ здійснюється через постійний комітет, до функцій якого входить підготовка та проведення обговорень поточного і перспективного розвитку ринку, втілення практичних заходів за рішеннями пленарних сесій, підготовка проектів цих рішень, затвердження бюджету, керівництво діяльністю секретаріату, розгляд рекомендацій підкомітету з бюджету та фінансів.

Комітет ЮНКТАД з вольфраму (Міжнародна група експертів з вольфраму) створений у 1963 році за участю 29-ти країн з метою збору і поширення інформації про ринок, підготовки і публікації оглядів кон'юнктури, розгляду заходів зі стабілізації ринку. Підзвітний Комітету із сировини Ради ЮНКТАД. Практикує створення на тимчасових засадах допоміжних органів.

Міжнародні дослідницькі групи (МДГ) із сировинних товарів — це міжурядові організації, що діють під егідою ЮНКТАД з метою обговорення актуальних проблем розвитку ринків сировини і прийняття необхідних рекомендацій.

МДГ з каучуку — МДГК (*International Rubber Study Group — IRSG*) — створена у 1944 році за участю 27-ми країн з метою суспільного обговорення проблем розвитку, споживання і торгівлі натуральним і синтетичним каучуком; збору інформації, її публікації, надання рекомендацій учасникам, розгляду заходів щодо усунення перешкод у торгівлі. Керівництво МДГК здійснює генеральний секретар, який очолює секретаріат у складі адміністратора, економіста, статистика та адміністративного персоналу. Учасники щорічно збираються на сесії чи асамблеї (один раз на два роки), де обирається виконавчий комітет. Виконком здійснює поточне керівництво, контроль за роботою секретаріату. Робочими органами групи є статистичний комітет, комітет експертів, тимчасовими органами — групи і комісії.

МДГ зі свинцю та цинку — МДГСЦ (*International Lead and Zink Study Group — ILZSG*) — створена в 1958 році на Міжнародній конференції по свинцю і цинку під егідою ЕКОСОП ООН. Учасники — 31 країна. До головних завдань МДГСЦ належать проведення консультацій, дослідження тенденцій кон'юнктури, підготовка рекомендацій.

Керівний орган МДГ — секретаріат, робочі органи — сесія; постійний, економічний, статистичний комітети; підкомітети (з металобрухту, нових гірничих та металургійних проектів; з виробництва, з споживання, економічної політики, з умісту в бензині свинцю). Основна робота проводиться на сесіях груп (раз в рік).

МДГ з міді — МДГМ (*International Copper Study Group — ICSG*) — створена в 1989 році поза межами ЮНКТАД зі статусом незалежної МО. Цілі аналогічні цілям інших МДГ.

9.4. Міждержавні організації країн—виробників та експортерів сировини (МОВЕС)

Створення міжнародних організацій цього призначення розпочалося в 60-х роках минулого століття у відповідь на картелізацію ринків покупців з боку ТНК для посилення національного контролю за природними ресурсами та стабілізації ринків. Нині існує 28 асоціативних організацій експортерів нафти, міді, бокситів, залізної руди, ртуті, вольфраму, олова, срібла, фосфатів, натурального каучуку, тропічної деревини, шкіри, кокосових продуктів, джуту, бавовни, чорного перцю, какао-бобів, кави, чаю, цукру, бананів, арахісу, цитрусових, м'яса, олійних культур. Частка країн—учасниць складає

близько 20 % загального обсягу світового експорту і до 55 % — продовольства і промислової сировини, для більшості товарів — 80—90 % обсягів експорту та 30—60 % обсягів виробництва.

Основними цілями товарних асоціацій є координація політики учасників у захисті їх історичних інтересів, сприяння розширенню споживання, контроль за діяльністю ТНК і розширення участі національних компаній у переробці і збуті сировини, запобігання різкій зміні цін, стандартизація торговельних угод.

Незважаючи на декларовані цілі і завдання діяльності, реальних успіхів у контролі над ринками досягли тільки члени ОПЕК (Організація країн—експортерів нафти) та ОАПЕК (Організації арабських країн—експортерів нафти). Цьому сприяли особливості нафти як стратегічно важливого сировинного товару, географічна концентрація її видобування і високий ступінь залежності промислово розвинених країн від імпорту. Певні успіхи характерні для діяльності Міжнародної асоціації країн—виробників і експортерів чаю.

ОПЕК (*Organization of the Petroleum Exporting Countries — OPEC*) — створена в 1960 році (Багдад) як досить закрита організація у складі шість членів—засновників (Венесуела, Іран, Ірак, Кувейт, Лівія, Саудівська Аравія) та семи нових країн (Алжир, Габон, Індонезія, Катар, Нігерія, ОАЕ, Еквадор). З 1991 року ОПЕК бере участь у координаційних зустрічах з іншими організаціями — Організацією незалежних експортерів нафти (ШЕК), ЄС, Міжнародним енергетичним агентством.

Вищий орган ОПЕК — Конференція на рівні міністрів, яка проводиться двічі на рік у штаб-квартирі (м. Відень). Конференція визначає основні напрями політики, шляхи і засоби їх здійснення, приймає рішення щодо доповідей, підготовлених Радою керуючих, та бюджету. Рада керує роботою секретаріату, дослідницького відділу (у складі департаментів енергетичних досліджень, економіки та фінансів, банків даних), а також департаментом інформації, Агентством новин і економічною комісією ОПЕК.

У 1976 році створенр Фонд міжнародного розвитку (12 членів) з метою фінансового співробітництва між ОПЕК та країнами, що розвиваються, надання позик і субсидій, фінансування технічної допомоги. Фонд ОПЕК є донором інших міжнародних організацій розвитку (Кувейтського фонду, Арабського фонду). У 1994 році Фонд схвалив надання коштів на суму 4,28 млрд дол. США, фактично надавши 3,18 млрд дол.

Організація арабських країн—експортерів нафти — ОАПЕК (*Organization of Arab Petroleum Exporting Countries — OAPEC*) — створена на основі угоди між Кувейтом, Лівією і Саудівською Аравією в 1968 році, пізніше приєдналося ще вісім арабських країн.

Цілі аналогічні цілям ОПЕК. Вищий орган — міністерська рада, виконавчі — виконавче бюро та секретаріат, який здійснює адміністративні функції у складі чотирьох департаментів (фінансів і адміністративних питань; економіки; технічних питань; інформації та бібліотеки), апарату експерта з питань нафти та Арабського центру досліджень у галузі енергетики.

Міжнародні організації виробників та експортерів металів створені в першій половині 70-х років минулого сторіччя. Організаційну структуру переважно складає вищий орган — конференція на рівні міністрів, яка приймає рішення із загальних питань і затверджує бюджет; виконавчі органи (виконавчі комітети, Секретаріати, інформаційні бюро та ін.). Найважливішими серед них є такі:

1. Міжнародна рада країн—експортерів міді (СПЕК) створена в 1968 році у складі шести країн і трьох асоційованих членів з метою координації діяльності щодо забезпечення росту доходів від експорту, збільшення ресурсів для розвитку та забезпечення інформацією.

2. Міжнародна асоціація бокситодобуваючих країн (МАБС) створена в 1974 році у складі 11-ти країн, частка яких складає 80 % загального обсягу видобутку і експорту бокситів та 45 % обсягу виробництва і експорту глинозему. Нині є однією з найактивніших на ринку, але внаслідок монополізації алюмінієвої промисловості з боку ТНК, вплив на регулювання ринку незначний.

3. Асоціація країн—виробників ртуті створена в 1974 році у складі шести учасників, частка яких у загальних обсягах видобутку ртуті (без урахування Югославії) складає 70 %, в експорті — 50 %.

4. Асоціація країн—експортерів срібла утворена в 1974 році у складі Мексики та Перу (38 % обсягу світового видобутку і 16 % — експорту).

5. Асоціація країн—експортерів залізної руди (АПЕФ) утворена в 1975 році у складі десяти учасників (45 % обсягу світового видобутку і 54 % — експорту).

6. Організація країн-експортерів вольфраму (ОТЕК) створена в 1975 році у складі десяти країн (40 % обсягу світового видобутку і 70—75 % — експорту).

7. Асоціація країн—виробників олова (АСПО) створена в 1983 році у складі трьох, а пізніше ще чотирьох країн, незадоволених виконанням Міжнародної угоди з олова.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. З якою метою здійснюється регулювання світових товарних ринків?
2. Якими методами регулюються торговельні відносини між країнами?

3. Які основні цілі міжнародних товарних угод?
4. Назвіть види міжнародних товарних угод і вкажіть на відмінності між ними.
5. Які міжнародні товарні угоди діють у сфері регулювання торгівлі сировинними товарами?
6. З якою метою створено Міжнародну організацію з какао? Назвіть її напрями діяльності.
7. Які основні цілі Міжнародної угоди з кави?
8. Згідно з яким документом здійснюється регулювання міжнародної торгівлі натуральним каучуком? Назвіть його основні положення.
9. Яким чином здійснюється регулювання міжнародної торгівлі цукром?
10. Які функції виконує Міжнародний консультативний комітет з бавовни?
11. З якою метою створено Комітет ЮНКТАД з вольфраму?
12. Які діють міжнародні дослідницькі групи з сировинних товарів?
13. Які міжнародні організації регулюють відносини країн—виробників і експортерів сировини?
14. Які міжнародні організації досягли значних успіхів у контролі ринків сировини?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Механізми регулювання світових товарних ринків.
2. Характеристика міжнародних товарних угод.
3. Діяльність міжнародних рад з регулювання світових товарних ринків.
4. Роль міжнародних консультативних комітетів і міжнародних дослідницьких груп у розвитку торгівлі сировинними товарами.
5. Міждержавні товарні асоціації у сфері регулювання торгівлі промисловою сировиною.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. З якою метою здійснюється багатостороннє регулювання світових товарних ринків?

1.1. Розв'язання проблеми пропорційного розвитку виробництва і споживання сировинних ресурсів, стабілізації цін, встановлення сприйнятого співвідношення цін на сировину та продукцію промисловості.

1.2. Скасування всіх видів мита і нетарифних обмежень у взаємній торгівлі між країнами, забезпечення вільного руху капіталів і робочої сили, координація політики в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту і зв'язку, валютно-фінансовій сфері.

1.3. Забезпечення гармонізації та спрощення митних процедур, забезпечення надійного митного контролю і боротьби з порушниками митних правил.

1.4. Правильні відповіді 1.1. і 1.2.

2. У яких організаційних формах реалізуються міжурядові товарні угоди, розроблені під егідою ЮНКТАД?

- 2.1. Міжурядові організації країн—виробників і споживачів сировини.
- 2.2. Міжнародні товарні організації.
- 2.3. Міжнародні асоціації виробників і експортерів сировинних товарів.
- 2.4. Правильні відповіді 2.2. і 2.4.

3. З яких сировинних товарів багатостороннє співробітництво на міжурядовому рівні здійснюється у формі Міжнародних рад?

- 3.1. З какао, кави, натурального каучуку, цукру, тропічної деревини.
- 3.2. З бавовни, вольфраму.
- 3.3. З оливкової олії, олова, зерна, джуту.
- 3.4. Правильні відповіді 3.1. і 3.4.

4. З яких сировинних товарів створено міжнародні дослідницькі групи?

- 4.1. З каучуку, свинцю та цинку, нікелю, міді.
- 4.2. З оливкової олії, олова, зерна, джуту.
- 4.3. З какао, кави, натурального каучуку, цукру, тропічної деревини.
- 4.4. Усі відповіді правильні.

5. У якій з організаційних форм реалізується багатостороннє співробітництво в торгівлі бавовною та вольфрамом?

- 5.1. Міжнародної товарної організації.
- 5.2. Міжнародних рад.
- 5.3. Міжнародних консультативних комітетів.
- 5.4. Міжурядових робочих груп.

6. До якого виду належать Міжнародні товарні угоди (МТУ), що регулюють співвідношення попиту і пропозиції на ринку шляхом встановлення інтервалу між максимальною і мінімальною ціною, використання систем експортних квот, створення товарних фондів?

- 6.1. Адміністративні МТУ.
- 6.2. Угоди із заходів розвитку.
- 6.3. Сировинні МТУ.
- 6.4. Правильні відповіді 6.3. і 6.4.

7. Яку з угод можна зарахувати до адміністративних МТУ?

- 7.1. Міжнародна угода з цукру.
- 7.2. Міжнародна угода з кави.
- 7.3. Міжнародна угода з малинної олії.
- 7.4. Правильні відповіді 7.2. і 7.3.

8. Які угоди належать до угод із заходів розвитку?

8.1. Міжнародна угода з натурального каучуку, Міжнародна угода з какао.

8.2. Міжнародна угода з тропічної деревини, Міжнародна угода із джуту і джутових виробів.

8.3. Міжнародна угода зі свинцю та цинку, Міжнародна угода з каучуку.

8.4. Правильні відповіді 8.1. і 8.2.

9. До яких угод належить Міжнародна угода з натурального каучуку?

- 9.1. Стабілізаційних МТУ.
- 9.2. Адміністративних МТУ.
- 9.3. Угод із заходів розвитку.
- 9.4. Спеціальних МТУ.

10. Основними цілями діючих Міжнародних торговельних угод є:

- 10.1. Загальна заборона кількісних обмежень імпорту стосовно торгівлі сільськогосподарськими товарами, текстилем, сталлю та ін.
- 10.2. Забезпечення спеціальних умов для країн, що розвиваються, сприятливих умов доступу на світові ринки.
- 10.3. Пом'якшення цінових коливань, забезпечення ринків збуту і імпортних поставок зі справедливими і вигідними цінами на регулярній основі.
- 10.4. Правильні відповіді 10.1. і 10.3.

11. Які механізми регулювання світового ринку какао передбачає Міжнародна угода з какао (1993)?

- 11.1. Механізм прямого втручання на ринках.
- 11.2. Створення буферних запасів.
- 11.3. Запровадження системи вилучення какао з ринку.
- 11.4. Встановлення рівноваги попиту і пропозиції шляхом регулювання обсягів виробництва та стимулювання споживання.

12. Відповідно до Міжнародної угоди з кави, регулювання світової торгівлі кавою ґрунтується на:

- 12.1. Створенні буферних запасів кави.
- 12.2. Встановленні меж коливання комплексної індикаторної ціни.
- 12.3. Наданні рекомендацій країнам щодо експорту та імпорту кави.
- 12.4. Запровадженні експортного мита.

13. Яким чином стабілізується світова ціна на натуральний каучук відповідно до Міжнародної угоди з натурального каучуку (1995)?

- 13.1. Шляхом запровадження експортних квот.
- 13.2. Створенням буферних запасів.
- 13.3. Запровадженням антидемпінгового мита.
- 13.4. Правильні відповіді 13.1. і 13.2.

14. Основними цілями Міжнародної дослідницької групи зі свинцю і цинку є:

- 14.1. Встановлення експортних квот з метою регулювання попиту та пропозиції.
- 14.2. Проведення міжурядових консультацій з питань міжнародної торгівлі цими товарами, вивчення тенденцій розвитку кон'юнктури ринків, проблем збуту; розробка і надання рекомендацій країнам—учасникам.
- 14.3. Досягнення стабільних умов у міжнародній торгівлі цими товарами шляхом створення буферних запасів.
- 14.4. Правильні відповіді 14.2. і 14.3.

15. Яка організація має найбільшу частку у світовому виробництві й експорті кави?

- 15.1. Всесвітня організація з кави.
- 15.2. Міжафриканська організація з кави.
- 15.3. Федерація кави Америки.
- 15.4. Африкано-малагасійська організація з кави.

16. Які країни є учасницями Всесвітньої організації з кави?

- 16.1. Ангола, Кот-д'Івуар, Бразилія, Колумбія.
- 16.2. Бразилія, Габон, Гана, Камерун.
- 16.3. Венесуела, Мексика, Панама, Еквадор.
- 16.4. Правильні відповіді 16.2. і 16.3.

17. Частка яких країн—учасниць Міжнародної асоціації виробників і експортерів чаю складає 48 % світового виробництва цього товару?

- 17.1. Індонезії.
- 17.2. Китаю.
- 17.3. Індії, Шрі-Ланки.
- 17.4. Малаві, Ірану.

18. ОПЕК — це організація:

- 18.1. Країн—експортерів вольфраму.
- 18.2. Країн—експортерів нафти.
- 18.3. Арабських країн—експортерів нафти.
- 18.4. Незалежних експортерів нафти.

19. Штаб-квартира ОПЕК розташовується в:

- 19.1. Каракасі.
- 19.2. Відні.
- 19.3. Женеві.
- 19.4. Вашингтоні.

20. Назвіть основний напрям діяльності Фонду міжнародного розвитку, створеного ОПЕК (Фонд ОПЕК):

- 20.1. Надання позик і субсидій на пільгових умовах (під низький відсоток), надання допомоги найменш розвиненим країнам.
- 20.2. Надання допомоги тільки країнам, що розвиваються, які є членами ОПЕК.
- 20.3. Сприяння розвитку міжнародної торгівлі і валютного співробітництва встановленням норм регулювання валютних курсів.
- 20.4. Фінансування процесу створення товарних запасів нафти для країн—членів ОПЕК.

21. До групи яких організацій належать Всесвітня організація країн—експортерів нафти, Міжнародна рада з олова, Світова енергетична конференція:

- 21.1. Міжурядових галузевих організацій у промисловості.
- 21.2. Міжнародних спілок виробників.

- 21.3. Недержавних галузевих організацій.
21.4. Міжнародної організації підприємців.
22. *Які країни—учасниці СНД увійшли до Митного і Платіжного союзу, створених у 1995 році за ініціативою Росії?*
22.1. Білорусь, Казахстан.
22.2. Білорусь, Росія, Казахстан.
22.3. Киргистан, Узбекистан, Таджикистан.
22.4. Правильні відповіді 22.2. і 22.4.
23. *Договір про створення Асоціації вільної торгівлі (1994) передбачає:*
23.1. Послідовне зниження та відміну митних зборів, податків, кількісних обмежень.
23.2. Поетапне зближення тарифів на перевезення вантажів і пасажирів.
23.3. Формування єдиного економічного простору для забезпечення ефективного функціонування спільного ринку товарів, послуг, капіталів, робочої сили.
23.4. Правильні відповіді 23.1. і 23.2.
24. *До кількісних обмежень зовнішньої торгівлі належать:*
24.1. Імпортні квоти, експортні субсидії, умови про вміст місцевих компонентів, ліцензії.
24.2. Імпортні квоти, добровільне обмеження експорту, антидемпінгове мито, ліцензії.
24.3. Імпортні квоти, добровільне обмеження експорту, умови про вміст місцевих компонентів, ліцензії.
24.4. Правильні відповіді 24.1. та 24.3.
25. *Квотування експорту використовується у випадках, коли:*
25.1. Ціна товару на внутрішньому ринку вища, ніж на світовому ринку.
25.2. Ціна товару на внутрішньому ринку нижча, ніж на світовому ринку.
25.3. Ціна товару на внутрішньому ринку дорівнює ціні товару на світовому ринку.
25.4. Правильна відповідь 25.2 та 25.3.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми реалізації Україною стратегічного курсу на європейську і євроатлантичну інтеграцію: громадська думка та експертні оцінки: Науково-інформаційний збірник. — К.: Євроатлантикінформ. — 2005. — 254 с.

2. *Голуб Н. В.* Україна та міжнародні організації: Інформаційно-довідкове видання / Н. В. Голуб. — К.: Кондор, 2005. — 182 с.
3. Економічна та адміністративна трансформація: рекомендації для України на шляху до Європи: Видано за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні. — К.: Міленіум, 2004. — 97 с.
4. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. — К., 2004. — 88 с.
5. *Михайловська О. В.* Спеціальні економічні утворення в системі міжнародних інтеграційних процесів: Монографія / О. В. Михайловська. — К.: Кондор, 2005. — 196 с.
6. *Передрій О. С.* Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник / О. С. Передрій. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 273 с.

ТЕМА 10

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УГОДИ З РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

У сучасних світових господарських зв'язках охорона промислової власності є однією з найбільш активних і розвинених сфер міжнародного співробітництва, яке здійснюється як на рівні міжнародних організацій, так і в межах регіональних організацій. У розділі розглянуто характерні особливості міжнародного співробітництва у сфері захисту промислової власності: 1) характерні риси діяльності; 2) всесвітньої організації інтелектуальної власності; 3) яка є єдиним координуючим міжнародним центром з правової охорони результатів творчої праці. Значну увагу приділено характерним особливостям діяльності міжнародних патентних організацій на регіональному рівні.

10.1. Міжнародне співробітництво у сфері захисту промислової власності

Співробітництво у сфері охорони промислової власності (ПВ) зумовлено особливостями об'єкта охорони — результатами інтелектуальної праці, який часто не має матеріально-зречовленої форми і, отже, може бути імітований. Саме тому ще з кінця XIX ст. докладаються зусилля з укладення міжнародних угод. З розвитком науково-технічного прогресу ця діяльність значно інтенсифікувалася внаслідок використання квазімонополії на інтелектуальну власність як вагомого чинника конкурентної боротьби, а також відносної незахищеності об'єктів промислової власності, збільшення кількості об'єктів промислової власності та формування їх складної структурної побудови.

До основних видів об'єктів промислової власності (ОПВ) Конвенція Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) зараховує винаходи, корисні моделі, товарні знаки, знаки походження і обслуговування, фірмові назви, промислові взірці тощо.

Міжнародне регулювання у сфері ПВ встановлює загальні принципи і положення щодо застосування національних законів з метою охорони особистих і майнових прав зарубіжних власників ОПВ.

За характером відносин, що регулюються, права промислової власності поділяються на: 1) права, предметом яких є відносини,

пов'язані зі створенням матеріальних об'єктів (право на винахід, право на промисловий взірєць); 2) права, пов'язані з реалізацією створених матеріальних благ (право на товарний знак, фірмову назву, знаки походження та обслуговування, припинення несумлінної конкуренції).

Історично першою угодою в цій сфері була Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 року, основне завдання якої полягало у створенні умов для охорони прав зарубіжних власників ОПВ та полегшення патентування винаходів. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року передбачала аналогічні заходи у сфері авторських та суміжних прав.

Паризька Конвенція залишає за національним урядом право регулювання питань охорони ОПВ і більшою мірою стосується адміністративних правил міжнародного співробітництва в цій сфері. Загалом у світовому масштабі відсутня система всеохоплюючого регламентування єдиного порядку визнання прав ОПВ, обов'язкових критеріїв патентоспроможності технічного рішення, встановлення термінів охорони об'єктів ПВ.

Основною причиною цього є суперечності між лідерами світового ринку технологій — США та Японією. Так, у США патент може бути виданий особі, яка зможе довести, що зробила винахід, а у Японії, як і в інших країнах, — особі, яка першою подала заявку до патентного відомства. Ця та інші розбіжності не дозволяють підписати міжнародну угоду щодо патентів, перший етап якої відбувся 1991 року в Гаазі. У 1993 році учасницями Конвенції було 108 держав. Україна приєдналася до Конвенції в 1992 році.

Загалом положення Конвенції поділяються на чотири узагальнені групи: національний режим; право пріоритету; загальні правила у сфері матеріального права; правила щодо адміністративних, фінансових та організаційних питань.

Іншою важливою міждержавною угодою є Договір про патентну кооперацію (*Patent Cooperative Treaty — PCT*), укладений у 1970 році у Вашингтоні з подальшим переглядом у 1979 році та 1984-му. Учасниками Договору станом на 1996 році було 83 держави. Метою договору є вирішення патентних проблем, пов'язаних з поданням заявки на один і той самий винахід та їх експертизою в різних країнах. Заявнику надається можливість подання заявки в одне патентне відомство, при цьому в інших країнах вона теж буде визнана. Передбачено міжнародне кооперування у сфері патентного пошуку та експертизи на основі використання міжнародного патентного фонду. Договір визначає основні функції Міжнародного бюро, патентних відомств, міжнародних органів патентного пошуку і експертизи.

До функцій Міжнародного бюро належать адміністративно-розпорядчі: 1) публікації бюлетеня про міжнародні заявки і самих заявок (протягом 18 місяців з дати пріоритету); 2) проведення міжнародної експертизи патентоспроможності винаходу (новизни, рівня корисності винаходу, можливості промислового застосування); 3) направлення висновку попередньої експертизи у вибрані заявником патентні відомства (протягом 23 місяців з дати пріоритету). Після визначення заявником країн, у яких він бажає отримати патентний захист (два місяці), перекладу заявки відповідною мовою і оплати національних мит, йому надається патентна охорона. Крім того, Бюро надає інформаційні послуги через міжнародні чи національні органи патентного пошуку: ідентифікує документи до певної області техніки чи технічного завдання; ідентифікує документи різних країн, що відносяться до одного і того ж винаходу; виявляє документи, у яких одна особа є заявником і винахідником; виявляє чинні патенти чи патенти, що втратили чинність на конкретну дату в конкретній країні тощо.

Особливістю цього Договору є визнання авторського свідоцтва як форми охорони винаходів, яке за юридичною силою прирівнюється до патенту (пов'язано з тим, що в СРСР, а пізніше в РФ авторське свідоцтво є основною формою охорони промислової власності).

Договір передбачає надання технічних послуг країнам, що розвиваються, для розвитку їх патентних систем на національній чи регіональній основі за допомогою Комітету з технічної допомоги (надання експертів, обладнання; підготовка національних кадрів для проведення експертизи).

Міжнародне регулювання у сфері захисту такого об'єкта промислової власності, як товарний знак, ґрунтується на таких угодах:

— Паризька конвенція з охорони промислової власності 1883 року, остання редакція 1967 року;

— Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 року, остання редакція 1979 року, та Протоколи до угоди 1979 року;

— Мадридська угода по запобіганню обману при навмисно неправдивій інформації про походження товарів у разі їх сертифікації (1891);

— Лісабонська угода про охорону назв місць походження та їх міжнародну реєстрацію (1958);

— Договір про закони з товарних знаків та інструкції до договору (1994).

Основні положення, що впливають з Паризької конвенції стосовно товарних знаків:

1) реєстрація знака в одній із країн стає незалежною від реєстрації в будь-якій іншій країні, у тому числі країні походження;

2) знак, належним чином зареєстрований у країні походження, повинен прийматися до реєстрації і охоронятися у своєму початковому вигляді в інших країнах—учасниках;

3) відмова в реєстрації можлива лише тоді, коли вона порушує права третіх осіб або знак не має відмінних ознак чи суперечить моралі та може ввести громадськість в оману;

4) реєстрація може бути анульованою тільки після закінчення встановленого терміну і тільки тоді, коли власник не може надати доказів, що виправдовують невикористання товарного знака;

5) кожна країна повинна відмовляти в реєстрації та забороняти використання знака, який є відтворенням, імітацією чи наслідуванням іншого знака, здатного викликати плутанину з діючим (загальновідомим) знаком;

6) кожна країна повинна відмовляти в реєстрації та забороняти використання знаків або елементів знаків, які містять без відповідного дозволу герби, прапори, державні емблеми, іншу державну символіку та офіційні знаки, клейма контролю і гарантії, скорочені і повні назви міжнародних організацій;

7) охорона поширюється на знаки обслуговування та колективні знаки.

Мадридську угоду 1891 року з метою вдосконалення було переглянуто в 1909 році (Брюссель), у 1911 році (Вашингтон), у 1925 році (Гаага), у 1934 році (Лондон), у 1957 році (Ніцца), у 1967 році (Стокгольм) та в 1979 році. Заявники подають одну заявку французькою мовою в Міжнародне бюро ВОІВ з одноразовою сплатою мита і однаковим терміном охорони — 20 років. Країни—учасниці Угоди створили Спеціальний Союз з міжнародної реєстрації товарних знаків. Детальні правила подання заявки визначаються інструкцією до Мадридської угоди. Членами угоди є 39 країн, включаючи Україну. США, Японія і Велика Британія не підписали Мадридську угоду.

10.2. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)

ВОІВ (*World Intellectual Property Organization — WIPO*) заснована Конференцією держав—членів Паризького і Бернського союзів, проведеною в Стокгольмі в 1967 році (вступила в дію з 1974 р.) за участю 74-х держав. В основу прийнятої Конвенції покладені Паризьку конвенцію 1883 року та Бернську конвенцію 1886 року.

Основні цілі Конвенції:

- зміцнення співробітництва для взаємної вигоди;
- сприяння охороні інтелектуальної власності та розвитку творчої діяльності;

— удосконалення управління чинними угодами щодо охорони ПВ та авторських прав.

Досягнення окреслених цілей забезпечується ВОІВ, основними завданнями якої є:

- стимулювання вдосконалення систем охорони ПВ, національних законодавств, надання правової і технічної допомоги;
- адміністрування існуючих і майбутніх союзів з охорони ПВ;
- стимулювання укладення міжнародних угод з охорони ПВ;
- інформаційна діяльність і міжнародна реєстрація об'єктів ПВ.

Свою діяльність ВОІВ зосереджує у сфері прийняття міжнародних угод щодо норм і стандартів з охорони інтелектуальної власності, гармонізації законодавств різних країн, адміністративного забезпечення договорів, полегшення подання і реєстрації заявок на охорону об'єктів ПВ, виконання адміністративних функцій Паризького і Бернського союзів, співробітництва з країнами, що розвиваються, у правовій та технічній допомозі. Зокрема, це співробітництво передбачає стимулювання створення нових творів мистецтва та літератури, полегшення умов набуття прав на їх використання, надання адміністративних послуг Союзу з охорони прав на нові різновиди рослин (ЮПОВ); забезпечення діяльності служб покращення міжнародної охорони, збір і розповсюдження інформації щодо об'єктів інтелектуальної власності та їх правового захисту, проведення досліджень у цій сфері, особливо щодо розвитку інституціонального базису, законодавства.

Учасниками ВОІВ є 156 країн. Членом ВОІВ може бути країна-учасник одного із Союзів (Паризького, Бернського), ООН чи її спеціалізованих установ, МАГАТЕ, запрошених Генеральною Асамблеєю ВОІВ приєднатися до Конвенції про створення ВОІВ.

До структурної побудови ВОІВ входять керівні органи:

1. Генеральна Асамблея (ГА) у складі держав—учасників Конвенції, які є членами одного із союзів, розглядає і схвалює звіти генерального директора, комітету з координації бюджетних витрат, заходи з адміністративного забезпечення виконання угод.

2. Конференція у складі держав—членів (не обов'язково учасників одного із союзів). Скликається на сесії у той самий час і у тому саому місці, що й сесії ГА. Обговорюються питання інтелектуальної власності, приймаються рекомендації, затверджуються бюджет Конференції та програма правової технічної допомоги на два роки.

3. Комітет з координації у складі держав—учасниць Конференції 1967 року, які одночасно є членами Виконавчого комітету одного чи обох союзів (Паризького, Бернського), Генеральної Асамблеї, Конференції, генерального директора. Комітет готує проект поряд-

ку денного для Генеральної Асамблеї, Конференції, проекти її бюджету і програми.

До допоміжних органів належать: Постійний комітет з інформації про промислову власність; Бюджетний комітет; Комітет з оренди і утримання приміщень; Постійний комітет з розвитку співробітництва у сфері захисту авторських і суміжних прав; Міжнародне бюро; Арбітражний центр ВОІВ.

До постійного комітету з інформації входять представники держав—учасниць Договору про патентну кооперацію (РСТ), Союзу міжнародної патентної класифікації, держав—членів Паризького Союзу. Основним завданням Комітету є налагодження співробітництва між регіональними та національними патентними службами з обміну інформацією про промислову власність.

Міжнародне бюро виконує функції Секретаріату ВОІВ та союзів, організовує проведення сесій і засідань керівних органів, розробляє і реалізує проекти, здійснює підготовку типових законів, допомогу в розробці законодавчих актів, навчання і стажування національних кадрів, проведення регіональних конференцій і нарад. Очолюється генеральним директором і включає підрозділи: Договору РСТ; міжнародної реєстрації товарних знаків; міжнародного депонування промислових взірців та корисних моделей; міжнародної реєстрації позначення походження товарів.

Арбітражний центр ВОІВ забезпечує посередницькі та арбітражні послуги для приватних осіб і організацій у суперечках із правових питань інтелектуальної власності.

10.3. Регіональні міжнародні патентні організації

Крім багатосторонніх договорів, у сучасних умовах важливого значення набувають регіональні патентні системи, до яких належать:

- Європейська, Євразійська патентні системи;
- Африканська організація інтелектуальної власності (АОІВ);
- Африканська регіональна організація промислової власності (АРОПВ).

Європейська патентна організація — ЄПО (*European Patent Organization — EPO*) — створена на основі Європейської патентної конвенції, підписаної в Мюнхені в 1973 році. Конвенція набула чинності з 1977 року і об'єднує такі документи: текст Конвенції; правила, що регулюють її положення; протокол про визнання; протокол з привілеїв та імунітетів; правила сплати мит.

Європейська патентна система ґрунтується на взаємодії Європейського патентного відомства з національними з питань узгодження національного патентного права з положеннями Конвенції про видачу європейських патентів. Згідно з Конвенцією, передумовами патентоспроможності є новизна, винахідницький рівень та можливість промислового застосування. Головною засадою Конвенції є надання європатенту прав, ідентичних до національного патенту в країні-учасниці.

Європатенти можуть видаватися на основі міжнародних патентів згідно з Договором РСТ 1970 року, членами якого є учасники Конвенції.

На основі Конвенції про видачу європатентів у 1975 році прийнято Конвенцію про патенти ЄС, доповнену Угодою про запровадження патентів ЄС (1989), учасниками якої є 12 країн—членів ЄС. Положення Угоди передбачають єдину процедуру подання заявок і рівні права власників на територіях країн ЄС та країн, що приєдналися до Конвенції про видачу європатентів і Угоди 1989 року.

З 1993 року ЄПО укладає угоди про розповсюдження європатентів з іншими країнами, якщо в них діє власне патентне відомство і закон про охорону інтелектуальної власності.

Членами ЄПО є 17 держав (Австрія, Бельгія, Швейцарія, Німеччина, Данія, Франція, Велика Британія, Греція, Ірландія, Італія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди, Португалія, Швеція).

Основні цілі та завдання ЄПО — видача європатентів, зміцнення співробітництва з метою охорони винаходів і здійснення охорони шляхом застосування єдиної процедури та єдиних правил, що регулюють видачу патентів.

Безпосередньо видача патентів здійснюється Європейським патентним відомством (ЄПВ) — виконавчим органом ЄПО. Особа подає одну заявку з вказанням переліку країн, у яких бажано отримати патент. Передбачений автономний режим — анулювання патенту в одній із країн — не припиняє його дії в інших. Процедура видачі займає в середньому 3 роки (патент діє 20 років) і передбачає: подання заявки, її формальну перевірку, патентний пошук, публікацію заявки і результатів пошуку; експертизу, видачу чи відмову у видачі патенту; розгляд скарг. Заявки можуть подаватися і в національне патентне відомство.

Патент вважається виданим з дати публікації відомостей про видачу в європейському патентному бюлетні. Звичайні річні мита, установлені національними урядами, сплачуються в патентні відомства кожної з країн (приблизно 50 % суми митних платежів передається ЄВП). Взаємовідносини з національними відомствами регулюються спеціальним документом для заявників «Національні

законодавства, пов'язані з ЄПС» (*National Law Relating to the EPC*). З 1989 року Конвенція про Європатент для ЄС визнає патент, який має однакову силу на територіях країн, що ратифікували Конвенцію (станом на 1994 р. лише п'ять країн).

Організаційно структурна побудова ЄПО включає:

1) Адміністративну раду з представників країн та їх заступників, яка має право вносити поправки у Конвенцію, правила застосування, правила щодо фінансів, обкладання послуг митом, здійснення контролю за Європейським патентним відомством (ЄПВ);

2) ЄПВ — очолюється президентом, який визначає завдання ЄПВ та його відділень, надає Адміністративній раді доповіді про діяльність, готує проекти бюджету і забезпечує його виконання.

До структури ЄПВ входять функціональні генеральні дирекції з: патентного пошуку; експертизи; апеляції; права і міжнародних справ; адміністрації. ЄПВ є фінансово самостійним і самоокупним відомством. Контроль за дотриманням Конвенції і Угоди 1989 року здійснює Загальний патентний апеляційний суд (*Common Patent Appeal Court*).

Євразійська патентна система створена на основі Євразійської патентної конвенції (ЄАПК), укладеної в Женеві в 1994 році дев'ятьма країнами СНД (за винятком Узбекистану і Туркменістану). Російська Федерація ратифікувала ЄАПК у червні 1995 року. Головною метою Конвенції визначено створення міждержавної системи правової охорони винаходів на основі єдиного патенту. Євразійський патент терміном на 20 років видається Євразійським патентним відомством (ЄПВ) будь-якій юридичній чи фізичній особі країни—учасниці чи іншої країни за результатами експертизи.

Організаційно Євразійська патентна організація (ЄАПО) складається з Адміністративної Ради та Євразійського патентного відомства (ЄПВ). Розміщена ЄАПО в Москві. Депозитарієм Конвенції та посередником у суперечках щодо трактування чи застосування Конвенції є генеральний директор ВОІВ.

Африканська організація інтелектуальної власності (АОІВ) створена в 1962 році на основі Лібервільської угоди про заснування Африканського і Малагасійського відомства з промислової власності, правонаступницею якого вона стала згідно з Бангійською угодою. Учасниками АОІВ є 13 держав (Бенін, Буркіна-Фасо, Камерун, ЦАР, Чад, Конго, Габон, Кот-д'Івуар, Малі, Мавританія, Нігер, Сенегал, Того). Головною метою визначено реєстрацію патентів, товарних знаків і промислових взірців з визнанням на територіях всіх країн—членів.

Африканська регіональна організація промислової власності (АРОПВ) створена в 1985 році на основі Африканської регіональ-

ної організації промислової власності англомовних країн (з 1978 р. за участю ВОІВ та Економічної Комісії ООН для Африки). Членами АРОПВ є 13 країн (Ботсвана, Гамбія, Гана, Кенія, Лесото, Малаві, С'єрра-Леоне, Сомалі, Судан, Танзанія, Уганда, Замбія, Зімбабве). Мета функціонування АРОПВ — гармонізація законодавств країн в сфері охорони промислової власності, отримання та реєстрації заявок на патенти і промислові взірці.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що належить до основних видів об'єктів промислової власності?
2. На які види поділяються основні права промислової власності?
3. Назвіть основні завдання Паризької конвенції про охорону промислової власності.
4. У чому сутність договору про патентну кооперацію?
5. Які інформаційні послуги передбачає договір про патентну кооперацію?
6. Назвіть основні положення, що впливають з Паризької конвенції стосовно товарних знаків.
7. Які основні завдання виконує ВОІВ?
8. Яка організаційна структура ВОІВ?
9. Яку функцію в системі ВОІВ виконує Міжнародне бюро?
10. Які організації належать до регіональних міжнародних патентних організацій?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Участь України в міжнародних угодах, укладених у межах ВОІВ.
2. Європейська патентна система: основні напрями діяльності та переваги для країн—учасниць.
3. Євразійська патентна конвенція: основні положення та учасники.
4. Африканська організація інтелектуальної власності (АОІВ): завдання та функції.
5. Завдання та функції Африканської регіональної організації промислової власності (АРОПВ).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Що зараховують до основних об'єктів промислової власності?
  - 1.1. Послуги.
  - 1.2. Фірмові назви.
  - 1.3. Винаходи.
  - 1.4. Правильні відповіді 1.3 та 1.4.

2. Яка угода у сфері захисту прав на об'єкти промислової власності була першою?

- 2.1. Бернська конвенція.
- 2.2. Паризька конвенція.
- 2.3. Лісабонська угода.
- 2.4. Немає правильної відповіді .

3. На скільки груп поділяється положення Конвенції Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ)?

- 3.1. Три.
- 3.2. Чотири.
- 3.3. П'ять.
- 3.4. Шість.

4. У якому році було підписано договір про патентну кооперацію?

- 4.1. 1969.
- 4.2. 1970.
- 4.3. 1971.
- 4.4. 1974.

5. У якому місті підписано договір про патентну кооперацію?

- 5.1. Париж.
- 5.2. Берн.
- 5.3. Вашингтон.
- 5.4. Лісабон.

6. Яка головна мета договору про патентну кооперацію?

- 6.1. Вирішення патентних проблем, пов'язаних з поданням заявки на один і той самий винахід та їх експертизою в різних країнах.
- 6.2. Направлення висновку попередньої експертизи у вибрані заявником патентні відомства (протягом 23-х місяців з дати пріоритету).
- 6.3. Проведення міжнародної експертизи патентоспроможності винаходу (новизни, рівня винаходу, можливості промислового використання).
- 6.4. Усі відповіді правильні.

7. До функцій Міжнародного бюро належать:

- 7.1. Адміністративні.
- 7.2. Розпорядчі.
- 7.3. Виконавчі.
- 7.4. Правильні відповіді 7.1 та 7.2.

8. На яких угодах ґрунтується Міжнародне регулювання у сфері захисту такого об'єкта промислової власності, як товарний знак:

- 8.1. Паризькій конвенції з питань охорони ПВ.
- 8.2. Бернській конвенції з питань охорони ПВ.
- 8.3. Мадридській угоди з питань охорони ПВ.
- 8.4. Усі відповіді правильні.

9. Який термін охорони винаходів встановлено ВОІВ?

- 9.1. 15 років.
- 9.3. 20 років.
- 9.4. 25 років.
- 9.5. 30 років.

10. Конференцією яких держав—членів було засновано ВОІВ?

- 10.1. Паризького і Бернського союзів.
- 10.2. Мадридської угоди.
- 10.3. Лісабонської угоди.
- 10.4. Усі відповіді правильні.

11. У якому році було заснована Всесвітню організацію інтелектуальної власності?

- 11.1. 1963.
- 11.2. 1966.
- 11.3. 1967.
- 11.4. 1969.

12. До основних завдань ВОІВ зараховують:

- 12.1. Стимулювання вдосконалення охорони промислової власності, національних законодавств, надання правової і технічної допомоги.
- 12.2. Адміністрування існуючих і майбутніх союзів з охорони промислової власності.
- 12.3. Стимулювання укладення міжнародних угод з охорони промислової власності.
- 12.4. Усі відповіді правильні.

13. Які керівні органи належать до організаційної структури ВОІВ?

- 13.1. Генеральна Асамблея.
- 13.2. Конференція у складі держав.
- 13.3. Комітет з координації у складі держав—учасниць.
- 13.4. Усі відповіді правильні.

14. До основних повноважень Генеральної Асамблеї ВОІВ належать:

- 14.1. Обговорення питань охорони інтелектуальної власності, затвердження рекомендацій.
- 14.2. Розгляд і ухвалення звітів генерального директора, комітету з координації бюджетних витрат, заходів з адміністративного забезпечення виконання угод.
- 14.3. Підготовку проектів порядку денного для ГА, конференції, проекти її бюджету і програм.
- 14.4. Правильні відповіді 14.1 та 14.2.

15. Допоміжними органами ВОІВ є:

- 15.1. Постійний комітет з інформації про промислову власність.
- 15.2. Бюджетний комітет.
- 15.3. Арбітражний центр.
- 15.4. Комітет з координації бюджетних витрат.

16. *Регіональною міжнародною патентною організацією є:*

16.1. Євразійська патентна система.

16.2. Африканська організація інтелектуальної власності.

16.3. Африканська регіональна організація промислової власності.

16.4. Усі відповіді правильні.

17. *Де і в якому році було створено Європейську патентну організацію?*

17.1. Берн, 1972 р.

17.2. Мюнхен, 1973 р.

17.3. Париж, 1973 р.

17.4. Відень, 1974 р.

18. *До основних цілей і завдань ЄПО належать:*

18.1. Видача європатентів.

18.2. Зміцнення співробітництва з метою охорони винаходів.

18.3. Здійснення охорони шляхом застосування єдиної процедури та єдиних правил, що регулюють видачу патентів.

18.4. Правильні відповіді 18.1 та 18.3.

19. *У якому році ЄПО уклала угоди про розповсюдження європатентів з іншими країнами, якщо вони мають власне патентне відомство і закон про охорону інтелектуальної власності?*

19.1. 1989.

19.2. 1991.

19.3. 1993.

19.4. 1997.

20. *У якому році було створено Євразійську патентну систему (ЄАПК)?*

20.1. 1994.

20.2. 1995.

20.3. 1996.

20.4. 1999.

21. *У якому році було створено Африканську організацію інтелектуальної власності (АОІВ)?*

21.1. 1958.

21.2. 1960.

21.3. 1962.

21.4. 1963.

22. *На основі якої угоди було створено АОІВ?*

22.1. Мадридської.

22.2. Любервільської.

22.3. Лісабонської.

22.4. Бернської.

23. У якому році було створено Африканську регіональну організацію промислової власності (АРОПВ)?

- 23.1. 1978.
- 23.2. 1983.
- 23.3. 1985.
- 23.4. 1992.

24. Яка з країн належить до організації АРОПВ?

- 24.1 Франція.
- 24.2. Кенія.
- 24.3. Польща.
- 24.4. Немає правильної відповіді.

25. Метою організації АРОПВ є:

- 25.1. Гармонізація законодавства у сфері охорони промислової власності.
- 25.2. Отримання та реєстрація заявок на патенти.
- 25.3. Отримання та реєстрація на промислові взірці.
- 25.4. Усі відповіді правильні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Сидорук В. Інтелектуальна власність як інструмент економічної агресії в епоху глобалізації / Сидорук В. // Інтелектуальна власність. — 2008. — № 1. — С. 62—65.

2. Звіт Державного департаменту інтелектуальної власності за 2008 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.sdip.gov.ua.

3. Воронасва О. В. Механізми регулювання міжнародного інноваційного процесу та міжнародної передачі технологій // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23503.doc.htm.

4. Бочарова Н. Права інтелектуальної власності ЄС. Гармонізація з національним законодавством // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/278>.

ТЕМА 11

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ПЕРЕДАЧІ ТЕХНОЛОГІЙ

На сучасному етапі географічна нерівномірність розвитку науково-технічного прогресу спричиняє виникнення значних технологічних відмінностей між країнами, внаслідок чого на ринку з'являється специфічний товар — технології, міжнародний рух якого вирівнює технологічні розбіжності.

У розділі розглянуто інструменти регулювання науково-технічної та промислової співпраці; проблеми науково-технічного і промислового співробітництва в системі організацій ООН. Питання активізації науково-технічної політики країн ЄС.

11.1. Регулювання багатостороннього науково-технічного та промислового співробітництва

Прискорений розвиток науково-технічного прогресу сприяв створенню в другій половині ХХ ст. нового світового ринку — технологічного, який функціонує разом зі світовими ринками праці та капіталу. Матеріальною основою виникнення і функціонування цього ринку є міжнародний поділ технологій, який історично склався в результаті зосередження цього товару в окремих країнах. Нерівномірність розвитку науково-технічного прогресу спричиняє виникнення значних технологічних відмінностей між країнами.

Важливою передумовою виникнення та функціонування технологічного ринку є правовий захист науково-технічних знань та інтелектуальної власності. Правовий захист повинен забезпечувати вченим, винахідникам, розробникам нових технологій виняткове право розпоряджатися результатами своєї праці протягом певного часового періоду і виключати можливості безоплатного використання цих результатів третіми особами. Найпоширенішими інструментами правового захисту винаходів і технологій є патенти, ліцензії, копірайт, товарний знак або марка, знак походження.

Патент (*patent*) є документом, який видається компетентним державним органом винахіднику і засвідчує його авторство та пріоритет, а також надає йому монопольне право на використання упродовж певного періоду часу (15—20 років). Власник патенту у випадку порушення своїх прав може звернутися до суду й отрима-

ти компенсацію завданих збитків. Необхідність швидкого розповсюдження нових технологій створює можливості для багаторазового використання винаходу протягом терміну дії патенту як самим власником технології, так і іншими фірмами. У зв'язку із цим з'явилася ліцензія як форма захисту нових технологій.

Ліцензія (*license*) — це дозвіл власника технології чи прав промислової власності незалежно від того, чи захищені вони патентом, який видається зацікавленій стороні на використання технологічно застосовуваних у виробництві знань на певний термін і за встановлену винагороду. Такий дозвіл дозволяє організувати виробництво з використанням винаходів, технічних знань і виробничого досвіду, комерційної та іншої інформації, яка є об'єктом виданої ліцензії.

Поряд з патентними ліцензіями (*patent license*) існують безпатентні ліцензії, тобто ліцензії на право використання науково-технічних досягнень і технологій, які виступають у вигляді «ноу-хау» (*know-how license*). До ноу-хау відносяться технічний досвід, секрети виробництва, інформація, що має комерційну цінність (програмно-математичне забезпечення, математичні формули і алгоритми, прийоми і навички виробництва, схеми, креслення). На практиці часто здійснюється продаж патентної ліцензії з одночасною передачею «ноу-хау» і технічною допомогою в налагодженні виробництва.

Авторські права на світовому ринку технологій захищає також копірайт (*copyright*), що означає право відтворення. Копірайт захищає від копіювання головним чином твори мистецтва і літератури — книги, фільми, радіопередачі. Досить часто копірайт розповсюджується і на ескізи, макети, креслення, що використовуються у виробництві.

Інструментом правового захисту технологій є *товарний* (фірмовий) знак чи марка (*trademark*), який відображається на продукції фірми у вигляді малюнка, ініціалів засновника (власника) компанії, абрєвіатури, графічного зображення. Товарний знак реєструється і його заборонено використовувати іншими фірмами без офіційного дозволу.

Економічними агентами на світовому технологічному ринку, як правило, виступають фірми промислово розвинених країн. Саме на них припадає більша частина обороту світового ринку технологій. Визнаним лідером на цьому ринку є США. Вони щорічно експортують наукомістку продукцію на суму близько 700 млрд дол. На другому місці — Німеччина (530 млрд дол.), на третьому — Японія (400 млрд дол.).

Міжнародний обмін технологіями — це передача науково-технічних знань, які стосуються конкретних виробничих процесів і

знаходять в них практичне застосування. Основною формою міжнародної передачі технологій є ліцензійна торгівля, яка здійснюється на основі ліцензійних угод. Відповідно до ліцензійної угоди, власник передає покупцю права на нематеріальні активи на певний термін і за визначену плату. Об'єктом ліцензійної угоди можуть бути патенти, винаходи, формули, процеси, конструкції, схеми, торгові марки, франшизи, програми. Важливими формами міжнародної передачі технологій є також франчайзинг (контракт на передачу торгової марки), інжиніринг (послуги, що надаються покупцям під час монтажних робіт, освоєння та експлуатації нової техніки), контракти «під ключ» (угоди на будівництво об'єкта, який після його повної готовності передається замовнику для експлуатації), контракти на управління (запрошення іноземних спеціалістів в сфері управління). За допомогою всіх розглянутих видів діяльності фірми однієї країни отримують доступ до технологій, створених в інших країнах.

Специфічним різновидом міжнародної передачі технологій є міжнародне технічне сприяння (*technical assistance*), програми надання якого широко реалізуються світовим співтовариством з кінця 70-х років минулого століття. Ці програми здійснюються на двосторонній або багатосторонній основі і мають метою надання технічного сприяння країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою в сфері технологічних процесів і управління. Програми технічного сприяння розробляються і реалізуються ООН, МВФ, Світовим банком, ОЕСР та іншими міжнародними організаціями. Технічне сприяння визначається як передача «ноу-хау» через такі види діяльності, як професійна підготовка спеціалістів, консультації, партнерство і дослідження, і здійснюється за допомогою технологічних грантів і проектів спільного фінансування розвитку технологій.

Правову основу міжнародного науково-технічного та промислового співробітництва складають: міжнародні угоди і програми ООН у галузі науки й техніки та промислового співробітництва; регіональні програми у сфері використання науково-технічних досягнень; програми, протоколи та угоди у сфері науки й техніки і промислового співробітництва, укладені між державами на основі двосторонніх договорів; науково-виробничі об'єднання.

Співробітництво держав у межах міжнародних договорів і угод про науково-технічну співпрацю і партнерство реалізується в таких формах:

— здійснення науково-дослідних і технологічних проектів, у тому числі силами спільних колективів, з можливим наданням результатів дослідження, наукового обладнання;

- сприяння створенню як державних, так і приватних установ, фірм для розвитку науково-технічного співробітництва, упровадження його результатів;
- обмін вченими та спеціалістами, проведення спільних семінарів, конференцій, симпозіумів і науково-технічних виставок, скерування консультантів і вчених для тривалої роботи в організаціях сторін на умовах контракту;
- обмін науково-технічною документацією;
- підготовка кадрів, у тому числі у вищих навчальних закладах, організація стажувань;
- надання правової охорони у сфері інтелектуальної власності.

11.2. Діяльність ООН з питань передачі технологій

ООН сприяє розв'язанню міжнародних економічних, соціальних, культурних та гуманітарних проблем через певні міжурядові організації. Генеральна Асамблея ООН у резолюції 51/63 1996 року «Досягнення науки і техніки та їх вплив на міжнародну безпеку» рекомендувала державам—членам ООН вивчити шляхи і засоби подальшого розвитку міжнародно-правових норм передачі високих технологій, що мають військове застосування. Було створено базу даних про відповідні науково-дослідницькі установи з метою підвищення рівня транспарентності міжнародного партнерства і співробітництва.

Відповідно до рекомендацій другої Конференції ООН з науки і техніки, яка відбулася у Відні в 1979 році (Віденська конференція), Генеральна Асамблея ООН заснувала Міжурядовий комітет з науки і техніки та створила в межах Секретаріату ООН Центр з науки і техніки. У 1981 році ООН вжила заходів щодо створення Системи фінансування науки і техніки з метою розвитку. У 1984 році Центром з науки і техніки ООН засновано Систему інформування про нові технологічні досягнення (АТАС). Відповідно до рекомендацій Генеральної Асамблеї ООН у 1992 році ЕКОСОП створено функціональну комісію з науки і техніки з метою розвитку замість Міжурядового комітету з науки і техніки, а також його допоміжного органу — Консультативного комітету з науки і техніки з метою розвитку і Центру з науки і техніки.

Діяльність ООН у сфері науково-технічного та промислового співробітництва здійснюється в різних напрямках і різними органі-

заціями системи ООН. У статутах багатьох міжнародних організацій і спеціалізованих установ ООН чітко зазначено їхні науково-технічні функції.

У системі організацій ООН у сфері передачі технологій виконуються такі функції:

— здійснення програм наукових досліджень (фінансуються ПРООН і реалізується ЮНЕСКО, ЮНІДО);

— використання результатів наукових досліджень і розробок на практиці (фінансується ПРООН, Фондом ООН з народонаселення — ЮНФЛА і реалізується ЮНІДО, ФАО);

— оцінка та придбання технологій (фінансується ПРООН, ЮНІСЕФ і реалізуються ЮНІСЕФ, ВОІВ);

— надання технічних послуг (фінансується ПРООН, ЮНІСЕФ і реалізується ЮНІДО, ЮНЕСКО, ФАО);

— охорона інтелектуальної власності (фінансується ПРООН і реалізується ВОІВ і ЮНКТАД);

— інформаційна діяльність (фінансується ЮНЕСКО і реалізується ЮНЕСКО і ВОІВ).

Охорона промислової власності є однією зі сфер міжнародного співробітництва, яке здійснюється як в межах міжнародних організацій, насамперед, Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), так і на основі двосторонніх і багатосторонніх угод, а також регіональних угод. Міжнародні угоди є інституційним базисом розвитку науково-технічного співробітництва між економічними агентами різних країн, оскільки сприяють розширенню операцій взаємного патентування винаходів і подальшому їх використанню.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) — це універсальна міжнародна організація, яка займається розв'язанням проблем міжнародного співробітництва держав у сфері охорони інтелектуальної і промислової власності. Організації надано статус спеціалізованої установи ООН. Практичні повноваження ВОІВ обмежуються юридичними та адміністративними аспектами захисту прав інтелектуальної власності. У цій сфері ВОІВ розмежовує функції і завдання з такими спеціалізованими установами ООН, як ПРООН, ЮНЕСКО, ЮНІДО, ЮНКТАД, СОТ зі спеціальних питань інтелектуальної власності, зокрема, надання правової і технічної допомоги країнам, що розвиваються. Діяльність організацій системи ООН спрямована на реалізацію науково-технічного і технологічного співробітництва та координацію діяльності в цій сфері в межах світових програм ООН, які передбачають використання науки і техніки з метою розвитку.

Програма розвитку ООН (ПРООН) здійснює надання науково-технічної допомоги країнам, що розвиваються, у таких напрямках:

сприяння передачі технологій у межах державного й приватного секторів; скерування в країни експертів-консультантів; сприяння підготовці науково-технічних кадрів через створення навчальних центрів, проведення курсів, семінарів; надання можливості навчання в навчальних закладах організацій системи ООН.

ЮНКТАД з травня 1993 року виконує програму науки і техніки з метою розвитку та розробляє рекомендації для ЕКОСОП із прикладних аспектів реалізації Віденської програми дій з науки і техніки.

11.3. Міжнародне науково-технічне співробітництво в межах ЄС

Активізація науково-технічної політики країн ЄС у 80—90-х роках минулого сторіччя зумовлена відставанням ЄС від США та Японії в розвитку галузей високої технології. На початку 1980-х років Комісія ЄС розробила спеціальну програму спеціалізації, поділу праці і кооперації між різними дослідницькими центрами. У 1984 році було ухвалено спеціальну програму «Брайт», розраховану на стимулювання фундаментальних досліджень, які орієнтувалися на створення технічних і технологічних новинок для традиційних галузей промисловості (енергетичної, хімічної, металообробної, автомобільної).

Програми ЄС з розвитку новітніх технологій реалізуються переважно у формі укладення контрактів з університетами, науководослідними центрами та промисловими фірмами. До 50 % обсягів витрат промислових фірм на виконання робіт, передбачених такими контрактами, покривається з бюджету ЄС.

Науково-технічна кооперація в межах ЄС передбачає визначення тематики спільних досліджень і порядку їх реалізації державами—учасниками. Розвиток науко- і технологічних галузей економіки країн ЄС здійснюється на основі співробітництва на приватно-монополістичному, національному (державному) і регіональному рівнях відповідно до розроблених довгострокових програм.

Однією з найважливіших програм будівництва «Технологічної Європи» є програма *EUREKA*, яка ринково орієнтована й доповнює програми науково-технічної та науково-виробничої кооперації ЄС. Для реалізації цієї програми створено загальноєвропейську організацію *EUREKA*, метою якої є сприяння реалізації ринковоорієнтованих проєктів досліджень і розробок в усіх сферах прогресивних технологій, зокрема таких, як інформаційна техніка, нанотехнології, біотехнології.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. З якою метою здійснюється наддержавне регулювання міжнародного обміну технологіями?
2. Що таке патент, ліцензія?
3. Як захищаються авторські права на світовому ринку технологій?
4. Що розуміють під товарним (фірмовим) знаком чи маркою?
5. Які існують форми міжнародної передачі технологій?
6. Які програми складають правову основу міжнародного науково-технічного і промислового співробітництва?
7. Які заходи здійснюються ООН у сфері передачі технологій?
8. Які організації з питань науково-технологічного співробітництва діють у системі ООН?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Заходи щодо забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності в межах угоди *TRIPS*.
2. Перспективи участі України в єдиному науково-технологічному середовищі ЄС.
3. Реалізація міжнародної Європейської інноваційної науково-технічної програми *EUREKA* в Україні.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Координацію науково-технічної діяльності ООН здійснює:*
  - 1.1. Генеральна Асамблея ООН.
  - 1.2. Комісія ООН з науки і техніки з метою розвитку.
  - 1.3. Організація ООН з освіти, науки і культури.
  - 1.4. Програма розвитку ООН.
2. *Яка міжнародна організація здійснює науково-технічну програму «Ядерні технології та їх промислове застосування»?*
  - 2.1. Всесвітня організація інтелектуальної власності.
  - 2.2. Програма ООН з навколишнього середовища.
  - 2.3. Міжнародне агентство з атомної енергії.
  - 2.4. Європейська організація ядерних досліджень.
3. *Яка організація здійснює підготовку кадрів різного рівня для країн, що розвиваються?*
  - 3.1. Європейська економічна комісія.
  - 3.2. Організація ООН з освіти, науки і культури.
  - 3.3. Учбовий і науково-дослідний інститут ООН.
  - 3.4. Комісія ООН з науки і техніки з метою розвитку.

4. *Інструментом правового захисту технологій:*
  - 4.1. Патент.
  - 4.2. Патентна ліцензія.
  - 4.3. Товарний знак.
  - 4.4. Авторське право.
5. *До об'єктів авторського права належать:*
  - 5.1. Твори науки.
  - 5.2. Науково-технічна документація.
  - 5.3. Комп'ютерні програми.
  - 5.4. Правильні відповіді 5.1. і 5.2.
6. *До безпатентних ліцензій зараховують:*
  - 6.1. Технічний досвід.
  - 6.2. Секрети виробництва.
  - 6.3. Схеми, креслення.
  - 6.4. Усі відповіді правильні.
7. *Копірайт захищає від копіювання:*
  - 7.1. Технічні знання.
  - 7.2. Науково-технічні досягнення.
  - 7.3. Твори мистецтва.
  - 7.4. Усі відповіді правильні.
8. *Основною формою міжнародної передачі технологій є:*
  - 8.1. Товарний знак.
  - 8.2. Ліцензійна торгівля.
  - 8.3. Копірайт.
  - 8.4. Немає правильної відповіді.
9. *Об'єктом ліцензійної угоди можуть бути:*
  - 9.1. Патенти.
  - 9.2. Винаходи.
  - 9.3. Процеси.
  - 9.4. Усі відповіді правильні.
10. *Угода з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності була прийнята в результаті проведення:*
  - 10.1. Уругвайського раунду переговорів у межах ГАТТ.
  - 10.2. Сесії Асамблеї Всесвітньої організації інтелектуальної власності.
  - 10.3. Токійського раунду переговорів у межах ГАТТ.
  - 10.4. Другої Конференції ООН з науки і техніки з метою розвитку.
11. *Який документ встановлює стандарти захисту прав на інтелектуальну власність і заходи щодо забезпечення дотримання цих прав у країнах—учасниках?*
  - 11.1. Договір про патентну кооперацію.
  - 11.2. Угода з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності.
  - 11.3. Паризька конвенція з охорони промислової власності.
  - 11.4. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків.

12. Який договір є правовою основою для захисту інтересів авторів при розповсюдженні їх творів та інших об'єктів через Internet, шляхом електронної торгівлі?

12.1. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності з авторського права.

12.2. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності з прав виконавців творів і фонограм.

12.3. Гаазька угода з міжнародного депонування промислових взірців.

12.4. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів.

13. Уряду якої країни належала ініціатива створення програми EUREKA?

13.1. Великої Британії.

13.2. Франції.

13.3. США.

13.4. Японії.

14. Назвіть основні цілі запровадження програми EUREKA:

14.1. Державне регулювання кооперації у сфері інтелектуальної власності.

14.2. Створення єдиного європейського дослідницького простору.

14.3. Підготовка управлінських кадрів для міжнародних проєктів.

14.4. Правильні відповіді 10.3. і 10.4.

15. У якій країні частка бюджетних ресурсів фінансування проєктів EUREKA досягає 100 %?

15.1. Франція.

15.2. Бельгія.

15.3. Швейцарія.

15.4. Японія.

16. Назвіть мету проєкту JESSI, який здійснювався в межах програми EUREKA:

16.1. Розробка мікросхем спеціального призначення і мікроелектронних компонент автоматизованих і транспортних систем, комунікацій і технологій мультимедіа, виробничих процесів.

16.2. Посилення позицій країн Європи на глобальних ринках найновішої мікроелектронної технології.

16.3. Міжфірмове співробітництво у сфері біотехнологічних досліджень і генетики.

16.4. Надання допомоги сектору малого і середнього підприємництва і дослідникам у реалізації результатів досліджень у сфері глобальних змін екології.

17. Основним принципом Паризької конвенції є:

17.1. Створення необхідних стандартів стосовно існування і використання прав на інтелектуальну власність, пов'язаних з торгівлею.

17.2. Налагодження партнерських зв'язків для впровадження новітніх технологій та сприяння трансферу передових технологій і «ноу-хау».

17.3. Створення державами—членами умов для забезпечення охорони прав, що виникають в одній державі, на територіях інших держав—членів.

17.4. Надання технічної допомоги у реалізації інноваційних проєктів країнам з обмеженими економічними ресурсами.

18. *До регіональних патентних систем належить:*

18.1. Північноамериканська патентна система.

18.2. Африканська організація інтелектуальної власності.

18.3. Латиноамериканська регіональна патентна система.

18.4. Усі відповіді правильні.

19. *Класифікацію товарів за рівнем технологічної місткості торгівлі було розроблено:*

19.1. Комісією ООН з права міжнародної торгівлі.

19.2. Конференцією ООН з торгівлі та розвитку.

19.3. Організацією економічного співробітництва і розвитку.

19.4. Міжнародною торговельною палатою.

20. *Який захисний період для авторських прав відповідно до ТРІПС?*

20.1. Протягом життя автора та додатково 50 років, не враховуючи «моральних прав».

20.2. 20 років.

20.3. 10 років.

20.4. 30 років.

21. *Яким способом захищені комп'ютерні програми відповідно до ТРІПС?*

21.1. Патентним законодавством.

21.2. Товарними знаками.

21.3. Незахищені зовсім.

21.4. Усі відповіді правильні.

22. *Який захисний період для патентів відповідно до ТРІПС?*

22.1. Протягом життя автора та додатково 50 років, не враховуючи «моральних прав».

22.2. 20 років.

22.3. 10 років.

22.4. 15 років.

23. *Який захисний період для промислових зразків відповідно до ТРІПС?*

23.1. Протягом життя автора і додатково 50 років, не враховуючи «моральних прав».

23.2. 20 років.

23.3. 10 років.

23.4. 15 років.

24. *Який захисний період для товарних знаків відповідно до ТРІПС?*
- 24.1. Протягом життя автора і додатково 50 років, не враховуючи «моральних прав».
  - 24.2. 20 років.
  - 24.3. 10 років.
  - 24.4. 15 років.
25. *Коли країни, що розвиваються, зобов'язані повністю запровадити Угоду ТРІПС?*
- 25.1. 2001.
  - 25.2. 2005.
  - 25.3. 2010.
  - 25.4. Термін не встановлений.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / Під ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. — К.: Парламентське вид-во, 2006. — 432 с.
2. Власність інтелекту: Збірник статей / Під ред. Л. Й. Глухівського. — К.: Державний департамент інтелектуальної власності, 2002. — 140 с.
3. *Фесенко М.* Інформаційно-технологічний чинник трансформації системи міжнародних відносин / М. Фесенко // Політика і час. — 2007. — № 4. — С. 4—12.
4. Звіт Державного департаменту інтелектуальної власності за 2008 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.sdip.gov.ua.
5. *Куса С.* Міжнародні стандарти ВОІВ: пріоритети розробки та перегляду // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrpatent.org/atachs/kusa.doc.
6. Офіційний сайт Міжнародної Європейської інноваційної науково-технічної програми EUREKA // www.eureka.com.

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО І ПРОМИСЛОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Інвестиційна політика регулюється відповідними законодавчими актами переважно в країнах, що розвиваються, а в деяких навіть конституційно закріплюється. У промислово розвинених країнах, як правило, застосовується загальне національне законодавство. У розділі проаналізовано сутність та основні напрями політики регулювання міжнародної інвестиційної діяльності. Розглянуто діяльність найхарактерніших міжнародних регіональних організацій з питань регулювання інвестиційної діяльності; політику регулювання багатостороннього науково-технічного і промислового співробітництва.

12.1. Міжнародна інвестиційна діяльність: сутність, напрями та політика регулювання

Нагадаємо, що міжнародна інвестиційна діяльність передбачає експорт капіталів економічними суб'єктами (інвесторами) однієї країни в іншу для фінансування підприємницької діяльності з метою отримання прибутків чи досягнення інших цілей згідно із законодавством приймаючої країни.

Залежно від виду суб'єктів цього процесу інвестиції поділяють на державні та приватні. Інвестиції охоплюють усі види «майнових цінностей»: рухоме й нерухоме майно і відповідні майнові права, включно із заставою; грошові кошти; цінні папери чи інші форми участі в підприємствах; право вимоги по грошових коштах чи послугах, що мають економічну цінність; права на результати інтелектуальної праці; права на здійснення господарської діяльності, у тому числі концесії.

За економічним змістом розрізняють позичковий і підприємницький (функціонуючий) капітал, який у свою чергу поділяється на прямі та портфельні інвестиції.

Інвестиції реалізуються в таких конкретних формах: 1) пайова участь у новостворених підприємствах; 2) придбання часток участі в існуючих підприємствах; 3) створення підприємств за участю інвестора; 4) створення дочірніх підприємств, філій; 5) набуття прав користування земельними та іншими ресурсами; 6) участь у прива-

тизації; 7) придбання підприємств; 8) створення банків; 9) придбання державних цінних паперів; 10) придбання цінних паперів юридичних осіб; 11) укладення концесійних договорів; 12) укладення договорів на спільну діяльність; 13) господарська діяльність у СЕЗ; 14) промислове співробітництво; 15) набуття інших майнових прав.

Як іноземні інвестори розглядаються: зарубіжні юридичні (фізичні) особи; вітчизняні громадяни, які проживають за кордоном; інші держави та міжнародні організації. Визнання іноземним інвестором передбачає надання йому певних прав і пільг, реєстрацію та дозвіл господарської діяльності, надання визначених гарантій, у тому числі дипломатичного захисту.

Особливістю здійснення інвестицій державою є непоширення стягнень на майно держави, подання позову лише за згодою держави-інвестора, хоча в деяких країнах передбачена рівність всіх суб'єктів інвестиційного процесу.

Інвестиційна політика регулюється відповідними законодавчими актами, переважно в країнах, що розвиваються, а в деяких (КНР) навіть конституційно закріплюється. У промислово розвинених країнах, як правило, застосовується загальне національне законодавство. Розрізняють дві системи регулювання: дозвільна або ліцензійна (Індія, країни Латинської Америки); вільний доступ капіталу.

Інвестиційна політика приймаючих країн у різні періоди змінюється, але в основному спрямована на стимулювання інвестицій, обмеження їх доступу або повну заборону.

Як методи стимулювання інвестицій застосовуються податкові, фінансові пільги і привілеї, надання спеціальних режимів (валютних, митних). Податкові пільги передбачають зниження ставок податку на прибуток (доходи) або повне звільнення на певний період, надання права прискореної амортизації; зниження ставок прибуткового податку залежно від обсягів продажу, зменшення ставок ПДВ залежно від рівня і розмірів національної компоненти загального обсягу інвестицій. Фінансові стимули передбачають надання прямих урядових субсидій, позик на пільгових умовах, участь урядових фондів чи держави у капіталі.

Важливою формою стимулювання, особливо в країнах, що розвиваються, і з перехідною економікою, є створення спеціальних економічних зон (СЕЗ).

Політика обмежень має метою захист національних інтересів, протидію домінуванню іноземного капіталу у важливих для економічної безпеки галузях. Переважно застосовують: обмеження часток участі, визначення обов'язкової частки участі національного капіта-

лу, особливий контроль за інвестиціями у розробці надр, обмеження у використанні прибутків, видачі ліцензій, вимоги забезпечення зайнятості, обсягів залучення національного капіталу, дотримання національних стандартів, правил обміну і звітності порядку реєстрації, заборону інвестиційної діяльності у певних галузях.

Регулювання інвестиційної діяльності орієнтоване на максимальне використання конкурентних переваг (інвестиційного «клімату»), обсягу та перспектив росту ринку, природних і набутих факторів, якості та ціни трудових ресурсів), рівень лібералізації податкового законодавства, стабілізацію валютно-фінансової сфери, використання прихованих факторів (лояльність, етика підприємництва, інноваційна активність).

Важливу роль відіграє політика сприяння приватним інвестиціям: страхування експортних кредитів; створення спеціальних фондів (США, Німеччина, Австрія — корпорації з підтримки приватних інвестицій; Франція — Центральна фінансова корпорація з економічного співробітництва; Швеція — Фонд промислового співробітництва з країнами, що розвиваються) та система кредитування з пільговим оподаткуванням прибутку, страхування ризиків і втрат, надання інформаційних послуг.

Як правило, політика стимулювання експорту капіталу подібна і відрізняється лише для окремих регіонів (США — програми розвитку для країн Латинської Америки і Карибського басейну; Японія, Скандинавські країни — пільгове субсидювання інвестицій у країни, що розвиваються).

Під час формування інвестиційної політики потрібно враховувати основні тенденції і процеси, що відбуваються в світі. Суперечності в діяльності ТНК є предметом розв'язання з боку міжнародних організацій ЕКОСОП, СОТ, ОЕСР, міжнародних валютно-фінансових організацій.

Окремим напрямом багатостороннього регулювання інвестиційної діяльності є гарантування інвестицій, особливо комплексних аспектів інвестиційного процесу: контролю за обмежувальною діловою практикою, усунення подвійного оподаткування, забезпечення прав споживачів. До таких угод належить Ломейська конвенція за участю країн ЄС і більше 60-ти країн Америки, Азії, Латинської Америки. Друга Конвенція (1979) умову недискримінації інвесторів безпосередньо пов'язує з наявністю двосторонніх угод захисту інвестицій. Третя Конвенція (1984) зобов'язує сторони надавати справедливий і недискримінаційний режим для інвесторів, прозорі і стабільні умови інвестування, передбачуваний і безпечний інвестиційний клімат.

У сучасних умовах здійснюється підготовка інтегрального компромісного документа на основі угод СОТ (ТРИМС, ГАТС), ОЕСР (БУІ), НАФТА з режиму і гарантій для інвестицій, проекту інвес-

тиційного кодексу АТЕС та Договору до Енергетичної хартії. Основними питаннями нової угоди передбачаються:

- співвідношення прав та обов'язків учасників інвестиційного процесу;
- обмеження частки участі іноземного інвестора;
- спеціальні стимули для іноземних інвесторів;
- встановлення обов'язкової частки місцевої участі або частки експортної продукції;
- зобов'язання інвесторів, у тому числі щодо використання трансфертних цін;
- механізми вирішення інвестиційних конфліктів.

Комісія з міжнародних інвестицій і ТНК у межах ЕКОСОП розробляє Кодекс поведінки ТНК і з допомогою Секретаріату здійснює заходи щодо пом'якшення відношення до ТНК з боку приймаючих країн (надання інформації, відрядження консультантів, проведення навчальних семінарів). Для вирішення проблем незаконних виплат ТНК офіційним особам приймаючих країн Генеральна Асамблея ООН та ЕКОСОП розглянули проект міжнародної угоди про корупцію в міжнародних ділових операціях. На рівні ЮНКТАД обговорено Кодекс поведінки при передачі технологій, а у 1980 році Генеральна Асамблея ООН за підтримки ЮНКТАД прийняла Кодекс про монопольну практику.

За рішенням членів ОЕСР у 1979 році з метою дотримання ТНК положень щодо інформації, наймання і відносин з персоналом, оподаткування й ціноутворення прийнято Кодекс поведінки ТНК, а в 1979 році в ООН — Конвенцію про стягування податків у приймаючій країні. Ще раніше, у 1963 році, ОЕСР розроблено положення про уникнення подвійного оподаткування й визначено процедури урегулювання конфліктів.

Важливим документом є обговорена в 1998 році в межах ОЕСР Багатостороння угода з інвестицій (БУІ). Незважаючи на те, що вона інституціонально не закріплена, її принципи реалізовані у близько 1600 двосторонніх угодах з інвестицій. Аналогічні домовленості укладені в регіональних економічних утвореннях ЄС, НАФТА.

12.2. Міжнародні і регіональні організації з регулювання інвестиційної діяльності

У межах «Уругвайського раунду» ГАТТ досягнуто такі угоди в цій сфері:

- Угода з інвестиційних заходів, пов'язаних з торгівлею, — ТРИМС (*Trade Related Investments Measures (TRIMs)*);

— Генеральна угода з торгівлі послугами — ГАТС (*General Agreement on Trade in Services (GATS)*);

— Угода з питань прав інтелектуальної власності, пов'язаних з торгівлею, — ТРІПС (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPs)*).

Ключовою позицією цих угод є: надання інвесторам національного режиму створення підприємств і умов їх діяльності, режиму найбільшого сприяння, що не допускає покрайньої дискримінації, визначення механізму розв'язання суперечок через національні чи наднаціональні судові органи.

Угода з торгових аспектів інвестиційних заходів (ТРИМС) стосується інвестицій у промисловість, забороняє встановлення вимог використання місцевих матеріалів, здійснення експорту в розмірі не меншому, ніж імпорт, чи обмежень експорту.

ГАТС стосується інвестування у сферу послуг (телекомунікації, зв'язок, реклама, обробка даних, аудит тощо) і дозволяє «відкривати» для інвесторів лише ті сектори, що вказані в переліку послуг. Промислово розвинені країни зобов'язалися «відкрити» половину переліку секторів, охоплених угодою, країни, що розвиваються, — одну шосту.

ТРІПС зобов'язує учасників СОТ встановлювати мінімальний період захисту авторських прав, патентів, торгових знаків, а також забороняє несанкціоноване їх використання місцевими суб'єктами господарювання.

МБРР і МВФ здійснюють регулювання за допомогою «Керівних принципів про режим іноземних приватних інвестицій», якими визначені: правила і стандарти допуску капіталу; порядок переказу капіталу і прибутків; умови експропріації та компенсації; принципи і механізми врегулювання суперечок. Основа цих принципів — рівність режиму для іноземних та національних інвесторів за аналогічних обставин.

У 1965 році на основі Конвенції про порядок розв'язання інвестиційних суперечок між державами та зарубіжними особами (Вашингтонська конвенція, вступила в дію з 1966 р.) при МБРР створено Міжнародний центр із розв'язання інвестиційних суперечок. До функцій Центру належить врегулювання спорів на основі узгоджувальних процедур і арбітражу.

Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (БАІГ) створене в 1985 році в межах Сеульської конвенції за ініціативою Світового банку (вступила в дію з 1988 р.) за участю ста держав. Агентство як філія Світового банку укладає договори страхування і перестраховування некомерційних ризиків інвестицій у країни, що розвиваються. Передумовою гарантій є угода з приймаючою країною щодо інвестиційного режиму.

ОЕСР з 1995 року є ініціатором Багатосторонньої угоди з інвестицій (БУІ), головними цілями якої визначено:

- встановлення стандартів режиму і захисту інвестицій;
- досягнення стандартів лібералізації на всіх етапах інвестиційної діяльності, застосування принципів національного режиму, недискримінації, транспарентності;
- розробка заходів щодо взаємовідносин з регіональними інтеграційними утвореннями;
- забезпечення ефективного розв'язання інвестиційних суперечок.

Передбачалося прийняти БУІ у квітні 1998 року, але внаслідок протидії з боку екологічних рухів, профспілок, інших неурядових організацій, суперечностей між США (ініціатором угоди), ЄС та країнами, що розвиваються, угода не підписана.

У 1976 році в межах ОЕСР розроблено документ «Багатосторонні і регіональні інструменти для співробітництва з прямих закордонних інвестицій» (з доповненнями 1992 р.). Згідно з цим документом, країни—учасниці зобов'язуються повідомляти протягом 60-ти днів про всі заходи-винятки з національного режиму, закріплюються зобов'язання ТНК утримуватися від дій, які негативно впливають на конкуренцію, дотримуватися порядку публікації фінансової звітності та іншої інформації з оподаткування, науково-технічної та кредитної політики, захисту довкілля.

Договір до Енергетичної хартії, підписаний у 1994 році за участю 30-ти країн (нині 50 учасників), передбачає режим найбільшого сприяння для інвесторів, відкритість, недискримінацію в торгівлі енергоресурсами, визнає принцип національного суверенітету на енергоресурси. Підписання договору надає суттєві митні пільги на експорт енергоресурсів. Особливо важливим є положення про транзит, надання національного режиму транзиту енергетичним товарам.

Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА) у частині регулювання інвестицій визначає національний режим і режим найбільшого сприяння, недискримінацію, заборону нав'язування обмежень (мінімальної експортної квоти, розмірів місцевих складників у готовій продукції, ліцензування, імпорту, валютного контролю, виняткових торгових вимог, національності менеджерів чи кількості національних кадрів). У межах НАФТА передбачено режим вільного переказу платежів всіх видів, визначено порядок регулювання суперечок (етапи консультацій і переговорів; створення умов для арбітражу відповідно до принципу рівності), а також порядок націоналізації на недискримінаційній основі з виплатою належної компенсації.

Метою низки двосторонніх угод про стимулювання («заохочення») і взаємний захист інвестицій є створення сприятливого інвестиційного «клімату» на основі національного режиму з певними вилученнями. На практиці застосовуються типові угоди, які окреслюють поняття інвестицій, включають зобов'язання сприятливого режиму, захисту іноземної власності, безперешкодного переказу доходів, розгляду суперечок у міжнародному арбітражі.

12.3. Регулювання багатостороннього науково-технічного і промислового співробітництва (НТПС)

До цього виду міжнародних економічних відносин належать: наукові, технічні й технологічні зв'язки; сприяння у виконанні окремих робіт, безпечно застосування досягнень науково-технічної революції, прямі коопераційні зв'язки, спільне виробництво, інвестиції у виробництво, об'єднання фінансових ресурсів для здійснення масштабних проектів.

Правову базу міжнародного НТПС складають договори і програми ООН, регіональні і двосторонні програми, протоколи і угоди, а також угоди про науково-виробничі об'єднання. В основу таких документів і угод покладено принципи свободи наукової творчості, співробітництва у сфері НДіДКР, розподілу сфер досліджень залежно від географічних, соціально-економічних, історичних факторів, рівноправність у зв'язках та еквівалентність і взаємність обміну результатами досліджень.

До основних форм досліджень зараховують: здійснення науково-дослідницьких і технологічних проектів; сприяння створенню організаційних форм підтримки НДіДКР та інновацій; обмін ученими, проведення спільних конференцій, симпозіумів і науково-технічних виставок; обмін науково-технічною документацією; підготовка кадрів; захист прав інтелектуальної власності.

З 1993 року в межах ЮНКТАД реалізується Програма науки і техніки з метою розвитку, а в межах ЮНЕСКО створено Міжнародну систему науково-технічної інформації (ЮНІСІСТ), програму «Людина і біосфера», у межах ФАО — «Програму оцінки світових рибних ресурсів», МАГАТЕ — «Програму Чорнобиль».

Активізується регіонально-галузеве співробітництво під егідою ООН у проведенні міжнародних конференцій: з народонаселення — 1974 рік, Делі; 1978 рік, Кенія; з водних ресурсів — 1977 рік, Мар-дель-Плата, Аргентина; з нових джерел енергії — 1981 рік, Найробі.

Простежується посилення регіонального співробітництва й у країнах, що розвиваються. Так, у межах Всеафриканського наукового і технічного союзу підготовлено Програму з використання досягнень науки і техніки для розвитку, у більшості країн створено інституціональні механізми для розробки науково-технічної політики, факультети наукових досліджень і проектно-конструкторських робіт у вищих навчальних закладах. Близько 150 дослідницьких центрів створено на Арабському Сході, у тому числі регіональний інформаційний центр у сфері науки і техніки.

Особливою активністю вирізняється міжнародне НТПС у межах ЄС у 80—90-х роках минулого сторіччя, коли Комісією ЄС було запропоновано нову науково-технічну стратегію, спеціальну програму «Брайт» (1984) для стимулювання фундаментальних досліджень у базових галузях промисловості. Розвиток НТПС здійснюється на приватномонополістичному, національному і макрорегіональному рівнях. Однією з найбільших програм у цій сфері є ЄВРИКА, за участю 24-х країн і країн ЄС. Цілями ЄВРИКА є об'єднання наукового потенціалу для здійснення спільних проектів, забезпечення інноваційного підходу в НДДКР країн Європи, створення умов для мінімізації витрат при здійсненні всеєвропейських проектів.

У країнах СНД згідно з Угодою про міждержавне науково-технічне співробітництво від 15 травня 1992 року створено Міждержавну науково-технічну раду з функціями узгодження пропозицій з напрямів НТС, вибору форм НТС, підготовки документів з розвитку НТС. У 1995 році укладено Угоду про створення єдиного науково-технологічного простору на основі технопарків, зон технологічної кооперації тощо.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що розуміють під міжнародною інвестиційною діяльністю?
2. Які види майнових цінностей охоплюють інвестиції?
3. У яких формах реалізуються інвестиції?
4. Які тенденції враховують при формуванні інвестиційної політики?
5. Що передбачає Угода з інвестиційних заходів, пов'язаних з торгівлею (ТРИМС)?
6. Що передбачає Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС)?
7. Які основні вимоги Угоди з питань прав інтелектуальної власності, пов'язаних з торгівлею (ТРИПС)?
8. Назвіть головні цілі багатосторонньої угоди з інвестицій (БУІ).
9. Що передбачає регулювання багатостороннього науково-технічного і промислового співробітництва?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Регулювання багатостороннього науково-технічного та промислового співробітництва.
2. Двосторонні міжнародні інвестиційні угоди: цілі та завдання.
3. Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (БАІГ): основні напрями діяльності.
4. Багатостороннє регулювання інвестиційної діяльності в межах регіональних економічних організацій.
5. Роль та значення прямих іноземних інвестицій у системі світових господарських зв'язків.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Міжнародна інвестиційна діяльність передбачає:*
  - 1.1. Імпорт капіталів у країну.
  - 1.2. Експорт капіталів однієї країни в іншу.
  - 1.3. Будь-яка діяльність країни.
  - 1.4. Усі відповіді правильні.
2. *У яких формах реалізуються іноземні інвестиції:*
  - 2.1. Дольової участі у новостворених підприємствах.
  - 2.2. Придбання часток участі в діючих підприємствах.
  - 2.3. Грошові кошти.
  - 2.4. Правильні відповіді 2.1 та 2.2.
3. *Інвестиційна політика регулюється:*
  - 3.1. Пакетом нормативних документів.
  - 3.2. Законодавчими актами.
  - 3.3. Міжнародними угодами.
  - 3.4. Правильні відповіді 3.1 та 3.3.
4. *У межах якої організації розроблено документ «Багатосторонні і регіональні інструменти для співробітництва по прямим закордонним інвестиціям»?*
  - 4.1. ОЕСР.
  - 4.2. ЮНСІТРАЛ.
  - 4.3. ООН.
  - 4.4. МЕК.
5. *Які методи стимулювання інвестицій застосовуються:*
  - 5.1. Правові.
  - 5.2. Політичні.
  - 5.3. Податкові.
  - 5.4. Усі відповіді правильні.

6. Основними питаннями інтегрального компромісного документа на основі документів СОТ (ТРИМС, ГАТС), ОЕСР (БУІ), НАФТА з режиму і гарантій для інвестицій є:

6.1. Співвідношення прав та обов'язків учасників інвестиційного процесу.

6.2. Обмеження частки участі іноземного інвестора.

6.3. Спеціальні стимули для іноземних інвесторів.

6.4. Усі відповіді правильні.

7. У якому році було підписано Багатосторонню угоду з інвестицій (БУІ):

7.1. 1994.

7.2. 1997.

7.3. 1998.

7.4. 1999.

8. Угода ТРИПС:

8.1. Встановлює мінімальний період захисту авторських прав.

8.2. Встановлює принципи і механізми врегулювання суперечок.

8.3. Дозволяє «відкривати» для інвесторів лише ті сектори, що вказані у переліку послуг.

8.4. Усі відповіді правильні.

9. Головними цілями багатосторонньої угоди з інвестицій (БУІ) є:

9.1. Встановлення стандартів режиму й захисту інвестицій.

9.2. Досягнення стандартів лібералізації на всіх етапах інвестиційної діяльності, застосування принципів національного режиму, недискримінації, транспарентності.

9.3. Розробка заходів щодо взаємовідносин з регіональними інтеграційними утвореннями;

9.4. Усі відповіді правильні.

10. Який документ було розроблено в межах ОЕСР:

10.1. Багатосторонні і регіональні інструменти для співробітництва по прямим закордонним інвестиціям.

10.2. Угода з питань прав інтелектуальної власності, пов'язаних з торгівлею.

10.3. Договір про патентну кооперацію.

10.4. Усі відповіді правильні.

11. Які організації займаються питаннями регулювання діяльності ТНК у галузі прямого інвестування?

11.1. ЮНКТАД.

11.2. ООН.

11.3. СОТ.

11.4. Правильні відповіді 11.2 та 11.4.

12. У 1965 році на основі Конвенції про порядок розв'язання інвестиційних суперечок між державами та зарубіжними особами при МБРР було створено?

- 12.1. Міжнародний центр із розв'язання інвестиційних суперечок.
- 12.2. Європейський центр із розв'язання інвестиційних суперечок.
- 12.3. Міжнародний інвестиційний комітет.
- 12.4. Усі відповіді правильні.

13. У якому році було підписано Договір до Енергетичної хартії?

- 13.1. 1989.
- 13.2. 1992.
- 13.3. 1994.
- 13.4. 1995.

14. У межах ЮНКТАД реалізується:

- 14.1. «Програма науки і техніки у цілях розвитку».
- 14.2. Міжнародна система науково-технічної інформації.
- 14.3. «Програма «Людина і біосфера».
- 14.4. «Програма Чорнобиль».

15. Особливою формою стимулювання інвестицій є:

- 15.1. Створення міжнародних організацій.
- 15.2. Створення спеціальних економічних зон.
- 15.3. Створення вільних економічних зон.
- 15.4. Усі відповіді правильні.

16. Який основний напрямок діяльності ГАТС?

- 16.1. Інвестування у сферу послуг.
- 16.2. Зобов'язує учасників СОТ встановлювати мінімальний період захисту авторських прав.
- 16.3. Інвестиції у промисловість.
- 16.4. Усі відповіді правильні.

17. В якому році при МБРР було створено Міжнародний центр із розв'язання інвестиційних суперечок?

- 17.1. 1962.
- 17.2. 1965.
- 17.3. 1967.
- 17.4. 1971.

18. У якому році було засновано Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (БАІГ)?

- 18.1. 1985.
- 18.2. 1987.
- 18.3. 1989.
- 18.4. 1990.

19. *Головними цілями багатосторонньої угоди з інвестицій (БУІ) є:*
- 19.1. Встановлення стандартів режиму та захисту інвестицій.
  - 19.2. Досягнення стандартів лібералізації на всіх етапах інвестиційної діяльності.
  - 19.3. Розробка заходів щодо взаємовідносин з регіональними інтеграційними утвореннями.
  - 19.4. Правильні відповіді 19.1 та 19.3.
20. *Які типові угоди застосовуються в практиці, які окреслюють поняття «інвестицій»?*
- 20.1. Про заборону нав'язування обмежень.
  - 20.2. Про виняткові торгові вимоги.
  - 20.3. Про визначений порядок регулювання суперечок.
  - 20.4. Усі відповіді правильні.
21. *З чого складається правова база міжнародного науково-технічного та промислового співробітництва (МНТПС)?*
- 21.1. Договори та програми ООН.
  - 21.2. Регіональні і двосторонні програми.
  - 21.3. Протоколи й угоди.
  - 21.4. Усі відповіді правильні.
22. *У межах яких міжнародних організацій реалізується Програма науки і техніки?*
- 22.1. ЮНКТАД і ЮНЕСКО.
  - 22.2. ВОІВ.
  - 22.3. ОЄСР.
  - 22.4. СОТ.
23. *У межах якої організації запропоновано нову науково-технічну стратегію, спеціальну програму «Брайт»?*
- 23.1. ЕКОСОР.
  - 23.2. ЕС.
  - 23.3. ВОІВ.
  - 23.4. ООН.
24. *Основними цілями об'єднання ЄВРІКА є:*
- 24.1. Об'єднання наукового потенціалу для здійснення спільних проєктів.
  - 24.2. Забезпечення інноваційного підходу у НДіДКР країн Європи.
  - 24.3. Створення умов для мінімізації витрат для здійснення всеєвропейських проєктів.
  - 24.4. Усі відповіді правильні.
25. *У якому році було укладено Угоду про створення єдиного науково-технологічного простору на основі технопарків?*
- 25.1. 1992.
  - 25.2. 1995.
  - 25.3. 1997.
  - 25.4. 2000.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Экономические и информационно-аналитические основы управления инвестиционными объектами: Монография / Под ред. К. В. Балдина. — М.: Издательство Московского психолого-социального института, 2004. — 296 с.
2. Міжнародна інвестиційна діяльність: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / [Л. В. Руденко... [та ін.]; за заг. ред. Л. В. Руденко.
3. Міжнародна інвестиційна діяльність: Навч. посібник / Сазонець І. Л., Джусов О. А., Сазонець О. М. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 156 с.
4. Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / [Д. Г. Лук'яненко, Б. В. Губський, О. М. Мозговий та ін.] // За ред. Д. Г. Лук'яненка. — К.: КНЕУ, 2003. — 387 с.

ТЕМА 13

РЕГІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАДДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Протилежною до глобалізації світового господарства тенденцією, яка простежується протягом останнього періоду, є тенденція до локалізації господарських зв'язків у межах макрорегіональних інтеграційних утворень. Розділ присвячено передумовам формування системи міждержавного макрорегіонального регулювання економічної політики та його ролі у світовій економіці. Проаналізовано діяльність регіональних економічних організацій системи ООН і регіональних економічних організацій Європи. Розкрито цілі та проблеми функціонування регіональних економічних організацій країн Східної, Центральної Європи та Азії.

13.1. Передумови формування системи міждержавного макрорегіонального регулювання економічної політики та його роль у світовій економіці

На сучасному етапі в межах макрорегіональних утворень здійснюється понад 60 % загального обсягу світової торгівлі, у тому числі в межах Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) — 23,7 %; Європейського Союзу (ЄС) — 22,8 %; Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА) — 7,9 %.

До основних чинників макрорегіональної інтеграції належать:

1) неспроможність багатосторонніх систем міждержавного регулювання світових господарських зв'язків (економічних організацій системи ООН, ГАТТ/СОТ та ін.) забезпечити розв'язання суперечностей між промислово розвиненими країнами та країнами, що розвиваються;

2) посилення відцентрових тенденцій в умовах розширення і лібералізації світових господарських зв'язків, яке ґрунтується на етноісторичній, екопсихологічній єдності населення країн, що проживає в межах окремих регіонів світу;

3) посилення суперечностей між суб'єктами світової економіки, особливо провідними країнами та країнами, що розвиваються;

4) прагнення до стабілізації розвитку національних економік в умовах глобальної нестабільності світової економіки.

Як наслідок, майже всі країни—члени СОТ є учасниками одного чи декількох макрорегіональних утворень. Саме тому в доповіді Генерального директора СОТ Р. Руджеро «Майбутній шлях: міжнародна торговельна політика у епоху СОТ» (листопад 1996 р.) висловлено занепокоєння щодо можливого зруйнування багатосторонньої системи наддержавного регулювання різних форм міждержавних економічних відносин макрорегіональними інтеграційними утвореннями. Для уникнення такої небезпеки запропоновано принцип «відкритого регіоналізму», який передбачає: відповідність регіональних зон преференційної торгівлі правовим нормам багатосторонньої системи; поширення лібералізації зв'язків між країнами — членами регіонального утворення на інші держави в ті самі строки і в аналогічних обсягах.

Розрізняють такі головні форми регіональної інтеграції:

1) зона вільної торгівлі (*free trade area — FTA*), у межах якої послаблено або відмінено обмеження на торгівлю при збереженні зовнішніх митних бар'єрів;

2) митний союз — англ. (*custom union*), який передбачає єдині митні тарифи на товари, що імпортуються ззовні країн—учасниць союзу (тобто заміну внутрішніх тарифів на єдині зовнішні);

3) спільний ринок — англ. (*common market*) — доповнення митного союзу вільним рухом капіталів, робочої сили, послуг;

4) економічне співробітництво — узгодження економічної політики з метою сталого розвитку; сприяння внутрішньорегіональній торгівлі; поступове створення спільного ринку або зони вільної торгівлі; застосування спільної стратегії з економічних чи соціальних питань;

5) економічний союз — співробітництво з розробки економічної політики і стратегії; координація промислової політики, регулювання приватного підприємництва, законодавства; вільне переміщення капіталів, товарів, робочої сили, послуг;

6) повна економічна інтеграція, яка передбачає уніфікацію та узгодження стратегії економічного розвитку, соціального розвитку, кредитно—грошової і податкової політики;

7) політична інтеграція, яка передбачає створення наднаціональних органів представницької, виконавчої та судової влади.

У діяльності регіональних економічних організацій чітко окреслено такі напрями:

— спільні погоджені дії із забезпечення сталого розвитку країн—учасниць, вільного переміщення капіталів, товарів, робочої сили;

— координація планів і перспектив розвитку базових галузей економіки;

- сприяння інвестиційній та інноваційній діяльності;
- розвиток підприємництва та захист прав власності та свободи провадження бізнесу.

Макрорегіональні системи економічного розвитку спираються на регіональні організації системи ООН; суто регіональні утворення та організації (ЄС, ОАГ, ОАЕ); регіональні банки і фонди розвитку. Останні можна вважати підґрунтям регіональних угруповань, без яких їх функціонування часто є декларативним (наприклад, СНД). Характерними рисами регіональних банків є їх спільні цілі (досягнення певного рівня інтеграції, економічної незалежності від зовнішніх впливів) та методи фінансування.

Участь у системі регіональних банків промислово розвинених країн охоплює діяльність:

- Міжамериканського банку розвитку (МБР, 1959) — 27 країн, що розвиваються, і 20 промислово розвинених;
- Африканського банку розвитку (1964) — 50 країн, що розвиваються, і 16 промислово розвинених країн;
- Азійського банку розвитку (1966) — 31 країна, що розвивається, і 14 промислово розвинених країн.

Незважаючи на регіоналізацію світових господарських зв'язків для країн, що розвиваються, зберігається стійка орієнтація на промислово розвинені країни при недостатньому рівні внутрішньорегіональної торгівлі. Так, серед 12-ти макрорегіональних угруповань країн, що розвиваються, у жодній обсяг обміну не перевищує 21 % загального обсягу; а в африканських країнах — лише 5 % при 95 % обсягу торгівлі з неафриканськими країнами. Лише в країнах Східної Азії частка внутрішньорегіональної торгівлі складає 35 %.

13.2. Регіональні економічні організації системи ООН

В межах Економічної і соціальної ради ООН (*Economic and Social Council — ECOSOR*) здійснює діяльність п'ять організацій (комісій) регіонального спрямування:

1) Європейська економічна комісія (ЄЕК), створена в 1947 році у складі 55-ти країн;

2) Економічна комісія для Латинської Америки і Карибського басейну (ЕКЛАК), створена в 1948 році у складі 55-ти країн;

3) Економічна комісія ООН для Азії і Тихого океану — ЕСКА-ТО, створена в 1947 році, 49 країн регіону;

4) Економічна і соціальна комісія ООН для Західної Азії — ЕСКЗА, створена в 1973 році, 13 країн (переважно арабського Близького Сходу);

5) Економічна комісія ООН для Африки — ЕКА, створена в 1958 році, у складі 53-х країн.

Цілі та завдання, структурна побудова незначно відрізняються, тому зупинимось на основних характеристиках діяльності ЄЕК ООН.

Економічна комісія для Європи, створена за рішенням ГА ООН, має статус постійного члена ООН. До складу входять 55 країн Європи, а також США, Канада, Ізраїль. Дозволяється участь у статусі спостерігачів чи консультантів будь-яким членам ООН, міжурядовим і міжнародним організаціям.

Основні цілі та завдання функціонування ЄЕК включають:

- 1) сприяння розвитку і зміцненню економічних зв'язків;
- 2) координацію науково-технічного і торговельно-економічного співробітництва;
- 3) співробітництво у сфері економічного прогнозування та планування, статистики, стандартизації та сертифікації, охорони довкілля, певних галузях економіки (енергетика, транспорт, сільське господарство);
- 4) збір, аналіз і розповсюдження статистичної інформації з технологічних та економічних питань.

До основних напрямів діяльності ЄЕК належать:

— співробітництво у визначенні внутрішньорегіональної торговельної політики, у тому числі розробка міжнародно-правових документів з питань торгової практики та заходів по їх виконанню, усунення торгових бар'єрів, застосування стандартів обміну електронними даними в торгівлі, науково-технічне і промислове співробітництво;

— співробітництво в сільському господарстві через вивчення Комітетом із сільському господарства проблем розвитку цієї галузі в несприятливих районах, стимулювання раціонального використання ґрунтів і водних ресурсів, енергопостачання сільського господарства, охорони довкілля; розробка та узгодження стандартів на продукцію (для прикладу, у структурі Комітету діють робочі групи зі статистики харчових продуктів, з білків, посівної картоплі та ін.);

— співробітництво в галузі транспорту і зв'язку, координація залізничного, автомобільного і водного транспорту через діяльність Комітету по внутрішньому транспорту (КВТ ЄЕК ООН). Комітетом і робочими групами розроблено 50 угод різного типу (про дорожні знаки і сигнали, перевезення особливо небезпечних вантажів, Митна конвенція про міжнародні перевезення та ін.);

— реалізація інвестиційних проектів;

— діяльність з охорони довкілля.

Структура органів управління ЄЕК включає вищий орган — пленарну сесію за участю представників урядів, яка визначає нап-

рями діяльності виконавчих органів комісії ЄЕК та її допоміжні органи, обслуговує Секретаріат ЄЕК, який є складовою частиною Секретаріату ООН, і до якого входять: 1) група з систем даних; 2) економічна довідкова служба; 3) відділ загального економічного аналізу; 4) відділ економічного аналізу і прогнозування; 5) галузеві відділи: торгівлі та техніки, енергетики, транспорту, довкілля і населених пунктів, сільського господарства і лісоматеріалів, статистики.

Допоміжні органи включають старших радників, комітети, робочі групи і Конференцію європейських статистиків.

Діяльність ЄЕК здійснюється за допомогою формування таких програм і прийняття рішень на двох рівнях:

1) допоміжні органи здійснюють розробку програм і спеціальних завдань, які визначаються урядами країн—учасниць;

2) ЄЕК затверджує програми і рекомендації після їх погодження спеціально створюваними робочими групами і нарадами експертів.

За час існування ЄЕК розроблено більше 100 документів—конвенцій, угод, значна кількість погоджених та затверджених стандартів і норм.

На сучасному етапі пріоритетними напрямками в діяльності стали:

— програма дій у галузі довкілля в Центральній і Східній Європі, програма захисту довкілля в Європі, загальноєвропейська стратегія з біологічного і ландшафтного розмаїття;

— захист довкілля, розвиток транспорту, розробка стандартів, у тому числі на сільськогосподарську продукцію, спрощення процедур міжнародної торгівлі;

— співпраця з перехідними економіками в межах Плану дій (лише за 1997 рік здійснено більше ста різних заходів) і з допомогою створеної координаційної групи з оперативної діяльності.

13.3. Регіональні економічні організації Західної Європи

Визначальною особливістю цих організацій є те, що вони створювалися у процесі еволюційного розвитку інтеграційних зв'язків і організаційно оформляли їх. На сьогодні можна говорити про оформлення 13-ти економічних організацій у Європі.

1. Європейський Союз — створений на основі Маастрихтського договору про ЄС (1992) главами держав—членів Європейського співтовариства, набув чинності з 1 листопада 1993 року. Є політико-економічним союзом для проведення спільної економічної, зовнішньої політики у сфері безпеки та соціального розвитку. Крім того, запроваджується єдине європейське громадянство, зростає роль

наднаціональних органів ЄС. Членами ЄС є 25 держав: (Австрія, Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція, Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія, Словенія, Кіпр, Мальта) із загальною чисельністю населення понад 378,5 млн осіб, сукупним обсягом ВВП — 4414 млрд дол. США (44 % загального обсягу ВВП країн ОЕСР), обсягами ВВП на одну особу — 13 594 дол. та 21 % обсягу світової торгівлі (США — 20 %).

Основою ЄС є Європейське співтовариство, запроваджене підписанням у 1957 році Римського договору, згідно з яким було створено Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) або Спільний ринок як об'єднання трьох юридично самостійних організацій: ЄЕС; Європейське об'єднання вугілля і сталі (1951 р., Паризький договір); Європейське об'єднання з атомної енергії (Євратом, 1957 р., Римський договір). З 1967 року ці об'єднання належать до юрисдикції однієї комісії та іменуються Європейським співтовариством.

Першочерговою сферою діяльності ЄЕС було вільне переміщення товарів, капіталів, робочої сили, узгодження транспортної політики. Перше зниження тарифів було проведено в 1959 році, а з 1968 року відбувся перехід на єдиний зовнішній тариф. У 1962 року розроблено єдину сільськогосподарську політику, яку сприяла зростанню продуктивності праці, скороченню імпорту та росту експорту субсидійованих ЄС товарів.

У 1979 році введено в дію Європейську валютну систему, якою передбачалися стабілізація валютних курсів, запровадження єдиних стандартів бухгалтерського обліку для сприяння інвестиційним процесам.

З 1987 року набув чинності Акт про створення єдиної Європи, яким спрощуються процедури прийняття рішень парламентом з питань оподаткування, імміграції та прав працюючих.

З 1999 року введено загальноєвропейську валюту, запроваджено проведення спільної політики безпеки, співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Органами управління ЄС є Європейська рада, Європейський парламент, Рада ЄС, Європейська комісія, Європейський суд.

Європейська рада у складі глав держав (урядів), представника Єврокомісії, міністрів закордонних справ визначає стратегічні напрями діяльності на своїх сесіях (двічі на рік).

Європарламент обирається на п'ятирічний термін у складі 626-ти депутатів від кожної з країн залежно від чисельності населення. Спільно з Європейською радою визначає стратегію розвитку

ЄС (у випадку розбіжностей компроміс досягається за допомогою узгоджувальної комісії). Діяльність парламенту та його органів (постійних комітетів, підкомітетів, тимчасових комітетів) скеровується бюро у складі голови і 14-ти заступників.

Рада ЄС (Рада міністрів) включає міністрів країн—членів, несе відповідальність за прийняття основних політичних рішень на основі пропозицій Європейської комісії.

Єврокомісія — це виконавчий орган, уповноважений контролювати правильність застосування положень Договору, розробку і проведення політики ЄС.

Європейський суд є вищим апеляційним Судом ЄС щодо дотримання положень Договору країнами—учасниками.

Процес прийняття та виконання рішень в ЄС включає такі етапи: підготовку пропозицій Єврокомісією; розгляд пропозицій Європарламентом; прийняття остаточного рішення Радою міністрів; виконання рішень Єврокомісією. Крім того, Європарламент спільно з Радою ЄС і Єврокомісією приймає постанови, директиви та рішення, дає рекомендації.

Постанови мають загальне застосування прямої дії і замінюють відповідні елементи національних законодавств країн.

Директиви є обов'язковими для певних держав стосовно цілей, які повинні досягатися, причому форми і методи досягнення визначаються національними урядами. Рішення теж є обов'язковими, стосуються конкретних питань і країн, яким адресовані. На противагу їм рекомендації стосуються загальних тенденцій і не мають обов'язкової сили.

До структури ЄС належать також: Рахункова палата (15 членів) з функцією фінансового контролю за діяльністю органів ЄС; Економічний і соціальний комітет (222 члени, які представляють інтереси працедавців; робітників; фермерів; споживачів та ін.); Управління з удосконалення внутрішнього ринку; Європейський валютний інститут і Європейський центральний банк; Європейське агентство з охорони здоров'я та праці; Європейське агентство з охорони довкілля та ін.

Фінансовою інституцією ЄС є Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), створений у 1958 році відповідно до Римського договору. Учасниками ЄІБ є 14 країн (за винятком Франції). Головне завдання ЄІБ — неприбуткова діяльність з надання позик і гарантій для полегшення фінансування проектів у недостатньо розвинених районах; модернізації чи конверсії підприємств; розвитку підприємництва; реалізації проектів, які мають значення для декількох країн. У межах ЄІБ функціонують: Європейський інвестиційний фонд (створений у 1994) для надання гарантій фінансування транс-

європейських транспортних, комунікаційних, енергетичних мереж; розвитку малого та середнього підприємництва; Тимчасовий Единбурзький фонд кредитування (1992) для сприяння фінансуванню створення капітальної інфраструктури.

2. Європейська асоціація вільної торгівлі (*European Free Trade Association*) — створена в 1960 році після підписання Конвенції про її створення у складі одинадцяти країн, сім з яких пізніше вийшли з неї і ввійшли до ЄС. Сьогодні учасниками ЄАВТ є чотири країни (Швейцарія, Норвегія, Ісландія і Ліхтенштейн). У торгівлі між членами ЄАВТ відмінено всі мита при збереженні зовнішніх митних тарифів. Керівними органами є Рада, постійні комітети і Секретаріат.

3. У 1992 році для врегулювання проблем, пов'язаних з усуненням бар'єрів торгівлі, руху капіталів, людських ресурсів, узгодження політики у сфері економіки, інноваційної діяльності, охорони довкілля, соціальних питань, а також створення правової системи для реалізації загальних норм і правил підписано Угоду про Європейський економічний простір (ЄЕП). Учасники — 12 країн ЄС і сім країн ЄАВТ — уклали низку двосторонніх угод про імпорт сільськогосподарської продукції, рибальство (між ЄС і Норвегією, ЄС та Ісландією), про спрощення прикордонного контролю та політичний діалог. Угода набула чинності з 1996 року і застосовується вісімнадцятьма країнами (крім Швейцарії).

Керівництво ЄЕП здійснюється Радою ЄЕП та Об'єднаним комітетом ЄЕП (оперативне управління), а також дорадчими органами (консультативним комітетом ЄЕП і об'єднаним парламентським комітетом) та інституційними органами (Контрольним відомством, судом, постійним комітетом держав ЕАВТ і секретаріатом).

4. Рада країн Балтійського моря — (РКБМ) (*Council of Baltic Sea States — CBSS*) — створена в 1992 році для координації діяльності країн Балтійського регіону в окремих галузях (енергетика, економічна і технічна допомога, транспорт і зв'язок, туризм та інформація, охорона довкілля), а також надання допомоги країнам СНД і Грузії, Польщі та Угорщині. Учасниками є Російська Федерація, країни Балтії, а також ФРН, Данія, Ісландія, Норвегія, Польща, Фінляндія, Швеція.

5. Європейська конференція міністрів транспорту — ЄКМТ (*European Conference of Ministers of Transport — ECMT*) — належить до галузевих наддержавних регіональних організацій Західної Європи. Створена в 1953 році за участю міністрів транспорту 31-ї держави та шести асоційованих членів і п'яти країн-спостерігачів. Мета діяльності — сприяння розвитку внутрішньоевропейських

транспортних сполучень, координація заходів міжнародних організацій у сфері транспорту на території Європи.

Вищим органом є Рада міністрів ЄКМТ, організаційно-виконавчу роботу здійснює секретаріат (відділ транспортної політики, економічних досліджень і документації; адміністративний відділ).

Основними завданнями ЄКМТ є: розробка напрямів розвитку транспортної інфраструктури, вирішення конкретних проблем наземного транспорту, включаючи міські перевезення, безпеку руху.

З 1995 року Радою міністрів ЄКМТ прийнято рішення про розробку концепції всеєвропейської транспортної політики, гармонізацію транспортних норм (безпеки руху і довілля, технічних норм, раціоналізації транспортних перевезень). Окремим напрямом є інтеграція постсоціалістичних країн у європейський транспортний ринок здійснення заходів щодо модернізації інфраструктури, усунення перешкод для руху товарів).

6. Європейська конференція цивільної авіації (ЄКЦА) створена в 1955 році за підтримки Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) та Ради Європи у складі 33-х членів. Основними напрямками діяльності є розвиток системи контролю за повітряними перевезеннями, систем аеронавігації, сприяння розвитку інфраструктури аеропортів, співробітництво з ЄС, Європейським комітетом з використання повітряно-космічного простору НАТО, розробка стратегії гармонізації та інтеграції систем аеронавігаційного контролю.

7. Європейська організація з безпеки повітряної навігації — Євроконтроль — створена в 1963 році на основі підписаної в 1960 році. Міжнародної конвенції про співробітництво в забезпеченні повітряної навігації.

8. Європейське космічне агентство (ЕКА) — створене в 1980 році на основі Конвенції 1975 року, шляхом злиття Європейської організації космічних досліджень і Європейської організації з розробки ракет-носіїв. До складу входить 14 держав.

9. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), створений у 1990 році, функціонує з 1991 року. Засновниками були 40 країн, нинішня кількість учасників — 57. Головна мета — здійснення операцій у Центральній та Східній Європі для підтримки переходу до ринкової економіки.

До складу ЄБРР входять: 1) Балтійський спеціальний інвестиційний фонд; 2) Балтійський спеціальний фонд технічної допомоги; 3) Російський спеціальний фонд малого бізнесу; 4) Російський спеціальний фонд технічного сприяння.

13.4. Регіональні економічні організації країн Східної і Центральної Європи та Азії

До міжнародних організацій цієї групи належать економічні організації, утворені за участю країн колишнього СРСР і, частково, країн Східної та Центральної Європи, а саме:

- 1) Співдружність Незалежних Держав (СНД) — створена в 1991 році за участю 12-и країн;
- 2) Організація економічного співробітництва (ОЕСР) — створена в 1985 році за участю десяти країн;
- 3) Організація Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС) — створена в 1992 році (11 країн) та Чорноморський банк торгівлі і розвитку — 1994 році (11 країн);
- 4) Міжнародний банк економічного співробітництва (МБЕС) — створений у 1963 році за участю дев'яти країн;
- 5) Міжнародний інвестиційний банк (МІБ) — створений у 1970 році за участю 11 країн;
- 6) ГУАМ — створення завершено в 2000 році за участю чотири країн.

Перша із зазначених організацій СНД, створена у 1991 р., з метою сприяння в політичній, економічній, соціальній і культурній сферах, економічного та соціального розвитку країн—учасниць. Членами є 12 країн-республік колишнього СРСР, за винятком Балтії.

У 1993 році в межах СНД підписано Угоду про створення Економічного союзу (ЕС), завданнями якого визначено:

- вільне переміщення товарів, капіталів, послуг, робочої сили;
- проведення погодженої політики у сфері грошово-кредитних, валютних відносин, бюджетних і податкових питань;
- стимулювання підприємницької та інвестиційної діяльності, прямих зв'язків та виробничої кооперації;
- узгодження господарського законодавства.

Країни—учасниці СНД у співпраці керуються такими міжнародно визнаними правовими нормами:

- невтручання у внутрішні справи;
- мирне розв'язання суперечок і незастосування будь-яких видів економічного тиску;
- відповідальність за взяті зобов'язання;
- виключення будь-якої дискримінації по відношенню до юридичних і фізичних осіб країн—учасниць;
- проведення консультацій з метою координації дій у випадках економічної агресії проти однієї з країн.

Головні цілі Економічного Союзу:

- формування умов сталого розвитку економік;

- поетапне створення спільного економічного простору;
- створення рівних умов та гарантій для господарюючих об'єктів;
- спільне здійснення економічних проектів;
- вирішення екологічних проблем, ліквідація наслідків катастроф тощо.

Передбачалося, що діяльність ЕС буде здійснюватися через:

- 1) Міждержавну асоціацію вільної торгівлі;
- 2) Митний союз;
- 3) спільний ринок товарів, послуг, капіталу, робочої сили;
- 4) валютний (грошовий) союз.

У межах першого етапу були поставлені такі завдання: усунення кількісних обмежень, зниження митних тарифів; гармонізація митного законодавства; спрощення митних процедур, уніфікація митного законодавства; недопущення несанкціонованого експорту у треті країни. У майбутньому планувалося створення Митного союзу із встановленням єдиного зовнішнього тарифу та координації торговельної політики щодо країн, які не братимуть участь у Договорі.

У 1994 році підписано Угоду про створення зони вільної торгівлі з метою поетапного скорочення митних та інших зборів і створення Митного союзу.

У 1995 році укладено угоди про митний союз між Російською Федерацією, Республікою Білорусь і Республікою Казахстан.

29 березня 1996 року підписано договір про поглиблення інтеграції в економічній та гуманітарній галузях між Російською Федерацією, Республікою Білорусь, Казахстаном і Киргизією, стратегічною метою якого є створення співтовариства інтегрованих держав. Головними цілями цього утворення визначено: 1) покращення рівня життя, досягнення соціального прогресу, запровадження мінімальних стандартів соціального захисту; 2) формування єдиного економічного простору, у тому числі умов вільного переміщення факторів виробництва, єдиних транспортних, інформаційних, енергетичних мереж; 3) гармонізація законодавства; 4) спільна охорона зовнішніх кордонів, узгодження зовнішньої політики.

2 квітня 1996 році підписано Договір про утворення Співтовариства Білорусії і Росії, яким завершилося формування на території країн СНД біполярної структури: Митного союзу «союзу чотирьох» та Вірменія і, з іншого боку, ГУАМ, яке об'єднує країни з неантагоністичними інтересами.

22 квітня 2005 року у Кишиневі відбувся черговий саміт глав держав ГУАМ за участю президентів Республіки Азербайджан, Грузії, Республіки Молдова й України. Як гості у саміті взяли участь президенти Литви та Румунії, представник Державного де-

партаменту США та Генеральний секретар ОБСЄ. Саміт відбувався в присутності представників дипломатичного корпусу та засобів масової інформації. Попри те, що в Кишиневі зустрічалися чотири країни, назва об'єднання все ще містила п'ять букв. Однак, уже за декілька тижнів після саміту Узбекистан офіційно повідомив про свій вихід з організації, чим було остаточно покладено край концепції ГУАМ як пострадянського ситуативного альянсу та підтверджено новий характер ГУАМ.

Учасники Кишинівського саміту зауважили зростаючу роль регіонального співробітництва в загальноєвропейських процесах, наголосили на необхідності розвитку демократичних процесів, зокрема інститутів громадянського суспільства в країнах ГУАМ, що сприятиме створенню простору стабільності і безпеки, поглибленню інтеграційних зв'язків з ЄС.

Учасники саміту підкреслили важливість взаємодії у зміцненні економічного, енергетичного, транспортного та інформаційного складників безпеки держав ГУАМ, а також висловили спільну зацікавленість у максимально ефективному використанні переваг географічного розташування країн. У цьому аспекті було наголошено, що реалізація Угоди про створення зони вільної торгівлі ГУАМ є одним з першочергових завдань на найближчу перспективу. Сторони домовилися активізувати енергетичне співробітництво в рамках ГУАМ, спрямоване на реалізацію спільних енергетичних програм і проєктів на основі їхньої комерційної рентабельності, зокрема стосовно транспортування енергоресурсів Каспійського регіону на європейський енергетичний ринок з використанням територій держав—учасників об'єднання.

13.5. Регіональні економічні організації Америки

До регіональних економічних організацій Америки належать: Організація американських держав, Міжамериканський банк розвитку, Міжамериканська інвестиційна корпорація, Латиноамериканська економічна система, Латиноамериканська асоціація інтеграції, Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок, Карибський банк розвитку, Організація східнокарибських держав, Північноамериканська зона вільної торгівлі, Південний спільний ринок, Андська група, Центральнаамериканський спільний ринок, Центральнаамериканський банк економічної інтеграції, Латиноамериканська організація з енергетики. Нижче зупинимося на характеристиках тих організацій, які відіграють найвагомішу роль в інтеграційних процесах на Американському континенті.

Організація американських держав (ОАД) — міжнародна організація Західної півкулі Землі. ОАД створено 30 квітня 1948 року на ІХ Міжамериканській конференції у м. Боготі (Колумбія), де було підписано Статут організації. ОАД створено на основі Панамериканського союзу, який існував з 1890 року.

На сучасному етапі ОАД об'єднує 34 держави: Антигуа і Барбуда, Аргентина, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Болівія, Бразилія, Венесуела, Гаїті, Гайана, Гватемала, Гондурас, Гренада, Домініканська Республіка, Еквадор, Канада, Колумбія, Коста-Ріка, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Сальвадор, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, США, Суринам, Тринідад і Тобаго, Уругвай, Чилі і Ямайка. До 1962 року членом організації була Куба.

У 1971 році створено інститут постійних спостерігачів при ОАД. Своїх представників акредитують 24 держави Європи, Америки та Азії, у тому числі з травня 1994 року — Україна.

Статутні цілі організації визначені як: підтримання миру і безпеки на континенті; мирне врегулювання спірних питань між державами—членами; організація спільних дій проти агресії; розв'язання загальними зусиллями держав—членів політичних, економічних, правових проблем; сприяння соціальному, економічному, культурному розвитку країн—учасниць організації.

Принципи діяльності і структура ОАД визначені Статутом 1948 р. (набув чинності 13 грудня 1951 р.), в основу якого було покладено Міжамериканський договір про взаємодопомогу 1947 року. Проте невдоволення латиноамериканських країн непомірною активізацією військово-політичної діяльності організації призвело в середині 60-х років минулого сторіччя до перегляду Статуту ОАД. На ІІІ Надзвичайній міжамериканській конференції (Буенос-Айрес, 1967 р.) було підписано «Протокол Буенос-Айреса» (набув чинності 27 лютого 1970 р.), який доповнив стару редакцію статуту положеннями про посилення соціально-економічної діяльності організації, рівноправне співробітництво, інтеграцію та вніс зміни до структури ОАД.

Згодом, у 1985 році, Статут ОАД було доповнено «Протоколом Картахени», яким визначено концепцію комплексного розвитку, що передбачала ідеологічний плюралізм, заборону економічної агресії, підтримання демократії. У 1992 році підписано «Протокол Вашингтона», що визначав порядок призупинення членства держави у випадку силового відсторонення в ній від влади демократично обраного уряду. У 1993 році Статут доповнено «Протоколом Манагуа», згідно з яким створено Міжамериканську раду з комплексного розвитку з метою забезпечення кращої координації та ефективності програм з боротьби з бідністю.

Вищим органом ОАД є Генеральна Асамблея (ГА), яка визначає загальну політику організації, структуру та функції органів ОАД, затверджує програми та бюджет. Сесії ГА проводяться щорічно в країнах—учасниках ОАД по чергово. Рішення ГА приймаються більшістю голосів, за винятком тих випадків, коли згідно з Статутом для прийняття рішень вимагається дві третини голосів. Консультативна нарада міністрів закордонних справ скликається для розгляду особливо важливих питань. При цьому форумі функціонує Консультативний комітет оборони, який складається з вищих військових представників держав—членів ОАД. Діяльність Міжамериканської економічної і соціальної ради спрямована на забезпечення розвитку економічної співпраці між державами—членами. Міжамериканська рада з питань освіти, науки і культури займається питаннями активізації співробітництва і обмінів у сфері освіти, науки, культури.

Міжамериканський правовий комітет, який розміщується в Ріо-де-Жанейро (Бразилія), діє як консультативний орган з юридичних питань, сприяє розвитку і кодифікації міжнародного права, вивчає правові проблеми ОАД. Міжнародна комісія з прав людини також виконує функції консультативного органу ОАД (Вашингтон), її діяльність сприяє дотриманню й захисту прав людини в державах-учасниках.

У межах ОАД створено шість спеціалізованих установ, які діють на основі багатосторонніх міжурядових угод: Панамериканська організація охорони здоров'я (Вашингтон), Міжамериканський дитячий інститут (Монтевідео); Міжамериканська комісія жінок (Вашингтон), Панамериканський інститут історії і географії (Мехіко), Міжамериканський інститут з питань індійського населення (Мехіко), Міжамериканський інститут сільськогосподарського співробітництва (Сан-Хосе, Коста-Ріка).

У структурі ОАД діє Міжамериканська рада оборони, яка займається плануванням колективної оборони континенту. У 1986 році створено Міжамериканський комітет з боротьби з розповсюдженням наркотиків.

З ОАД співпрацює Міжамериканський банк розвитку, а також Міжамериканська комісія з телебачення і Панамериканський фонд розвитку.

Бюджет ОАД складається зі щорічних внесків держав—учасниць (понад 60 % загального обсягу бюджетних коштів вносять США). Місцезоташування основних органів ОАД — Вашингтон.

Північноамериканська зона вільної торгівлі (*North American Free Trade Area* — НАФТА), створена в січні 1994 року США, Канадою і Мексикою, вважається найрозвиненішим інтеграційним угрупованням. НАФТА є найбільшою у світі регіональною зоною

вільної торгівлі, яка об'єднує близько 406 млн осіб, сукупний валовий продукт — 10,3 трлн дол. США. Створення зони вільної торгівлі вупівнічноамериканському регіоні було зумовлено такими чинниками:

- географічним розташуванням країн—учасниць і взаємодоповненням структур національних економік;

- міцними торговельними зв'язками між країнами і виробничою кооперацією;

- зростанням у Канаді та Мексиці кількості підприємств, підконтрольних американським ТНК, впливу канадських ТНК у США, а також посиленням позицій ЄС, Японії та нових індустріальних країн на світовому ринку.

Масштаби економічних взаємозв'язків США, Канади та Мексики на основі взаємної торгівлі характеризуються такими показниками: у США реалізується близько 80 % канадського експорту (20 % ВВП Канади), частка США у загальному обсязі прямих зарубіжних інвестицій в Канаді становить понад 75 %, у Мексиці — 60 %, товари із США складають 65 % обсягу мексиканського імпорту, а в США спрямовується близько 70 % обсягу експорту Мексики.

Угода про створення НАФТА забезпечує регулювання різних аспектів підприємницької діяльності в Північній Америці: інвестиції, гарантії, послуги, права інтелектуальної власності, державні закупівлі, заходи щодо дотримання стандартів, тимчасовий в'їзд для бізнесменів, розв'язання суперечок.

Основними положеннями угоди НАФТА є:

- скасування до 2010 року всіх митних платежів на товари, якими торгують країни—учасниці;

- поетапне скасування значної кількості нетарифних бар'єрів у торгівлі товарами та послугами;

- пом'якшення режиму для північноамериканських капіталовкладень у Мексиці;

- лібералізація діяльності американських і канадських банків на фінансовому ринку Мексики;

- захист північноамериканського ринку від експансії азійських та європейських компаній, які уникають сплати американських мит шляхом реекспорту своїх товарів у США через Мексику;

- створення американсько-канадської арбітражної комісії.

Таким чином, угода про створення НАФТА передбачає, що країни—учасниці збережуть національні митні тарифи в торгівлі з третіми країнами, а у взаємній торгівлі цієї економічної зони після перехідного періоду (10—15 років) відбуватиметься вільний обіг товарів у результаті скасування всіх тарифних і нетарифних бар'єрів. Крім цього, угода сприяє покращанню умов торгівлі по-

слугами, встановленню справедливих правил для взаємних інвестицій і здійснення державних закупівель, створення механізму врегулювання суперечок. Поряд з усуненням тарифів та інших протекціоністських бар'єрів НАФТА обмежує торгівлю деякими товарами та інвестування в певних секторах економіки, які є чутливими до іноземної конкуренції (сільське господарство, енергетика, автомобільна і текстильна промисловість). Поетапне зниження митних тарифів у межах НАФТА відбувається виходячи з базових ставок станом на 1 липня 1991 року.

Разом з тим, НАФТА містить винятки з режиму вільних економічних відносин. Наприклад, зберігається право Мексики на заборону іноземної діяльності в нафтовій промисловості, право Канади на захист окремих секторів інформації (радіомовлення, виробництво кінофільмів, книг), право США на підтримку внутрішніх цін і збереження системи закупівлі сільськогосподарських товарів.

Створення НАФТА було першим етапом реалізації моделі неоліберального управління глобальною економікою і, з одного боку, відбувалося під тиском американських ТНК, з другого боку, — стало відповіддю на посилення регіональної інтеграції в Європі, Південно-Східній Азії, в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Наступним етапом інтеграційних процесів Північної та Південної Америки вважається ведення переговорів про створення Панамериканської зони вільної торгівлі — ФТАА (*Free Trade Area of Americas*). У Заключній заяві самміту в м. Квебеку в квітні 2001 року президенти країн — учасниць дійшли згоди щодо:

— уведення принципу демократичності для участі та діяльності у ФТАА;

— фіксації травня 2002 року як дати початку переговорів, січня—грудня 2005 року як терміну завершення переговорів та ратифікації угоди національними парламентами;

— підготовки «міжамериканської демократичної хартії» в межах ОАД з метою захисту представницької демократії;

— підтримки зусиль для зміцнення міжамериканської системи захисту прав людини, боротьби з корупцією, гарантування незалежності судової системи та ін.

Проте багато політичних діячів майбутніх країн—учасниць ФТАА критикують план США щодо інтеграції з Латинською Америкою. Так, у документі «Консенсус Буенос-Айреса» (1997) пропонується спочатку подолати митні бар'єри між самими латиноамериканськими країнами і тільки потім інтегруватися з НАФТА, а також створити механізм регулювання портфельних зарубіжних інвестицій, які негативно впливають на розвиток латиноамериканської економіки з погляду політиків та економістів.

13.6. Регіональні економічні організації Африки

До регіональних економічних організацій держав Африки належать: Організація африканської єдності; Митний і економічний союз Центральної Африки; Банк розвитку держав Центральної Африки; Економічне співтовариство держав Західної Африки; Південно-африканське співтовариство розвитку; Спільний ринок Східної і Південної Африки; Західноафриканський банк розвитку; Африканський банк розвитку; Африканський фонд розвитку; Східноафриканський банк розвитку; Арабський банк економічного розвитку Африки. Розглянемо дві організації, які є найбільшими за кількістю країн—учасниць.

Організація африканської єдності (ОАЄ) створена в 1963 році за участю 53-х країн. Окрім політичних цілей, створення ОАЄ передбачає співпрацю та координацію діяльності в різних сферах економіки, у тому числі транспорті і зв'язку, науці і техніці, продовольчому забезпеченні.

Держави—учасниці ОАЄ уклали Договір про Африканське Економічне Співтовариство (1991), який передбачає, що його створення буде відбуватися в шість етапів упродовж 34-х років. Основними цілями Африканського Економічного Співтовариства визначено сприяння економічному, соціальному і культурному розвитку та інтеграції економіки африканських країн, координація та узгодження політики різних африканських економічних об'єднань.

Діяльність ОАЄ спрямована на реалізацію міждержавного співробітництва, узгодження політики та інтеграцію програм розвитку економіки, а також на вирішення політичних завдань і реалізацію принципів ОАЄ.

Африканський банк розвитку (АфБР) засновано в 1964 році як міждержавний регіональний банківський інститут, що надає кредити за субсидованими відсотковими ставками африканським країнам для виконання проектів національного і регіонального розвитку. До складу Банку входять 77 держав. Найбільшими африканськими країнами—учасницями є Нігерія, Алжир, Лівія, Марокко, Південноафриканська Республіка, Єгипет, Демократична Республіка Конго. Серед позарегіональних учасників — Австрія, Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Данія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція, США, Аргентина, Бразилія, Канада, Японія.

До основних напрямів і завдань діяльності АфБР належать:

— фінансування регіональних транскордонних проектів розвитку і участь в оборудках типу «будівництво — експлуатація — пе-

редача іншому власнику», особливо при спорудженні платних автотрас і електростанцій;

- розробка стратегії розвитку економіки африканських країн;
- фінансова і технічна допомога у виборі об'єктів для фінансування, підготовці до них проектно-кошторисної документації, надання технологій на пільгових умовах;
- здійснення операцій зниження боргових зобов'язань африканських країн-дебіторів;
- фінансування неприбуткових проектів розвитку соціальної сфери.

За участю АфБР розроблено і реалізовано програму кредитування малих виробничих підприємств у сільськогосподарській галузі, здійснюються проекти підтримки малого і середнього бізнесу приватного сектору (Алжир), надано 55 млн дол. США на розвиток економіки Бурунді, 82 млн дол. США на модернізацію залізниць у Марокко, 23 млн дол. США на розвиток системи водопостачання і розвиток освіти в Замбії. Найчастіше підтримуються проекти компаній, акції яких вважаються надійними і які представляють конкурентоспроможні економіки. Таким чином, більшість регіональних членів цієї організації не може претендувати на кредити. З 53-х африканських країн—учасниць лише 14 фактично можуть одержувати кредити в АфБР, який надає їх майже за комерційними процентними ставками. Інші 39 країн обмежені в позиках і реально їх кредитує на пільгових умовах Африканський фонд розвитку.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Які причини зумовлюють регіональну економічну інтеграцію?
2. У чому сутність принципу «відкритого регіоналізму»?
3. При якій формі регіональної інтеграції відсутні обмеження на переміщення всіх факторів виробництва?
4. Порівняйте ступінь взаємозв'язку, що виникає між країнами при регіональній інтеграції в таких формах: зона вільної торгівлі, економічне співробітництво.
5. У яких напрямках здійснюється діяльність регіональних економічних організацій?
6. Яка роль регіональних банків і фондів розвитку в діяльності регіональних економічних організацій?
7. Які регіональні економічні організації діють у межах Економічної та соціальної ради ООН?
8. Які основні напрями діяльності Європейської економічної комісії?
9. Діяльність яких організацій передувала створенню Європейського Союзу?

10. Назвіть основні етапи економічної інтеграції європейських країн в ЄС.
11. Охарактеризуйте повноваження основних органів управління ЄС.
12. Які економічні організації діють у Західній Європі?
13. Які проекти фінансує Європейський інвестиційний банк?
14. До завдань якої організації належать розробка транспортної політики?
15. З якою метою створено Раду країн Балтійського моря?
16. Яка форма регіональної інтеграції покладена в основу СНД?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Сучасні тенденції світових інтеграційних процесів.
2. Вплив багатостороннього регіонального регулювання на економічний розвиток країн, що розвиваються.
3. Діяльність Економічної комісії ООН у країнах Латинської Америки і Карибського басейну.
4. Діяльність Економічної і соціальної комісії ООН у країнах Азії та Тихого океану.
5. Організація Чорноморського економічного співробітництва: основні завдання та перспективи розвитку.
6. Роль регіональних економічних організацій у регулюванні економічних відносин країн Центральної та Латинської Америки і Карибського басейну.
7. Регіональне співробітництво країн Азії та Тихого океану в межах економічних угруповань.
8. Економічне співробітництво арабських країн у регіональних організаціях.
9. Міжнародний інвестиційний банк: цілі, завдання, основні напрями діяльності.
10. Міжнародний банк економічного співробітництва: головні цілі, основні завдання та напрями діяльності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Яка форма регіональної інтеграції передбачає єдині тарифи на продукцію, що імпортується з країн, які не є учасниками регіонального угруповання?*
  - 1.1. Митний союз.
  - 1.2. Економічний союз.
  - 1.3. Спільний ринок.
  - 1.4. Економічне співробітництво.
2. *До спеціалізованих регіональних організацій системи ООН належать:*
  - 2.1. Економічна та соціальна комісія для Азії та Тихого океану.
  - 2.2. Економічна комісія для Африки.
  - 2.3. Економічна та соціальна рада ООН.
  - 2.4. Правильні відповіді 2.1 і 2.2.

3. Назвіть основні напрями діяльності регіональних економічних організацій:

3.1. Підтримка міжнародного миру і безпеки за допомогою мирного врегулювання суперечок.

3.2. Забезпечення стійких темпів зростання, вільного руху товарів і капіталів.

3.3. Здійснення системи контролю за нерозповсюдженням ядерної зброї.

3.4. Координація планів і перспектив розвитку найважливіших сфер економіки (промисловості, сільського господарства, фінансів, транспорту).

4. Для якої форми регіональної інтеграції характерним є скасування обмежень на торгівлю в межах угруповання при збереженні зовнішніх митних тарифів?

4.1. Митного союзу.

4.2. Спільного ринку.

4.3. Зони вільної торгівлі.

4.4. Економічного співробітництва.

5. Назвіть регіональний банк, який кредитує переважно підприємства приватного сектору:

5.1. Міжамериканський банк розвитку.

5.2. Африканський банк розвитку.

5.3. Міжнародний банк реконструкції та розвитку.

5.4. Азійський банк розвитку.

6. Яка країна не є членом Співдружності Незалежних Держав?

6.1. Азербайджан.

6.2. Вірменія.

6.3. Молдова.

6.4. Грузія.

7. У якому році було укладено Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав?

7.1. 1989.

7.2. 1991.

7.3. 1992.

7.4. 1993.

8. Яка держава не підписала Статут Співдружності Незалежних Держав?

8.1. Росія.

8.2. Україна.

8.3. Білорусія.

8.4. Казахстан.

9. Які органи СНД працюють в Україні?

9.1. Виконавчий Секретаріат.

9.2. Економічний суд СНД.

9.3. Робоча група Міждержавної науково-технічної ради.

9.4. Правильні відповіді 9.3 і 9.4.

10. Якою є українська частка фінансування СНД?

10.1. 14 %.

10.2. 24 %.

10.3. 30 %.

10.4. 5 %.

11. Вищим органом СНД є:

11.1. Рада глав держав.

11.2. Рада глав урядів.

11.3. Рада міністрів закордонних справ.

11.4. Виконавчий Секретаріат.

12. До компетенції Координаційно-консультативного комітету СНД входить:

12.1. Координація співробітництва органів виконавчої влади держав—членів в економічній, соціальній, військовій та інших галузях.

12.2. Координація зовнішньополітичної діяльності країн—членів.

12.3. Розробка пропозицій з питань співробітництва в політичній, економічній та інших галузях.

12.4. Правильні відповіді 12.3 і 12.4.

13. До субрегіональних угруповань у межах СНД належать:

13.1. Організація Чорноморського економічного співробітництва.

13.2. Митний союз.

13.3. ГУАМ.

13.4. Правильні відповіді 13.2 і 13.3.

14. Яка з держав має статус спостерігача в Організації Чорноморського економічного співробітництва?

14.1. Албанія.

14.2. Вірменія.

14.3. Болгарія.

14.4. Словаччина.

15. Які напрями подальшої діяльності ОЧЕС співробітництва визначені в Декларації Ялтинського самміту?

15.1. Створення зони вільної торгівлі.

15.2. Поглиблення інтеграції в економічній і гуманітарній галузях між Росією, Білоруссю, Казахстаном, Киргизстаном.

15.3. Лібералізація та гармонізація режимів зовнішньої торгівлі з подальшим приєднанням усіх членів ОЧЕС до ВТО.

15.4. Правильні відповіді 15.1 і 15.4.

16. У якому місті розташовується штаб-квартира ОЧЕС?

- 16.1. Київ.
- 16.2. Стамбул.
- 16.3. Бухарест.
- 16.4. Софія.

17. Головним виконавчим органом ОЧЕС є:

- 17.1. Рада міністрів закордонних справ.
- 17.2. Постійний міжнародний Секретаріат.
- 17.3. Парламентська Асамблея ОЧЕС.
- 17.4. Виконавчий Секретаріат.

18. Стратегічна мета ОЧЕС полягає у:

- 18.1. Покращанні бізнес-середовища в регіоні ОЧЕС.
- 18.2. Об'єднанні електромереж у єдину енергетичну систему Чорно-морського регіону.
- 18.3. Інтеграція до ЄС через створення спільної економічної зони ЄС — ЧЕС.
- 18.4. Створення транспортної системи в регіоні Чорного моря з виходом на трансєвропейські магістралі.

19. Яку із зазначених угод ратифікували всі країни—учасниці СНД?

- 19.1. Угоду про створення Економічного союзу.
- 19.2. Угоду про загальні умови і механізм підтримки розвитку виробничої кооперації підприємств і галузей держав—учасниць.
- 19.3. Угоду про створення зони вільної торгівлі.
- 19.4. Угоду про проведення узгодженої політики в галузі транзиту нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами.

20. Яка із зазначених держав не є членом Європейської економічної комісії?

- 20.1. Канада.
- 20.2. Сполучені Штати Америки.
- 20.3. Туніс.
- 20.4. Болгарія.

21. У межах якої організації було прийнято Програму дій у сфері довкілля в Центральній і Східній Європі?

- 21.1. Європейського Союзу.
- 21.2. Співдружності Незалежних Держав.
- 21.3. Європейського економічного простору.
- 21.4. Європейської економічної комісії.

22. Ломейська конвенція (1975), укладена між Європейським Союзом і державами Африки, басейну Карибського моря і Тихого океану, передбачала:

- 22.1. Скасування мит і кількісних обмежень на імпорتنі товари з країн, що розвиваються.
- 22.2. Створення спільного фонду для фінансування проектів освоєння водних ресурсів.

22.3. Запровадження Правил електронного обміну даними в управлінні, торгівлі, на транспорті.

22.4. Співробітництво в сфері охорони довкілля та збереження водних ресурсів.

23. *Назвіть основні напрями діяльності Ради держав Балтійського моря:*

23.1. Надання допомоги Польщі та Угорщині в структурній перебудові економіки.

23.2. Надання технічної допомоги країнам СНД.

23.3. Надання кредитів державним і приватним позичальникам для фінансування проектів у галузі комунікацій та енергозбереження.

23.4. Правильні відповіді 23.1 і 23.2.

24. *До регіональних економічних організацій держав Америки належать:*

24.1. Міжнародний банк економічного співробітництва.

24.2. Комісія для країн Південної частини Тихого океану.

24.3. Андський пакт, Організація східнокарибських держав.

24.4. Правильні відповіді 24.1 і 24.2.

25. *Яка із зазначених організацій належить до регіональних?*

25.1. Європейське космічне агентство.

25.2. Північне співробітництво.

25.3. Співдружність націй.

25.4. Правильні відповіді 25.1 і 25.2.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Макогон Ю. В.* Сотрудничество Украины на Евразийском экономическом пространстве в причерноморской зоне / Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: Сборник научных трудов / Ю. В. Макогон. — Донецк: ДонНУ. — 2007. — С. 22—37.

2. *Майорова І. М.* Передумови розширення інтеграційних процесів в межах ОЧЕС / І. М. Майорова // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: Сборник научных трудов. — Донецк: ДонНУ. — 2007. — С. 146—153.

3. *Шнирков О.* Регіональні торговельні угоди: нові тенденції розвитку / Олександр Шнирков // Дзеркало тижня. — № 12 (591). — 2006.

4. *Шнирков О.* Зони вільної торгівлі у світовій економіці / Олександр Шнирков // Дзеркало тижня. — № 8 (637). — 2007.

5. *Ткач О.* Стратегії регіональної та національної інтеграції країн Латинської Америки / Олег Ткач // Політичний менеджмент. — 2009. — № 1 (січень) С. 140—146.

МІЖНАРОДНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ)

Виконання правових і організаційних вимог до стандартизації і сертифікації продукції є важливим чинником забезпечення її конкурентноздатності на світовому ринку. Стандартизація здійснюється на міжнародному, регіональному та національному рівнях. У розділі розглянуто теоретичні засади міжнародної стандартизації та сертифікації продукції. Проаналізовано діяльність міжнародних міждержавних організацій у сфері стандартизації та сертифікації продукції. Розкрито основні цілі та напрями діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері стандартизації та сертифікації продукції.

14.1. Основи міжнародної стандартизації та сертифікації продукції

Підприємці, які беруть участь у міжнародному економічному співробітництві, повинні дотримуватися встановлених міжнародних і національних норм і вимог, що стосуються характеристик випущеної продукції. Виконання правових і організаційних вимог до стандартизації та сертифікації продукції є важливим чинником забезпечення її конкурентноздатності на зовнішніх ринках. Стандартизація — це розробка і встановлення вимог, норм, правил, які забезпечують право споживача на придбання товарів належної якості за прийнятною ціною, а також на безпечність і комфортність праці. Об'єктом стандартизації є продукція, процес, послуги, для яких розробляються певні вимоги, характеристики, параметри, правила.

Стандартизація здійснюється на міжнародному, регіональному, національному рівнях. Міжнародна стандартизація — діяльність, у якій беруть участь органи стандартизації різних країн. Провідна роль у міжнародній стандартизації належить двом неурядовим міжнародним організаціям — Міжнародній організації зі стандартизації (ІСО) і Міжнародній електротехнічній комісії (МЕК). Важливою для міжнародної стандартизації є діяльність двох міждержавних організацій — Світової організації торгівлі і Європейської економічної комісії ООН. Регіональними організаціями у сфері стандартизації є Європейський комітет зі стандартизації (СЄН),

Європейський комітет зі стандартизації в електротехніці (СЕНЕ-ЛЕК), Міжскандинавська організація зі стандартизації (ІНСТА), Панамериканський комітет стандартів (КОПАНТ).

Міжнародні неурядові організації ІСО і МЕК розробили низку правил щодо застосування стандартів. Міжнародні стандарти ІСО представляють собою варіант технічних вимог до продукції (послуг), що полегшує обмін товарами та послугами між економічними агентами світового ринку (ці вимоги не обов'язкові для всіх країн—учасниць). Стандарт ІСО у випадку його використання імплементується в національну систему стандартизації. Національні комітети можуть подавати свої пропозиції, а ІСО може ухвалити рішення про застосування національного стандарту як міжнародного з урахуванням впливу стандарту на розвиток міжнародної торгівлі, гарантування безпеки людей, захисту довкілля. Особливістю стандартів ІСО є те, що лише 20 % загального числа їх містить вимоги до конкретної продукції, а основна частина нормативних документів стосується вимог безпеки, взаємозамінності, технічної сумісності, методів випробувань продукції, інших загальних і методичних питань. Використання стандартів ІСО передбачає встановлення конкретних технічних вимог у контрактах купівлі-продажу. ІСО узагальнила досвід багатьох країн і в 1987 році було опублікована серія стандартів ІСО 9000-9004, які передбачали сертифікацію систем управління якістю на підприємствах (фірмах). Нове доповнене видання стандартів ІСО опубліковано в 1994 році. У розвинених країнах гармонізовано з міжнародними до 70—80 % загальної кількості національних стандартів.

Стандарт ІСО 9000 містить вказівки щодо вибору та використання стандартів відповідно до конкретної ситуації в діяльності фірми. Стандарти ІСО 9001-9003 — це моделі систем забезпечення якості на різних стадіях виробничого процесу. Стандарт ІСО 9004 — це методичні вказівки для загального керівництва якістю на підприємстві (фірмі).

Стандарти ІСО серії 9000 визнані майже усіма країнами світу. Вони застосовуються як національні і запроваджені багатьма фірмами. ТНК вимагають від своїх постачальників обов'язкового запровадження на їх виробничих підприємствах міжнародних стандартів ІСО серії 9000. Відсутність сертифіката на систему якості перешкоджає виходу фірми на світовий ринок. На основі стандартів ІСО 9000 великі фірми розробляють стандарти загальногалузевого характеру або для власного використання.

Інші міжнародні організації — Світова організація торгівлі, Всесвітня туристська організація (ВТО), Міжнародний союз електров'язку (МСЕ), Міжнародний залізничний союз, Європейська ор-

ганізація автотуризму — розробляють стандарти у відповідних галузях. Неабияку роль у галузі гармонізації стандартів і технічних вимог відіграє Європейська економічна комісія ООН.

Важливою сферою діяльності міжнародних організацій є сертифікація продукції, яка надходить у міжнародний товарооборот. Сертифікація — це підтвердження відповідності продукції заданим вимогам, що здійснюється за певними правилами. Забезпечення відповідності — це заява, яка свідчить про те, що продукція (процес, послуга) відповідає визначеним вимогам.

Сертифікація може бути обов'язковою та добровільною. Обов'язкова сертифікація здійснюється на основі національного законодавства і забезпечує доказ відповідності товару (процесу, послуги) вимогам технічних регламентів, обов'язковим вимогам стандартів. Основними критеріями обов'язкової сертифікації є безпека, екологічність, охорона здоров'я людей. Добровільна сертифікація проводиться за ініціативою юридичних або фізичних осіб на договірних умовах між заявником і органом із сертифікації в системах добровільної сертифікації. Рішення про добровільну сертифікацію зазвичай приймаються у зв'язку з проблемами конкурентноздатності товару, просуванням товару на ринок, особливо зарубіжний, зі зростанням попиту на сертифіковані товари. Сертифікація повинна сприяти розвитку міжнародної торгівлі, оскільки для сертифікованого товару скорочуються терміни одержання дозволу на ввезення в іншу країну, не вимагається проведення повторних випробувань в приймаючій країні, якщо визнано сертифікат постачальника.

Проте сертифікація в сучасних умовах стає засобом протекціонізму для захисту внутрішнього ринку від товарів іноземного виробництва і застосовується як технічний бар'єр у торгівлі. Для цього використовуються:

- ускладнення адміністративної процедури випробувань товарів, що імпортуються;
- жорсткий контроль якості;
- запровадження стандартів (національних і регіональних), які стосуються процедури випробувань, що відображається на порядку визнання зарубіжних сертифікатів;
- встановлення обов'язкових національних стандартів або технічних регламентів під впливом ТНК, які беруть активну участь у стандартизації на національному рівні.

У міжнародній практиці склалися жорсткі правила щодо визнання зарубіжного сертифіката на імпорту продукцію. Тому експортеру продукції необхідно отримати сертифікат відповідності авторитетної, визнаної у всіх країнах організації. Для цього потрібні тривалий період часу і значні фінансові витрати.

Усуненню технічних бар'єрів у торгівлі сприяють угоди про взаємне визнання, які ґрунтуються на тому, що одна сторона приймає результати системи сертифікації, надані іншою стороною. Односторонні угоди полягають у прийнятті однією стороною результатів роботи іншої сторони. Двостороння угода включає прийняття кожною стороною результатів роботи іншої сторони. Багатостороння угода — це угода про взаємне визнання результатів роботи понад двох сторін. Проблеми, пов'язані з технічними бар'єрами і шляхами їх усунення, відображені в Угоді з технічних бар'єрів у торгівлі, укладеній у межах ГАТТ/СОТ. У сфері сертифікатних бар'єрів Угода стосується аспектів процедури і визнання оцінки відповідності, міжнародних і регіональних систем оцінки відповідності, інформації про технічні регламенти, стандарти і процедури. Загальний принцип Угоди полягає в тому, що для імпортової продукції необхідно створювати не менш сприятливий режим, ніж для товарів внутрішнього виробництва.

Стандартизація і сертифікація тісно пов'язані з метрологією, що визначає національні системи виміру. Для реалізації на практиці міжнародних угод необхідно застосовувати нормативні документи, що встановлюють правила забезпечення ідентичності вимірів. Такі нормативні документи розробляються відповідно до потреб міжнародних організацій — Міжнародної організації міри і ваги, Міжнародної організації законодавчої метрології.

14.2. Діяльність міждержавних організацій у сфері стандартизації та сертифікації продукції

Європейської економічної комісії ООН у сфері стандартизації є розробка основних напрямів політики зі стандартизації на урядовому рівні та визначення пріоритетів діяльності.

Основні цілі і завдання ЄЕК у сфері стандартизації включають:

- сприяння запровадженню міжнародних стандартів;
- усунення технічних бар'єрів у торгівлі з використанням міжнародних стандартів;
- співпрацю організацій, що розробляють міжнародні стандарти на аналогічний товар (послугу);
- уніфікацію оформлення міжнародних і регіональних стандартів загалом або за окремими елементами з метою швидшого їх запровадження.

До основних напрямів діяльності ЄЕК у сфері стандартизації належать:

- сприяння урядам країн—членів ЄЕК у вирішенні проблем національної стандартизації, прискоренні міжнародної стандарти-

зації в пріоритетних сферах, координації зусиль країн з питань стандартизації;

- координація заходів у сфері стандартизації, які належать до національного й міжнародного рівнів розробки стандартів;
- узгодження заходів з гармонізації стандартів;
- реалізація заходів, що стосуються порядку використання міжнародних стандартів у національних системах стандартизації;
- обґрунтування пріоритетних напрямів діяльності з проблем стандартизації;
- розробка рекомендацій у сфері гармонізації стандартів і технічних вимог.

Діяльність ЄЕК ООН у сфері сертифікації передбачає такі завдання і напрями:

- розробка рекомендацій щодо взаємного визнання для усунення технічних бар'єрів у міжнародній торгівлі;
- розробка рекомендацій для укладення міжнародних угод з сертифікації;
- розробка заходів досягнення взаємної довіри до технічної компетентності, надійності національних систем сертифікації;
- розробка нормативної бази сертифікації, яка ґрунтується на міжнародних стандартах у тих галузях, де вони існують, або на гармонізованих національних і регіональних нормативних документах;
- створення системи сертифікації допоміжного обладнання дорожніх транспортних засобів;
- співробітництво з міжнародною конференцією з акредитації випробувальних лабораторій.

Головною метою Світової організації торгівлі у сфері стандартизації є узгодження нормативних документів, які діють у країнах—членах, з вимогами Угоди щодо технічних бар'єрів у торгівлі і, зокрема, Кодексу зі стандартів як частини цієї Угоди. Основні вимоги Кодексу зі стандартизації стосуються питань стандартизації, оцінки відповідності, інформації.

У сфері стандартизації головна вимога полягає в тому, щоб нормативний документ не перетворювався на технічний бар'єр у торгівлі. Це досягається за допомогою використання міжнародних стандартів. Під час оцінки відповідності сторони зобов'язані гарантувати те, що національні системи оцінки відповідності не створюють перешкод міжнародній торгівлі. Для цього національні системи оцінки відповідності повинні бути гармонізовані з міжнародними рекомендаціями чи правилами, ухваленими міжнародними організаціями. У сфері інформації кожна сторона зобов'язана створити інформаційно-довідкову службу, до функцій якої належить надання

інформації зацікавленим особам інших сторін про технічні регламенти.

Угода щодо технічних бар'єрів у торгівлі передбачає, що країни—учасники повинні гарантувати для імпортованої продукції не менш сприятливий режим, ніж для аналогічної продукції вітчизняного виробництва.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) розробляє міжнародні стандарти для: уніфікації методів контролю та вимог до якості (води, житлових будинків для сільської місцевості), а також стандартизації обладнання і методів переробки молока.

ФАО спільно зі Світовою організацією охорони здоров'я розробляють міжнародні стандарти на продукти харчування в межах спільної Комісії («Кодекс Аліментаріус»), створеної для здійснення програми з розробки міжнародних стандартів на продовольчі товари. Комісія у своїй роботі використовує рекомендації, ухвалені комітетами ФАО, з метою координації робіт з підготовки проектів стандартів. У реалізації об'єднаної програми беруть участь понад 130 країн—членів. У межах комісії працюють міжурядові комітети із загальних питань, сировинних товарів, регіональні, координаційні.

14.3. Міжнародні неурядові організації у сфері стандартизації та сертифікації продукції

Міжнародна організація зі стандартизації (ІСО) створена в 1946 році і фактично розпочала свою діяльність з 1947 року.

Головні цілі функціонування ІСО охоплюють сприяння розвитку стандартизації і пов'язаних із цим сфер діяльності для забезпечення міжнародного обміну товарами й послугами, а також розвитку співпраці в інтелектуальній, науково-технічній та економічній сферах.

До основних напрямів і завдань діяльності ІСО належать:

— розробка стандартів у галузях машинобудування, хімічної промисловості, руд і металів, інформаційної техніки, сільського господарства, будівництва, спеціальної техніки, охорони здоров'я і медицини, упакування й транспортування товарів;

— розробка спільно з Міжнародною електротехнічною комісією (МЕК) стандартів у сфері інформаційних технологій, мікропроцесорної техніки, телекомунікацій;

— стандартизація систем забезпечення якості, розробка й публікації міжнародних стандартів;

— співробітництво з регіональними організаціями зі стандартизації;

— сприяння Світовій організації торгівлі через програми, орієнтовані на поступову трансформацію технічних умов на поставку товарів до стандартів ІСО, заохочення створення нових стандартів для промисловості;

— сприяння країнам, що розвиваються, у розвитку національних систем стандартизації, вирівнювання ступеня стандартизації, підготовці спеціалістів зі стандартизації в навчальних центрах розвинених країн;

— співробітництво з ООН для стимулювання двосторонньої співпраці промислово розвинених країн і країн, що розвиваються, у стандартизації і метрології, створенні міжнародних навчальних центрів;

— надання методичної та інформаційної допомоги Раді ІСО щодо принципів і методики розробки міжнародних стандартів.

Діяльність ІСО у сфері сертифікації охоплює такі основні напрями та завдання:

— сприяння укладенню угод про взаємне визнання з метою розвитку міжнародної торгівлі;

— розробка нормативно-методичних документів, що сприяють гармонізації процедури сертифікації;

— співробітництво з іншими міжнародними організаціями з метою підвищення ролі сертифікації в міжнародній торгівлі;

— сприяння взаємному визнанню та ухваленню національних і регіональних систем забезпечення якості;

— підготовка правил і регламентів проведення випробувань, інспекційного контролю та сертифікації продукції, процесів, діяльності випробувальних лабораторій;

— співробітництво з МЕК з метою узгодження спільних правил проведення сертифікації.

Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК) створена в 1906 році на міжнародній конференції для стандартизації параметрів електричних машин. Головною метою МЕК, визначеною Статутом, є сприяння міжнародному співробітництву зі стандартизації електротехнічної та радіотехнічної продукції шляхом розробки міжнародних стандартів та інших документів.

Основні напрями діяльності МЕК у сфері стандартизації включають:

— розробку міжнародних стандартів на продукцію електротехнічної промисловості, електротехнічне обладнання виробничого призначення, електроенергетичне обладнання, електронне обладнання побутового та виробничого призначення;

— розробку спільно з ІСО міжнародних стандартів безпеки продукції;

— стандартизацію методів вимірювання радіоперешкод, що випромінюються електронним і електротехнічним обладнанням.

Діяльність МЕК у сфері сертифікації продукції охоплює створення міжнародної системи сертифікації електротехнічних виробів та розробку міжнародної системи сертифікації виробів електронної техніки.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що розуміють під поняттям «міжнародна стандартизація»?
2. Яким неурядовим міжнародним організаціям належить провідна роль у міжнародній стандартизації?
3. Що таке міжнародні стандарти ІСО?
4. Яку роль у сфері гармонізації стандартів і технічних вимог відіграє Європейська економічна комісія ООН?
5. Що таке сертифікація?
6. Які існують види сертифікації?
7. Назвіть основні напрями діяльності ЄЕК ООН у сфері стандартизації.
8. У яких основних напрямках здійснюється діяльність ЄЕК ООН у сфері сертифікації?
9. Яка головна мета Світової організації торгівлі у сфері стандартизації?
10. У яких галузях продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО) розробляє міжнародні стандарти?
11. Перерахуйте основні міжнародні неурядові організації у сфері стандартизації та сертифікації продукції.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Співпраця України з Міжнародною організацією зі стандартизації ІСО.
2. Міжнародне співробітництво Всеукраїнського державного науково-виробничого центру стандартизації.
3. Європейський комітет зі стандартизації в електротехніці (СЕНЕ-ЛЕК): об'єкти стандартизації та гармонізація стандартів.
4. Міжскандинавська організація зі стандартизації (ІНСТА): основні цілі та завдання.
5. Європейське бюро стандартизації для ремесел дрібних і середніх підприємств: основні цілі та завдання.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яким міжнародним організаціям належить провідна роль у міжнародній стандартизації?

- 1.1. ІСО.
- 1.2. МЕК.
- 1.3. СЕНЕЛЕК.
- 1.4. Усі відповіді правильні.

2. У якому році було опубліковано серію стандартів ІСО 9000-9004?

- 2.1. 1992.
- 2.2. 1994.
- 2.3. 1987.
- 2.4. 1999.

3. ІСО 9004 — це:

3.1. Методичні вказівки для загального керівництва якістю на підприємстві (фірмі).

3.2. Моделі систем забезпечення якості на різних стадіях виробничого процесу.

3.3. Вказівки щодо вибору та використання стандартів відповідно до конкретної ситуації в діяльності фірми.

3.4. Правильні відповіді 3.1 та 3.3.

4. Метою Світової організації торгівлі у сфері стандартизації є:

4.1. Узгодження нормативних документів, які діють у країнах—членах, з вимогами Угоди щодо технічних бар'єрів у торгівлі.

4.2. Розробка нормативної бази сертифікації, яка оснований на міжнародних стандартах у тих галузях, де вони існують, або на гармонізованих національних і регіональних нормативних документах.

4.3. Створення системи сертифікації допоміжного обладнання дорожніх транспортних засобів.

4.4. Усі відповіді правильні.

5. У якій Угоді відображено проблеми, пов'язані з технічними бар'єрами і шляхами їх усунення?

5.1. Угода з технічних питань, укладена в межах ГАТТ/СОТ.

5.2. Угода з технічних питань, укладена в межах ООН.

5.3. Угода з технічних питань, укладена в межах ІСО.

5.4. Угода з технічних питань, укладена в межах МЕК.

6. Обов'язкова сертифікація здійснюється:

6.1. На основі національного законодавства і забезпечує доведення відповідності товару (процесу, послуги) вимогам технічних регламентів та обов'язковим вимогам стандартів.

6.2. За ініціативою юридичних або фізичних осіб на договірних умовах між заявником і органом із сертифікації в системах добровільної сертифікації.

6.3. За ініціативою юридичних або фізичних осіб на договірних умовах між заявником і органом з сертифікації в системах примусової сертифікації.

6.4. Правильні відповіді 6.1 та 6.3.

7. Добровільна сертифікація розглядає проблеми пов'язані з:

7.1. Конкурентноздатністю товару, просуванням товару на ринок.

7.2. Безпекою, екологічністю, охороною здоров'я людей.

7.3. Усуненням бар'єрів.

7.4. Правильні відповіді 7.1 та 7.3.

8. До основних цілей СЕК у сфері стандартизації зараховують:

8.1. Сприяння запровадженню міжнародних стандартів.

8.2. Усунення технічних бар'єрів у торгівлі на основі міжнародних стандартів.

8.3. Співпраця організацій, що розробляють міжнародні стандарти на той самий товар (послугу);

8.4. Усі відповіді правильні.

9. Основні напрями діяльності СЕК у галузі стандартизації:

9.1. Співробітництво з ООН в сфері стимулювання двосторонньої співпраці промислово розвинених країн і країн, що розвиваються, у сфері стандартизації і метрології; створення міжнародних центрів навчання.

9.2. Розробка рекомендацій щодо взаємного визнання для сприяння усуненню технічних бар'єрів у міжнародній торгівлі.

9.3. Розробка рекомендацій щодо укладення міжнародних угод з сертифікації.

9.4. Немає правильної відповіді.

10. Метою Світової організації торгівлі у сфері стандартизації є:

10.1. Узгодження нормативних документів, які діють у країнах—членах, з вимогами Угоди щодо технічних бар'єрів у торгівлі.

10.2. Сприяння запровадженню міжнародних стандартів.

10.3. Уніфікація оформлення міжнародних і регіональних стандартів в цілому або за окремими елементами з метою швидшого їх запровадження.

10.4. Правильні відповіді 10.1 та 10.3.

10.5. Немає правильної відповіді.

11. Яка діяльність здійснюється у сфері сертифікації в СЕК ООН?

11.1. Розробка рекомендацій щодо взаємного визнання для сприяння усуненню технічних бар'єрів у міжнародній торгівлі.

11.2. Розробка рекомендацій щодо укладення міжнародних угод із сертифікації.

11.3. Розробка заходів, які можуть сприяти досягненню взаємної довіри до технічної компетентності, надійності національних систем сертифікації.

11.4. Розробка нормативної бази сертифікації на основі міжнародних стандартів у тих галузях, де вони існують, або на гармонізованих національних і регіональних нормативних документах.

12. Яка організація спільно зі Світовою організацією охорони здоров'я розробляє міжнародні стандарти на продукти харчування?

- 12.1. СЕК ООН.
- 12.2. СОТ.
- 12.3. ФАО.
- 12.4. ЮНКТАД.

13. У якому році була створена міжнародну організацію ІСО?

- 13.1. 1946.
- 13.2. 1948.
- 13.3. 1953.
- 13.4. 1955.

14. Співробітництво з ООН здійснюється у сфері:

- 14.1. Стимулювання двосторонньої співпраці промислово розвинених країн і країн, що розвиваються.
- 14.2. Стандартизації і метрології.
- 14.3. Створення міжнародних центрів навчання.
- 14.4. Усі відповіді правильні.

15. Яку сферу співробітництва і яких організації охоплює «Кодекс Аліментаріус»?

- 15.1. Співпраця СОТ з СЕК ООН.
- 15.2. Співпраця ФАО з СОТ.
- 15.3. Співпраця ФАО з міжнародною організацією охорони здоров'я.
- 15.4. Правильна відповідь 15.1 та 15.2.

16. Яка організація здійснює розробку організаційно-методичних документів із сертифікації, що сприяють гармонізації процедури сертифікації?

- 16.1. МЕК.
- 16.2. ІСО.
- 16.3. ФАО.
- 16.4. СЕН.

17. У якому році було створено Міжнародну електротехнічну комісію?

- 17.1. 1903.
- 17.2. 1904.
- 17.3. 1905.
- 17.4. 1906.

18. Які основні напрями діяльності МЕК у сфері стандартизації?

18.1. Розробка міжнародних стандартів на продукцію електротехнічної промисловості, електротехнічне обладнання виробничого призначення, електроенергетичне обладнання, електронне обладнання побутового та виробничого призначення.

18.2. Розробка спільно з ІСО міжнародних стандартів на безпечність.

18.3. Стандартизація методів вимірювання радіоперешкод, що випромінюються електронним і електротехнічним обладнанням.

18.4. Усі відповіді правильні.

19. Яка організація займається розробкою спільно з Міжнародною електротехнічною комісією (МЕК) стандартів у сфері інформаційних технологій, мікропроцесорної техніки, телекомунікацій?

19.1. ФАО.

19.2. ІСО.

19.3. СЄН.

19.4. Немає правильної відповіді.

20. Яка організація займається розробкою спільно з ІСО міжнародних стандартів безпеки продукції?

20.1. СОТ.

20.2. ІСО.

20.3. МЕК.

20.4. СЄН.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Раду стандартизації та технічного регулювання України» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми стандартизації на 2006—2010 роки» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Наказ Державного Комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики «Про надання чинності в Україні міждержавним стандартами, змінам до міждержавних стандартів та скасування нормативних документів» (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики № 257 від 31.07.2008 р.) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Стадник Р. Що стимулює стандарт?/ Роман Стадник // Україна молода. — 2006. — № 19 (лютий).

5. Чувило О. Регулювання стандартизації за правом Європейського Союзу (ЄС) // Економіка та право. — 2004. — № 1. — С. 9—12.

6. Захарченко С. Міжнародна стандартизація: внесок України: [Розвиток аудіовізуальних систем, служб та технологій — необхідна умова руху до інформаційного суспільства] // Зв'язок. — 2005. — № 7. — С. 6—7.

7. Шнилко О. Наше основне завдання — залучити максимальну кількість виробників до процесу стандартизації // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.consumerinfo.org.ua/>.

ТЕМА 15

МІЖДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЛОВОЇ ПРАКТИКИ ТА КОНКУРЕНЦІЇ

У регулюванні міжнародної комерційної практики важливу роль відіграє уніфікація розробки та застосування міжнародно-правових документів з міжнародної купівлі-продажу товарів та гармонізація міжнародного торговельного права. Проаналізувати основні напрями діяльності міжнародних організацій у встановленні правил міжнародної торгівлі. Поширення нелегальних економічних операцій в умовах глобалізації виводить на пріоритетне місце в діяльності міжнародних організацій боротьбу з такими явищами, як мінізація економічних операцій, корупція, хабарництво, незаконні та сумнівні платежі. Значну увагу приділено основним заходам ООН у боротьбі з корупцією та хабарництвом. Подано базові принципи організацій у боротьбі з корупцією та хабарництвом на регіональному рівні.

15.1. Міжнародні організації у встановленні правил міжнародної торгівлі

Основним напрямом регулювання комерційної практики у світових господарських зв'язках є уніфікація та гармонізація міжнародного торговельного права з метою усунення юридичних перешкод. Такі міждержавні угоди стосуються міжнародної купівлі-продажу товарів, транспортування вантажів, оформлення документації, торгово-посередницьких, лізингових, факторингових та інших операцій. Ці питання вирішуються Комісією ООН з міжнародного торговельного права (ЮНСІТРАЛ), Міжнародним інститутом уніфікації приватного права (УНІДРУА), ЄЕК ООН.

ЮНСІТРАЛ (*United Nations Commission on International Trade Law — UNCITRAL*), заснована в 1966 році, розпочала свою роботу в 1968-му. Включає 36 країн—учасниць зі всіх географічних районів, що представляють основні правові системи.

До основних функцій і завдань Комісії належать: узгодження права міжнародної торгівлі, координація роботи відповідних організацій, сприяння участі держав в існуючих і розробці нових угод, підготовка кадрів і надання технічної допомоги країнам, що розвиваються, підготовка єдиних (єдиноподібних) норм у здійсненні

міжнародної торгівлі, платежів, торгового арбітражу, морських перевезень.

У межах ООН прийнято такі основні Конвенції: про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу (1974); про морські перевезення вантажів (Гамбурзькі правила, 1978); про договори міжнародної купівлі-продажу (Віденська конвенція, 1980); про міжнародні перевідні векселі і міжнародні прості векселі (1988), а також Арбітражні правила ЮНСІТРАЛ (1976) і Правові принципи укладення міжнародних контрактів промислового будівництва. Проводиться розробка типового закону про електронні перекази грошових коштів.

Базовим документом є Віденська конвенція, прийнята згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН (16 грудня 1978) на Конференції ООН за участю 62-х держав. Учасниками Конвенції є 30 країн. Конвенція передбачає єдине регулювання укладення і виконання договорів міжнародної купівлі товарів, усуває існуючі відмінності в національних законах. Таким чином, прискорюються і здешевлюються переговори, створюються передумови для однозначного тлумачення прав і обов'язків сторін. Крім того, положення Конвенції дозволяють усунути дискримінацію, нав'язування умов договору, а також забезпечити урегулювання суперечок.

Положення Конвенції не застосовуються, якщо сторони іншим чином визначили свої обов'язки і права (нормативний і диспозитивний характер). Сфера застосування конвенції — лише міжнародні договори між комерційними підприємствами, що розміщуються в різних країнах.

Міжнародний інститут уніфікації приватного права УНІДРУА (*International Institute for the Unification of Private Law UNIDROIT*) створено у 1926 році як допоміжний орган Ліги Націй і відтворений в 1940 році на основі договору, що затвердив його Статут. Учасники (понад 50) — країни, що приєдналися до угоди і визнають Статут.

До головних цілей УНІДРУА належить створення умов для міжнародного співробітництва через розробку і впровадження єдиного (одноманітного) правового регулювання, гармонізації та узгодження приватного права окремих країн і групи країн.

Основні напрями діяльності і завдання УНІДРУА:

1) підготовка досліджень у таких галузях права, як купівля-продаж, кредитування, транспортне право, процесуальне право, туристське право, цивільна відповідальність за правопорушення;

2) розробка міжнародно-правових документів, а саме: Конвенція про єдиноподібні закони, про міжнародну купівлю-продаж (Гаага, 1964), Міжнародна конвенція про туристський контракт (Брюкс-

сель, 1970); Конвенція про представництво (агентство) у міжнародній купівлі-продажу товарів (Женева, 1983); Конвенція про міжнародну фінансову оренду (лізинг) (Оттава, 1988); Конвенція про міжнародний факторинг (Оттава, 1988). На основі розробок Інституту прийнято Конвенцію про міжнародне шляхове перевезення вантажів (1956); Європейську конвенцію про обов'язкове страхування цивільної відповідальності на автомобільному транспорті (1959); Європейську конвенцію про відповідальність власників стосовно майна мешканців (1965);

3) розробка документів з уніфікації правових норм у різних сферах;

4) розробка альтернативних методів уніфікації типових законів і рекомендацій, адресованих безпосередньо підприємцям (наприклад, стандартних форм договорів);

5) виконання досліджень з правових питань, розробка проектів конвенцій для міжнародних організацій;

6) співробітництво на постійній основі з іншими міжурядовими і неурядовими організаціями, які здійснюють діяльність у галузі уніфікації права.

Організаційно структурна побудова УНІДРУА включає Генеральну Асамблею за участю представників країн, яка щорічно розглядає основні питання діяльності (затверджує річний бюджет, трирічний план роботи, вибирає Адміністративну раду). Адміністративна рада у складі 25-ти членів відповідає за підготовку Робочої програми діяльності Інституту, визначення способів досягнення статутних цілей. Виконавчим органом є Секретаріат, який керує реалізацією Робочої програми. Секретаріат очолює Генеральний секретар, який призначається Адміністративною радою за поданням Президента.

Європейська економічна комісія ООН здійснює регулювання ділової практики за допомогою Комітету з розвитку торгівлі, який на щорічних сесіях розглядає угоди про економічне співробітництво і торгівлю, пропозиції щодо усунення перешкод у торгівлі, інформацію про ринки, методи маркетингу, напрями вдосконалення процедур торгівлі, застосування стандартів ООН для електронного обміну даними в управлінні, торгівлі і на транспорті (ООН/ЕДІФАКТ), а також питання договірної практики в промисловості.

До складу Комітету входять робоча група зі спрощення процедур торгівлі та група експертів з міжнародних договорів поставки промислової продукції. Зважаючи на зміну акцентів у роботі ЄЕК з розгляду питань розвитку підприємництва, у складі ЄЕК створено Комітет з розвитку торгівлі, промисловості та підприємництва.

Рекомендації ЄЕК стосуються спрощення і стандартизації процедур зовнішньої торгівлі, уніфікації як паперової, так і електронної системи документації, процедур отримання іноземної валюти для торгівлі, видачі свідоцтв про походження вантажів та отримання ліцензій, сприяння дотриманню міжнародних стандартів; використання сучасних інформаційних технологій на всіх етапах торговельної операції, інформаційного забезпечення та розвитку торгівлі малих і середніх підприємств.

Розробленими ЄЕК спільно з ЮНКТАД і МТЦ ЮНКТАД /СОТ принципами ділової практики торговельних компаній, використання процедур надання послуг торговельних компаній, використання уніфікованих процедур і стандартів у електронному обміні; застосування транспортними фірмами багатоцільових завантажувальних ордерів та інструкцій, особливо для змішаних перевезень; надання морськими перевізниками необоротних документів як альтернативи оборотному коносаменту; перегляду порядку комерційних платежів з використанням акредитивів і прийому документів на інкасо; запровадження системи грошових експрес-переказів фінансовими установами; забезпечення організаціями зв'язку підключення мереж з додатковими засобами; сприяння використанню існуючих стандартів і систем кодування (Електронний обмін даними в управлінні, торгівлі і на транспорті (ЕДІФАКТ), Реєстр компаній (*Commission for Communications Regulation COMREG*), узгодження системи для класифікації товарів).

Робочою групою зі спрощення процедур міжнародної торгівлі при Комітеті ЄЕК з розвитку торгівлі спільно з виконавцями спеціальної програми зі спрощення процедур торгівлі при Раді з торгівлі і розвитку ЮНКТАД видані рекомендації щодо основних форм зовнішньоторговельних документів (контрактних, розрахункових, транспортних), одиниць виміру і видів упакування. У 1987 році затверджені як міжнародний стандарт ІСО «Правила електронного обміну даними в управлінні, торгівлі і на транспорті» (ЕДІФАКТ), «Єдині правила поведінки в галузі обміну даними», рекомендовані для використання у всіх країнах.

Рекламна діяльність у міжнародній торгівлі регулюється Міжнародним кодексом рекламної діяльності, розробленим Міжнародною торговою палатою (Кодекс МТП). Мета Кодексу — окреслення етичних норм і стандартів для рекламодавців, рекламовиробників, засобів масової інформації.

Як основні принципи Кодексу визначено: законність, чесність, пристойність і правдивість реклами; дотримання сумлінної конкуренції; недопущення зловживання довірою громадськості і покупців та введення їх в оману. У країнах ЄС реклама додатково регу-

люється Директивою Ради ЄС з координації рекламної діяльності на радіо і телебаченні.

Основними міжнародними й регіональними організаціями в цій сфері є:

— Міжнародна асоціація реклами (*International Advertising Association — IAA*), створена у 1993 році об'єднанням рекламних асоціацій 60-ти країн;

— Всесвітня федерація рекламодавців (*World Federation of Advertisers — WTA*), об'єднує 34 національні асоціації і 28 транснаціональних корпорацій;

— Асоціація зі зв'язків з громадськістю, створена в 1991 році, об'єднує громадські і державні організації, у тому числі банки, фонди, навчальні заклади;

— Європейська асоціація рекламних агентств (*European Association of Advertising Agencies — EAAA*), об'єднує 30 національних асоціацій;

— Європейський союз з етики в рекламі (Європейський альянс зі стандартів у рекламі) (*European Advertising Standards Alliance — EASA*) об'єднує 17 національних комісій.

Зазначені організації здійснюють збір і розповсюдження інформації про рекламні ринки, їх державне регулювання, вживають заходи, що стимулюють сприятливе ставлення до їх діяльності.

15.2. Діяльність ООН з протидії корупції та хабарництва

Поширення нелегальних економічних операцій (*illegal transactions*) в умовах глобалізації світового господарства виводить на пріоритетне місце в діяльності міжнародних організацій боротьбу з такими явищами, як корупція, хабарництво, незаконні та сумнівні платежі.

Під корупцією розуміють незаконні виплати посадовим особам з метою їх підкупу для отримання пільгових чи сприятливіших умов для бізнесу. Засоби корупції — підкуп, приховування виплат на хабарі, легалізація незаконних доходів, вимагання.

Поняття незаконних доходів (платежів) (*questionable payments*) у світовій практиці включає економічні злочини (корупція, хабарництво, шахрайство).

Хабарництво (*bribery*) здійснюється у формі оплати послуг, консультацій агентів, посередників, проте єдиного тлумачення цього терміна немає. У США хабарництво пов'язано лише з порушенням адміністративної етики державними службовцями. При цьому

немає значення, чи було вчинення дії, чи хабар було лише запропоновано з метою перевірки чесності службовця.

Дослідження «Стандарти міжнародної торгівлі та інвестицій» (США, 1983) наводить таку класифікацію хабарів:

- плата за послуги посадовим особам на їх вимогу;
- виплати службовцям з метою сприяння в діяльності, пов'язаній з бізнесом;
- виплати з метою сприяння в прийнятті рішення, схвалення угоди чи замовлення.

За оцінками, у США з 500 великих компаній до 20 % платили хабарі державним службовцям, політичним партіям, агентам тощо, причому не завжди добровільно. Обсяги виплачених хабарів складають величину, рівну сотням мільйонів доларів. Як мотиви визнано цілі започаткування бізнесу, усунення конкурентів, полегшення доступу до державних послуг, дозволів, митного оформлення, зменшення податкових платежів, зміна регульованих державою фірм.

Методи хабарництва включають як прямі грошові платежі, так і через посередників, у товарній формі.

Вимагання (*extortion*) у розвинених країнах визначається як незаконна вимога коштів чи власності через залякування посадових і приватних осіб у приватних інтересах.

До корупційних методів провадження справ (*corrupt practice*) зараховують вирішення ділових питань за допомогою підкупу, недозволених методів, легалізації незаконних доходів.

Цивілізовані відносини між бізнесом і владою передбачають такі методи й засоби боротьби з корупцією: розробка, запровадження законної системи представлення інтересів бізнесу (лобіювання).

Міжнародні організації вживають заходи боротьби з корупцією через прийняття односторонніх зобов'язань на національному рівні, добровільних зобов'язань окремих фірм, створення національних законів, спрямованих проти корупції, сертифікацію фірм з метою припинення незаконних виплат, розробку кодексів поведінки, укладення міжнародних угод з боротьби з корупцією.

Значний обсяг робіт у цьому напрямі проводиться ООН відповідно до вимог і рекомендацій:

- Резолюції про боротьбу з корупцією і Міжнародного кодексу поведінки державних посадових осіб (Резолюція 51/59 Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 1996 р., 82-ге пленарне засідання);

- Декларації ООН з боротьби з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях (Резолюція Генеральної Асамблеї 51/191 від 16 грудня 1996 р., 86-ге засідання);

- Декларації ООН про злочинність і громадську безпеку.

Діяльність у цих напрямках проводиться із середини 70-х років минулого сторіччя, коли Генеральна Асамблея ООН прийняла «Заходи проти корупції, що практикується транснаціональними та іншими корпораціями, їх посередниками та іншими причетними до цього сторонами». Наприкінці 80-х років минулого сторіччя в Комісії ООН було розроблено відповідний проект міжнародної угоди, але лише у 1991 році ООН повернулася до розгляду цієї проблеми.

Загалом упродовж 1975—1996 років Генеральна Асамблея ООН прийняла низку резолюцій, найважливіші серед яких:

- Про корупцію 35/4 (xxx) від 15 грудня 1975 року;
- Про боротьбу з корупцією 1995/14 ЕКОСОП від 24.07.1995 року;
- Про державне управління і розвиток 50/225 від 19 квітня 1996 року;
- Про прийняття Міжнародного кодексу поведінки державних посадових осіб 51/59 від 12 грудня 1996 року;
- Про Декларацію ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних справах 51/191 від 16 грудня 1996 року.

Крім того, у межах ООН підготовлено Доповідь Генерального секретаря ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом (E/CN.15/1997/3) та Доповідь на нараді групи експертів у Буенос-Айрес, 15—24 березня 1997 року (E/CN.15/1997/3/Add.1).

Доповіді з цих питань розробляються ЕКОСОП для прийняття на сесіях Генеральної Асамблеї ООН. Особливу увагу зосереджено на фіскальній політиці деяких промислово розвинених країн, яка дозволяє включати хабарі посадовим особам країн, що розвиваються, як експлуатаційні витрати. Контролюючим органом із цих питань є Комісія з попередження злочинності і кримінального правосуддя, яка здійснює збір даних компетентних національних органів, розглядає питання корупції в окремих державах.

Згідно з рекомендаціями Генеральної Асамблеї ООН, кожна держава повинна подати доповідь про виконання положень Декларації ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях (№ 51/191 від 16 грудня 1996 р.). До найважливіших завдань у межах здійснення таких заходів належать: встановлення кримінальної відповідальності, ефективних санкцій, стандартів і методів обліку; розробка кодексів поведінки у підприємстві; протидія незаконному збагаченню; взаємна юридична допомога; розробка положень про банківську таємницю; здійснення раціональної політики боротьби з корупцією.

Генеральна Асамблея рекомендувала формувати таку політику з цільовою орієнтацією на: усунення організаційних перешкод для підприємництва; підвищення ролі громадськості у створенні транс-

парентних («прозорих») і підзвітних систем управління; підтримку ініціатив неурядових організацій у вдосконаленні етичних норм практики державного управління і комерційної діяльності; підготовку кадрів і технічної допомоги в запровадженні високих стандартів управління (підзвітності і відкритості, законності).

15.3. Регіональне співробітництво у боротьбі з корупцією

Діяльність установ ООН у боротьбі з корупцією доповнюють регіональні та спеціальні міжнародні й міжурядові організації (Рада Європи, ОЕСР, СОР, ОАЕ).

ОЕСР у документі «Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних корпорацій» містить вимоги не сплачувати хабарів чи інших платежів (прямих чи опосередкованих) державним службовцям і керівникам громадських організацій (ст. 7), не робити внески політичним організаціям, кандидатам на громадські посади, якщо це не дозволено законом. З 1994 року ОЕСР приймає рекомендації щодо протидії хабарництву в міжнародних комерційних операціях, у яких особливе значення надавалося цивільним, комерційним і адміністративним заходам боротьби з корупцією, зокрема збереженню протоколів і розрахункових документів. Було створено спеціальний комітет для забезпечення реалізації цих рекомендацій. Держави—учасниці взяли на себе зобов'язання встановити кримінальну відповідальність за хабарі іноземним службовцям, заборонити вирахування хабарів з оподатковуваних сум.

Рада Європи здійснює розробку антикорупційних програм за допомогою багатопрофільної групи з питань корупції (*Multidisciplinary Group on Corruption — GMC*), яка з 1994 року розробила такі документи:

- Рекомендації ОЕСР про хабарництво у міжнародних комерційних операціях (Страсбург, 2 січня 1995 р., GMC (95)1);
- Політика і правила здійснення оборудок (з проектів, що фінансуються ЄБРР) (Страсбург, 16 грудня 1994 р., GMC (94)4);
- Вимагання і хабарництво в комерційних операціях (Страсбург, 19 грудня 1994 р., GMC(94)5);
- Програма заходів боротьби з корупцією (1995), в якій визначено: поняття корупції, заходи і засоби її виявлення, захист і відповідальність посадових осіб та корпорацій за корупцію; форми і методи боротьби з корупцією і легалізацією доходів від корупції.

Відповідно до Резолюції 50/106 Генеральної Асамблеї ООН, ЕКОСОП розроблено Міжамериканську регіональну конвенцію з боротьби з корупцією, яку було прийнято в 1996 році в м. Каракас

як офіційний документ ЕКОСОП. Розробка ініційована зустрічю на вищому рівні країн Америки з боротьби з корупцією (Майами, 9 грудня 1994), на якій прийнятий План дій з боротьби з корупцією. У ньому вказується на загрозу корупції для демократичних підвалин і правових засад урядів та інституцій. Визначено напрями усунення передумов для корупції (удосконалення державного устрою, дерегулювання, приватизація, спрощення управління, прозорість його для громадськості). Передбачається, що уряди забезпечать розслідування випадків хабарництва, доступ громадськості до інформації, застосують певні заходи з протидії незаконному збагаченню, включаючи покарання осіб, що використовують службове становище в особистих цілях, а також розроблять механізми співробітництва у фінансовій і судовій сферах для міжнародного розслідування й у межах ОАГ забезпечать видачу та судове переслідування звинувачених.

Міжнародна торгова палата ще з 70-х років минулого сторіччя займається розповсюдженням високих етичних стандартів у бізнесі. В опублікованих «Правилах проведення боротьби з вимаганням і хабарництвом» запропоновано базисні принципи (14 статей) поведінки, з яких: 1) відмова від хабарів і вимагання; 2) ведення звітності і неприпустимість секретних рахунків; 3) підвищення відповідальності посадових осіб; 4) затвердження фірмами власних кодексів; 5) посилення національних антикорупційних законів; 6) прийняття добровільного кодексу поведінки в міжнародному бізнесі. Правила мають рекомендаційний характер як узірць коректної ділової практики. Звернемо увагу на рекомендацію розробки власних фірмових кодексів, що й зроблено деякими американськими, італійськими ТНК.

Особливе значення, крім корупції, вимагання та хабарництва, має боротьба з легалізацією тіньових доходів, так званим «відмиванням брудних грошей» (*dirty money*), — доходів, отриманих від корупції, незаконного бізнесу або злочинним шляхом (торгівля наркотиками, зброєю, проституція тощо). Розміщення «брудних грошей» через фінансову систему для отримання прибутку позначається терміном «відмивання». За оцінками Інтерполу, через банківську систему, головним чином США, щорічно «відмиваються» фінансові ресурси обсягом близько 500 млрд дол. США.

У процесі відмивання розрізняють три етапи: 1) залучення грошей у фінансову систему («розміщення»); 2) інвестування у фінансові проекти та переміщення в інші країни («розосередження»); 3) фінансування легальної та нелегальної діяльності («інтеграція»).

Проблема набула особливої гостроти з кінця 80-х років минулого сторіччя внаслідок росту злочинності і, особливо, нелегальних операцій (*illegal transactions*) постсоціалістичних країн. Хоча спроби боротьби з цим явищем простежуються ще з 1936 року, лише зміна позиції Швейцарії зумовила реальні кроки.

У 1989 р. 24-и країни ОЕСР, Гонконг та Сінгапур створили Спеціальну фінансову комісію (СФК) або Фінансовий загін боротьби з відмиванням грошей (*Financial Action Task Force on Money — FATF*), яким у 1990 році було запропоновано 40 рекомендацій з удосконалення національних правових систем і контролю над фінансовими установами. Зокрема, рекомендацією № 4 пропонувалося встановити норму права, що дозволяє притягати до судової відповідальності за відмивання коштів від торгівлі наркотиками; зберігати банківські документи протягом п'яти років після завершення операцій із клієнтами (рекомендація № 14); утримуватися від підозрілих угод (рекомендації № 16 і 19), повідомляти про них уряди.

Загальні положення ЄС 1991 року, прийняті Радою Європи, передбачали, що всі країни ЄС до 1993 року повинні було ухвалити спеціальні закони, які дозволяли б притягати до відповідальності за відмивання грошей, зобов'язували б банк встановлювати особу клієнта і справжніх власників ресурсів, величина яких перевищує 15 тис. євро, заявляти про будь-яку підозрілу угоду.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що є основним напрямом регулювання комерційної практики у світових господарських зв'язках?
2. Які основні функції комісії ООН з міжнародного торговельного права (ЮНСІТРАЛ)?
3. Які основні конвенції з питань торговельного права було розроблено в межах ООН?
4. Назвіть основні цілі та напрями діяльності Міжнародного інституту уніфікації приватного права (*UNIDROIT*).
5. Перерахуйте заходи, розроблені ЄЕК спільно з ЮНКТАД і МТЦ ЮНКТАД/СОТ.
6. Назвіть основні регіональні організації у сфері міжнародної торгівлі.
7. Що таке корупція?
8. Які існують види хабарництва?
9. Які міжнародні організації регулюють питання корупції та хабарництва?
10. Які основні напрями діяльності регіональних організацій у боротьбі з корупцією?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Діяльність організації економічного співробітництва та розвитку у боротьбі з хабарництвом у міжнародних комерційних операціях.
2. Міжамериканська конвенція з боротьби з корупцією: основні завдання.
3. Організації ООН у боротьбі з корупцією та хабарництвом: цілі та завдання.
4. Процес легалізації доходів, отриманих від незаконного бізнесу.
5. Діяльність міжнародної групи з розробки фінансових заходів щодо боротьби з відмиванням грошей (*FATF*).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка організація займається питаннями підготовки єдиних (єдино-подібних) норм у межах міжнародної торгівлі?
  - 1.1. СЕК ООН.
  - 1.2. УНІДРУА.
  - 1.3. ЮНСІТРАЛ.
  - 1.4. Усі відповіді правильні.
2. У якому році засновано міжнародну організацію ЮНСІТРАЛ?
  - 2.1. 1958.
  - 2.2. 1959.
  - 2.3. 1966.
  - 2.4. 1968.
3. Основні функції ЮНСІТРАЛ:
  - 3.1. Узгодження права міжнародної торгівлі.
  - 3.2. Координація роботи відповідних організацій.
  - 3.3. Сприяння участі держав у існуючих і розробці нових угод.
  - 3.5. Усі відповіді правильні.
4. Існуючі в межах ООН Гамбурзькі правила, стосуються:
  - 4.1. Міжнародних договорів купівлі-продажу.
  - 4.2. Морських перевезень вантажів.
  - 4.3. Міжнародних перевідних векселів і міжнародних простих векселів.
  - 4.4. Усі відповіді правильні.
  - 4.5. Не має правильної відповіді.
5. Віденську конвенцію було підписано:
  - 5.1. 1965.
  - 5.2. 1978.
  - 5.3. 1980.
  - 5.4. 1982.

6. У якому році було створено Міжнародний інститут уніфікації приватного права УНІДРУА?

- 6.1. 1935.
- 6.2. 1940.
- 6.3. 1945.
- 6.4. 1947.

7. Основними напрямки діяльності УНІДРУА є:

7.1. Підготовка досліджень у таких галузях права, як: купівля-продаж; кредитування; транспортне, процесуальне, туристське право, цивільна відповідальність за правопорушення.

7.2. Розробка міжнародно-правових документів.

7.3. Розробка документів з уніфікації правових норм у різних сферах.

7.4. Усі відповіді правильні.

8. Виконавчим органом УНІДРУА є:

8.1. Генеральна Асамблея.

8.2. Адміністративна рада.

8.3. Секретаріат.

8.4. Усі відповіді правильні.

9. Які функції виконує Європейська економічна комісія ООН?

9.1. Здійснює регулювання ділової практики через діяльність Комітету з розвитку торгівлі.

9.2. Розглядає угоди про економічне співробітництво і торгівлю.

9.3. Розглядає пропозиції щодо усунення перешкод у торгівлі.

9.4. Правильні відповіді 9.1 та 9.3.

10. Назвіть основні принципи ділової практики, які розроблені СЕК спільно з ЮНКТАД і МТЦ ЮНКТАД /COT:

10.1. Застосування транспортними фірмами багатоцільових завантажувальних ордерів та інструкцій, особливо для змішаних перевезень.

10.2. Перегляд порядку комерційних платежів з використанням акредитивів і прийому документів на інкасо.

10.3. Розробка документів з уніфікації правових норм у різних сферах.

10.4. Правильні відповіді 10.1 та 10.2.

11. Яка організація додатково регулює рекламну діяльність у країнах ЄС:

11.1. Директива Ради ЄС з координації рекламної діяльності на радіо і телебаченні.

11.2. Всесвітня федерація рекламодавців (WTA).

11.3. Європейська асоціація рекламних агентств (ЕААА).

11.4. Усі відповіді правильні.

12. До регіональних міжнародних організацій у сфері рекламної діяльності належать:

- 12.1. Міжнародна асоціація реклами.
- 12.2. Всесвітня федерація рекламодавців.
- 12.3. Європейська асоціація рекламних агентств.
- 12.4. Усі відповіді правильні.

14. За документом «Стандарти міжнародної торгівлі та інвестицій» хабарі класифікуються на види:

- 14.1. Виплата заробітної плати.
- 14.2. Виплати службовцям з метою сприяння в бізнесі.
- 14.3. Надання відпусток.
- 14.4. Усі відповіді правильні.

15. До корупційних методів провадження справ (corrupt practice) зараховують:

- 15.1. Вирішення ділових питань з допомогою підкупу.
- 15.2. Встановлення недозволених методів.
- 15.3. Легалізація незаконних доходів.
- 15.4. Всі відповіді правильні.

16. Яка з перерахованих міжнародних організацій відіграє значну роль у боротьбі з корупцією?

- 16.1. ООН.
- 16.2. ЕАА.
- 16.3. ЮНКТАД.
- 16.4. Усі відповіді правильні.

17. До регіональних та спеціальних міжнародних і міжурядових організацій у боротьбі з корупцією відносять:

- 17.1. СОР.
- 17.2. ОЕСР.
- 17.3. ОАЕ.
- 17.4. Усі відповіді правильні.

18. Які антикорупційні програми розробила Рада Європи з питань корупції?

- 18.1. Рекомендації ОЕСР про хабарництво в міжнародних комерційних операціях.
- 18.2. Вимагання і хабарництво в комерційних операціях.
- 18.3. Програма заходів боротьби з корупцією.
- 18.4. Усі відповіді правильні.

19. Яка конвенція розглядає питання про незаконну торгівлю наркотиками та психотропними засобами?

- 19.1. Паризька Конвенція.
- 19.2. Віденська Конвенція.
- 19.3. Бернська Конвенція.
- 19.4. Мадридська Угода.

20. Який документ фіксує контроль над банками у зв'язку з використанням банків для відмивання грошей?

- 20.1. Базельська Декларація.
- 20.2. Віденська Конвенція.
- 20.3. Гамбурзька Декларація.
- 20.4. Мадридська Угода.

21. У якому році було створено спеціальну фінансову комісію з відмивання грошей (ФАТФ)?

- 21.1. 1983.
- 21.2. 1986.
- 21.3. 1989.
- 21.4. 1990.

22. Які стани відмивання грошей розрізняють?

- 22.1. Розміщення.
- 22.2. Розосередження.
- 22.3. Інтеграція.
- 22.4. Усі відповіді правильні.

23. У якому році було створено Міжамериканську регіональну конвенцію з боротьби з корупцією?

- 23.1. 1992.
- 23.2. 1994.
- 23.3. 1996.
- 23.4. 2000.

24. Які документи були розроблені багатопрофільною групою з питань корупції?

- 24.1. Рекомендації ОЕСР про хабарництво в міжнародних комерційних операціях
- 24.2. Політика і правила проведення оборудок.
- 24.3. Вимагання і хабарництво в комерційних операціях.
- 24.4. Усі відповіді правильні.

25. Яка із цих організацій займається розповсюдження високим етичним стандартів у бізнесі?

- 25.1. Рада Європи.
- 25.2. Міжнародна торгова палата.
- 25.3. ЄС.
- 25.4. Немає правильної відповіді.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Герчикова И. Н.* Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности: Учеб. пособие / И. Н. Герчикова. — М.: Консалтбанкир, 2000. — 624 с.
2. Звіт про типологію способів відмивання грошей у 2002—2003 рр. Група розробки фінансових засобів боротьби з відмиванням грошей (FATF) / Перекладено Проектом USAID/FMI «Міжнародні стандарти бізнесу — Корпоративне управління» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/FATF_Typology02-03.pdf.
3. *Мельник М. І.* Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: Монографія / М. І. Мельник. — К.: Атіка, 2001. — 304 с.
4. *Грищенко О.* Проблеми боротьби із «відмиванням брудних коштів» / Олександр Грищенко // Юридичний журнал. — 2005. — № 7. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1816>.
5. *Иванов Э. А.* Международно-правовые проблемы борьбы с транснациональной преступностью и отмыванием денег // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.waaf.ru/1f.htm>.

НАДДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖФІРМОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У ринкових умовах вільна конкуренція забезпечує ефективне використання ресурсів, які стимулюють інноваційні процеси та появу нової високоякісної продукції. Розділ присвячено теоретичним аспектам регулювання конкурентних відносин у світових господарських зв'язках. Розкрито основні аспекти регулювання обмежувальної ділової практики на національному рівні, на рівні ЄС та на міжнародному рівні. На сучасному етапі головним суб'єктом міжнародної конкуренції стали проблеми багаторонного регулювання транснаціональних корпорацій.

16.1. Регулювання конкурентних відносин у світових господарських зв'язках

Під конкуренцією розуміють суперництво господарських суб'єктів ринку з метою добитися конкурентних переваг у споживачів для збільшення обсягу продажу, завоювання чи утримання частки ринку, отримання запланованого рівня прибутку. В. Д. Щетинін розглядає конкуренцію як «економічний важіль стимулювання виробництва і підвищення якості продукції, пристосування її до потреб споживачів, одну з об'єктивних умов функціонування та розвитку підприємства на базі міжнародного поділу праці».

На нашу думку, це визначення хибне з погляду порушення причинно-наслідкових зв'язків або ж надають цій категорії невластивих ознак («економічний важіль»). Доцільно розглядати конкуренцію як змагання між економічними суб'єктами з метою максимізації прибутку на основі природно властивих чи набутих факторних (конкурентних) переваг.

Зміни в сучасних конкурентних умовах проявляються у: 1) зменшенні стихійного складника та посиленні регулюючих засад під впливом заходів державної антимонопольної політики чи недержавних організацій; 2) інтернаціоналізації конкуренції у всіх сферах СГЗ; 3) посиленні ролі узгоджених заходів економічних суб'єктів промислово-розвинених країн при реалізації конкурентних переваг для протидії «несправедливій діловій практиці». Під «несправедливою діловою практикою» або («несумлінною конку-

ренцією») розуміють застосування несправедливих методів для завоювання виняткового становища на ринку (завищення чи заниження ціни, дискримінація, бойкоти, захисна практика, усунення конкурентів з ринку тощо). Діяльність фірми на ринку визнається антиконкурентною за її впливом на ринкову ситуацію та структуру ринку за результатами аналізу обсягу пропозиції, скорочення обсягів продажу і виробництва, рівня цін.

У світових господарських зв'язках головним суб'єктом конкурентної боротьби є міжнародні корпорації (ТНК, БНК, МНК), у міжнародній конкуренції яких простежуються три тенденції: 1) нецінова змагальність у межах олігополій; 2) взаємопогодження дій олігополій на ринках; 3) посилення боротьби проти існуючих чи потенційних конкурентів-аутсайдерів аж до їх знищення із застосуванням різних форм МЄВ. Прикладом може бути діяльність ТНК у тютюновій галузі України.

Як засоби конкурентної боротьби використовуються різноманітні бар'єри, зумовлені:

— масштабами виробництва для максимізації рівня рентабельності;

— рівнем науко- і технологічності продукції;

— квазімонополією на продукти інтелектуальної праці;

— наданням особливих преференційних умов дочірнім підприємствам у межах внутрішньокорпоративного обміну.

Проте останнім часом у межах тенденції до «демасифікації» маркетингу простежується зміцнення позицій середніх і малих фірм у міжнародній конкуренції. Цьому сприяє також структурна монополізація на базі «піонерних» досягнень науково-технічного прогресу, використання інтегративних структур сфери послуг у конкурентній боротьбі.

Зміст міждержавного регулювання конкуренції в світогосподарських зв'язках складає протидія несумлінній конкуренції і демпінговій практиці. Під поняттям «сумлінна конкуренція» розуміють отримання переваг унаслідок зниження витрат виробництва, оновлення продукції, застосування інноваційних ефективніших методів збуту та обслуговування виробів.

До основних методів несумлінної конкуренції зараховують: 1) досягнення монополістичних позицій за допомогою угод, узгоджених дій; 2) використання дискримінаційних цін чи комерційних умов; 3) таємну змову учасників у конкурентних способах купівлі — продажу торгах); 4) створення таємних картелів; 5) неправдиву інформацію про продукцію; 6) імітацію товарів конкурентів; 7) невідповідність якості, стандартів і умов поставки; 8) незаконне використання товарного знака чи знака походження конкурента;

9) застосування недозволених засобів стимулювання збуту і комунікації; 10) дискредитацію товарів, підприємств, ділової практики конкурента; 11) незаконне присвоєння економічних переваг конкурента; 12) втручання в ділові відносини; 13) надання субсидій і компенсаційних пільг; 14) демпінг; 15) підкуп посадових осіб.

Подібні дії вважаються протиправними і регулюються конкурентним правом, яке носить комплексний характер (включає норми цивільного, кримінального та адміністративного права) і характеризується неоднорідністю (стосується різних об'єктів: договірних відносин, промислової власності, особистих прав). Відповідальність за порушення може носити прецедентний характер. Міжнародне регулювання конкуренції здійснюється в межах таких багатосторонніх і регіональних міжнародних організацій, як СОТ, ЮНКТАД, ВОІВ, ЄС тощо.

Захист від несумлінної конкуренції в діяльності ВОІВ розглядається як частина охорони промислової власності. Так, Ст. 10 — біс Паризької конвенції передбачає:

1) обов'язки членів Союзу щодо ефективного захисту від несумлінної конкуренції громадян країн—учасниць;

2) визначення актом несумлінної конкуренції будь-якої дії, що суперечить ustalеним звичаям;

3) заборону дій, які:

— здатні викликати будь-яким способом сумніви щодо підприємства, продукту, виробничої чи торговельної діяльності конкурента;

— неправдиві твердження, здатні дискредитувати підприємство, продукти чи діяльність конкурента;

— вказівки чи твердження, використання яких здатне ввести в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або кількості товару.

Типовий закон з товарних знаків, фірмових назв і актів несумлінної конкуренції для країн, що розвиваються визначає як несумлінну конкуренцію:

— підкуп покупців конкурента з метою їх залучення як власних клієнтів;

— підкуп службовців у цілях промислового чи комерційного шпигунства;

— порушення правових положень, яке дозволяє отримати невинуваті переваги;

— використання відомих товарних знаків на підроблених товарах.

Тобто ідеться про неправочинне використання результатів діяльності конкурента. Найсучасніші закони про несумлінну конкуренцію (Швейцарія, 1986; Іспанія, 1991) забезпечують вирішення

трьох завдань: захист приватного підприємництва, споживача та інтересів суспільства.

Регулювання міжнародної конкуренції в межах СОТ забезпечується Угодою ГАТТ-94, положеннями Антидемпінгового кодексу та Угоди із субсидій і компенсаційних заходів. Під демпінгом розуміють продаж значних партій товару за цінами суттєво нижчими, ніж при звичайних комерційних операціях на внутрішньому ринку чи в країні походження. Для протидії демпінгу застосовують антидемпінгові мита з імпортованих товарів, визнаних такими, що продаються за демпінговими цінами.

Антидемпінговий кодекс (Угода про застосування Статті VI ГАТТ), прийнятий у 1979 році, зі змінами в 1994 році, містить детальні норми щодо процедури встановлення демпінгу, визначення розміру збитків та методики розрахунку антидемпінгового мита. Як правило, мито дорівнює різниці між фактичною і нормальною ціною і застосовується у випадках заподіяння чи загрози заподіяння матеріальних збитків промисловості країни-імпортера. Угода 1994 року визначає факт демпінгу зіставленням експортної ціни із ціною, що діє на внутрішньому ринку країни-експортера. Згідно зі статтею 2(4)2, порівняння стосується середньозважених цін внутрішнього ринку та середньозважених цін зіставних експортних угод (за цінами франко-завод (*EXW*) за один і той самий період часу) або цін внутрішнього ринку та експорту з конкретних обладунків. Розрахунок валют здійснюється на дату виконання контракту.

Антидемпінгове розслідування здійснюється на основі заяви від господарюючих суб'єктів національної галузі чи за їх дорученням і лише в окремих випадках — урядовими органами. Причому заява повинна представляти виробників, частка яких у національному виробництві більша, ніж 10 % обсягу випуску вітчизняного продукту, виробленого тією частиною виробників, що висловлюють підтримку або незгоду із заявою. Розслідування не починається, якщо частка виробників, що підтримують заяву, складає менше від 25 % обсягу вітчизняного виробництва.

Поняття «матеріальні збитки» передбачає його визначення як скорочення продажу, прибутку, випуску продукції, частки на ринку, продуктивності, доходів по інвестиціях, зменшення впливу на ціни реалізації, запасів, зайнятості, темпів зростання зарплати тощо. Причому потрібно довести, що ці збитки є наслідком демпінгу. Як правило, розслідування має адресний характер і передбачає визначення величини демпінгу для кожного важливого експортера (у випадку неможливості цього антидемпінгове мито може стосуватися країни загалом).

Розмір мита обмежується в обсязі, не більшому, ніж потрібний для того, щоб «нейтралізувати збитки» і на певний період (п'ять років) (Ст. 11(1) Угоди).

Угода про застосування Ст. VI ГАТТ-94 (Антидемпінговий кодекс) допускає здійснення демпінгу і застосування антидемпінгових мит. Цією самою угодою доповнені правила протидії уникненню антидемпінгових заходів шляхом переміщення виробництв у треті країни.

Практика субсидіювання регулюється статтями VI, XVI, XXIII ГАТТ-94, на основі яких прийнято Угода щодо субсидій і компенсаційних заходів (*Agreement on Subsidies and Countervailing Measures*) — Кодекс щодо субсидій-94. Кодекс визначає види субсидій, порядок надання і запровадження компенсаційних мит. Мета Кодексу — скорочення масштабів субсидіювання та впорядкування практики компенсаційних мит.

Під субсидією розуміють надання урядом чи іншим державним органом фінансової допомоги підприємствам галузям) у вигляді: 1) дотацій, кредитів і гарантій; 2) участі в капіталі; 3) скасування чи зменшення податків; 4) надання товарів (послуг) на пільгових умовах; 5) внесків у фінансові фонди для підтримки підприємств; 6) інших форм підтримки доходів і цін, що прямо чи опосередковано сприяють збільшенню експорту чи зменшенню імпорту, якщо ці дії забезпечують отримання прибутків отримувачів субсидій.

Положення Угоди поширюються лише на «специфічні» субсидії, що надаються окремому підприємству чи групі, тобто, якщо коло отримувачів субсидій прямо обмежене виконавчим чи законодавчим органом. Субсидія не розглядається як специфічна, якщо передбачено чіткі об'єктивні економічні критерії для обсягів і можливих отримувачів субсидій.

Розрізняють три категорії субсидій.

1. Заборонені, надання яких законодавчо чи фактично пов'язано з експортом чи використанням вітчизняних товарів замість імпорتنих. До них належать: 1) прямі субсидії підприємствам, що виконують експортні замовлення; 2) експортні премії; 3) забезпечені чи санкціоновані урядом пільгові транспортні тарифи, ціни на товари і послуги, необхідні для експортного виробництва; 4) пільги при оподаткуванні експортних товарів; 5) пільги по експортних кредитах.

Субсидіювання сільськогосподарських товарів регулюється окремою Угодою із сільськогосподарської продукції.

Країни—учасниці не мають права зберігати діючі чи вводити нові субсидії, а у випадках скарг зобов'язані відмінити їх у встановлений термін.

2. Дозволені субсидії не забороняються, але щодо них застосовується заборона, якщо їх застосування заподіює значні збитки іншим країнам. Значними визнаються збитки від застосування субсидій, частка яких у вартості товару більша від 5 %, або які покривають експлуатаційні збитки підприємств (галузей) чи у вигляді списання боргів і на поточне їх обслуговування. Передбачається, що внаслідок заподіяння значних збитків відбувається «витіснення або ускладнення» експорту країни—учасниці в країну субсидіювання чи третю країну, суттєве зниження цін на субсидійовані товари, загальне зниження цін і зростання частки країни на світовому ринку даного товару.

Визнання органом з розв'язання суперечок або Апеляційним органом факту значних збитків зобов'язує країну вжити заходи з його усунення або припинити субсидіювання. Якщо такі заходи не вжито протягом шість місяців, країна, що подала скаргу, має право вжити адекватні заходи, відповідні до ступеня та характеру збитків.

3. Дозволені субсидії — це неспецифічні, а також специфічні субсидії, що надаються з метою вирішення проблем регіонального розвитку, проведення наукових досліджень, адаптування до нових вимог охорони довкілля, допомоги регіонам, що постраждали від стихійного лиха. Надання таких субсидій передбачає обов'язкове подання до Комітету із субсидій і компенсаційних заходів відповідних програм, їх коригування за рішенням Комітету.

Спеціальним розділом Угоди регламентуються компенсаційні мита, встановлюються правила проведення розслідувань. Зокрема, скарга може бути відхилена, якщо величина субсидії мінімальна (менша від 1 % ціни), а обсяг фактичного чи потенційного імпорту є незначним. Встановлений термін розслідувань — до одного року (в особливих випадках — до 1,5 року). Розмір мита не повинен перевищувати величину субсидії на одиницю товару, застосовується до всього обсягу імпорту з усіх джерел, за винятком експортерів, що взяли зобов'язання компенсувати збитки. Визначений граничний термін — 5 років дії мита і добровільних зобов'язань експортерів.

Для країн, що розвиваються, Угодою передбачені винятки із загальних правил. Виокремлень групи країн: перша — країни—члени СОР, найменше розвинені згідно зі статусом в ООН, та країни з обсягом ВВП на особу до 1 тис. дол. США (усього 20 країн); друга — усі інші країни, що розвиваються — учасниці СОР. Для більшості країн, що розвиваються, передбачене право субсидіювання протягом восьми років, найменш розвинених — без обмеження терміну. Якщо країна досягає конкурентоздатності в торгівлі даним товаром (протягом двох років підряд частка торгівлі ним складає 3,25 % сві-

тового обсягу) субсидії повинні бути відмінені: для першої групи — протягом восьми років; для другої — жвох років.

Після приєднання до СОТ країна зобов'язана повідомити Комітет зі субсидій про всі програми субсидювання (протягом 90 днів) і усунути невідповідності (упродовж трьох років), не розширюючи об'єму й не подовжуючи термін дії таких програм. Для перехідних економік передбачений семирічний термін реалізації програм і дворічний — здійснення нових.

Головним у цій сфері регулювання є недопущення «війни субсидій», а з іншого боку — невиправданого застосування компенсаційних заходів як протекціоністських.

Угода про державні закупівлі в рамках Угоди — ГАТТ-94 спрямована на забезпечення конкуренції при виконанні державних програм і закупівель. Угода визначає правила процедури подання заявок і прийняття рішень, які б не носили дискримінаційного характеру щодо зарубіжних товарів і виробників.

У сфері послуг регулювання здійснюється на основі Генеральної угоди з торгівлі послугами (ГАТС). Положення про несумлінну конкуренцію міститься в статтях VIII і IX Угоди, які забороняють зловживання монопольним становищем прямо або через залежну фірму поза сферою дії його монопольного права. До заходів, що порушують справедливу ділову практику, зараховують обмеження щодо міжнародних переказів і платежів з поточних операцій, обмеження з метою захисту платіжного балансу.

16.2. Міжнародне регулювання обмежувальної ділової практики

До поняття «обмежувальна ділова практика» — ОДП (*Restrictive Business Practice — RBP*) належать: обмеження конкуренції, поведінка або дії окремих фірм, форми і методи взаємодії групи фірм, які шляхом зловживання своїм домінуючим становищем обмежують конкуренцію, витісняючи конкурентів, заподіюючи їм збитки.

Спільним принципом поняття ОДП є порушення нормальної ринкової конкуренції з істотними наслідками для учасників ринку (тобто такими, що обмежують, спотворюють чи протидіють конкуренції, усувають конкурентів і встановлюють монополію).

Обмежувальна ділова практика регулюється на національному рівні, на рівні ЄС, на міжнародному рівні. На національному рівні застосовується антимонопольне законодавство, а в деяких країнах — законодавчі акти з боротьби з несумлінною конкуренцією.

На міжнародному рівні регулювання здійснюється в межах ЮНКТАД ООН згідно з «Комплексом узгоджених на багатосторонній основі справедливих принципів і правил контролю за обмежувальною діловою практикою». Під ОДП у Комплексі розуміють акти або дії фірм, які шляхом зловживання своїм панівним становищем або силовим домінуванням на ринку обмежують доступ до ринку чи іншими способами стримують конкуренцію, заподіюючи чи ризикуючи заподіяти втрати (збитки) міжнародній торгівлі, особливо країн, що розвиваються. До ОДП зараховують також дії фірм, які через офіційні та неофіційні усні й письмові домовленості чи угоди теж зумовлюють подібні наслідки.

Поняття панівного становища, згідно з Комплексом, означає домінування фірми (групи фірм) на ринку товарів (послуг). Причому під фірмою розуміють не лише державні чи недержавні компанії, але й акціонерні товариства, асоціації, дочірні компанії, філії, що прямо чи опосередковано перебувають під їх контролем.

Загалом до ОДП, згідно з Комплексом, належать:

- угоди, що фіксують ціни, особливо експортні та імпорتنі;
- підпорядкування, досягнуте шляхом змови;
- поділ відповідно до певних норм обсягів продажу, видів продукції, ринків чи клієнтів;
- колективні дії під час реалізації угод, наприклад, відмова від продажу, поставок товарів непостійним імпортерам;
- колективна відмова в набутті членства в асоціаціях, договорах, якщо вона має вирішальне значення для конкуренції.

Розрізняють індивідуальну та групову ОДП. До індивідуальної зараховують такі дії однієї з фірм по відношенню до інших учасників ринку:

- поглинання чи злиття фірм з наслідком досягнення панівного становища на ринку;
- встановлення демпінгових цін;
- дискримінація щодо інших суб'єктів ринку;
- включення в текст контракту умов, що обмежують дії контрагента щодо вибору постачальників, встановлення цін перепродажу, території діяльності, примушення до обмеження певних видів робіт, закупівлі сировини, обладнання продавця.

Індивідуальна антиконкурентна практика властива посередницьким операціям (комісійним, консигнаційним та операціям з перепродажу), ліцензійним угодам, а також передконтрактній роботі (застосування захисних оферт), внутрішньокорпоративній торгівлі в межах ТНК.

Групова ОДП здійснюється у формі узгоджених чи колективних дій, унаслідок чого заподіюються збитки іншим учасникам ринку. До цього виду ОДП належать:

1. Створення картелів і синдикатів з обов'язковою реєстрацією і зазначенням видів діяльності, що регулюються в їх межах. Як правило, забороняються картелі з метою монополізації чи поділу ринків. Утворення синдикатів здійснюється як легально, так і нелегально на базі угод про створення єдиного збутового органу.

2. Укладення міжфірмових угод щодо виробничої діяльності, інвестицій, виготовлення продукції, забезпечення її технічного рівня, які стосуються: поділу обсягів виробництва в межах квот; раціоналізації виробництва на основі спеціалізації та кооперування; поділу джерел постачання в межах імпорتنних квот; дотримання стандартів; взаємного обміну технічною і комерційною інформацією, патентами та ліцензіями; створення спільних філій і фінансових організацій.

3. Укладення угод щодо комерційної діяльності (встановлення цін купівлі чи продажу; поділ ринків збуту на основі квот продажу і розмежування сфер реалізації; надання знижок постійним покупцям, застосування загальних умов щодо термінів платежу, гарантій і відповідальності; продаж лише фірмам певного схваленого переліку чи формування переліків фірм, з якими заборонено укладати угоди; придбання товарів лише в певних постачальників чи продаж їх винятково фірмам, які погоджуються на певний рівень цін перепродажу; укладання колективних угод з посередниками з наданням виняткових прав на продаж на певній території).

4. Укладення таємних угод щодо колективних бойкотів, примушення аутсайдерів до певних дій чи виконання певних умов; застосування «дискримінаційної торгівлі», під якою розуміють «несумлінне» чи «без розумних підстав» дискримінаційне ставлення до учасників ринку в подібних обставинах.

5. Проведення узгоджених скоординованих дій на основі угод без юридично оформлених зобов'язань (змова), проведення взаємних консультацій під час участі в тендерах.

6. Створення змішаних фірм для здійснення спільної діяльності, консорціумів, особиста унія через взаємопереплетіння директоратів, якщо наслідком є несумлінна конкуренція чи заподіяння збитків іншим фірмам.

Особливого поширення обмежувальна ділова практика набула в діяльності ТНК у формі індивідуального домінування та групової ОДП. Групова ОДП здійснюється міжнародними картелями або учасниками неоголошених змов через координацію дій своїх філій у поділі ринків і встановленні погоджених цін; блокування на тор-

гах; колективних шкідливих дій проти аутсайдерів; посилення «вертикального» контролю над ланцюгом «виробництво — транспортування — збут — розподіл».

За оцінкою Секретаріату ЮНКТАД, обмежувальна практика набула значення, подібного до офіційних торгових бар'єрів. Тому, як уже зазначалося, на 35-й сесії ГА ООН у 1980 році прийнято «Комплекс узгоджених на багатосторонній основі принципів і правил по контролю за обмежувальною діловою практикою». З 1981 році в рамках ЮНКТАД проводять сесії Міжурядової групи експертів з ОДП, протягом 80-х років проведено дві міжнародні конференції ООН з контролю за ОДП. Метою запровадження Комплексу є підвищення ефективності міжнародної торгівлі, особливо країн, що розвиваються, через створення, сприяння та захист конкуренції, нововведення, контроль за концентрацією капіталу й ростом економічної потужності фірм. За допомогою Комплексу передбачається ліквідувати перешкоди, зумовлені діяльністю ТНК, встановити справедливі принципи й правила контролю за ОДП на міжнародному рівні, полегшити їх законодавче закріплення на національному рівні. Сферами застосування Комплексу є діяльність ТНК, будь-які види угод чи фірм у всіх країнах; державні й регіональні органи управління. Комплексом визначені такі основні принципи діяльності фірм, у тому числі ТНК, як:

- здійснення ОДП відповідно до національного законодавства країни діяльності, надання відомостей про угоди обмежувального характеру;

- усі підприємства, за винятком тих, що пов'язані єдиною власністю чи перебувають під єдиним контролем, повинні утримуватися від обмежувальних дій;

- підприємства повинні утримуватися від дій, що обмежують доступ на ринок чи конкуренцію, а саме: 1) використання занижених цін з метою усунення конкурентів; 2) фіксування цін або якості в торгівлі між філіями ТНК, коли ціна чи якість є завищеною (заниженою) порівняно з нормальною; 3) злиття, спільне підприємництво та інші способи здійснення контролю; 4) встановлення цін перепродажу; 5) умови поставок із застосуванням щодо розповсюдження чи виробництва інших, у тому числі конкуруючих, товарів.

Передбачається, що національні уряди повинні встановити норми контролю за ОДП, у тому числі ТНК і національних фірм, доступність законів і регламентів, покращання процедур отримання від підприємств, особливо ТНК, деталей угод.

На міжнародному рівні в цій сфері країни—учасниці надають ЮНКТАД відомості про впровадження процедур і правил. Перед-

бачено також надання консультацій окремим країнам, особливо країнам, що розвиваються, продовження проведення робіт зі створення єдиного типового закону з ОДП.

Керівним органом Комплексу є Міжурядова група експертів, яка готує розпорядження щодо консультацій, дискусій, обмінів думками тощо. Країни ЄС формують свою систему протидії ОДП у повній відповідності до міжнародних норм.

Окремою сферою ОДП є міжнародна передача технологій, де вона вважається за нормальну, що впливає з монопольних прав патентовласника. До основних напрямів ОДП тут належать:

- 1) свідоме обмеження розповсюдження технічних новинок;
- 2) обмеження операцій ліцензіата щодо використання винаходу після закінчення терміну дії патенту, обмеження свободи комерційної діяльності (рівня виробництва, частки ринку, цін, виробництва і продажу конкуруючої продукції, цін експортних операцій; оплата вартості ліцензій акціями або часткою в капіталі), режим платежів (вимога платежу за незареєстровані винаходи чи патенти, що втратили силу, встановлення гарантованих сум платежів);
- 3) створення монопольних союзів на патентній базі на основі перехресного ліцензування, у межах науково-технічного співробітництва, доповнених поділом ринків, дискримінацією конкурентів тощо;
- 4) створення патентних пулів шляхом об'єднання ліцензій за своїми патентами в єдиний блок, закритий для конкурентів.

Для забезпечення інтересів усіх країн, особливо країн, що розвиваються, у 1974 році Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення щодо Міжнародного кодексу поведінки у сфері передачі технологій. Під егідою ЮНКТАД проект Кодексу було підготовлено в 1978 році. Зміст проекту включав визначення і сфери застосування, цілі та принципи, національне регулювання передачі технологій, ОДП, відповідальність сторін, спеціальне регулювання для країн, що розвиваються, міжнародне співробітництво та інституційні механізми, застосовуване право і розв'язання суперечок, інші умови.

На п'ятій сесії спеціальної конференції ООН (1983) прийнято рішення щодо рекомендаційного характеру Кодексу та сфер його застосування (технологічні угоди, технічна допомога, угоди «під ключ», виробниче кооперування в їх технологічній частині, ліцензійна торгівля).

16.3. Багатостороннє регулювання діяльності ТНК

Поглиблення та розширення інтернаціоналізації СГЗ у різних сферах економіки зумовлює формування «сіткової геокорпоративної структури» СГЗ (Е. Кочетов, 1998), об'єднання елементів вироб-

ничих структур різних країн у великі міжнародні науково-виробничі утворення. До основних тенденцій і характерних ознак сучасного етапу процесу транснаціоналізації належать.

1. Концентрація власності в межах ТНК через злиття, придбання активів зарубіжних фірм, багаторазовий перепродаж раніше придбаних фірм, ліквідація неефективних виробництв.

2. Зростання ролі великих комерційних банків у переміщенні інвестиційних ресурсів і перетворення їх на транснаціональні банки.

3. Розширення діяльності ТНК у сфері послуг, у тому числі страхових, консультативних, інженерних, туристських.

4. Формування транснаціонального монополістичного капіталу, становлення ТНК і ТНБ як головних суб'єктів світового господарства.

5. Посилення ринкового конкурентного механізму в поєднанні з непрямыми методами державного регулювання економічних процесів.

6. Уповільнення темпів росту прямого зарубіжного інвестування ТНК, особливо в країнах, що розвиваються, зміна напрямів руху інвестиційних ресурсів.

Таким чином, формується інтернаціональна ринкова вартість та, як її модифікація, ціна виробництва. Інтернаціональна ціна товарів, послуг, робочої сили, капіталів суттєво впливає на відповідні національні ціни. Панівне становище декількох крупних ТНК у провідних галузях поєднується зі значним їх відривом від фірм-аутсайдерів. Слід зауважити, що діяльність ТНК істотно підтримується національними урядами промислово розвинених країн, узгодженими діями щорічних нарад групи «Великої Вісімки», міністрів фінансів і керуючих центральними банками.

Основним завданням міжнародного регулювання ТНК є створення умов, які забезпечували б дотримання ними визначених норм і принципів, незважаючи на те, що вони не належать до суб'єктів міжнародного права. Крім того, до ТНК входять різні філії, дочірні фірми, які володіють різною правосуб'єктністю. Таким чином, ТНК як сукупність осіб різної юрисдикції не можуть бути об'єктом регулювання однієї держави чи єдиного міжнародного регламенту. Тому в документах і рекомендаціях ООН проблеми діяльності ТНК розосереджені за різними напрямками. Водночас Комісією ООН по ТНК проводиться розробка універсального кодексу поведінки ТНК. Базовим принципом, закріпленим у Декларації про встановлення у світі нового міжнародного економічного порядку (VI спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН), є «повний і постійний суверенітет країни над її природними ресурсами і економічною діяльністю». Права країни на регулювання й нагляд за ТНК передбачені Хартією економічних прав і обов'язків держав (XXIX сесія Генеральної Асамблеї ООН, 1974). Групою видатних діячів у 1974 році було

підготовлено доповідь «Вплив ТНК на процес розвитку» (57 сесія ЕКОСОП ООН), на основі якої створено Міжурядову комісію ООН по ТНК і Центр по ТНК.

До негативних аспектів у діяльності ТНК зазначена Група зарахувала: втручання у внутрішні справи; спроби поширення законів країни базування на країну, що приймає; вимоги преференцій; здійснення протизаконної діяльності; відмова визнавати юрисдикцію місцевих судів; приховування відомостей про діяльність; ОДП у сфері передачі технологій.

Додаткові засоби впливу на ТНК передбачені «Зведенням принципів і правил», прийнятим 1980 року на спеціалізованій конференції ООН. Аналогічна робота проводиться в межах завдань ЮНКТАД та ВОІВ.

Координуючим центром цієї роботи є Комісія та Центр ООН по ТНК. Комісія складається із 49-ти представників країн—членів ООН, обирається на три роки за участю постійної групи експертів (підприємців, профспілкових діячів, учених).

Хоч Комісією і підготовлено в 1980 році консолідований текст Кодексу поведінки для ТНК з метою обговорення, значна частина його положень (44 із 77-ми) не сформульована в остаточному вигляді. Позитивною є спроба визначити в проекті положення, яких повинні дотримуватися ТНК: поважати суверенітет і підкорятися законам країни діяльності; розробляти економічні цілі та завдання національної політики; не втручатися у внутрішні справи; утримуватися від практики корупції; дотримуватися законів щодо ОДП, положень стосовно передачі технологій і охорони довкілля. ТНК зобов'язані здійснювати свій внесок у розвиток економіки, але лише в частині узгодження їх внутрішніх стратегічних планів і національних програм.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що розуміється під поняттям «конкуренція»?
2. Які зміни виявляються в конкурентних умовах?
3. Що таке «несправедлива ділова практика»?
4. Назвіть основні методи несумлінної конкуренції.
5. Яким чином забезпечується регулювання міжнародної конкуренції в межах СОТ?
6. Які основні ознаки субсидій?
7. Які категорії субсидій розглядають?
8. Що належать до категорії «обмежувальна ділова практика»?
9. Як здійснюється регулювання обмежувальної ділової практики на національному та міжнародному рівнях?
10. Які основні тенденції та риси сучасного етапу процесу транснаціоналізації?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Особливості міжнародної конкуренції в сучасних умовах.
2. Обмежувальна ділова практика та її міжнародно-правове регулювання.
3. Багатостороннє регулювання міжнародної діяльності ТНК.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Під конкуренцією розуміють:

- 1.1. Змагання між економічними суб'єктами з метою максимізації прибутку.
- 1.2. Економічний важіль стимулювання виробництва й підвищення якості продукції.
- 1.3. Нецінова змагальність у межах олігополій.
- 1.4. Усі відповіді правильні.

2. Що розуміють під «несправедливою діловою практикою»?

- 2.1. Застосування несправедливих методів для завоювання виняткового становища на ринку.
- 2.2. Нецінову змагальність у межах олігополій.
- 2.3. Нецінову змагальність у межах монополій.
- 2.4. Усі відповіді правильні.

3. У світових господарських зв'язках головним суб'єктом конкурентної боротьби є:

- 3.1. Фінансові установи.
- 3.2. Товари.
- 3.3. ТНК.
- 3.4. Усі відповіді правильні.

4. Які основні тенденції простежуються в діяльності суб'єктів світових господарських зв'язків у контексті міжнародної конкуренції?

- 4.1. Нецінова змагальність у межах олігополій.
- 4.2. Взаємоузгодження дій олігополій на ринках.
- 4.3. Посилення боротьби проти існуючих чи потенційних конкурентів-аутсайдерів аж до їх знищення із застосуванням різних форм МЕВ.
- 4.4. Усі відповіді правильні.

5. До основних методів несумлінної конкуренції належать:

- 5.1. Досягнення монопольних позицій з допомогою угод, узгоджених дій.
- 5.2. Не використання дискримінаційних цін чи комерційних умов.
- 5.3. Відповідність якості, стандартів і умов поставки.
- 5.4. Усі відповіді правильні.

6. Яка міжнародна організація розглядає питання захисту від несумлінної конкуренції?

6.1. ЮНІДО.

6.2. ВОІВ.

6.3. ООН.

6.4. СОТ.

7. Типовий закон по товарних знаках визначає несумлінну конкуренцію як:

7.1. Підкуп покупців конкурента з метою їх залучення як власних клієнтів.

7.2. Підкуп службовців у цілях промислового чи комерційного шпигунства.

7.3. Незаконне використання технологій чи ноу-хау конкурента.

7.4. Усі відповіді правильні.

8. У яких країнах зосереджені найсучасніші закони про несумлінну конкуренцію?

8.1. Бельгія.

8.2. Франція.

8.3. Швейцарія.

8.5. Правильні відповіді 8.1 та 8.2.

9. Що містить антидемпінговий кодекс?

9.1. Детальні норми щодо встановлення демпінгу.

9.2. Визначення розміру збитків.

9.3. Практику субсидіювання.

9.4. Правильні відповіді 9.1 та 9.2.

10. Субсидія вважається специфічною, якщо:

10.1. Надається окремому підприємству чи групі, тобто, якщо коло отримувачів субсидій прямо обмежене виконавчим чи законодавчим органом.

10.2. Якщо існують передбачені та чіткі об'єктивні економічні критерії для обсягів і можливих отримувачів субсидій.

10.3. Якщо не існують передбачені та чіткі об'єктивні економічні критерії для обсягів і можливих отримувачів субсидій.

10.4. Усі відповіді правильні.

11. Що таке заборонені субсидії?

11.1. Субсидії, що надаються з метою вирішення проблем регіонального розвитку.

11.2. Які не забороняються, але щодо яких застосовується заборона, якщо їх застосування приносить «серйозні» збитки іншим країнам.

11.3. Надання яких законодавчо чи фактично пов'язується з експортом чи використанням вітчизняних товарів замість імпортних.

11.4. Усі відповіді правильні.

12. Яка міжнародна організація містить положення про несумлінну конкуренцію у сфері послуг?

- 12.1. ЮНКТАД.
- 12.2. ГАТС.
- 12.3. ВОІВ.
- 12.4. Усі відповіді правильні.

13. До категорії «обмежувальна ділова практика» (ОДП) зараховують:

- 13.1. Обмеження конкуренції.
- 13.2. Поведінку або дії окремих фірм.
- 13.3. Форми і методи взаємодії групи фірм, які шляхом зловживання своїм домінуючим становищем обмежують конкуренцію, витісняючи конкурентів, наносячи їм збитки.
- 13.4. Усі відповіді правильні.

14. Як регулюється ОДП на національному рівні?

- 14.1. В межах ЮНКТАД.
- 14.2. В межах ООН.
- 14.3. В межах МЕК.
- 14.4. Усі відповіді правильні.

15. До ОДП, згідно з Комплексом, належать:

- 15.1. Угоди, що фіксують ціни, особливо експортні та імпорتنі.
- 15.2. Поділ відповідно до певних норм обсягів продаж, видів продукції, ринків чи клієнтів.
- 15.3. Підпорядкування, досягнене шляхом змови.
- 15.4. Усі відповіді правильні.

16. Які види обмежувальної ділової практики розглядають?

- 16.1. Індивідуальну.
- 16.2. Групову.
- 16.3. Особливу.
- 16.4. Правильні відповіді 16.1 та 16.2.

17. До групової обмежувальної ділової практики зараховують:

- 17.1. Встановлення демпінгових цін.
- 17.2. Укладення міжфірмових угод щодо виробничої діяльності, інвестицій, виготовлення продукції.
- 17.3. Поглинання чи злиття фірм з досягненням панівного становища на ринку.
- 17.4. Усі відповіді правильні.

18. У якому році було підписано документ «Комплекс узгоджених на багатосторонній основі принципів і правил по контролю за обмежувальною діловою практикою»?

- 18.1. 1976.
- 18.2. 1980.
- 18.3. 1981.
- 18.4. 1983.

19. До основних напрямів і форм ОДП у сфері міжнародної передачі технологій належать:

- 19.1. Свідоме обмеження розповсюдження технічних новинок.
- 19.2. Обмеження операцій ліцензіата у використанні винаходу після закінчення терміну дії патенту.
- 19.3. Створення монопольних союзів на патентній базі на основі перекресного ліцензування.
- 19.4. Правильні відповіді 19.2 та 19.3.

20. У якому році Генеральна Асамблея ООН ухвалила рішення щодо Міжнародного кодексу поведінки в області передачі технологій?

- 20.1. 1969.
- 20.2. 1970.
- 20.3. 1974.
- 20.4. 1976.

21. До основних тенденцій сучасного етапу процесу транснаціоналізації належать:

- 21.1. Концентрація власності в межах ТНК через злиття, придбання активів зарубіжних фірм.
- 21.2. Зростання ролі великих комерційних банків у русі інвестиційних ресурсів і перетворення їх у транснаціональні банки.
- 21.3. Розширення діяльності ТНК у сфері послуг.
- 21.4. Усі відповіді правильні.

22. Що належать до негативних аспектів у діяльності ТНК?

- 22.1. Втручання у внутрішні справи.
- 22.2. Спроби поширення законів країни базування на приймаючу країну.
- 22.3. Здійснення протизаконної діяльності.
- 22.4. Усі відповіді правильні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми правового регулювання комерційних відносин в умовах їх інтернаціоналізації: Монографія / За заг. ред. О. Д. Крупчана. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. — 239 с.

2. *Осика С. Г.* Універсальні міжнародно-правові засади регулювання демпінгового імпорту: Монографія / Акад. правових наук України та ін. — К., 2005. — 252 с.
3. *Філюк Г. М.* Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: Монографія / Г. М. Філюк. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2009. — 403 с.
4. Глобальное конкурентное пространство: монография / Рук. авт. кол. и науч. ред. О. Г. Белорус; Государственное высшее учебное заведение «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»... [та ін.]. — К.: КНЭУ, 2008. — 717 с.
5. *Пахомов С. Ю.* Глобальна конкуренція: нові явища, тенденції та чинники розвитку: Монографія / С. Ю. Пахомов. — Київ: КНЕУ, 2008. — 223 с.
6. *Зав'ялова О. В.* Транснаціональні корпорації: Навч. посібник / О. В. Зав'ялова, В. Є. Сахаров. — Київ: [Національна академія управління], 2008. — 239 с.

ТЕМА 17

МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Офіційною метою міжнародних неурядових об'єднань (союзів, клубів) підприємців є сприяння розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин, усунення обмежень конкуренції на світовому ринку. У розділі представлено характеристику, цілі та напрями діяльності міжнародних неурядових організацій. Проаналізовано діяльність об'єднань підприємців на міжнародному та регіональному рівнях.

17.1. Значення міжнародних неурядових організацій, їх цілі та види

Міжнародні неурядові підприємницькі організації (МНПО) — це неприбуткові організації, утворені на основі власних статутів, фінансовані за рахунок внесків своїх членів.

Офіційною метою міжнародних неурядових об'єднань (союзів, клубів) підприємців є сприяння розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин, усунення обмежень конкуренції на світовому ринку. Міжнародні союзи підприємців деколи передбачають у своїх статутах такі цілі: обмін виробничим досвідом, розробка методів покращення якості товарів, забезпечення спільних інтересів учасників шляхом проведення досліджень, організації консультацій, кооперації та узгоджених дій фірм на міжнародному ринку. На відміну від міжнародних картелів, синдикатів, трестів, учасниками яких є окремі крупні компанії, членами міжнародних підприємницьких об'єднань виступають «асоційовані підприємці» або об'єднання підприємців однієї галузі різних країн, що являють собою нову форму переплетення різних національних груп монополістичного капіталу.

Важливу роль у формуванні політики міжнародного економічного співробітництва відіграють об'єднання представників крупного міжнародного бізнесу, де узгоджуються позиції з найважливіших міжнародних проблем і ухвалюються рішення у вигляді рекомендацій урядам країн і міжнародним організаціям, з якими вони співпрацюють. До таких об'єднань належить Міжнародна торговельна палата — МТП.

Міжнародні організації системи ООН підтримують тісні взаємозв'язки з міжнародними неурядовими організаціями, окремим з

яких надається консультативний статус. Відносини ООН з МНПО регламентуються Резолюцією ЕКОСОР № 1296 від 23 травня 1968 року «Заходи щодо консультацій з неурядовими організаціями». Організації, які отримали консультативний статус, можуть пропонувати питання для розгляду їх в порядок денний ЕКОСОР і робити з них усні заяви, скеровувати спостерігачів на засідання ЕКОСОР, подавати письмові заяви, здійснювати спеціальні дослідження та готувати відповідні документи. Консультативний статус в ЕКОСОР мають близько 1600 МНПО, які активно працюють у сфері економічного та соціального розвитку.

У 1996 році ЕКОСОР прийняла Резолюцію № 1996/31 про консультативні відносини між ООН і неурядовими організаціями, оновивши тим самим Резолюцію № 1296. Ця Резолюція передбачає: визнання важливості національних, регіональних і субрегіональних неурядових організацій і збільшення їх кількості; посилення ролі комітету з неурядових організацій, який існує при ЕКОСОР; прийняття стандартних правил участі неурядових організацій у міжнародних конференціях ООН і в процесі підготовки до них.

У відносинах з організаціями ООН міжнародні неурядові підприємницькі організації виконують такі функції:

- надання консультацій організаціям і фізичним особам;
- регулярне інформування держав і міжурядових організацій та їх органів про свою діяльність, розповсюдження інформації, одержаної від міжурядових організацій;
- участь у розробці проектів угод, які передаються на розгляд держав і міжурядових організацій;
- участь у роботі із забезпечення дотримання норм міжнародного права та відповідного контролю.

МНПО не є суб'єктами міжнародного права, але повинні здійснювати свою діяльність у відповідності з його принципами і нормами. У межах держави правовий статус МНПО визначається національним законодавством.

Відповідно до мети і виконуваних функцій МНПО поділяються на міжнародні та регіональні союзи підприємців, а також міжнародні та регіональні торговельні палати.

Міжнародні союзи підприємців створюються з метою сприяння діяльності національних союзів підприємців, у тому числі у сфері міжнародних економічних відносин. Серед найбільших міжнародних союзів підприємців виокремлюють Союз промислових федерацій ЕС — ЮНІСЕ, Альянс виробників какао — АВК, Міжнародну федерацію з торгівлі пушниною, Міжнародну федерацію з торгівлі насінням.

17.2. Міжнародні об'єднання підприємців та їх діяльність з регулювання міжнародного бізнесу

Підприємницькі міжнародні організації, які діють на приватно-монополістичній основі, охоплюють як глобальний, так і регіональний рівні.

На світовому рівні до них належать такі міжнародні підприємницькі об'єднання:

1. Трьохстороння комісія (створена в 1973 році), яка об'єднує близько трьохсот представників великих ТНК, політичних кіл, економістів з США, Західної Європи, Японії. Комісія розробляє рекомендації з розв'язання конкретних проблем, які направляються в державні органи окремих країн. З комісією співпрацюють представники бізнесу розвинених країн, вона має неабиякий вплив на урядові органи та посідає провідне місце в системі взаємозв'язків західних країн.

2. Круглий стіл КО (*CAUX Round Table*), що заснований у 1986 році з метою об'єднання провідних бізнесменів Європи, Японії і США. Головними завданнями є: підвищення ролі бізнесу і промисловості як рушійної сили прогресивних глобальних змін, сприяння послабленню зростаючої напруженості в торгівлі та розвитку конструктивних економічних і соціальних взаємовідносин між країнами-учасниками торгівлі та їх взаємної відповідальності перед світовим співтовариством.

Круглий стіл КО розробив і ухвалив Декларацію «Принципи міжнародного бізнесу». Метою цього документа є вироблення світового стандарту відповідно до якого можна оцінювати поведінку у сфері бізнесу.

3. Європейський діловий конгрес (ЄДК), створений у 1997 році на засновницькій конференції в м. Бонні. Конференція ухвалила рішення про створення ЄДК як міжнародної неурядової організації, що об'єднує підприємців країн—учасниць ОБСЄ. Згідно зі Статутом, основними цілями діяльності ЄДК є: сприяння економічному співробітництву в регіоні ОБСЄ та економічному розвитку держав—учасників цієї організації; створення оптимальних умов для діалогу між політичними й діловими колами; захист прав і законних інтересів членів та надання допомоги з метою підвищення ефективності діяльності.

Принципова відмінність Європейського ділового конгресу від інших міжнародних неурядових організацій ОБСЄ полягає в тому, що він об'єднує безпосередніх учасників ринку, які здатні точніше, ніж політики, ідентифікувати економічні проблеми.

4. Міжнародна асоціація комерційних банків (МАКОБ), заснована в 1991 році комерційними банками держав Центральної і Східної Європи, Росії та інших країн СНД. МАКОБ є юридичною особою, некомерційною організацією, яка сприяє банкам в їх діяльності як на внутрішніх ринках, так і в зовнішньоекономічних зв'язках.

Асоціація забезпечує: допомогу в організації взаємодії комерційних банків, пошуку потенційних партнерів, підготовці і укладанні угод між комерційними банками, технічне сприяння організації та здійсненню банківської діяльності, надання на прохання консультативних послуг і організацію підготовки аналітичних і методичних матеріалів з різних питань банківської діяльності, вивчення нових механізмів і форм зв'язку між банками-членами Асоціації чи з іншими банками і фінансовими організаціями, а також застосування їх на практиці; узагальнення інформації про фінансовий стан банків, кон'юнктуру валютних і фінансових ринків, валютних курсів і котирування; організацію зустрічей спеціалістів банків—членів Асоціації, семінарів і нарад з основних напрямів діяльності банків—членів МАКОБ.

5. Міжнародна асоціація з охорони промислової власності (АППП) — неурядова організація, яка об'єднує вчених і практиків, що займаються питаннями промислової власності в країнах—учасниках. До цілей діяльності АППП належать: розробка найважливіших і актуальних проблем у сфері охорони промислової власності; визначення єдиного підходу до розв'язання проблем; гармонізація вимог різних патентних систем; обговорення та складання резолюцій з питань охорони промислової власності; організація і проведення семінарів у різних країнах; здійснення співпраці зі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ).

6. Асоціація торговців цукром-рафінадом, створена в 1891 році з метою встановлення правил і норм належної торгівлі рафінованим цукром у Великій Британії і на міжнародних ринках. В даний час правила Асоціації визнані в усьому світі як стандартні контрактні норми та використовуються більшістю міжнародних компаній, які здійснюють торгівлю цукром-рафінадом.

Завдання Асоціації включають: належне проведення торгівлі цукром-рафінадом; розробку правил і контрактних умов торгівлі цукром-рафінадом; надання послуг комерційного арбітражу для врегулювання суперечок; підтримку і захист інтересів членів Асоціації і торговельного товариства в цілому; оцінку збитків з контрактів на запити членів Асоціації.

7. Інститут міжнародних фінансів (ІМФ), створений у 1983 році і є всесвітньою асоціацією банків, брокерських компаній, інвестиційних фондів та інших фінансових установ.

8. Міжнародна асоціація з товарної нумерації (Асоціація ЕАН), заснована в 1977 році з метою сприяння міжнародній внутрішній торгівлі через поширення міжнародного уніфікованого штрихового товарного коду, розробки універсальної системи товарного кодування для застосування в торгівлі маркованими товарами, запровадження комплексних систем інформації, які ґрунтуються на використанні комп'ютерної техніки для обліку попиту і запасів товарів.

На регіональному рівні до міжнародних підприємницьких організацій належать:

1. Тихоокеанська економічна рада (ТЕР), заснована в 1967 році як об'єднання провідних бізнесменів Тихоокеанського регіону з метою сприяння розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій; консультування урядів країн—учасниць і розробка рекомендацій з проблем розвитку Тихоокеанського регіону; сприяння індивідуальним членам у розширенні можливостей їх доступу до ринків за допомогою неформальних зустрічей з потенційними партнерами з країн—членів ТЕР; щорічного проведення Міжнародної генеральної зустрічі; організації поїздок представників бізнесу для розширення ділових можливостей; співробітництва з міжнародними організаціями: Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Світової організації торгівлі (СОТ), Ради тихоокеанського економічного співробітництва (РТЕС).

2. Рада тихоокеанського економічного співробітництва, створена в 1980 році за ініціативою Японії та Австралії, об'єднує представників бізнесу, державних органів і наукової громадськості.

До основних цілей і завдань діяльності РТЕС належать: практичне розв'язання спільно з урядами й діловими колами проблем у сфері торгівлі, інвестицій, сприяння економічному розвитку у регіоні; вивчення перспективних економічних проблем в конкретних секторах, які становлять інтерес для підприємництва та урядів на регіональному рівні; здійснення програм із ключових питань торгівлі та інвестицій; проведення досліджень з питань політики у сфері бізнесу; координація дій цільових груп РТЕС і проектів; реалізація робочої програми РТЕС, яка охоплює торговельну політику, огляд економічної ситуації та перспектив у Тихоокеанському регіоні, ринки капіталу і фінансові ринки, малі й середні підприємства, науку й техніку, добувну промисловість і енергетику, телекомунікації, транспорт, туризм, рибальство, продовольство та сільське господарство.

3. Асоціація інститутів фінансування розвитку в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АІФРАТР), заснована в 1976 році після підписання її Статуту під егідою Азійського банку розвитку.

Цілями та основними напрямками діяльності Асоціації є: сприяння інститутам фінансування в мобілізації коштів для розвитку й підвищення їх конкурентоздатності на ринках капіталу та фінансових ринках; сприяння розвитку у сфері бізнесу, надання підтримки у підвищенні продуктивності праці; узгодження діяльності в межах міжнародних, регіональних і національних інститутів з питань фінансування розвитку; сприяння соціально-економічному розвитку в країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону; обмін інформацією між членами Асоціації, публікація матеріалів, підготовка оглядів, проведення досліджень; здійснення навчальних програм, взаємодія з міжнародними організаціями.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Яка основна мета міжнародних неурядових об'єднань?
2. Чим регламентуються відносини ООН з міжнародними неурядовими підприємницькими організаціями?
3. Які функції у відносинах з організаціями ООН виконують міжнародні неурядові підприємницькі організації?
4. Як поділяються міжнародні неурядові підприємницькі організації?
5. Назвіть основні напрями діяльності Трьохсторонньої комісії.
6. Назвіть основні напрями діяльності Круглого столу.
7. Назвіть основні напрями діяльності Європейського ділового конгресу.
8. Назвіть основні напрями діяльності Міжнародної асоціації комерційних банків.
9. Назвіть основні напрями діяльності Міжнародної асоціації з охорони промислової власності.
10. Назвіть основні напрями діяльності Асоціації торговців цукром-рафінадом.
11. Назвіть основні напрями діяльності Інституту міжнародних фінансів.
12. Назвіть основні напрями діяльності Міжнародної асоціації з товарної нумерації.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Значення міжнародних неурядових організацій: цілі та завдання.
2. Міжнародна торговельна палата: основні напрями діяльності.
3. Регіональні міжнародні підприємницькі організації: види, функції та завдання.
4. Міжнародні об'єднання підприємців та їх діяльність у галузі регулювання міжнародного бізнесу.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Яка основна мета міжнародних неурядових об'єднань?*
  - 1.1. Сприяння розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин.
  - 1.2. Обмеження конкуренції на світовому ринку.
  - 1.3. Розширення конкуренції на світовому ринку.
  - 1.4. Правильні відповіді 1.1 та 1.2.

2. *З якими міжнародними організаціями МНПО підтримують тісні зв'язки?*
  - 2.1. СОТ та ЮНКТАД.
  - 2.2. Організаціями системи ООН.
  - 2.3. ВОІВ та МЕК.
  - 2.4. Усі відповіді правильні.

3. *В якому році була підписана Резолюція ЕКОСОП «Заходи щодо консультацій з неурядовими організаціями»?*
  - 3.1. 1958.
  - 3.2. 1964.
  - 3.3. 1968.
  - 3.4. 1969.

4. *Що передбачає Резолюція ЕКОСОП?*
  - 4.1. Визнання важливості національних, регіональних і субрегіональних неурядових організацій.
  - 4.2. Розширення ролі комітету з неурядових організацій.
  - 4.3. Прийняття стандартних правил участі неурядових організацій у міжнародних конференціях ООН і в процесі підготовки до них.
  - 4.4. Усі відповіді правильні.

5. *Які функції у відносинах з організаціями ООН виконують міжнародні неурядові підприємницькі організації?*
  - 5.1. Надання консультацій організаціям і фізичним особам.
  - 5.2. Регулярне інформування держав і міжурядових організацій та їх органів про свою діяльність.
  - 5.3. Встановлення стандартів.
  - 5.4. Правильні відповіді 5.1 та 5.2.

6. *Як класифікують МНПО?*
  - 6.1. Міжнародні союзи.
  - 6.2. Регіональні союзи підприємців.
  - 6.3. Регіональні торговельні палати.
  - 6.4. Усі відповіді правильні.

7. У якому році було створено Трьохсторонню комісію?

- 7.1. 1973.
- 7.2. 1976.
- 7.3. 1979.
- 7.4. 1982.

8. У якому році було засновано Круглий стіл КО?

- 8.1. 1988.
- 8.2. 1990.
- 8.3. 1992.
- 8.4. 1993.

9. До основних цілей міжнародного об'єднання КО зараховують:

- 9.1. Підвищення ролі бізнесу і промисловості як рушійної сили прогресивних глобальних змін.
- 9.2. Сприяння послабленню зростаючої напруженості в сфері торгівлі.
- 9.3. Сприяння розвитку конструктивних економічних і соціальних взаємовідносин між країнами—учасниками торгівлі та їх взаємної відповідальності перед світовим співтовариством.
- 9.4. Усі відповіді правильні.

10. Яке міжнародне об'єднання ухвалило Декларацію «Принципи міжнародного бізнесу»?

- 10.1. КО.
- 10.2. МАКОБ.
- 10.3. МЕК.
- 10.4. ЮНСІТРАЛ.

11. У якому році було створено Європейський діловий конгрес (ЄДК)?

- 11.1. 1997.
- 11.2. 1999.
- 11.3. 2000.
- 11.4. 2001.

12. До основних цілей ЄДК належать:

- 12.1. Сприяння економічному співробітництву в межах ОБСЄ та економічному розвитку держав—учасників цієї організації.
- 12.2. Гармонізація вимог різних патентних систем.
- 12.3. Обговорення й укладення резолюцій з охорони промислової власності.
- 12.4. Усі відповіді правильні.

13. У якому році було засновано Міжнародну асоціацію комерційних банків (МАКОБ)?

- 13.1. 1990.
- 13.2. 1991.
- 13.3. 1993.
- 13.4. 1996.

14. Які функції виконує МАКОБ?

14.1. Допомога в організації взаємодії комерційних банків, пошук потенційних партнерів, підготовка і укладання угод між комерційними банками.

14.2. Технічне сприяння організації і здійсненню банківської діяльності.

14.3. Надання на прохання банків—членів Асоціації консультативних послуг і організація підготовки аналітичних і методичних матеріалів з різних питань банківської діяльності.

14.4. Усі відповіді правильні.

15. З якою організацією тісно співпрацює Міжнародна асоціація з охорони промислової власності?

15.1. ООН.

15.2. ЮНКТАД.

15.3. ВОІВ.

15.4. ГАТТ.

16. Які основні задачі Асоціації торговців цукром-рафінадом?

16.1. Належне проведення торгівлі цукром-рафінадом.

16.2. Надання послуг комерційного арбітражу для врегулювання суперечок.

16.3. Підтримка і захист інтересів членів Асоціації і торговельного товариства в цілому.

16.4. Усі відповіді правильні.

17. В якому році було створено Інститут міжнародних фінансів?

17.1. 1985.

17.2. 1989.

17.3. 1990.

17.4. 1992.

18. У якому році було створено Міжнародну асоціацію з товарної нумерації?

18.1. 1977.

18.2. 1978.

18.3. 1979.

18.4. 1980.

19. У якому році засновано Тихоокеанську економічну раду (ТЕР)?

19.1. 1965.

19.2. 1967.

19.3. 1970.

19.4. 1974.

20. Які основні цілі ТЕР?

- 20.1. Сприяння розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій.
- 20.2. Консультування урядів і розробка рекомендацій з проблем розвитку Тихоокеанського регіону.
- 20.3. Щорічне проведення Міжнародної генеральної зустрічі.
- 20.4. Усі відповіді правильні.

21. У якому році було створено Раду тихоокеанського економічного співробітництва (РТЕС)?

- 21.1. 1978.
- 21.2. 1979.
- 21.3. 1980.
- 21.4. 1982.

22. Основним напрямом діяльності РТЕС є:

- 22.1. Практичне розв'язання спільно з урядами і діловими колами проблем у сфері торгівлі, інвестицій, сприяння економічному розвитку в регіоні.
- 22.2. Сприяння інститутам фінансування в мобілізації коштів для розвитку і підвищення їх конкурентноздатності на фінансових ринках.
- 22.3. Узгодження діяльності в межах міжнародних, регіональних і національних інститутів з питань фінансування розвитку.
- 22.4. Усі відповіді правильні.

23. У якому році було створено Асоціацію інститутів фінансування розвитку в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (АІФРАТР)?

- 23.1. 1972.
- 23.2. 1976.
- 23.3. 1978.
- 23.4. 1982.

24. До основних цілей АІФРАТР належать:

- 24.1. Сприяння інститутам фінансування в мобілізації коштів для розвитку і підвищення їх конкурентноздатності на ринках капіталу та фінансових ринках.
- 24.2. Сприяння розвитку у сфері бізнесу, надання підтримки в підвищенні продуктивності праці.
- 24.3. Узгодження діяльності в межах міжнародних, регіональних і національних інститутів з фінансування розвитку.
- 24.4. Усі відповіді правильні.

25. Які основні цілі міжнародної асоціації з товарної нумерації?

- 25.1. Запровадження комплексних систем інформації.
- 25.2. Розробка універсальної системи товарного кодування.
- 25.3. Сприяння внутрішній торгівлі шляхом поширення міжнародного товарного коду.
- 25.4. Усі відповіді правильні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародні неурядові організації: Нав. посібник / За заг. ред. В. В. Балабіна. — К.: Інфодрук, 2008. — 118 с.
2. *Герчикова И. Н.* Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности: Учеб. пособие / И. Н. Герчикова. — М.: Консалтбанкир, 2000. — 624 с.
3. *Погорська І.* Неурядові організації в зовнішній політиці США // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/861/>.
4. Матеріали Другого конгресу неурядових організацій Балто-Чорноморського регіону (25—27 листопада 2007 р.) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ngocongress.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=1&Itemid=15.
5. www.ameu.org.ua.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПЕРЕЛІК МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЧЛЕНОМ ЯКИХ Є УКРАЇНА

Назва міжнародної організації	Періодичність та місце проведення засідань керівного органу міжнародної організації	Адреса штаб-квартири міжнародної організації та її представництва в Україні	Дата набуття членства в міжнародній організації	Статус членства в міжнародній організації
Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (БАГІ) (<i>Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)</i>)	щорічні збори (щопіврічні збори) Ради керуючих проводяться в м. Вашингтоні або іншому визначеному місті	1800 Street NW, Suite U12-007 Washington DC 20433, USA; 01010 м. Київ, Дніпровський узвіз, 1; Представництво Святого банку	27 липня 1994 р.	Повноправний член
Внутрішньо-європейська організація податкових адміністрацій (<i>IOTA</i>)	Щорічно в різних країнах Європи за домовленістю	1075 — Budapest, Rumbach Sebestien u.14, Hungary; представництва в Україні не має	1 січня 2004 р. — асоційоване членство; 23 травня 2006 р. — повноправне членство	Повноправний член
Всесвітній поштовий союз (ВПС) (<i>Universal Postal Union (UPU)</i>)	Всесвітні поштові конгреси проводяться раз на п'ять років почергово в країнах—членах ВПС; сесії Адміністративної ради — раз на рік; сесія Ради поштової експлуатації — раз на рік у м. Берні	Швейцарія, Bern, Welproststrasse 4, CH-3000 Berne 15, Switzerland; представництва в Україні немає	1947 р.	Повноправний член
Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) (<i>World Meteorological Organization (WMO)</i>)	Всесвітні метеорологічні конгреси проводяться раз на чотири роки в Женеві	Case Postale 2300, 41 av Giuseppe-Motta, CH-1211 Geneva 2, Switzerland; представництва в Україні немає	12 квітня 1948 р.	Повноправний член

Всесвітня митна організація (<i>World Customs Organization (WCO)</i>)	Сесії Ради ВМО проводяться щорічно в Брюсселі	Rue de Marche, 30, B 1210 Wixelles, Belgique; представництва в Україні немає	10 лютого 1992 р.	Повноправний член
Всесвітня організація інтелектуальної власності (<i>WOIP</i>)	Сесії Генеральної асамблеї ВОІВ проводяться раз на два роки у м. Женеві	34 chemin des Colombettes, Case Postale 18, CH-1211 Geneva 20, Switzerland; представництва в Україні немає	12 квітня 1970 р.	Повноправний член
Всесвітня організація охорони здоров'я (<i>ВООЗ</i>) (<i>World Health Organization (WHO)</i>)	сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я (ВАОЗ) проводяться раз на рік (у травні) у м. Женеві	CH-1211 Geneve 27, Switzerland; бюро співробітника зі зв'язків України з ВООЗ розташовується за адресою: 0470 м. Київ, вул. Боричів Тік, 30	1948 р. (членство поновлено в 1992 р.)	Повноправний член
Всесвітня туристична організація (ЮНВТО) (<i>World Tourism Organization (WTO)</i>)	Сесії Генеральної асамблеї ВТО проводяться раз на два роки в країнах—членах	Calle Sarpitan Naiza 42, 28020 Madrid, Spain; представництва в Україні немає	20 жовтня 1997 р.	Повноправний член
Гаазька конференція з міжнародного приватного права (ГК МПП) (<i>Haague Conference on International Private Law</i>)	Конференції проводяться раз на рік в м. Гаазі	м. Гаага, Нідерланди; представництва в Україні немає	3 грудня 2003 р.	Держава-учасниця
Генеральна конвенція мір та ваг (<i>CGPM</i>)	Не менше ніж один раз на шість років, м. Париж	Pavillon de Breteuil FR 92312 Sevres cedex Frans	9 серпня 2006 р.	Асоційований член
Дунайська комісія (ДК) (<i>Commission du Danube (CD)</i>)	Сесії країн—членів ДК проводяться щотиричіт'ять разів на рік в м. Будапешті	Benzar utca 25, H-1068 Budapest, Hungary; представництва в Україні немає	11 травня 1949 р.	Сторона Конвенції, повноправний член

Назва міжнародної організації	Періодичність та місце проведення засідань керівного органу міжнародної організації	Адреса штаб-квартири міжнародної організації та її представництва в Україні	Дата набуття членства в міжнародній організації	Статус членства в міжнародній організації
Європейська і середземноморська організація захисту рослин (ЄОЗР) (<i>European and Mediterranean Plant Protection Organization (EPPO)</i>)	Засідання Виконавчого комітету ЄОЗР проводяться раз на рік; сесії Ради ЄОЗР проводяться двічі на рік; місце проведення визначається за календарним планом у країнах—членах	Франція, Париж, 1 rue le Notre, F-75016 Paris, France, EPPO: представництва в Україні немає	27 січня 1994 р.	Повноправний член
Європейська конференція цивільної авіації (ЄКЦА) (<i>European Civil Aviation Conference (ECAC)</i>)	Пленарна сесія проводиться раз на три роки в Страсбурзі або в Парижі. Народи Генеральних директорів три-чотири рази на рік	3 bis, Villa Emile Bergerat 92522 Neuilly-sur-Seine Cedex Paris, France; представництва в Україні немає	25 грудня 1999 р.	Повноправний член
Європейська організація вищих органів фінансового контролю (<i>European Organization of Supreme Audit Institutions (EUROSAI)</i>)	Конгреси проводяться раз на три роки по чергово в країнах—членах Організації	Іспанія, Мадрид, Fuencarral 81, 28004 Madrid, Spain; представництва в Україні немає	червень 1999 р.	Повноправний член
Європейська організація супутникового зв'язку (Євтелсат) (<i>European Telecommunications Satellite Organization (Eutelsat)</i>)	Сесії Асамблеї сторін Євтелсат проводяться раз на рік, місце проведення змінюється	Франція, Париж, 70, rue Balard F-75502 Paris CEDEX 15, France, представництва в Україні немає	27 грудня 1993 р.	Повноправний член
Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) (<i>European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)</i>)	Щорічні збори Ради керуючих проводяться в Лондон або іншому визначеному місті	Представництво ЄБРР в Україні розташоване за адресою: 01001, Київ, вул. Софіївська, 27/23	14 липня 1992 р.	Повноправний член

Європейська організація з безпеки авіації ЄВРОКОНТРОЛЬ (EURO-CONTROL)	Засідання Тимчасової Ради — 4 рази на рік; Брюссель, м. Брюссель	Рue de la Fusee, 96 В-1130 Вухеллес Belgium	1 травня 2004 р.	Повноправний член
Комісія зі збереження морських живих ресурсів Антарктики (ККАМІП)	Засідання Комісії проводяться раз на рік; у Гобарті (Австралія)	Австралія, Тасманія, Гобарт; вул. Маккуорі, 181	4 лютого 1994 р.	Сторона Конвенції; повноправний член
Комісія по захисту Чорного моря від забруднення Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (конвенційний орган) (<i>Commission on the Protection of the Black Sea Against Pollution of the Black Sea Against Pollution</i>)	Засідання Комісії проводяться раз на рік по чергово в країнах—членах	Dolmabahçe Sarayı П. Hareket Kosku, 80680, Besiktas, Istanbul, Turkey; представництва в Україні немає	14 квітня 1994 р.	Сторона Конвенції
Міжнародна асоціація розвитку (МАР) (<i>International Development Association (IDA)</i>)	Щорічні збори (щопівріччя) проводяться у Вашингтоні або в іншому визначеному місті	1818 Н Street NW, Washington DC 20433, USA; 01010 м. Київ, Дніпровський узвіз, 1. Представництво Світового банку		Повноправний член
Міжнародна гідрографічна організація (МГО) (<i>International Hydrographic Organization (IHO)</i>)	Міжнародні гідрографічні конференції проводяться раз на п'ять років у Монако	Монте-Карло, Монако, BP 445, 7 avenue President J.F.Kennedy, Monte Carlo MC 98011 CEDEX, Monaco; представництва в Україні немає	20 травня 1998 р.	Повноправний член
Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК) (<i>International Electrotechnical Commission (IEC)</i>)	Сесії Ради МЕК проводяться раз на рік по чергово в країнах—членах Організації	3, Rue de Varembe, P.O. Box 131, CH-1211 Geneva 20, Switzerland; представництва в Україні немає	1 січня 1993 р.	Повноправний член

Назва міжнародної організації	Періодичність та місце проведення засідань керівного органу міжнародної організації	Адреса штаб-квартири міжнародної організації та її представництва в Україні	Дата набуття членства в міжнародній організації	Статус членства в міжнародній організації
Міжнародна комісія по захисту ріки Дунай Конвенції про співробітництво по охороні та сталому використанню ріки Дунай	Щорічні засідання	Vienna International Center D04 12, P.O.Box 500, 1400 Vienna, Austria	13 березня 2003 р.	Сторона Конвенції
Міжнародна комісія з наукових досліджень Середземного моря (МКНДС) (<i>International Commission for Scientific Exploration of the Mediterranean Sea (CIESM)</i>)	Пленарні асамблеї проводяться раз на три роки	16 boulevard de Suisse, MC-98000 Monte Carlo, Monaco; представництва в Україні немає	Не визначено	Повноправний член
Міжнародна морська організація (ІМО) (<i>International Maritime Organization (IMO)</i>)	Сесії Асамблеї країн—членів ІМО проводяться раз на два роки в Лондоні (Велика Британія)	Велика Британія, Лондон; представництва в Україні немає	28 березня 1994 р.	Повноправний член
Міжнародна організація з міграції (ІОМ) (<i>International Organization for Migration (IOM)</i>)	Сесії Ради ІОМ проводяться раз на рік (у листопаді) у Женеві	17 route des Morillons, 1211 CH-1211 Geneva 19, Switzerland; представництво ІОМ в Україні розташоване за адресою: 01001 м. Київ, вул. Михайлівська, 8	11 липня 2002 р.	Повноправний член
Міжнародна організація з цукру (МОЦ) (<i>International Sugar Organization (ISO)</i>)	Сесії Міжнародної ради з цукру проводяться двічі на рік (як правило, у травні та листопаді) по чергово в Лондоні та столиці однієї з країн—членів МОЦ	1 Canada Square, Canary Wharf, London E 14 5AA, Great Britain; представництва в Україні немає	28 жовтня 1994 р.	Учасник (за інформацією Мінагрополітики від грудня 2008 р.)

Міжнародна організація космічного зв'язку (Інтерспутнік) (<i>International Organization of Space Communications (INTERSPUTNIK)</i>)	Сесії Ради Організації проводяться раз на рік (місце проведення змінюється)	2-й Смоленський переулок 1/4, г. Москва, Російська Федерація; представництво Організації в Україні розташоване за адресою: м. Київ, вул. Боженка 11, кор. 8, кімн. 232	1997 р.	Повноправний член
Міжнародна організація кримінальної поліції (МОКП) — Інтерпол (<i>International Criminal Police Organization (ICPO)-Interpol</i>)	Сесії Генеральної асамблеї Інтерполу проводяться раз на рік; Європейська конференція Інтерполу проводиться раз на рік, місце проведення визначається поточною сесією Генеральної асамблеї	200, quai Charles de Gaulle 69006, Lyon, France; Національне центральне бюро Інтерполу в Україні розташоване за адресою: 01024, м. Київ, вул. Богомольця, 10	04 листопада 1992 р.	Повноправний член
Міжнародна організація морського супутникового зв'язку (Інмарсат) (<i>International Maritime Satellite Organization (Inmarsat)</i>)	Сесія Інмарсат проводиться раз на рік, місце проведення змінюється	99 City Road, London EC1Y 1AX, United Kingdom; представництва в Україні немає	1979 р.	Повноправний член
Міжнародна організація праці (МОП) (<i>International Labour Organization (ILO)</i>)	Сесії Генеральної конференції МОП проводяться раз на рік у Женеві	4 route des Morillons, CH-1211 Geneva 22, Switzerland; офіс Національного кореспондента МОП в Україні розташований за адресою: 01023 Київ, вул. Еспланада, 8/10, Міністерство праці та соціальної політики України	30 квітня 1954 р.	Повноправний член
Міжнародна організація стандартизації (МОС) (<i>International Organization for Standardization (ISO)</i>)	Сесії Генеральної асамблеї МОС проводяться раз на рік по чергово в країнах—членах	1, Rue de Varembe Case Postale 56, CH-1211 Geneva 20, Switzerland; представництва в Україні немає	1 січня 1993 р.	Повноправний член

Назва міжнародної організації	Періодичність та місце проведення засідань керівного органу міжнародної організації	Адреса штаб-квартири міжнародної організації та її представництва в Україні	Дата набуття членства в міжнародній організації	Статус членства в міжнародній організації
Міжнародна організація супутникового зв'язку Intelsat (<i>International Telecommunications Satellite Organization (Intelsat)</i>)	Асамблея сторін проводиться раз на рік, Глобальна зустріч з питань трафіка — раз на рік	3400 International Drive NW, Washington DC 20008-3098, USA; представництва в Україні немає	21 грудня 1993 р.	Уповноважена належним чином організація зв'язку (т.з. статус Д.А.Т.Е.)
Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) (<i>International Civil Aviation Organization (ICAO)</i>)	Сесії Асамблеї ІКАО проводяться раз на три роки; Рада ІКАО (33 члени) три—чотири рази на рік у Монреалі (Канада)	Канада, Монреаль 999 University street, Montreal, Quebec, Canada; представництва в Україні немає	9 вересня 1992 р.	Повноправний член
Міжнародна організація цивільної оборони (МОЦО) (<i>International Civil Defence Organization (ICDO)</i>)	Чергові сесії Асамблеї МОЦО проводяться щонайменше раз на два роки у Женеві	10—12 chemin de Surville, Petit-Lancy, CH-1213 Geneva, Switzerland; представництва в Україні немає	1998 р.	Спостерігач
Міжнародна фінансова корпорація (МФФК) (<i>International Finance Corporation (IFC)</i>)	Щорічні збори (щопіврічні) Ради керуючих проводяться у Вашингтоні або в іншому визначеному місті	1818 H Street NW, Washington DC 20433, USA; представництво організації в Україні розташоване за адресою: 01024 Київ, вул. Богомольця, 4 МФК	18 жовтня 1993 р.	Повноправний член
Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) (<i>International Atomic Energy Agency (IAEA)</i>)	Сесії Генеральної конференції МАГАТЕ проводяться раз на рік у Відні	Wagramstrasse 5, PO Box 100, A-1400 Wien, Austria; Представництва в Україні немає	29 липня 1957 р.	Повноправний член

Міжнародна організація виноградарства та виноробства (МОВВ) (<i>International Vine and Wine Organization (OIV)</i>)	Сесії Генеральної асамблеї МОВВ проводяться раз на рік в одній із країн—членів організації	18 rue d'Agnesseau, F-75008 Paris, France; представництва в Україні немає	9 жовтня 1996 р.	Слостерігач
Міжнародне бюро виставок (МБВ) (<i>Bureau International des Expositions (BIE)</i>)	Сесії Генеральної асамблеї МБВ проводяться двічі на рік у Парижі (Франція)	56, avenue Victor Hugo 75783, Paris CEDEX 16, France; представництва в Україні немає	30 квітня 1960 р.	Повноправний член
Міжнародне епізоотичне бюро (МЕБ) (<i>International Office of Epizootics (OIE)</i>)	Генеральні сесії Міжнародного комітету МЕБ проводяться раз на рік у Парижі; Регіональна комісія МЕБ у країнах Європи — раз на два роки (місце проведення визначається центральним керівним органом МЕБ)	12 rue de Prony, F-75017 Paris, France; представництва в Україні немає Делегат від України в МЕБ — Головний державний інспектор ветеринарної медицини України	11 липня 1994 р.	Повноправний член
Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) (<i>International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)</i>)	Щорічні збори (щопіврічні збори) Ради керуючих МБРР проводяться в осени у Вашингтоні або в іншому визначеному місті	1818 H Street NW, Washington DC 20433, USA; представництво Світового банку в Україні розташоване за адресою: 01034, м. Київ, вул. Лисенка, 2	3 вересня 1992 р.	Повноправний член
Міжнародний валютний фонд (МВФ) (<i>International Monetary Fund (IMF)</i>)	Щорічні збори (щопіврічні збори) Ради керуючих МВФ у Вашингтоні або в іншому визначеному місті	700 19th Street, NW, Washington DC 20433, USA; представництво МВФ в Україні розташоване за адресою: 01021, м. Київ, вул. Інститутська, 24/7, офіс 6 МВФ	3 вересня 1992 р.	Повноправний член

Назва міжнародної організації	Періодичність та місце проведення засідань керівного органу міжнародної організації	Адреса штаб-квартири міжнародної організації та її представництва в Україні	Дата набуття членства в міжнародній організації	Статус членства в міжнародній організації
Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ) (<i>International Telecommunication Union (ITU)</i>)	Повноважна конференція МСЕ проводиться раз на чотири роки, сесії Ради МСЕ раз на рік у Женеві	Place des Nations, CH 1211 Geneva 20, Switzerland; представництва в Україні немає	7 травня 1947 р.	Повноправний член
Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин (УПОВ) (<i>International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV)</i>)	Сесії Ради країн—членів УПОВ проводяться двічі на рік (як правило, у квітні та жовтні) у Женеві	34 chemin des Colombettes, CH-1211 Geneva 20, Switzerland; представництва в Україні немає	3 листопада 1995 р.	Повноправний член
Міжнародний центр наукової та технічної інформації (МЦНТІ)	Засідання Комітету повноважних представників країн—членів проводяться раз на рік	03039, м. Київ, вул. Горького, 180	1993 р.	Повноправний член
Міжурядова організація міжнародних залізничних перевезень (ОПФ)	Генеральна Асамблея (раз на три роки)	Sturbenhuelbeweg 30, CH-3006 Berne; представництва в Україні немає	1 січня 2004 р.	Повне членство
Об'єднаний інститут ядерних досліджень (ОІЯД) (<i>Joint Institute for Nuclear Research (JINR)</i>)	Засідання Комітету повноважних представників країн—членів ОІЯД проводяться раз на рік у м. Дубна (Російська Федерація)	Російська Федерація, 141980, м. Дубна (Московська обл.), вул. Жоліто Кюрі 6; представництва в Україні немає	15 лютого 1999 р.	Повноправний член
Організація Об'єднаних Націй (ООН) (<i>United Nations Organization (UN)</i>)	Сесії Генеральної Асамблеї ООН проводяться раз на рік у Нью-Йорку	New-York NY 10017, USA; представництво ООН в Україні розташоване за адресою: м. Київ, вул. Кловський узвіз, 1	4 жовтня 1945 р.	Країна-засновник, повноправний член

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) (<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)</i>)	Сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО проводяться раз на два роки у Парижі	7 place de Fontenay, F-75352 Paris 07SP, France; представництва в Україні немає	12 травня 1954 р.	Повноправний член
Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) (<i>United Nations Industrial Development Organization (UNIDO)</i>)	Сесії Генеральної конференції ЮНІДО проводяться раз на два роки у Відні	Vienna International Centre, PO Box 300, A-1400 Wien, Austria; представництво ООН в Україні	21 червня 1985 р.	Повноправний член
Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) (<i>Black Sea Economic Cooperation (BSEC)</i>)	Засідання Ради міністрів закордонних справ країн—членів ОЧЕС проводяться двічі на рік по чергово в країнах—членах Організації	Istinye Cad., Musir Fuad Pasa Yalisi, Eski Tersane, Istinye-Istanbul, Turkey; представництва в Україні немає	1 травня 1999 р.	Повноправний член
Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) (<i>Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)</i>)	Зустрічі глав держав та урядів країн—членів ОБСЄ проводяться раз на три роки; засідання Ради міністрів ОБСЄ проводяться один раз на рік	Kamtnetting 5-7, A-1010 Wien, Austria; офіс координатора проєктів ОБСЄ в Україні розташований за адресою: 01054 Київ, вул. Дмитрівська, 18/24, 10 поверх	30 грудня 1992 р.	Повноправний член
Організація за демократію та економічний розвиток — ГУАМ (<i>Organization for Democracy and Economic Development-GUAM</i>)	Рада — основний орган організації, що веде свою роботу на рівні: глав держав (збирається на засідання, як правило, раз на рік); міністрів закордонних справ (засідання, як правило, двічі на рік); національних координаторів (засідання, як правило, чотири рази на рік) і постійних представників (проводить роботу на постійній основі)	Україна, м. Київ, вул. Софіївська, 2А (тимчасово розміщений за адресою вул. Мельникова, 36)	23 травня 2006 р.	Повноправний член

Назва міжнародної організації	Періодичність та місце проведення засідань керівного органу міжнародної організації	Адреса штаб-квартири міжнародної організації та її представництва в Україні	Дата набуття членства в міжнародній організації	Статус членства в міжнародній організації
Організація із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ) (<i>Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW)</i>)	Сесії Конференції країн—членів ОЗХЗ проводяться раз на рік у Гаазі	Johan de Wittlaan 32, 2517 JR, the Hague, the Netherlands; представництва в Україні немає	1998 р.	Повноправний член
Організація з рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану (НАФО) (<i>Northwest Atlantic Fisheries Organization (NAFO)</i>)	Сесії Генеральної ради НАФО проводяться щорічно в одній із країн—членів Організації	PO Box 638, Dartmouth, Nova Scotia, B2Y3Y9, Canada, NAFO; представництва в Україні немає	8 липня 1999 р.	Сторона Конвенції; повноправний член НАФО
Організація державних метрологічних установ країн Центральної та Східної Європи (<i>COOMET</i>)	Сесії проводяться щорічно в одній із країн—членів	Росія 119361, Москва, вул. Озерна, 46; представництва в Україні немає	1 червня 1992 р.	Повноправний член
Європейська асоціація національних метрологічних інститутів (EURAMET) (EURAMET)	Сесії проводяться щорічно в різних країнах—членах	Secretariat EURAMET Bundesallee 100, 38116 Braunschweig, Germany; представництва в Україні немає	1 червня 1998 р.	Організація — партнер
Організація співробітництва залізниць (ОСЗ) (<i>Organization for Collaboration of Railways (OSJD)</i>)	Наради Міністрів та Конференції Генеральних директорів проводяться раз на рік по чергово в країнах—членах ОСЗ	Ul Hoza 63/67, 00681 Warszawa, Poland; представництва в Україні немає	5 червня 1992 р.	Повноправний член

Підготовча Комісія Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ПК ОДВЗЯВ)	Двічі на рік у Відні	P.O.Box 1200, A-1400 Vienna, Austria	2000 р.	Повноправний член
Постійна палата третейського суду (<i>Permanent Court of Arbitration (PCA)</i>)	Сесії Адміністративної ради проводяться раз на рік у Гаазі	Peace palace, Smeegelerplein 2, NL-2517 KJ Den Haag, Netherlands; представництва в Україні немає	1962 р.	Повноправний член
Рада Європи (РЄ) (<i>Council of Europe (CE)</i>)	Засідання Комітету міністрів закордонних справ держав—членів РЄ проводяться двічі на рік у Страсбурзі	Palais de l'Europe, F-67075 Strasbourg CEDEX, France; представництва в Україні немає	9 листопада 1955 р.	Повноправний член
Світова асоціація автомобільних магістралей (PIARC) (<i>World Road Association (PIARC)</i>)	Весвітні дорожні конгреси проводяться раз на чотири роки по чергово в країнах—членах Організації	Франція, Париж, La grande Arche, Pato Nord, Niveau 1, F-92055 Paris LA DEFENSE CEDEX 04, France; представництва в Україні немає	1995 р.	Асоційований член
Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР) (<i>Black-Sea Trade and Development Bank (BSTDB)</i>)	Щорічні збори проводяться в Салоніках або іншому визначеному місті	1, Kominion street, GR 54624 Thessaloniki, Greece; представництва в Україні немає	17 червня 1997 р.	Повноправний член
Світова організація торгівлі (СОТ)	Конференція Міністрів вищого органу СОТ проводиться приблизно раз на два роки у визначених містах; засідання Генеральної ради проводяться вісім—десять разів на рік у Женеві	World Trade Organization Centre William Rappard, Rue de Lausanne 154, CH-1211 Geneva 21, Switzerland	16 травня 2008 р.	Член

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Анатолій Іванович МОКІЙ
Тетяна Петрівна ЯХНО
Ірина Георгіївна БАБЕЦЬ

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Керівник видавничих проєктів – Сладкевич Б. А.

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 09.11.2010. Формат 60x84^{1/16}
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgSTT.
Умовн. друк. арк. 15,75. Наклад – 700 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: www.cul.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2458 від 30.03.2006